

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์

จัดทำโดย

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน

นายอภิสิทธิ์ ลัมยศ

นางสาวสุทธิรา อุดใจ

นางสาวดวงพร ยิ่งรักษ์

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

(สกว) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

กุมภาพันธ์ 2561

สัญญาเลขที่ RDC60N0004

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์

จัดทำโดย

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน

นายอภิสิทธิ์ ลัมยศ

นางสาวสุทธิรา อุดใจ

นางสาวดวงพร ยิ่งรักษ

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

(สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

กุมภาพันธ์ 2561

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน มีวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานด้านมิติเชิงวิจัย คือ เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชนแก้ไขปัญหาตนเองผ่านงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยเกิดโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ยุทธศาสตร์ และเพื่อให้ได้องค์ความรู้ที่เกิดจากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทั้งในด้านองค์ความรู้เชิงเนื้อหา การบริหารจัดการศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และการบริหารจัดการเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น รวมถึงเพื่อขับเคลื่อนกระบวนการวิจัยประเด็นความมั่นคงทางอาหารและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และประเด็นอื่น ๆ ที่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัญหาของจังหวัดน่าน รวมถึงเพื่อติดตามหนุนเสริมโครงการวิจัยให้ดำเนินการบรรลุเป้าหมายในระยะเวลาที่กำหนด และสร้างรูปธรรมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ในพื้นที่จังหวัดน่าน และเกิดการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย ส่วนในด้านมิติเชิงพัฒนา เพื่อประสานความร่วมมือกับองค์กรภาคีต่าง ๆ ในการส่งเสริมสนับสนุนการทำงาน การถอดบทเรียน การสร้างองค์ความรู้เพื่อสนับสนุนให้การแก้ไขปัญหาและสร้างความเข้มแข็งของชุมชนให้บรรลุเป้าหมายมากยิ่งขึ้น

โดยมีวิธีการดำเนินงาน ซึ่งประกอบด้วย การเตรียมทีมเตรียมงานทั้งในส่วนของโหนดและทีมที่ปรึกษาเพื่อวางแผนการดำเนินงานร่วมกัน นอกจากนั้นยังรวมถึงการดำเนินงานตามแผนกิจกรรมที่วางไว้ ทั้งในส่วนของการพัฒนาโจทย์วิจัย การติดตามหนุนเสริม การจัดการบวนการงานวิจัย ทั้งในส่วนของการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทั้งในระดับโครงการวิจัย ระดับเครือข่ายงานวิจัยและระดับจังหวัด ระดับภาคและระดับประเทศ รวมถึงการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งในส่วนของ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น และภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องดำเนินการ

การดำเนินงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน ตั้งแต่ปีงบประมาณ 2557 เป็นต้นมา จนถึงปี 2560 ได้ดำเนินงานตามยุทธศาสตร์และเป้าหมายที่วางไว้ คือ สร้างชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ/ความมั่นคงทางอาหาร ที่ทำให้เห็นวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำน่าน โดยมีพื้นที่ยุทธศาสตร์คือ อำเภอบ่อเกลือเพื่อเป็นพื้นที่ต้นแบบในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะตำบลดงพญา ส่วนอีก 3 ตำบลในพื้นที่อำเภอเบญจมาศ เป้าหมายในการ เฝ้าระวังความเสี่ยงต่อความมั่นคงทางอาหารและฐานทรัพยากรธรรมชาติ และมีการขยายพื้นที่รูปธรรมงานวิจัยไปยังพื้นที่อำเภอทุ่งช้าง ในประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อความมั่นคงทางอาหาร นอกจากนั้นในด้านการบริหารจัดการภายในโหนด ได้มีการปรับเปลี่ยนบทบาทการทำงานที่สอดคล้องและเหมาะสมของทีมพี่เลี้ยง ทำให้การทำงานมีความคล่องตัวมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้ประสิทธิภาพในการทำงานบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายทั้งในด้านการจัดการโหนดและการบริหารจัดการโครงการวิจัย ซึ่งสามารถพัฒนาข้อเสนอโครงการและได้รับการพิจารณาอนุมัติโครงการได้ตามเป้าหมาย ในปี 2560 จำนวน 3 โครงการ และสามารถติดตามโครงการล่าช้าได้ตามเป้าหมายที่วางไว้โดยสามารถปิดโครงการได้ทุกโครงการ

ขณะที่โครงการวิจัยที่ดำเนินงานปกติ ได้มีการติดตามหนุนเสริมอย่างใกล้ชิด เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาโครงการล่าช้าเหมือนเช่นในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา นอกจากนั้นยังมีการจัดเวทีเพื่อพบปะแลกเปลี่ยนพูดคุยกับเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นทั้งในระดับพื้นที่จังหวัดน่านและภาคเหนือ เพื่อเป็น

การถ่ายทอดองค์ความรู้และประสบการณ์ในการทำงานวิจัย ซึ่งได้ส่งผลดีทั้งในส่วนของทีมวิจัยและคุณภาพงานวิจัยเพิ่มมากขึ้น รวมถึงการเข้าร่วมเวทีที่ทาง สกว. ฝายวิจัยเพื่อท้องถิ่นหรือภาคีเครือข่ายอื่น ๆ เป็นผู้จัด ซึ่งมีส่วนทำให้เกิดภาคีเครือข่ายการทำงานในพื้นที่เพิ่มมากขึ้น

การดำเนินงานของโหนด ถือเป็นไปตามที่ตั้งไว้ในระดับที่ดี ทั้งมิติของงานวิจัยและงานพัฒนา คือ สามารถเป็นศูนย์กลางในการจัดการและการประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ. น่าน ได้องค์ความรู้ที่เกิดจากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทั้งในด้านองค์ความรู้เชิงเนื้อหา และ การบริหารจัดการศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น การบริหารจัดการเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น การขับเคลื่อนกระบวนการวิจัยประเด็นความมั่นคงทางอาหารและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและประเด็นอื่น ๆ ที่เป็นประเด็นร้อนและทันต่อเหตุการณ์ปัจจุบัน รวมถึงติดตามสนับสนุนโครงการวิจัยที่ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ให้ดำเนินการบรรลุเป้าหมายในระยะเวลาที่กำหนดและเกิดการนำเอาผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ ในการพัฒนาส่งเสริมให้ชุมชนเกิดกระบวนการเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของตนเองชุมชนและสร้างกระบวนการเรียนรู้งานวิจัยท้องถิ่นกับองค์กรหรือภาคีต่าง ๆ รวมถึงการสร้างรูปธรรมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดน่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ตำบลดงพญา ซึ่งได้มีการพัฒนาต่อยอดจากการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยเฉพาะประเด็นความมั่นคงทางอาหารและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวเป็นผลสืบเนื่องมาจากการที่ชุมชนตำบลดงพญา ได้ใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการศึกษาในเรื่องดังกล่าว จนสามารถที่จะนำเสนอผลการดำเนินงานและมีข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิจัยเป็นข้อยืนยันในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชน โดยเฉพาะฐานอาหารที่ได้มาจากธรรมชาติและฐานการผลิต รวมถึงการรับรางวัลโครงการวิจัยเด่นประจำปี 2558 และในปี 2560 โครงการวิจัยบ้านผาสุข ตำบลภูฟ้า อำเภอป่อเกือ ที่ดำเนินโครงการวิจัยในประเด็นการจัดการน้ำ ได้รับรางวัลโครงการวิจัยเด่น ประจำปี 2559 ซึ่งถือว่างานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ อำเภอป่อเกือ ได้รับโครงการวิจัยเด่น 2 ปีซ้อน ซึ่งถือเป็นเกียรติและความภาคภูมิใจของคนทำวิจัยที่เป็นคนเล็กคนน้อยในพื้นที่ นอกจากนี้ยังมีการขยายงานประเด็นอื่น ๆ ร่วมกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (ฝ่าย4) ในประเด็น Corruption Free Thailand และ SRI ซึ่งในอนาคตอันใกล้จะสามารถที่สร้างพลังคุณค่าให้เกิดขึ้นในพื้นที่ของจังหวัดน่าน

ด้านมิติเชิงพัฒนา การดำเนินงานของโหนดน่าน ได้มีการประสานความร่วมมือกับองค์กรภาคีต่าง ๆ เช่น เครือข่ายคนน่านจัดการตนเองโครงการปิดทองหลังพระ พอช. สสส. มูลนิธิรักเมืองน่าน มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืนแห่งประเทศไทย มูลนิธิสยามกัมมาจล องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันการศึกษา และหน่วยงานราชการในพื้นที่ ทั้งในด้านการส่งเสริมสนับสนุนการทำงาน การถอดบทเรียน การสร้างองค์ความรู้เพื่อสนับสนุนให้การแก้ไขปัญหาและสร้างความเข้มแข็งของชุมชนให้บรรลุเป้าหมายมากยิ่งขึ้น รวมถึงก่อให้เกิดแนวทางการพัฒนากลไกการจัดการพื้นที่ของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และเกิดการหนุนเสริมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในจังหวัดน่าน ตลอดจนการหาแนวทางการพัฒนาโครงการวิจัยในพื้นที่จังหวัดน่านให้มีคุณภาพ และการพัฒนาส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดงานวิจัยท้องถิ่นในพื้นที่ จ. น่าน รวมไปถึงเกิดการใช้ประโยชน์งานวิจัย (RE) จำนวน 6 เรื่อง โดยเฉพาะประเด็นความมั่นคงทางอาหารและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ รวมไปถึงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่อำเภอป่อเกือ

ได้รับการสื่อสารบอกเล่าเรื่องราว ผ่านสถานีโทรทัศน์ THAI PBS จำนวน 6 เรื่อง โดยเฉพาะประเด็น การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ ความมั่นคงทางอาหาร

นอกจากนั้นการจัดเวทีเครือข่ายงานวิจัยในพื้นที่จังหวัดน่านแต่ละครั้ง ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี จากกลุ่มเครือข่ายที่มวิจัยในพื้นที่จังหวัดน่าน รวมถึงทีมที่ปรึกษา คณะทำงานโหนด และตัวแทนองค์กรภาคีเครือข่ายในพื้นที่จังหวัดน่าน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มองค์กรที่เคยทำงานร่วมกันมาก่อน ทั้งจากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และงานเครือข่ายพัฒนาในพื้นที่ รวมถึงองค์กรที่เข้ามาทำงานในพื้นที่ จังหวัดน่าน เช่น สกว.ฝ่ายชุมชนและสังคม (ฝ่าย 4) มูลนิธิสยามกัมมาจล โครงการขยายผลโครงการหลวง โครงการปิดทองหลังพระ เป็นต้น

หลักสำคัญในการเข้าร่วมกิจกรรมของหน่วยงานต่าง ๆ มาจากการที่มองเห็นปัญหาร่วมกัน ทั้งในด้านการเป็นอยู่ของทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาสังคม เด็กเยาวชน การเกษตร เศรษฐกิจ และความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่จังหวัดน่าน ซึ่งนับวันจะเริ่มมีปัญหามากขึ้น ซึ่งมีปัจจัยหลาย ๆ ด้านที่เข้ามามีส่วนสำคัญ สถานการณ์ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ ก่อให้เกิดการมองเห็นปัญหาร่วมกันและพยายามที่จะช่วยกันแก้ไข โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนเมืองน่านซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่และเป็นเจ้าของปัญหา

ผลจากการดำเนินงานตลอดช่วงปีที่ผ่านมา ก่อให้เกิดบทเรียนและองค์ความรู้ในด้านต่าง ๆ มากมาย ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการขึ้นใจทวิวิจัย ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์พื้นที่ให้ทะลุวง การได้ข้อมูลเชิงลึกในพื้นที่ โจทย์วิจัยที่เชื่อมการเคลื่อนไหวในพื้นที่และข้อมูลที่ ได้ต้องอยู่บนฐานความรู้ของชุมชนและควรหาความรู้ภายนอกเข้ามาเพื่อยกระดับความรู้ทั้งในส่วนของ ทีมวิจัยชาวบ้านและคณะทำงานโหนด ซึ่งสามารถที่จะช่วยทำให้การขึ้นใจทวิได้รวดเร็ว ถูกต้อง มีข้อมูลครบถ้วนและส่งผลดีต่อการทำงานวิจัยในอนาคตและลดปัญหาโครงการล่าช้าได้ ขณะเดียวกันการติดตามหนุนเสริม จำเป็นที่ต้องมีการติดตามอย่างใกล้ชิด สม่ำเสมอ และร่วมเรียนรู้ในการทำกิจกรรมร่วมกับทีมวิจัย เพื่อจะได้เห็นสถานการณ์ปัญหาและสามารถแก้ไขปัญหาได้ทัน นอกจากนี้การเชื่อมประสานกับองค์กรภาคีต่าง ๆ ถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพื่อเป็นการหนุนเสริมในการดำเนินงานและการกระจายแนวคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปยังหน่วยงานอื่น ๆ ได้นำไปปรับใช้และถือเป็นการประชาสัมพันธ์การทำงานให้หน่วยงานอื่น ๆ ได้รับรู้ ในด้านการบริหารจัดการภายในโหนด จำเป็นต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในหลาย ๆ ด้าน ให้ดีขึ้น เช่น การทำงานเป็นทีมและมีมืออาชีพ การเอาใจใส่ในการทำงาน รวมถึงการประสานงานร่วมกันทั้งคณะทำงานและทีมที่ปรึกษา ซึ่งจะช่วยลดปัญหาในการทำงานและเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานได้ดียิ่งขึ้น

ดังนั้น ทิศทางการเคลื่อนงานของโหนดน่านในปี 2561 ได้วางยุทธศาสตร์การทำงาน โหนดน่าน ปี 2561-2564 ประกอบด้วย 1. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (ดิน น้ำ ป่า) และความมั่นคงทางอาหาร บนความหลากหลายทางนิเวศวัฒนธรรมและกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่จังหวัดน่าน 2. เชื่อมโยงการทำงานร่วมกับภาคีเครือข่ายในพื้นที่จังหวัดน่าน ในประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (ดิน น้ำ ป่า)และความมั่นคงทางอาหาร ได้แก่ กศน.น่าน พอช.น่าน สำนักงานชลประทานจังหวัดน่าน โครงการพระราชดำริศูนย์ภูฟ้าพัฒนา อุทยานแห่งชาติดอยภูคา อุทยานแห่งชาติขุนน่าน 3. เชื่อมการทำงานกับการขับเคลื่อน Thailand 4.0 SDG ยุทธศาสตร์ชาติ ยุทธศาสตร์จังหวัด และได้วางยุทธศาสตร์การทำงานในปีงบประมาณ 2561 คือ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (ดิน น้ำ ป่า) และ

ความมั่นคงทางอาหาร บนความหลากหลายทางนิเวศวัฒนธรรมและกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะ ถิ่น และคนพื้นเมืองในพื้นที่จังหวัดน่าน 2. การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรภาคีต่างๆ โดยเฉพาะ ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดน่าน (กศน.น่าน) พัฒนาองค์กรชุมชนจังหวัดน่าน (พอช.) อุทยานแห่งชาติขุนน่าน และอุทยานแห่งชาติดอยภูคา โครงการพระราชดำริศูนย์ภูฟ้าพัฒนา สำนักงานชลประทานจังหวัดน่าน ในการเชื่อมประสานการทำงานร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นด้านทรัพยากรธรรมชาติ (ดิน น้ำ ป่า) และความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่จังหวัดน่าน ให้เป็นรูปธรรมการบูรณาการทำงานหน่วยงานในพื้นที่ในการจัดการทรัพยากร

ด้านการบริหารจัดการโหนด จำเป็นที่จะต้องมีการวางแผนงานที่สอดคล้องกับสถานการณ์การก่อกองสภาพการทำงาน ทั้งในส่วนของการดูแลรับผิดชอบในเชิงเนื้อหาข้อมูล การพัฒนาโครงการวิจัย การติดตามหนุนเสริมและการบริหารจัดการโหนดทั้งระบบและสร้างความมั่นใจในสิ่งที่ทำ เพื่อนำเสนอสื่อสารงานของโหนดและสิ่งที่ชุมชนต้องการ จะทำให้หน่วยงานและภาคีที่เกี่ยวข้องได้รับทราบ ในส่วนของทีมที่ปรึกษาจำเป็นต้องดึงเอาผู้รู้ภูมิปัญญา ปราชญ์ชาวบ้านเข้ามาเป็นที่ปรึกษา ทั้งในระดับพื้นที่และระดับโหนด ซึ่งการดำเนินงานของโหนดได้สร้างตัวชี้วัดไว้ 3 อย่าง คือ เกิดคนในพื้นที่ อธิบายวิเคราะห์ปัญหาของตัวเองได้ เกิดความรู้ท้องถิ่น (ภูมิปัญญาต่าง ๆ) ตามวัตถุประสงค์และเกิดการเปลี่ยนแปลง

หากกล่าวโดยสรุปแล้ว การเคลื่อนงานของโหนดน่านภายใต้ยุทธศาสตร์การทำงาน 4 ปี ตั้งแต่ปี 2557 – 2560 คือ การกำหนดพื้นที่การทำงานให้ชัดเจนแต่ไม่ละเลยพื้นที่อื่น การหอบคนเครือข่าย เช่น ปราชญ์ผู้รู้ จัดกระบวนการหนุน การวิเคราะห์ประเด็นที่จะสร้างงาน งานที่เกิดขึ้นเป็นงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น คือ โจทย์ต้องมาจากชาวบ้าน โจทย์ต้องเป็นคนทำ และเกิดการลงมือปฏิบัติจริง อธิบายความรู้จากการปฏิบัติได้ การเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขที่ทำให้เกิดและการประเมินผลตัวชี้วัดของโหนดอย่างจริงจัง และสามารถสร้างพื้นที่รูปธรรมที่เห็นผลการดำเนินงานอย่างชัดเจน ซึ่งถือได้ว่าการดำเนินงานของโหนดน่านในห้วงระยะเวลาที่ผ่านมา ถือได้ว่าสามารถตอบวัตถุประสงค์และเป้าหมายของโครงการและตอบโจทย์ปัญหาในระดับพื้นที่ได้ ขณะเดียวกันจำเป็นต้องมีการขยายการทำงานร่วมกับองค์กรภาคีเครือข่ายเพิ่มมากขึ้น

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการพัฒนาศักยภาพคนทำงานให้มีเครื่องมือที่หลากหลาย ที่สามารถจะนำมาปรับใช้ในการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นและงานอื่นๆได้
2. การให้สำคัญกับการประชุมหารือเครือข่ายคนทำงาน ทั้งในระดับภาคและระดับประเทศ โดยการเสริมสร้างศักยภาพและเติมเต็มความรู้ซึ่งกันและกัน ตลอดจนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามโหนด ข้ามพื้นที่ ซึ่งจะเป็นส่วนสำคัญในการสร้างพลังและความสามารถของพี่เลี้ยงโหนด
3. เห็นควรเพิ่มจำนวนคนทำงานให้สอดคล้องกับภาระและเนื้องาน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงานมากขึ้น

สารบัญ

	หน้า
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	ก
สารบัญ	ข
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 เป้าหมายและยุทธศาสตร์การดำเนินงาน	10
1.3 คำถามวิจัย	10
1.4 วัตถุประสงค์	10
1.5 กรอบแนวคิดและยุทธศาสตร์การทำงานเมืองน่าน	12
1.6 ขอบเขตเนื้อหางานวิจัย	13
1.7 แผนกิจกรรม	15
1.8 ผลที่คาดว่าจะได้รับ	15
บทที่ 2 แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	17
2.1 แนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วม	17
2.2 แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม	23
2.3 แนวคิดและทฤษฎีการบริหารจัดการ	24
2.4 แนวคิดการวิจัยเพื่อท้องถิ่น	27
2.5 แนวคิดหลักพุทธธรรมกับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น	31
2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	34
2.7 องค์กรที่ทำงานในพื้นที่จังหวัดน่าน	40
2.7 สรุปแนวคิดทฤษฎีและแนวทางการปรับใช้กับกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น พื้นที่จังหวัดน่าน	43
บทที่ 3 กระบวนการดำเนินงาน	49
3.1 การเตรียมทีมงาน	52
3.2 การติดตามสนับสนุนให้เกิดงานวิจัยในพื้นที่	56
3.3 ข้อค้นพบที่สำคัญและเป็นประโยชน์ต่อการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน	73
3.4 การเข้าร่วมเวทีอื่น ๆ	76
บทที่ 4 ผลการดำเนินงาน	77
4.1 การพัฒนาศักยภาพทีมงานโหนดน่าน	77
4.2 เวทีประชุมประจำเดือน ระหว่างทีมงานและที่ปรึกษา	80
4.3 การสนับสนุนให้เกิดงานวิจัยในพื้นที่	81

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
4.4 สรุปโครงการที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณ ปี 2560	87
4.5 การติดตามสนับสนุนโครงการวิจัย	92
4.6 เวทีพัฒนาศักยภาพนักวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน ประจำปี 2559	102
4.7 สรุปประชุม RC ภาคเหนือ ครั้งที่ 1	103
4.8 สรุปเวทีผู้ประสานงาน “วิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ”	143
4.9 สรุปเวทีประชุม RC ภาคเหนือ ครั้งที่ 2 /ยุทธศาสตร์น่าน	148
4.10 การร่วมเวทีการประชุมต่างๆ ของ NODE	150
4.11 บทวิเคราะห์การดำเนินงานตามยุทธศาสตร์โหนดน่าน 4 ปี (25567-2560)	152
4.10 บทเรียนการทำงานร่วมกับองค์กรภาคีเครือข่ายในพื้นที่	163
4.11 บทเรียนจากการดำเนินกิจกรรม	167
บทที่ 5 สรุป และแนวทางการขับเคลื่อนงานในปีงบประมาณ 2560	174
5.1 สรุปผลการดำเนินงาน	175
5.2 การเชื่อมร้อยภาคีเครือข่ายการทำงานในพื้นที่จังหวัดน่าน	176
5.3 การติดตามสนับสนุนโครงการวิจัย	180
5.4 ข้อเสนอโครงการวิจัยโหนดน่านปี 2560	182
ภาคผนวก ภาพกิจกรรมดำเนินการและการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยปี 59	204
1) ภาพกิจกรรม	
2) การใช้ประโยชน์จากงานวิจัย ปี 2560	
3) ดงพญาโมเดล โครงการวิจัยเด่น ปี 2558	
4) การจัดการน้ำบ้านผาสุข โครงการวิจัยเด่น ปี 2559	

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จังหวัดน่านเป็นพื้นที่ต้นน้ำที่สำคัญของประเทศ สภาพภูมิประเทศของจังหวัดน่านส่วนใหญ่เป็นภูเขาร้อยละ 87.2 ของพื้นที่ทั้งหมด และมีที่ราบร้อยละ 12.8 ของพื้นที่จากข้อมูลของกรมป่าไม้ พบว่า ในปี พ.ศ.2519 จังหวัดน่านมีพื้นที่ป่าสมบูรณ์ที่อยู่ทั้งในและนอกเขตป่าสงวนแห่งชาติทั้งหมด 5,280,625 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 73.94 ของพื้นที่ทั้งหมด และในปี 2548 ได้มีการนำเทคโนโลยีระบบสารสนเทศ (GIS) มาใช้ในการสำรวจพื้นที่ป่าไม้ในจังหวัดน่าน พบว่า ในปี พ.ศ.2548 จังหวัดน่านมีพื้นที่ป่าไม้ 8,393 ตารางกิโลเมตร หรือ 5,245,625 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 69 ของพื้นที่ทั้งหมด และสถานการณ์ด้านทรัพยากรป่าไม้ของจังหวัดน่านล่าสุดในปี 2556 พบว่า จังหวัดน่านมีพื้นที่ป่าไม้ 7,036,280 ตร.กม. คิดเป็นร้อยละ 57.32 ของพื้นที่ทั้งหมด ปัจจุบัน (พ.ศ.2559) พื้นที่ป่าเมืองน่านหายไปประมาณ 28 % ของพื้นที่ป่าทั้งหมด

จะเห็นได้ว่าสถานการณ์ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่จังหวัดน่าน โดยเฉพาะทรัพยากรป่าไม้มีแนวโน้มลดลง ซึ่งปัจจัยทางภูมิศาสตร์ที่มีข้อจำกัดของพื้นที่ รวมถึงการประกาศพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ อุทยานแห่งชาติ ที่ไปครอบพื้นที่ทำกินของชุมชนบนพื้นที่สูง ซึ่งเขาอยู่ในพื้นที่มาก่อนการประกาศเขตอุทยานและป่าสงวน ประกอบกับการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรที่สัมพันธ์กับการใช้ทรัพยากรที่มากขึ้น ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จะเห็นได้ว่าเป้าหมายสำคัญของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 ที่สัมพันธ์กับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี มุ่งเน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และมีการประกาศเขตป่าเพิ่มมากขึ้นโดยเพิ่มพื้นที่ป่าร้อยละ 40 ของประเทศ รวมทั้งการถั่งโถมเข้ามาของระบบทุนนิยม วัตถุนิยม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปลูกพืชเชิงเดี่ยว การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ และการทำการเกษตรโดยใช้สารเคมีจำนวนมาก ดังข้อมูลจากสำนักประชาสัมพันธ์จังหวัดน่าน(เมื่อวันที่ 13 กรกฎาคม 2559) คือ จังหวัดน่านมีการใช้สารเคมีด้านการเกษตรมีปริมาณสูงถึงปีละ 2,400,000 กิโลกรัมต่อปี และจากสุ่มตรวจปลาในแม่น้ำ พบสารเคมี ไกลโฟเซต ซึ่งเป็นยาฆ่าหญ้าชนิดดูดซึม มีปริมาณสูงกว่า 10,000 ไมโครกรัมต่อกิโลกรัม และมีปริมาณความเข้มข้นที่เกินค่ามาตรฐาน อีกทั้งยังมีการบุกรุกพื้นที่ป่าเพิ่มมากขึ้น จากภาพถ่ายดาวเทียมพบว่า ช่วงปี 2547-2551 พื้นที่ป่าลดลง 50,000 ไร่ต่อปี ช่วงปี 2552-2555 ลดลง 90,000 ไร่ต่อปี ส่วน 3 ปีหลังมานี้ ลดลง 4,000-6,000 ไร่ต่อปี ตัวเลขที่ลดลงชี้ว่า ป่าถูกบุกรุกไปมาก จนเหลือป่าให้บุกรุกน้อยลง แต่การบุกรุกป่านานยังเกิดขึ้นทุกวัน เช่นการบุกรุกใหม่อีกกว่า 5,000 ไร่ ในพื้นที่ป่าต้นน้ำ อำเภอเวียงสา (ข้อมูลจาก:สำนักข่าวไทย) การบุกรุกพื้นที่ป่าต้นน้ำของจังหวัดน่านเพิ่มมากขึ้น รวมถึงมีผลต่อการดำรงอยู่ของคนลุ่มน้ำน่านและลุ่มน้ำเจ้าพระยา ทั้งในด้านการดำเนินชีวิตและภาคการผลิต จากข้อมูลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการบุกรุกพื้นที่ป่าอย่างรวดเร็ว ในแต่ละปีมีการบุกรุกขยายพื้นที่ทำกินเพิ่มขึ้นทุกปี เพื่อทำ

การเกษตรและเตรียมพื้นที่ ทำให้มีการเผาส่งผลให้เกิดปัญหาหมอกควันและไฟ และปัญหาอุทกภัยดินโคลนถล่ม รวมถึงดินเสื่อมโทรมจากการใช้สารเคมีเพิ่มขึ้นทุกปี มีการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ส่งผลให้มีการชะล้างพังทลายของหน้าดินและการทำให้ดินเสื่อมสภาพ นอกจากนั้นยังพบสารเคมีปนเปื้อนในแหล่งน้ำและสัตว์น้ำ เพิ่มมากขึ้น รวมถึงส่งผลกระทบต่อความมั่นคงด้านอาหาร ซึ่งปัจจุบันความมั่นคงทางอาหารกลายเป็นประเด็นท้าทายและมีแนวโน้มวิกฤตหนักขึ้นอย่างต่อเนื่องต่อชุมชนและประเทศ ในพื้นที่จังหวัดน่านได้มีการขับเคลื่อนในองค์กรของสมัชชาสุขภาพจังหวัดน่าน ตั้งแต่ปี 2556 จนถึงปัจจุบัน ได้มีการพูดคุยและมีการจัดทำเป็นข้อเสนอเชิงนโยบายทั้งหมดมี 13 ข้อ หนึ่งในนั้นมีประเด็นว่าด้วยความมั่นคงทางอาหารเป็นหัวข้อใหญ่เนื่องจากสถานการณ์ข้างต้นที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น เพราะความมั่นคงทางอาหารเกี่ยวเนื่องกับปัญหาหลายปัจจัย รวมถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาแผนความมั่นคงทางอาหาร ตลอดจนแนวทางสร้างพื้นที่อาหารและธูปัฒทางอาหารของชุมชนเข้าไปด้วย เพื่อให้การสร้างมีความมั่นคงทางอาหารเป็นวาระของประชาชน การทำงานร่วมกันในการแก้ไขปัญหาและสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว จำเป็นที่จะต้องมีการวางแผนการดำเนินงานร่วมกันของทุกภาคส่วนและมีเป้าหมายร่วมกันของคนจังหวัดน่าน ทั้งในด้านการพัฒนาและการศึกษาวิจัย

“อำเภอบ่อเกลือ” ถือเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์การทำงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดน่าน เนื่องจากผลการสำรวจพบว่าสภาพพื้นที่ป่าไม้ที่มีการบุกรุกมากที่สุดคือท้องที่อำเภอบ่อเกลือ จากการเปรียบเทียบพื้นที่ป่าปี พ.ศ. 2547 กับพื้นที่ป่าปี พ.ศ. 2548 แล้วปรากฏว่าพื้นที่ป่าไม้ของอำเภอบ่อเกลือลดลงจากปี พ.ศ. 2547 จำนวน 46.25 ตารางกิโลเมตรหรือประมาณ 28,906.25 ไร่ รองลงมาได้แก่อำเภอเฉลิมพระเกียรติซึ่งมีพื้นที่ป่าลดลง จากปี พ.ศ. 2547 จำนวน 16.96 ตารางกิโลเมตรหรือประมาณ 10,600 ไร่ (แผนยุทธศาสตร์จังหวัดน่าน ปี 2557- 2560) ซึ่งหากพิจารณาตามข้อมูลผลการสำรวจสภาพพื้นที่ป่าก็จะเป็นความจริง หากแต่เมื่อพิจารณาองค์ประกอบอื่น ๆ ร่วม เช่น สภาพภูมิประเทศของอำเภอบ่อเกลือ ที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูงชัน ประมาณ 99 % ส่วนอีก 1 % เป็นที่ลาดลุ่มเชิงเขา มีเขตการปกครองอยู่ 4 ตำบล คือ ตำบลบ่อเกลือเหนือ ตำบลบ่อเกลือใต้ ตำบลภูฟ้าและตำบลดงพญา ประชากรส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะ คนเมืองและม้ง ที่ตั้งบ้านเรือนอยู่บนที่สูงและอยู่ในเขตการประกาศเป็นพื้นที่อุทยานแห่งชาติขุนน่าน อุทยานแห่งชาติดอยภูคาและพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ทั้งที่ความจริงกลุ่มชาวบ้านดังกล่าวได้ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนมาก่อนการประกาศเขตพื้นที่อุทยาน แห่งชาติขุนน่าน ซึ่งได้รับการประกาศราชกิจจานุเบกษา ลงวันที่ 15 กรกฎาคม 2552 โดยตั้งอยู่ในพื้นที่อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน และป่าสงวนมาหลายชั่วอายุคน และส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการปลูกไร่ข้าวหมุนเวียนเป็นหลัก จึงมีความจำเป็นที่จะต้องอาศัยพื้นที่ป่าเป็นแหล่งเพาะปลูกข้าวและพืชไร่ จึงส่งผลให้มีการขยายพื้นที่ทำกินมากขึ้น ประกอบกับช่วงปี 2548 มีการสนับสนุนและส่งเสริมการปลูกพืชเชิงเดี่ยว โดยเฉพาะข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ทำให้มีการขยายพื้นที่เพาะปลูกข้าวโพดและยางพาราเพิ่มมากขึ้น ที่มีผลต่อการลดลงของฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งในระดับพื้นที่และระดับลุ่มน้ำ โดยเฉพาะในพื้นที่ตำบลบ่อเกลือใต้ ตำบลบ่อเกลือเหนือ และตำบลภูฟ้า ซึ่งผลการลดลงของฐานทรัพยากรธรรมชาติ ในพื้นที่อำเภอบ่อเกลือมีหน่วยงานที่

เกี่ยวข้องเข้าไปแก้ไขปัญหาในลักษณะโครงการต่าง ๆ รวมถึงโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เช่น โครงการกสิกรรมพัฒนา ซึ่งจัดตั้งในปี พ.ศ. 2542 โครงการหลวง โครงการปิดทองหลังพระ ซึ่งเข้ามาในพื้นที่อำเภอบ่อเกลือในปี 2551 เป็นต้น โดยมีเป้าหมายร่วมกันคือ การแก้ไขปัญหาการลดลงของฐานทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นแหล่งต้นน้ำที่สำคัญและสร้างชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในพื้นที่ให้ดีขึ้น รวมถึงการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับทรัพยากร (ดิน น้ำ ป่า) อย่างสมดุล ดังนั้น พื้นที่อำเภอบ่อเกลือ จึงถือเป็นพื้นที่เฝ้าระวัง ที่มีความเสี่ยงในการรุกคืบเข้ามาของการปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น ข้าวโพด ยางพารา และถือเป็นพื้นที่ต้นน้ำน่านที่สำคัญและอาจกล่าวได้ว่าเป็นผืนป่าสุดท้ายที่ยังคงอุดมสมบูรณ์อยู่ของจังหวัดน่าน

ปี 2551 ในพื้นที่ตำบลดงพญา อำเภอบ่อเกลือ ได้ใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของฐานทรัพยากรธรรมชาติและการฟื้นฟูฐานอาหารของชุมชน ผลการดำเนินงานวิจัยก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหลายด้าน ทั้งในตัวบุคคลและชุมชน ก่อให้เกิดความตระหนักถึงสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการลดลงของทรัพยากร และฐานอาหาร และชุมชนได้หันมาให้ความสำคัญและร่วมมือร่วมใจกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งในระดับชุมชนและตำบล เช่น การแก้ไขปัญหาข้าวไม่พอกิน การจัดตั้งกองทุนข้าวเพื่อคนต้นน้ำ การป้องกันการรุกคืบเข้ามาของการปลูกพืชเชิงเดี่ยว การจัดการทรัพยากรธรรมชาติบนพื้นฐานวิถีวัฒนธรรมและสอดคล้องกับสภาพภูมิสังคมของคนในพื้นที่ ด้วยการขอความร่วมมือจากคนในพื้นที่ ซึ่งก็ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี โดยคนในชุมชนไม่มีการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ หรือแม้แต่การปกป้องอธิปไตยในพื้นที่ป่า ที่ทำกิน เพื่อสร้างเป็นแหล่งอาหารของคนในชุมชน เป็นต้น และขณะเดียวกันการตั้งรับ ปรับตัว กับกระแสที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและซับซ้อนนี้ จึงจำเป็นต้องมีเครื่องมือสนับสนุนที่หลากหลาย และเท่าทันต่อปัญหา ทั้งในด้านกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น การสร้างตัวชีวิตความมั่นคงทางอาหารระดับชุมชนและครัวเรือน การประเมินภูมิทัศน์เพื่อความมั่นคงทางอาหาร และการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานราก รวมถึงการพัฒนาที่สอดคล้องกับสภาพภูมิสังคมในพื้นที่เป็นต้น ซึ่งเครื่องมือดังกล่าวที่ผ่านมา ได้ใช้ในการขับเคลื่อนในพื้นที่ตำบลดงพญามาอย่างเนื่อง ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเกิดจากกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่ได้มีส่วนสำคัญที่ช่วยให้ชุมชนได้ค้นพบทุน ศักยภาพที่ดีที่มีอยู่ในชุมชน และนำมาเป็นเครื่องมือหรือเป็นทุนในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยอาศัยกระบวนการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผลของการดำเนินงานถือว่าประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง ซึ่งสามารถพัฒนาต่อยอดสร้างเป็นพื้นที่รูปธรรมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและความมั่นคงทางอาหารได้

พื้นที่ตำบลดงพญาที่ปัจจุบัน ไม่มีการปลูกพืชเชิงเดี่ยว โดยเฉพาะข้าวโพด แต่ชุมชนสามารถที่จะดำรงชีวิตและสร้างงาน สร้างรายได้จากการเพาะปลูกพืชอื่น ๆ ที่ไม่มีผลกระทบต่อฐานทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งถือเป็นความร่วมมือร่วมใจของคนตำบลดงพญาและอบต.ดงพญา ที่ได้สร้างข้อตกลงร่วมกัน และทาง อบต.ดงพญาเองได้มีการส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจตัวอื่น ที่เป็นมิตรกับฐานทรัพยากร เช่น กาแฟ เงาะ ลองกอง เป็นต้น โดยเป็นผลมาจากการดำเนินงานของงานวิจัยเพื่อ

ท้องถิ่น ที่ได้ชี้ให้เห็นว่าควรที่จะปลูกพืชเศรษฐกิจโดยการปลูกแซมในผืนป่า เพื่อจะช่วยสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน โดยเริ่มดำเนินการตั้งแต่ปี 2557 ซึ่งถือได้ว่าน่าจะมีการพัฒนาเป็นพื้นที่ต้นแบบในการดำรงอยู่ระหว่างชุมชนกับฐานทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน รวมถึงพื้นที่พื้นที่อำเภอบ่อเกลือ ถือเป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำที่มีความสำคัญต่อลุ่มน้ำน่านและแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งหากสถานการณ์ปัญหาการลดลงของพื้นที่ป่ายังคงเพิ่มขึ้น ย่อมมีผลต่อคนลุ่มน้ำได้ในอนาคตและพื้นที่อีก 3 ตำบล ของอ.บ่อเกลือ คือ ตำบลบ่อเกลือเหนือ บ่อเกลือใต้และตำบลภูฟ้า ถือเป็นพื้นที่เฝ้าระวังความเสี่ยงและหาแนวทางการแก้ไขปัญหาาร่วมกันของคนในชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ ความมั่นคงทางอาหารและการปลูกพืชเชิงเดี่ยว โดยมีเป้าหมายที่สำคัญคือ "การอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับทรัพยากร(ดิน น้ำ ป่า) อย่างสมดุลและยั่งยืน"

ดังนั้น การดำเนิน “งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น” ภายใต้การดำเนินงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557 – 2560 จึงได้วางยุทธศาสตร์และเป้าหมายในการดำเนินงาน ซึ่งสอดคล้องกับสถานการณ์ปัญหาในพื้นที่จังหวัดน่านไว้ 4 ด้าน คือ 1) การส่งเสริมให้ชุมชนในพื้นที่จังหวัดน่าน ได้ใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือ ในการค้นหาทุนและศักยภาพที่มีอยู่ในชุมชนในการแก้ไขปัญหาของตนเอง เพื่อนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน 2) ชุมชนสามารถจัดการและพัฒนา “ทุน” ของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ นำไปสู่ชุมชนที่มีความเข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้ 3) พัฒนาต่อยอดพื้นที่งานวิจัยเดิมให้เป็นพื้นที่ต้นแบบและเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ในรายประเด็น และ 4) การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรภาคีต่างๆ ในการเชื่อมประสานการทำงานร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นด้านทรัพยากรธรรมชาติ ภัยธรรมชาติ ความมั่นคงทางอาหาร รวมถึงการเป็นศูนย์กลางในการเชื่อมประสานการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นร่วมกันของหน่วยงานในพื้นที่

นอกจากนั้น การดำเนินงานของโหนดน่าน ตั้งแต่ปี 2557 – 2558 ยังได้กำหนดตัวชี้วัดการทำงานไว้ 3 ส่วน คือ 1.เกิดคนในพื้นที่ ที่สามารถอธิบายวิเคราะห์ปัญหาของตนเองได้ นักวิจัยท้องถิ่นรู้จักหมู่บ้าน ชุมชน วิถีวัฒนธรรม อาชีพ ฐานทรัพยากรของตัวเองได้ 2.เกิดความรู้ท้องถิ่น (ภูมิปัญญาด้านต่าง ๆ) ตามวัตถุประสงค์ และ 3. เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ มีพืชทดแทน มีอาชีพที่สัมพันธ์กับป่า เป็นต้น ผลการดำเนินงานของโหนดน่านที่ผ่านมา สามารถบรรลุวัตถุประสงค์และยุทธศาสตร์ที่ตั้งไว้ ทั้งในมิติเชิงวิจัย และเชิงพัฒนา จากการทำงานวิจัยในพื้นที่อำเภอบ่อเกลือ นักวิจัยและคนในพื้นที่อำเภอบ่อเกลือ ได้มีการรวมตัวกันจัดตั้งเป็นสมาคมคนต้นน้ำอำเภอบ่อเกลือ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ตั้งรับปรับตัวกับสถานการณ์ที่จะเข้ามากระทบกับพื้นที่อำเภอบ่อเกลือ เพราะสมาคมได้ร่วมกันวิเคราะห์สถานการณ์ที่เกิดขึ้นตั้งแต่ปี 2551 เป็นต้นมามีสถานการณ์ในพื้นที่ที่ส่งผลกระทบต่อคนทั้งอำเภออะไรบ้าง เช่น การขุดลอกลำน้ำมาง การขุดลอกลำน้ำสาขาต่างๆ การเข้ามาของนักท่องเที่ยว การก่อเกิดรีสอร์ททั้งคนในและคนนอก การบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ชุมชนของตนเอง ฯลฯ ทำให้เห็นกระบวนการก้าวเดินของนักวิจัยที่ชัดเจนขึ้น โดยสามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชนแก้ไขปัญหาตนเองผ่านงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยเกิดโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ยุทธศาสตร์ รวม

จำนวน 8 โครงการ ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับฐานทรัพยากรธรรมชาติและ ความมั่นคงทางอาหาร ที่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัญหาของพื้นที่อำเภอบ่อเกลือและจังหวัดน่าน และกำลังพัฒนาในการสร้างรูปธรรมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ในพื้นที่อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน คือ พื้นที่ตำบลดงพญา โดยมีการต่อยอดผลการวิจัยในหลาย ๆ ด้าน เช่น การตั้งเครือข่ายการอนุรักษ์ฐานทรัพยากรธรรมชาติเพื่อความมั่นคงทางอาหารไปยังตำบลอื่น ๆ ประกอบด้วย ตำบลบ่อเกลือใต้ ตำบลบ่อเกลือเหนือ ตำบลภูฟ้า ในพื้นที่อำเภอบ่อเกลือ รวมถึงการกำหนดให้ความมั่นคงทางอาหารเป็นวาระของตำบลดงพญา เป็นต้น และเกิดการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยจำนวน 8 เรื่อง รวมถึงเกิดการประสานความร่วมมือกับองค์กรภาคีต่าง ๆ ในการส่งเสริมสนับสนุนการทำงาน การถอดบทเรียน การสร้างองค์ความรู้เพื่อสนับสนุนให้การแก้ไขปัญหาและสร้างความเข้มแข็งของชุมชนให้บรรลุเป้าหมายมากยิ่งขึ้น ซึ่งองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นประกอบด้วยหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะองค์ความรู้ท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการจัดการและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ความมั่นคงทางอาหาร ที่ชุมชนสามารถอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุลและยั่งยืน รวมถึงองค์ความรู้ในการสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรและวิถีชีวิตและวิถีการผลิต ซึ่งความรู้ต่าง ๆ เหล่านี้เป็นผลมาจากการที่ชุมชนได้ใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นเครื่องมือในการสืบค้นข้อมูล การเสาะแสวงหาและนำมาปรับใช้ในการทำงานของตนเอง และชุมชน ขณะเดียวกันยังมีองค์ความรู้ท้องถิ่นอีกหลาย ๆ ด้าน ที่ยังต้องศึกษาวิจัย เช่น องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ ลัวะ เมือง และม้งในพื้นที่อำเภอบ่อเกลือ วัฒนธรรมประเพณีความเชื่อในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิต วิถีการผลิต การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ตลอดจนกระบวนการทำงานร่วมกันของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ซึ่งปัจจุบันมีหลาย ๆ หน่วยงานที่เข้าไปทำงานในพื้นที่ เช่น มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณบุรี (มจท.) โครงการขยายผลโครงการหลวง โครงการพัฒนาพื้นที่สูง ฯลฯ ซึ่งแต่ละหน่วยงานก็มีวัฒนธรรมองค์กรเป็นของตนเอง หากได้มีการศึกษาเรียนรู้ร่วมกันและเกิดการบูรณาการในการทำงาน ก็จะเป็นผลดีทั้งในส่วนของการทำงานและชาวบ้านในพื้นที่ได้รับประโยชน์สูงสุด รวมถึงเกิดความเข้าใจในการทำงานร่วมกัน ทั้งนี้เนื่องจากทุกกลุ่มองค์กรมีเป้าหมายร่วมกันคือ การสร้างเมืองน่าอยู่น่าอยู่ คู่ป่าต้นน้ำ และสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และสัมผัสวัฒนธรรมล้านนาตะวันออก และใช้แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติขับเคลื่อนการพัฒนาเพื่อสร้างอาชีพและรายได้ของประชาชนไปพร้อม ๆ กับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ นอกจากนี้ในปี 2558 ได้มีการจัดตั้งสมาคมคนต้นน้ำอำเภอบ่อเกลือ โดยมีพื้นฐานกระบวนการทำงานและคณะทำงาน มาจากเครือข่ายชุมชนวิจัยเพื่อท้องถิ่นอำเภอบ่อเกลือ โดยมีเป้าหมายที่สำคัญคือการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

การเคลื่อนไหวของโหนดน่านในปี พ.ศ. 2559 ที่ผ่านมายังคงวางยุทธศาสตร์การดำเนินงานต่อเนื่องจากปี พ.ศ. 2558 คือ 1) การสร้างพื้นที่ต้นแบบ "อำเภอบ่อเกลือ" เนื่องจากผลการดำเนินงานในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงในหลาย ๆ ด้าน เช่น การสร้างคนในพื้นที่ ที่สามารถอธิบายวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาของตนเองได้ และสามารถต่อยอดและยกระดับการทำงานไปสู่การแก้ไขปัญหาโดยเฉพาะประเด็นความมั่นคงทางอาหารและการ

จัดการฐานทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ และเกิดความรู้ท้องถิ่น (ภูมิปัญญาท้องถิ่น) ในการแก้ไขปัญหาของชุมชน รวมถึงได้รับการสนับสนุนจากองค์กรภาคีต่าง ๆ ในการหนุนเสริมการทำงานในพื้นที่ตำบลคงพญา และในปี พ.ศ. 2558 ได้มีการขยายพื้นที่งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไป 3 ตำบล คือ ตำบลภูฟ้าและตำบลบ่อเกลือเหนือ จำนวน 5 โครงการ ซึ่งโจทย์วิจัยจะเป็นในเรื่องของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและความมั่นคงทางอาหาร ดังนั้นในปี พ.ศ.2559 จึงได้วางเป้าหมายและยุทธศาสตร์เชิงพื้นที่ไว้ 1 โครงการ คือ การสร้างพื้นที่รูปธรรมตำบลคงพญา ทั้งในเรื่องการพัฒนาต่อยอดจากโครงการวิจัยเดิมในพื้นที่ รวมถึงการเปิดโอกาสในการสร้างพลังของท้องถิ่นให้ลุกขึ้นมาจัดการตนเอง ทั้งในเรื่องทรัพยากรสังคมวัฒนธรรมเศรษฐกิจฐานราก ทั้งในเรื่องอาหาร ข้าวและระบบตลาดระดับชุมชน รวมถึงการเชื่อมการทำงานวิจัยไปสู่นโยบายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคีเครือข่ายที่จะหาแนวทางการหนุนเสริมกระบวนการทำงานร่วมกัน เพื่อให้เกิดพื้นที่รูปธรรมในตำบลคงพญา และนำไปสู่การพึ่งพาตนเองของคนในชุมชนอย่างยั่งยืน 2) สร้างพื้นที่ต้นแบบ “อำเภอสันติสุข” ซึ่งถือได้ว่าเป็นอำเภอที่มีการปลูกข้าวโพดมากเป็นอันดับต้นๆของจังหวัดน่าน โดยใช้พื้นที่ฐานงานวิจัยเดิมที่บ้านโป่งคำ ซึ่งได้มีการต่อยอดและพัฒนาจากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ปัจจุบันคนในชุมชนหลายครอบครัวได้หันหลังให้กับการปลูกข้าวโพด และหันมาปลูกพืชผสมผสาน โดยอาศัยฐานความรู้จากกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และจัดตั้งเป็นเครือข่ายเกษตรผสมผสานบ้านโป่งคำ จนสามารถสร้างเป็นแหล่งเรียนรู้ของคนในพื้นที่และนอกพื้นที่ ซึ่งการต่อยอดเพื่อให้เห็นเป็นรูปธรรมในกระบวนการทำงานวิจัย และจะเป็นแรงเสริมอีกแรงหนึ่ง ที่จะทำให้คนได้ตระหนักและเห็นคุณค่าของฐานทรัพยากร รวมถึงการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากให้เข้มแข็งมากยิ่งขึ้น และ 3) ขยายแนวคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปยังอำเภอทุ่งช้าง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ ซึ่งเป็นอำเภอติดชายแดนไทย - ลาว และเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ที่มีความสำคัญ ทั้งในด้านการค้าชายแดน ที่มีแนวโน้มสูงขึ้นตามลำดับ โดยเป็นผลมาจากการก่อสร้างโรงไฟฟ้าในเมืองหงสา ซึ่งเป็นอำเภอหนึ่งของแขวงไชยะบุรีในประเทศลาว ตั้งแต่ปี 2554 โดยมีมูลค่าประมาณ 1,500 ล้านบาท รวมถึงการเป็นประตูเมืองเงิน เมืองหงสา และเมืองมรดกโลกที่หลวงพระบาง ซึ่งมีวิถีชีวิตวัฒนธรรมที่เหมือนกับคนจังหวัดน่าน นอกจากนั้นด้านทรัพยากรธรรมชาติ ถือว่าทั้ง 2 อำเภอ เป็นพื้นที่แหล่งต้นน้ำที่สำคัญ ซึ่งปัจจุบันพบว่าจำนวนพื้นที่ป่าไม้เริ่มลดลงอย่างมากและมีการปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะข้าวโพดและยางพารา 4) การขับเคลื่อนเคลื่อนงานภาคีเครือข่าย ที่มาจากฐานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เช่น โครงการปิดทองหลังพระ โครงการขยายผลโครงการหลวง มุลนิธิสยามกัมมาจล มูลนิธิชีววิถี มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย) เพื่อให้เกิดการทำงานร่วมกันทั้งในระดับพื้นที่และแนวขับเคลื่อนเชิงยุทธศาสตร์และนโยบาย

โดยยุทธศาสตร์ในการสร้างชุมชนในการจัดการทรัพยากรที่ทำให้เห็นวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำน่านนั้น สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของ สกว.ระดับประเทศ ได้แก่ สร้างการเจริญเติบโตสีเขียว Green Road และสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดน่าน (พ.ศ. 2556-2560) โดยกำหนดไว้ 4 ยุทธศาสตร์ คือ 1) บริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม โดยให้เมืองน่านเป็นเมืองอุทยานแห่งชาติ เมืองแห่งชุมชนคนต้นน้ำที่คงความสมบูรณ์

อย่างยั่งยืน ตลอดจนพัฒนาทรัพยากรการผลิตทางเกษตร อุตสาหกรรมเกษตร โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน 2) พัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพเศรษฐกิจการค้า การลงทุนและการท่องเที่ยว เพื่อดึงดูดการลงทุนเข้าสู่ประชาคมอาเซียน สร้างความเจริญทางด้านเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ของประชาชนอย่างสมดุล 3) พัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และ 4) เสริมสร้างความสัมพันธ์ชายแดน ตลอดจนวางระบบบริหารจัดการเพื่อเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน

ซึ่งแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดน่านสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์และเป้าหมายการดำเนินงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน ซึ่งได้กำหนดยุทธศาสตร์และเป้าหมายการดำเนินงาน ภายใต้การขับเคลื่อนงานประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการความมั่นคงทางอาหาร และการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2555 - 2560 ซึ่งสอดคล้องกับสถานการณ์ปัญหาในพื้นที่ของจังหวัดน่าน และถือเป็นยุทธศาสตร์ร่วมของภาคีเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ภาคเหนือและภาคีเครือข่ายอื่นๆ ทั้งในระดับพื้นที่และระดับภาค ผลการดำเนินงานที่ผ่านมา ได้ดำเนินการภายใต้ยุทธศาสตร์และเป้าหมาย คือ สนับสนุนให้ชุมชนได้ใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการจัดการและค้นหาศักยภาพในการแก้ไขปัญหาของตนเอง อันจะก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน และนำไปสู่ชุมชนต้นต้นน้ำน่านที่มีความสุข มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม คงไว้ซึ่งทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ รองรับนักท่องเที่ยว รวมทั้งเป็นประตูเชื่อมโยงสู่ประชาคมอาเซียน นอกจากนี้ยังรวมถึงการเป็นศูนย์กลางในการเชื่อมประสานเครือข่ายการทำงานวิจัยและพัฒนา ร่วมกับหน่วยงานอื่นๆ ในพื้นที่

ดังนั้นการขับเคลื่อนงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน ในปี 2560 ซึ่งถือเป็นปีสุดท้ายของการดำเนินงานตามแผนยุทธศาสตร์ที่ได้วางไว้ 4 ปี ตั้งแต่ปี 2557 – 2560 นั้นคือ การสร้างพื้นที่ต้นแบบ “อำเภอปลอดเกลือ” โดยเฉพาะตำบลดงพญา ที่ได้มีการสร้างเป็นพื้นที่รูปธรรมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูฐานทรัพยากรธรรมชาติเพื่อความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งจะนำไปสู่การจัดทำข้อบัญญัติชุมชนว่าด้วยการจัดการทรัพยากร และขยายแนวคิดไปยังพื้นที่อีก 3 ตำบลในอำเภอปลอดเกลือ คือ ตำบลปลอดเกลือใต้ ตำบลปลอดเกลือเหนือ และตำบลภูฟ้า ซึ่งมีฐานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นรองรับอยู่ และสุดท้ายในภาพรวมของอำเภอปลอดเกลือ คือ การจัดตั้งสมาคมคนต้นน้ำ ที่จะเป็นการรวมพลังของเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่อำเภอปลอดเกลือและผู้นำชุมชน ตลอดจนชาวบ้าน ที่จะร่วมกันปกป้อง อนุรักษ์ฟื้นฟูฐานทรัพยากรธรรมชาติและความมั่นคงทางอาหาร ที่จะมีผลกระทบมาจากภายนอกในรูปแบบต่างๆ ทั้งในส่วนของนโยบายของรัฐ โดยเฉพาะการประกาศพื้นที่อุทยานทับซ้อนพื้นที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทำกินของชุมชน ซึ่งพวกเขาได้อาศัยอยู่ในพื้นที่มาอย่างยาวนานก่อนที่จะมีการประกาศเป็นพื้นที่อุทยานแห่งชาติ พ.ร.บ. ต่างๆ ครอบเข้ามาตรงบ้านเขา เพราะพวกเขาเหล่านั้นอยู่ตรงนั้นมาก่อน ไม่ใช่บุกรุกป่าเหมือนที่ถูกกล่าวหา รวมถึงสิทธิในที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย เพราะชาวบ้านอยู่แบบปกติมาก่อนและไม่ใช่อยู่แบบผิดกฎหมายเหมือนเช่นในปัจจุบัน พี่น้องชาวปลอดเกลือต้องได้รับการสนับสนุนให้มี

ความหวัง ความสามารถที่จะแก้ปัญหาของเขาได้และรวมถึงการร่วมสร้างเศรษฐกิจฐานรากที่มีความเชื่อมโยงกับวิถีวัฒนธรรมและฐานทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งถือเป็นโจทย์ใหญ่ที่มีความสำคัญของคนอยู่กับป่า กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่ได้มีการขับเคลื่อนในพื้นที่ที่ผ่านมา ได้พิสูจน์ให้เห็นว่าชาวบ้านมีศักยภาพ มีองค์ความรู้มีปัญญาที่สามารถอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างสมดุลและยั่งยืนมาตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน และสำคัญที่สุด คือ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้เปิดพื้นที่การเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติร่วมกันของคนเล็กคนน้อยในชุมชน เพื่อที่จะแก้ไขปัญหาของเขาเองได้

ซึ่งในปีงบประมาณ 2560 การถอดบทเรียนการทำงานผ่านกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ของเครือข่ายชาวบ้านทำวิจัยในพื้นที่อำเภอเกล็ด จึงเป็นอีกพันธกิจหนึ่งของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ว่าการสร้างพื้นที่ต้นแบบของคนอยู่ร่วมกับป่าอย่างยั่งยืนและมีความสุขเป็นอย่างไร ทำอย่างไรที่จะเพิ่มเสียงเพิ่มพื้นที่ให้คนเล็กคนน้อยได้บอกเล่าเรื่องราวของตนเองสู่สังคมภายนอก และรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงรวมถึงมีรายได้และปากท้องอิ่มและจะสามารถสร้างเป็นต้นแบบให้กับชุมชนอื่นในเมืองน่านได้อย่างไรและสามารถดึงคน หน่วยงานมาร่วมเรียนรู้และมาร่วมรับฟัง รวมถึงเติมเต็มความรู้ทางวิชาการให้กับคนในชุมชน เพื่อให้คนตื่นรู้และสำนึกถึงถิ่นฐานบ้านเกิด 2. การขยายแนวคิดกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น สู่พื้นที่อำเภออื่น ๆ ในจังหวัดน่าน ให้ได้ใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาของชุมชนแบบมีส่วนร่วม โดยผ่านการลงมือทดลองปฏิบัติร่วมกัน ทั้งในพื้นที่ชายขอบ ชายแดนและชุมชนเมือง ทั้งที่เป็นโครงการวิจัยเดิมและนำมาต่อยอดและเปิดพื้นที่โครงการวิจัยใหม่ 3. เชื่อมโยงการทำงานร่วมกับองค์กรภาคีเครือข่ายในพื้นที่จังหวัดน่าน ซึ่งถือว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อกระบวนการทำงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมาย เพราะการแก้ปัญหาชุมชนไม่สามารถจะแก้ไขปัญหาเพียงลำพังได้ จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือในทุกๆ ด้านและจากทุกฝ่ายที่จะเข้ามาหนุนเสริมกระบวนการทำงาน โดยมีเป้าหมายที่สำคัญคือการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ความมั่นคงทางอาหารและเศรษฐกิจฐานราก ปัญหาปากท้องของคนในชุมชน รวมถึงการขับเคลื่อนการทำงานทั้งในระดับผู้ใหญ่และกลุ่มเยาวชน รวมถึงการขับเคลื่อนงานที่มีความแหลมคม มีการออกแบบกลยุทธ์การทำงานร่วมกัน

โดยตั้งแต่ปี 2557 เป็นต้นมา ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้มีการดำเนินงานร่วมกับมูลนิธิสยามกัมมาจล ในการร่วมกันขับเคลื่อนงานเยาวชน ภายใต้โครงการเสริมสร้างศักยภาพเครือข่ายเยาวชนจังหวัดน่าน (Active Citizen) ซึ่งมีประเด็นการจัดการทรัพยากรที่จะช่วยให้คนอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างยั่งยืน และเพื่อสร้างเยาวชนคนรุ่นใหม่ที่มีคุณลักษณะความเป็นพลเมือง ซึ่งผลลัพธ์การทำงานด้านเยาวชน ที่ได้ใช้กระบวนการทำกิจกรรมโครงการ โดยใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น มาเป็นเครื่องมือในการสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งเด็กเยาวชน พ่อแม่ ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ และชาวบ้าน ได้สร้างการเปลี่ยนแปลงในหลาย ๆ ด้าน ทั้งทางด้านสำนึกถึงถิ่นฐานบ้านเกิด การรู้จักรากเหง้าของตนเอง เกิดทักษะความรู้ในด้านต่าง ๆ เช่น การทำงานเป็นทีม การมีส่วนร่วมในการทำงาน รวมถึงการเป็นพลังที่สำคัญทั้งในระดับชุมชนและเมืองน่านในอนาคต โดยมีเป้าหมายร่วมกันคือการ

จัดการทรัพยากรธรรมชาติบนฐานความรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติร่วมกันของคนในชุมชนและกลุ่มเยาวชน เพราะเป้าหมายที่สำคัญคือความยั่งยืนอยู่ที่กลุ่มเยาวชนเมืองน่าน รวมถึงการเชื่อมประสานการทำงานร่วมกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายชุมชนและสังคม (ฝ่าย 4) ภายใต้โครงการ Corruption free Thailand ซึ่งการทำงานที่ผ่านมาได้พิสูจน์ให้เห็นว่ากระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ถือเป็นเครื่องมือที่สำคัญ ที่จะช่วยสร้างพลังให้เกิดขึ้นกับเมืองน่าน โดยอาศัยการทำงานร่วมกันของภาคีเครือข่าย โดยมีเป้าหมายร่วมกันคือ ความยั่งยืนของเมืองน่าน ทั้งในด้านฐานทรัพยากร ฐานคน ฐานองค์ความรู้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมที่ดีงาม ตลอดจนการสร้างแนวป้องกันภัยต่างๆ ที่จะเข้ามามีผลกระทบต่อเมืองน่าน ทั้งในปัจจุบันและอนาคต

ดังนั้น การขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภายใต้การดำเนินงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ยังคงดำเนินงานตามแผนยุทธศาสตร์และเป้าหมาย ทั้งเป้าหมายเชิงประเด็น คือ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งหมายรวมถึงการปกป้องพื้นที่อาหาร พันธุกรรมพืชพื้นถิ่น และการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนพื้นฐานความมั่นคงทางอาหาร ส่วนเป้าหมายเชิงพื้นที่ ยังคงให้ความสำคัญกับพื้นที่อำเภอปอถือเป็นหลัก เพื่อสร้างเป็นพื้นที่รูปธรรมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อความมั่นคงทางอาหาร ตลอดจนการท่องเที่ยวโดยชุมชน และขยายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปยังพื้นที่อื่นๆ รวมถึงการทำงานร่วมกับภาคีเครือข่ายในพื้นที่จังหวัดน่าน เพื่อให้เกิดเห็นผลเป็นรูปธรรม ทั้งในด้านการวางยุทธศาสตร์ร่วมกัน การขับเคลื่อนงาน เครื่องมือและชุดความรู้ ซึ่งจะก่อให้เกิดพลังในการขับเคลื่อนงานในพื้นที่จังหวัดน่านที่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้น รวมถึงการตอบโจทย์นิยามของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน ที่ว่า พอเพียง เคียงธรรม นำวิถีน่าน ผ่านกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่เกิดขึ้นในชุมชนในพื้นที่จังหวัดน่าน

นอกจากนั้นการขับเคลื่อนงาน ยังได้มีการผสมผสานแนวความคิดของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ควบคู่ไปกับการนำเอาหลักธรรมมาเป็นแนวปฏิบัติ คือ การสร้างพระรัตนตรัย ให้เกิดขึ้นในทีมวิจัยและคนทำงาน คือ พุทธะ การเป็นผู้ประพาศด้วยกาย วาจา ใจ เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ธัมมะ คือ การเห็นธรรมชาติ เห็นความรู้และภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชนโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน สังฆะ คือ การรวมกลุ่มกันของคนในชุมชนในการที่จะแก้ไขปัญหาาร่วมกัน และเกิดพื้นที่รูปธรรมที่เป็นของจริงให้เกิดขึ้นและสามารถขยายผลได้ซึ่งถือเป็นเป้าหมายและยุทธศาสตร์ ส่วนของวิธีการดำเนินการอาศัยหลักอริยสัจ 4 ซึ่งเป็นความจริงอันประเสริฐ มาเป็นแนวทางปฏิบัติ ตั้งแต่การหาทุกข์หรือปัญหา ต้นเหตุแห่งปัญหา หาแนวทางการแก้ไขปัญหาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนภายใต้องค์ความรู้และภูมิปัญญา และมีการปฏิบัติการจริงในการแก้ไขปัญหา นั้น ๆ ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ หากได้มีการดำเนินงานอย่างเป็นระบบและใช้หลักพุทธศาสนาเข้ามาช่วยวิเคราะห์ และพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม รวมถึงการสร้างกลไกให้เกิดการตื่นรู้ ที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การทำงานของโหนดและวิสัยทัศน์ของโหนด "พอเพียง เคียงธรรม นำวิถีน่าน" แล้ว จะช่วยทำให้มองเห็นภาพปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น เพราะในความเป็นจริงแล้ว ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นล้วนแล้วแต่มีเหตุปัจจัยเป็นตัวกำหนด การจะแก้ไขปัญหาต้องเริ่มจากการค้นหา

ต้นเหตุแห่งปัญหาและหาแนวทางแก้ไขร่วมกัน นั้นหมายถึงการใช้หลักเคียงธรรมเป็นตัวตั้งและเข้ามาร่วมในการแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นในปัจจุบัน ทั้งในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ความมั่นคงทางอาหารของเมืองน่าน ซึ่งหากสามารถดำเนินการตามเป้าหมายและยุทธศาสตร์ที่วางไว้ ก็จะสามารถสร้างพื้นที่รูปธรรมที่เป็นต้นแบบให้กับชุมชนอื่นๆ ได้ และมีหลักธรรมหนุนช่วยในการอธิบายสิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างชัดเจน จะทำให้เห็นวิถีของคนเมืองน่าน โดยมีกลไกการทำงานร่วมกับภาคอื่นๆ ในพื้นที่ ซึ่งจะช่วยให้การดำเนินงานประสบความสำเร็จได้ในอนาคต

2. เป้าหมายและยุทธศาสตร์ในการดำเนินงาน

- 1) ส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนท้องถิ่นในจังหวัดน่าน ใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในการหนุนเสริมให้แต่ละชุมชนเกิดการเรียนรู้ พร้อมที่จะเรียนรู้ ตัดสินใจได้อย่างอิสระ
- 2) ชุมชนสามารถจัดการและพัฒนา “ทุน” (คน ภูมิปัญญา ทรัพยากร สิ่งแวดล้อม) ของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ นำไปสู่ชุมชนที่มีความเข้มแข็งและ สามารถพึ่งตนเองได้
- 3) การสร้างชุมชนในการจัดการทรัพยากรที่ทำให้เห็นวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำน่านอย่างสมดุลและยั่งยืน
- 4) ต่อยอดพื้นที่วิจัยเดิมให้เป็นพื้นที่ต้นแบบและเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ในรายประเด็น
- 5) การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรภาคีต่างๆ ในการเชื่อมประสานการทำงานร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นด้านทรัพยากรธรรมชาติ ภัยธรรมชาติ และความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่จังหวัดน่าน ให้เป็นรูปธรรมการบูรณาการทำงานของหน่วยงานในพื้นที่ในการจัดการทรัพยากร

3. คำถามวิจัย

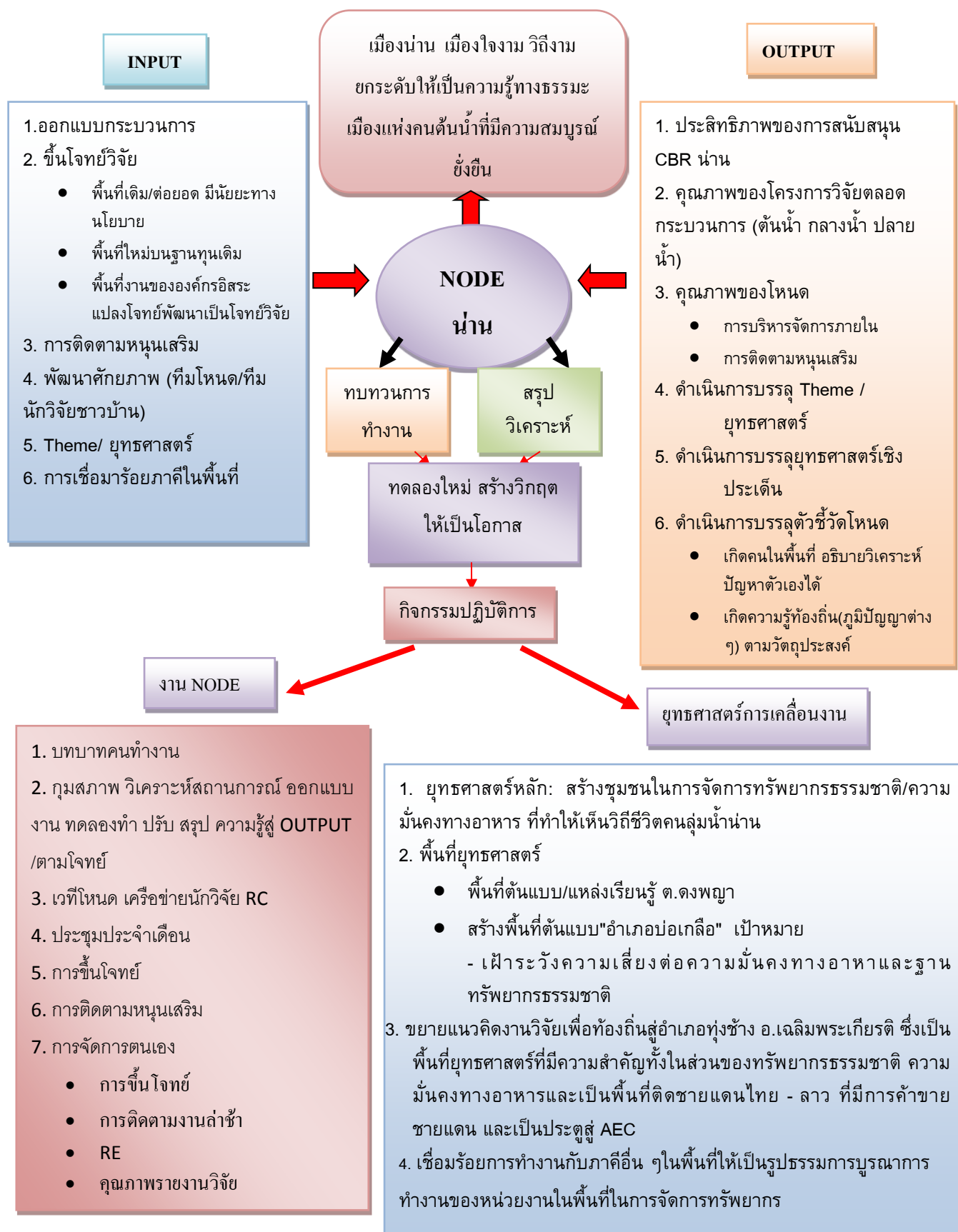
แนวทางดำเนินงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน เพื่อนำไปสู่การสร้างพื้นที่ต้นแบบของคนอยู่ร่วมกับป่าอย่างยั่งยืนและมีความสุข ตามแนวทาง พอเพียง เคียงธรรม นำวิถีน่าน เป็นอย่างไร

4. วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชนแก้ไขปัญหาตนเองผ่านงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นและขับเคลื่อนกระบวนการวิจัยประเด็นความมั่นคงทางอาหารและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และประเด็นอื่น ๆ ที่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัญหาจังหวัดน่าน ตามแนวทาง พอเพียง เคียงธรรม นำวิถีน่าน โดยเกิดโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในพื้นที่ยุทธศาสตร์ อย่างน้อย 2-3 โครงการ
- 2) เพื่อให้ได้องค์ความรู้ที่เกิดจากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทั้งในด้านองค์ความรู้เชิงเนื้อหา การบริหารจัดการศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และการบริหารจัดการเครือข่ายนักวิจัยเพื่อท้องถิ่นทั้งที่ดำเนินการอยู่หรือเสร็จสิ้นไปแล้วตั้งแต่ปี 2551 จนถึงปี 2560 และเครือข่ายสมาคมคนต้นน้ำอำเภอบ่อเกลือ
- 3) เพื่อติดตามหนุนเสริมโครงการวิจัยให้ดำเนินการบรรลุเป้าหมายในระยะเวลาที่กำหนด

- 4) เพื่อสร้างรูปธรรมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านความมั่นคงทางอาหารและการจัดการทรัพยากรในพื้นที่จังหวัดน่าน อย่างน้อย 2 โครงการ
- 5) เพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย อย่างน้อย 6 เรื่อง

5. กรอบแนวคิดเชิงกระบวนการ NODE หน้า ปี 2560

6. ขอบเขตเนื้อหา

- 1) การพัฒนาการดำเนินงานของศูนย์ฯ ในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับชุมชน และหน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้อง ผ่านงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
- 2) ประเด็นวิจัย ได้แก่ ความมั่นคงทางอาหาร (การปกป้องพื้นที่อาหาร) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การบริหารจัดการน้ำ ภัยพิบัติต่าง ๆ การท่องเที่ยวโดยชุมชน
- 3) การนำเอาหลักพุทธธรรม มาวิเคราะห์กับประเด็นวิจัยที่โดดเด่นยับยั้งการเคลื่อนงาน ทั้งในประเด็นวัฒนธรรม ฐานทรัพยากร ความมั่นคงทางอาหาร การจัดการภัยพิบัติ การท่องเที่ยว และสร้างความเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ยุทธศาสตร์อำเภอบ่อเกลือ
- 4) การเชื่อมประสานหน่วยงานในพื้นที่ เช่น โครงข่ายขยายผลโครงการหลวง ศูนย์ภูฟ้าพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานราชการในพื้นที่ อำเภอบ่อเกลือ อำเภอสันติสุข อำเภอเฉลิมพระเกียรติ อำเภอทุ่งช้าง และองค์กรอิสระที่ดำเนินงานในพื้นที่ เช่น มูลนิธิสยามกัมมาจล มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน(ประเทศไทย) มูลนิธิชีววิถี (BIOTHAI) โดยเป็นการเชื่อมงานในลักษณะการแลกเปลี่ยนข้อมูลและการทำงานร่วมกัน เป็นต้น
- 5) การเชื่อมประสานการทำงานร่วมกับ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายชุมชนและสังคม (ฝ่าย 4) ภายใต้โครงการ Corruption free Thailand และ SRI (หน่วยวิจัยเชิงยุทธศาสตร์)
- 6) การเชื่อมประสานการทำงานร่วมกับมูลนิธิสยามกัมมาจล ภายใต้โครงการเสริมสร้างศักยภาพเครือข่ายเยาวชนจังหวัดน่าน โดยใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นเครื่องมือในการทำงาน ทั้งในประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ความมั่นคงทางอาหารและประเด็นอื่นๆ เพื่อเป็นสร้างกระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างเด็กเยาวชนและผู้ใหญ่ในชุมชน เพื่อสร้างสำนักความเป็นพลเมืองและสำนักกรักถิ่นฐานบ้านเกิด

7. ขอบเขตพื้นที่

พื้นที่ยุทธศาสตร์การทำงานในปี 2560 สืบเนื่องจากมีทุนเดิมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในตำบลดงพญา อำเภอบ่อเกลือ จำนวน 5 โครงการ ประเด็นความมั่นคงทางอาหารและการจัดการทรัพยากร และได้รับการต่อยอดจากมูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย) มูลนิธิชีววิถี (BIOTHAI) พอช. และ สสส. สนับสนุนงบประมาณในการทำงานของพื้นที่ต่อ จึงมีการกำหนดพื้นที่ยุทธศาสตร์ ดังนี้

- การสร้างพื้นที่ต้นแบบ “อำเภอบ่อเกลือ” โดยใช้พื้นที่ตำบลดงพญา เป็นพื้นที่ต้นแบบในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ความมั่นคงทางอาหาร และเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานราก จนนำไปสู่การจัดทำข้อบัญญัติชุมชนตำบลดงพญา และขยายการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ไปยังพื้นที่อีก 3 ตำบล คือ ตำบลภูฟ้า ตำบลบ่อเกลือเหนือ ตำบลบ่อเกลือใต้ ซึ่งมีเป้าหมายในการเฝ้าระวังความเสี่ยงต่อความมั่นคงทางอาหาร และการลดลงของฐานทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงประเด็นการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานความมั่นคงทางอาหาร โดยมีการขยับการทำงานเพื่อให้เกิดการทำงานที่เชื่อมร้อยทุกมิติในพื้นที่อำเภอบ่อเกลือ ทั้งในด้าน ฐานทรัพยากร (ดิน น้ำ ป่า) ฐานวัฒนธรรม ร่วมกับองค์กรปกครอง

ส่วนท้องถิ่น สถาบันทางการศึกษา (กศน.) และหน่วยงานในพื้นที่ทั้งภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน ทั้งในส่วนของการข้อมูลการทำงานในพื้นที่ การขับเคลื่อนการทำงาน การพัฒนาต่อยอดทั้งงานวิจัยและงานพัฒนา รวมถึงแหล่งทุน เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อบูรณาการเป้าหมายร่วมกันคือ " การอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับฐานทรัพยากร (ดิน น้ำ ป่า)อย่างสมดุลและยั่งยืน

- การสร้างพื้นที่ต้นแบบ “อำเภอสันติสุข” โดยใช้พื้นที่บ้านโป่งคำ เป็นพื้นที่ในการขับเคลื่อนการทำงานในประเด็นการลดพื้นที่การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์สู่การเกษตรผสมผสานภายใต้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยอาศัยฐานความรู้จากกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

- ขยายแนวคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปยังพื้นที่อำเภอทุ่งช้าง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ อำเภอสองแคว ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญและมีความเสี่ยง ทั้งในด้านการลดลงของฐานทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาหมอกควัน และความมั่นคงทางอาหารและรวมถึงเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์การค้าชายแดน ไทย - ลาว ซึ่งเป็นประตูอาเซียน รวมถึงการสร้างความสัมพันธ์ของชุมชนชายแดนของทั้ง 2 ประเทศ อย่างน้อย 2 โครงการ

8. ขอบเขตกลุ่มเป้าหมาย

- 1) ชาวบ้าน
- 2) กลุ่มเด็กและเยาวชน
- 3) เครือข่ายพระสงฆ์
- 4) กลุ่มเกษตร /กลุ่มผู้ใช้น้ำ
- 5) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- 6) สถาบันการศึกษาในพื้นที่ จ.น่าน
- 7) สาธารณสุข
- 8) เครือข่ายติดตามเฝ้าระวังทรัพยากรธรรมชาติน่าน (คตทส.น่าน)
- 9) หน่วยงานที่ลงไปทำงานในพื้นที่ จ.น่าน เช่น โครงการปิดทองหลังพระ โครงการหลวง โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โครงการของสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง มจร. พอช. สสส. มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย) มูลนิธิชีววิถี (BIOTHAI) และมูลนิธิสยามกัมมาจล เป็นต้น

9. ระยะเวลาดำเนินงาน

1 ตุลาคม 2559 – 30 กันยายน 2560

10. แผนกิจกรรม ปีงบประมาณ 2560

- 1) จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นความมั่นคงทางด้านการอาหารและการจัดการทรัพยากร จำนวน 1 ครั้ง
- 2) พัฒนาโจทย์วิจัยในพื้นที่เป้าหมาย อย่างน้อย 2-3 โครงการ
- 3) ติดตามสนับสนุนโครงการที่รับทุนสนับสนุนจาก สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จำนวน 10โครงการ และการเขียนผลการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย (RE) อย่างน้อย 6 เรื่อง เวทีพัฒนาศักยภาพนักวิจัย
- 4) ติดตามนักวิจัยในพื้นที่ จำนวน 8 โครงการศึกษาดูงานพร้อมกัน
- 5) จัดเวทีพัฒนาศักยภาพนักวิจัยในพื้นที่จังหวัดน่าน
- 6) เวทีพิจารณาโครงการวิจัย/รายงานความก้าวหน้า/รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
- 7) เวทีคืนข้อมูลผลการดำเนินงานศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน 1 ครั้ง (เป็นเวทีที่ติดตามความก้าวหน้าโครงการในพื้นที่ เติบโตกระบวนการทำงานให้กับนักวิจัย และสรุปผลการดำเนินงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดน่านให้ผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น นักวิจัย ที่ปรึกษาทราบ
- 8) เวทีรายงานความก้าวหน้าและรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ของเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน

12. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

มิติเชิงวิจัย

- 1) สร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชนแก้ไขปัญหาตนเองผ่านงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยเกิดโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในพื้นที่ยุทธศาสตร์ รวมจำนวน 2 - 3 โครงการ
- 2) องค์ความรู้ที่เกิดจากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทั้งในด้านองค์ความรู้เชิงเนื้อหา การบริหารจัดการ ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และการบริหารจัดการเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
- 3) เกิดพื้นที่รูปธรรมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งสามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ในพื้นที่จังหวัดน่าน อย่างน้อย 2 โครงการ และเกิดการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย อย่างน้อย 6 เรื่อง

มิติเชิงพัฒนา

- 1) โหนดสามารถติดตามหนุนเสริมโครงการวิจัยให้ดำเนินการบรรลุเป้าหมายในระยะเวลาที่กำหนด
- 2) เกิดขับเคลื่อนกระบวนการวิจัยประเด็นความมั่นคงทางอาหารและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และประเด็นอื่น ๆ ที่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัญหาของจังหวัดน่าน
- 3) การเรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในประเด็นความมั่นคงทางอาหารและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และประเด็นอื่นๆ สามารถช่วยให้ชุมชนสามารถตั้งรับและปรับตัวกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่เข้ามาปะทะชุมชนได้

4) เกิดการประสานความร่วมมือกับองค์กรภาคีต่างๆ ในการส่งเสริมสนับสนุนการทำงาน การถอดบทเรียน การสร้างองค์ความรู้เพื่อสนับสนุนให้การแก้ไขปัญหาและสร้างความเข้มแข็งของชุมชนให้บรรลุเป้าหมายมากยิ่งขึ้น

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน"พอเพียง เคียงธรรม นำวิถีน่าน" เป็นศูนย์ประสานงานที่ใช้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นตัวขับเคลื่อนกระบวนการทำงาน โดยเฉพาะประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ ความมั่นคงทางอาหาร รวมถึงการสร้างการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานร่วมกันของภาคีเครือข่ายในพื้นที่จังหวัดน่าน ซึ่งคณะทำงานได้ทำการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มาส่วนหนึ่งในกระบวนการทำงาน ดังนี้

1. แนวคิดการมีส่วนร่วมทฤษฎีการมีส่วนร่วม
2. แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม
3. แนวคิดและทฤษฎีการบริหารจัดการ
5. แนวคิดการวิจัยเพื่อท้องถิ่น
6. แนวคิดหลักพุทธธรรมกับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดการมีส่วนร่วมและทฤษฎีการมีส่วนร่วม

1.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

ในการประชุม ณ องค์การสหประชาชาติ คณะผู้เชี่ยวชาญได้ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่าเป็นคำที่ไม่อาจนิยามความหมายหนึ่งความหมายใดให้ครอบคลุมได้ เนื่องจากความหมายของการมีส่วนร่วมอาจแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศหรือแม้แต่ประเทศเดียวกันก็ตาม หากจะทำความเข้าใจอย่างชัดเจนแล้วการนิยามความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนควรมีลักษณะจำกัดเฉพาะในระบบเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองหนึ่งๆ เท่านั้น อย่างไรก็ตามผู้เชี่ยวชาญดังกล่าวได้ให้ความหมายและขยายความการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าครอบคลุมประเด็นดังนี้ (ปรีชาญ เวสารัชช, 2528: 3-4)

1. ครอบคลุมถึงการสร้างโอกาส ที่เอื้อให้สมาชิกทุกๆ คนทั้งในชุมชนและในสังคม ได้เข้าร่วมกิจกรรมซึ่งสามารถนำไปสู่และมีอิทธิพลต่อกระบวนการพัฒนาและยังต้องเอื้อให้ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาโดยเท่าเทียมกัน
2. สะท้อนการเข้าไปเกี่ยวข้องโดยสมัครใจและเป็นประชาธิปไตยในกรณีต่างๆ คือ การเอื้อให้เกิดความพยายามพัฒนา การแบ่งสรรผลประโยชน์จากการพัฒนาโดยเท่าเทียม และการตัดสินใจเพื่อกำหนดเป้าหมาย นโยบาย การวางแผน และดำเนินการโครงการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม
3. เป็นตัวเชื่อมโยงระหว่างสิ่งที่ประชาชนลงทุน ลงแรง กับประโยชน์ที่ได้รับ
4. ลักษณะของการมีส่วนร่วม ของประชาชนอาจผิดแผกแตกต่างกันไปตามสภาพเศรษฐกิจของประเทศ นโยบายและโครงสร้างการบริหาร รวมทั้งลักษณะเศรษฐกิจสังคมของประชากรด้วย อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมของประชาชนไม่ได้เป็นเพียงเทคนิควิธีการ แต่เป็นปัจจัยสำคัญในการประกันให้เกิดกระบวนการพัฒนาที่มุ่งเอื้อประโยชน์แก่ประชาชนส่วนร่วม

อคิน รพีพัฒน์ ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า เป็นการให้ประชาชนเป็นผู้คิดค้นปัญหา เป็นผู้นำในทุกเรื่อง มิใช่ที่กำหนดลงไปแล้วทำให้ประชาชนเข้ามาร่วมในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเท่านั้น แต่ทุกอย่างต้องเป็นเรื่องของประชาชนที่คิดขึ้นมา ดังเช่นการที่ชาวบ้านถูกผู้นำทางการเมืองหรือข้าราชการเรียกรวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมพัฒนาเพราะลักษณะการทำงานเช่นนี้จะเรียกว่า การเกณฑ์แรงงานทางอ้อม (indirect corvee labour) (ปรัชญา เวสารัชช, 2528: 13)

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527: 177) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมหมายถึงการเกี่ยวข้องทางจิตใจและอารมณ์ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์หนึ่ง ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุกระตุ้นให้การกระทำได้บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้นรวมทั้งทำให้เกิดความรู้สึกมีส่วนร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวอีกด้วย

ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (2527: 1-2) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนที่แท้จริงว่า หมายถึงการที่ประชาชนหรือชุมชนได้พัฒนาขีดความสามารถของตนเองในการจัดการและควบคุมการใช้และกระจายการใช้อย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกของสังคม และได้พัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญาซึ่งแสดงออกในรูปของการตัดสินใจในการกำหนดรูปแบบกิจกรรมต่างๆ ด้วยตนเอง ดังนั้น ความหมายและหลักการบริหารและการมีส่วนร่วม คือการบริหารที่เปิดโอกาสให้บุคคลหรือเจ้าหน้าที่ขององค์กรได้มีส่วนในการแสดงความคิดเห็นวินิจฉัย ตัดสินใจร่วมกับผู้บริหารหรือหัวหน้าขององค์กรนั้น ๆ

ไพรัตน์ เดชะรินทร์ (2527: 6) ได้ให้ความหมายและหลักการสำคัญของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาว่า หมายถึงกระบวนการที่รัฐทำการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุน และสร้างโอกาสให้ประชาชนและชุมชน ทั้งในรูปของส่วนบุคคล กลุ่มคน และองค์กรอาสาสมัครต่างๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องรวมกันเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์และนโยบายการพัฒนาที่กำหนดไว้

แก้วสรร อติโพธิ กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เป็นการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจทางการเมืองการปกครองของรัฐ ที่ส่งผลกว้างไกล โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและรวมตัวกันตามผลประโยชน์ หรือแนวทางที่หลากหลายขยายไปทุกระดับทั้งในระดับท้องถิ่นไปจนถึงในระดับชาติ โดยมีจุดเน้นว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นจะต้องมีกระบวนการที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทางการเมืองการปกครอง ที่สามารถยอมรับสิทธิตามกฎหมายในกระบวนการตัดสินใจสาธารณะ มีการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร และต้องมีการกระจายอำนาจในการจัดการทรัพยากร (ประวิทย์ ตั้งคงนุษ, 2548: 39-40)

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา (2547: 3-4) ได้สรุปถึงความหมายของการมีส่วนร่วมไว้หลากหลาย ดังนี้คือ

1. การมีส่วนร่วม คือ การพิจารณาถึงการมีส่วนร่วมช่วยเหลือโดยสมัครใจ โดยประชาชนต่อโครงการใดโครงการหนึ่งของโครงการสาธารณะต่างๆ ที่คาดว่าจะส่งผลต่อการพัฒนาชาติ แต่ไม่ได้มีความคาดหวังว่าจะเปิดโอกาสให้ประชาชนเปลี่ยนแปลงโครงการหรือวิพากษ์วิจารณ์โครงการดังกล่าว

2. การมีส่วนร่วมในความหมายที่กว้าง หมายถึงการให้ประชาชนในชนบทรู้สึกตื่นตัวเพื่อที่จะทราบถึงการได้รับความช่วยเหลือ และตอบสนองต่อโครงการพัฒนา ขณะเดียวกันก็สนับสนุนความคิดริเริ่มของคนในท้องถิ่นด้วย

3. การมีส่วนร่วม ในเรื่องการพัฒนาชนบท คือ การให้ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องในกระบวนการตัดสินใจ กระบวนการดำเนินการ และร่วมรับผลประโยชน์จากโครงการพัฒนา รวมถึงการประเมินผลโครงการด้วย

4. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนานั้นอาจเข้าใจได้อย่างกว้างๆ คือการที่ประชาชนได้เข้าร่วมอย่างแข็งขันในกระบวนการตัดสินใจต่างๆ ในเรื่องที่จะมีผลกระทบต่อเขา

5. การมีส่วนร่วมในชุมชน หมายถึง การที่ประชาชนจะมีสิทธิและหน้าที่ที่จะเข้าร่วมในการแก้ไขปัญหาของเขา มีความรับผิดชอบมากขึ้นที่จะสำรวจตรวจสอบความจำเป็นในเรื่องต่างๆ การระดมทรัพยากรท้องถิ่น และเสนอแนวทางแก้ไขใหม่ๆ เช่นเดียวกับการก่อตั้งและดำรงรักษาองค์กรต่างๆ ในท้องถิ่นหรือในชุมชนนั้นๆ

6. การมีส่วนร่วมนั้นจะต้องเป็นกระบวนการดำเนินการอย่างแข็งขัน กล่าวคือบุคคลหรือกลุ่มคนที่มีส่วนร่วมนั้น ได้เป็นผู้มีความคิดริเริ่มและได้มุ่งใช้ความพยายาม รวมไปถึงความเป็นตัวของตัวเองที่จะดำเนินการตามความคิดริเริ่มนั้น

7. การมีส่วนร่วม คือการที่ได้มีการจัดการ ที่จะใช้ความพยายามที่จะเพิ่มความสามารถที่จะควบคุมทรัพยากรและระเบียบในสถาบันต่างๆ ในสภาพสังคมนั้นๆ ทั้งนี้โดยกลุ่มที่ดำเนินการและความเคลื่อนไหวที่จะดำเนินการนี้ ไม่ถูกควบคุมโดยทรัพยากรและระเบียบต่างๆ

ในการประชุมสิ่งแวดล้อมโลกเมื่อ ค.ศ. 1992 ที่กรุงริโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิล นานาประเทศได้ลงมติรับรองคำประกาศกรุงริโอ (Rio Declaration) ซึ่งในหลักการข้อ 10 ได้กล่าวว่า หลักการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมจะทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยหลักการดังกล่าวมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการดังนี้คือ 1. การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในความครอบครองของหน่วยงานของรัฐ 2. การมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจโดยได้รับข้อมูลและอย่างมีความหมาย 3. การเข้าถึงกระบวนการทางศาลและทางปกครองหรือการได้รับการเยียวยาความเสียหาย (สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2547: 29)

1.2 ลักษณะของการมีส่วนร่วม

Uphoff ได้มีการมองการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนถึงลักษณะและผลของการเข้าร่วมของประชาชนดังนี้

1. พื้นฐานของการเข้าร่วม ซึ่งลักษณะการเข้าร่วมที่มาจากแรงจูงใจภายในจะเป็นแรงหนุนหรือช่วยให้ประชาชนมีความกระตือรือร้นที่จะเข้ามามีส่วนร่วม ในอีกด้านการมีส่วนร่วมที่มาจาก

ปัจจัยภายนอกโดยอาศัยอำนาจ บารมี หรือแรงบีบคั้นจากผู้มีอำนาจ ความเกรงใจ หรืออิทธิพลของผู้มีอำนาจนอกชุมชนถึงจะสามารถกระทำได้สำเร็จ แต่ไม่มีผลผูกพันทางจิตใจ ความยั่งยืน ต่อเนื่องของกิจกรรมหรือโครงการต่างๆ จะลดลง

2. รูปแบบของการเข้าร่วม การเข้าร่วมของประชาชนนั้นเป็นการเข้าร่วมโดยผ่านองค์กรจัดตั้งของประชาชนเองโดยเฉพาะกิจกรรมที่คำนึงถึงผลประโยชน์ที่ได้รับของประชาชน สำหรับการเข้าร่วมกิจกรรมโดยผ่านกลุ่มตัวแทน เช่น กรรมการหมู่บ้าน ซึ่งการเข้าร่วมดังกล่าวจะเป็นลักษณะผู้ให้การสนับสนุนและให้ความร่วมมือ

3. ขอบเขตของการมีส่วนร่วมเป็นช่วงเวลาของการมีส่วนร่วม การใช้เวลาในการเข้าร่วมกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ จะใช้เวลามากน้อยแตกต่างกัน ความถี่ห่างของจำนวนครั้งที่เข้าร่วม ความสม่ำเสมอและฤดูกาลที่เหมาะสม ช่วงเวลาที่ใช้ในกิจกรรมในแต่ละครั้ง

4. ผลของการเข้าร่วม ลักษณะการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนทำให้เกิดการรวมพลังที่จะสร้างอำนาจต่อรองให้ชุมชนมีศักยภาพเป็นตัวของตัวเอง สร้างปฏิสัมพันธ์อันดี มีความสามัคคีในมวลสมาชิกของชุมชน (อัญชลี หาญฤทธิ์, 2547: 31-32)

1.3 ระดับของการมีส่วนร่วม

คณิงนิจ ศรีบัวเอี่ยม (2545: 26-27) และคณะ แบ่งระดับขั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนจากระดับต่ำสุดไปหาระดับสูงสุด ออกเป็น 6 ระดับ และจำนวนประชากรที่เข้ามามีส่วนร่วมในแต่ละระดับจะเป็นปฏิภาคกับระดับของการมีส่วนร่วม กล่าวคือถ้าระดับของการมีส่วนร่วมต่ำ จำนวนประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมจะมาก และยิ่งระดับการมีส่วนร่วมสูงขึ้นเพียงใด จำนวนประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมจะลดลงตามลำดับ ซึ่งระดับของการมีส่วนร่วมเรียงตามลำดับจากต่ำสุดไปหาสูงสุด ได้แก่

1. ระดับการให้ข้อมูล เป็นระดับต่ำสุดและเป็นวิธีการที่ง่ายที่สุดของการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้วางแผนโครงการกับประชาชนเพื่อให้ข้อมูลแก่ประชาชนเกี่ยวกับการตัดสินใจของผู้วางแผนโครงการ แต่ไม่เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นหรือเข้ามาเกี่ยวข้องใดๆ วิธีการให้ข้อมูลอาจทำได้หลายวิธี เช่น การแถลงข่าว การแจกข่าว และการทำหนังสือพิมพ์ให้ข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมต่างๆ

อย่างไรก็ดี เพื่อเป็นการป้องกันรัฐบาลหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐใช้อำนาจดุลพินิจในการให้หรือไม่ให้ข้อมูลดังกล่าวแก่ประชาชน จึงควรมีข้อกำหนดหรือบทบัญญัติให้รัฐบาลหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐต้องกระทำและกระทำอย่างทั่วถึงด้วย แต่สามารถยกเว้นข้อมูลบางประเภทได้ เช่น ที่เกี่ยวกับความมั่นคงของชาติ เป็นต้น

2. ระดับการเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน เป็นระดับขั้นที่สูงกว่าระดับแรก กล่าวคือผู้วางแผนโครงการเชิญชวนประชาชนให้แสดงความคิดเห็นเพื่อสามารถรวบรวมข้อมูลได้มากขึ้นและประเด็นในการประเมินข้อดีข้อเสียชัดเจนยิ่งขึ้น

3. ระดับการปรึกษาหารือ เป็นระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนที่สูงมากขึ้น ซึ่งเป็นการเจรจากันอย่างเป็นทางการระหว่างผู้วางแผนโครงการและประชาชนเพื่อประเมินความก้าวหน้า หรือระบุประเด็นหรือข้อสงสัยต่างๆ

4. ระดับการวางแผนร่วมกัน เป็นระดับขั้นที่สูงกว่าระดับการปรึกษาหารือ กล่าวคือ เป็นเรื่องการมีส่วนร่วมที่มีขอบเขตกว้างขวางขึ้น ซึ่งมีความรับผิดชอบร่วมกันในการวางแผนเตรียมการโครงการ และผลที่จะเกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการ ซึ่งการมีส่วนร่วมในระดับนี้เหมาะที่จะใช้สำหรับการพิจารณาประเด็นที่มีความยุ่งยากซับซ้อนและมีข้อโต้แย้งมาก

5. ระดับร่วมปฏิบัติ เป็นระดับที่สูงถัดมาจากระดับการวางแผนร่วมกัน คือเป็นระดับที่ผู้รับผิดชอบโครงการกับประชาชนร่วมกันดำเนินโครงการ เป็นขั้นตอนการนำโครงการไปปฏิบัติร่วมกัน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางเอาไว้ในขั้นต้น

6. ระดับการควบคุมโดยประชาชน เป็นระดับสูงสุดของการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาทั้งหมดที่มีข้อขัดแย้งกัน เช่น การลงประชามติ เป็นต้น

1.4 รูปแบบของการมีส่วนร่วม

สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (2547: 27) ได้กล่าวถึงการเปิดให้ประชาชนมีส่วนร่วมอาจกระทำได้หลายรูปแบบ เช่น

1. การแจ้งให้ทราบ
2. การให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชน
3. การปรึกษาหารือ
4. การเปิดให้แสดงความคิดเห็นโดยวิธีการต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการรับฟังความคิดเห็นหรือข้อวิจารณ์
5. การประชุมรับฟังความคิดเห็น
6. การประชาพิจารณ์
7. การให้มีคณะกรรมการที่ปรึกษาซึ่งเป็นตัวแทนของประชาชนเพื่อแสดงความคิดเห็นในประเด็นต่าง ๆ

8. การกระจายอำนาจให้ประชาชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
9. การให้สิทธิประชาชนในการร่วมจัดการและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ
10. การเปิดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบังคับใช้กฎหมายด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้วยการฟ้องร้องดำเนินคดีกับหน่วยงานของรัฐที่ละเลยหน้าที่ตามกฎหมายและกับเอกชนที่ละเมิดกฎหมายสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ยังรวมถึงการฟ้องร้องเพื่อเรียกค่าเสียหายหรือมาตรการเยียวยาอย่างอื่น สำหรับความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการละเมิดกฎหมายสิ่งแวดล้อม

อย่างไรก็ดี กติกาและระดับของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีเงื่อนไขและบริบทที่หลากหลายมิใช่เรื่องที่สามารถทำได้โดยง่าย และเป็นเรื่องแต่ละสังคมต้องแสวงหาเพื่อบรรเทาปัญหาความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

1.5 ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อประสิทธิผลการมีส่วนร่วม

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2547: 2-19) ได้สรุปปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อประสิทธิผลการมีส่วนร่วม ไว้ดังนี้

1. โอกาสในการเข้ามามีส่วนร่วม การได้ข้อมูลที่ชัดเจนถูกต้อง ความไว้วางใจของประชาชนต่อบุคคลผู้เกี่ยวข้อง ตลอดจนวิธีการชักจูงให้เข้าร่วม
2. ผู้นำชุมชน และบทบาทผู้นำ
3. การได้รับการสนับสนุนจากภายนอก เช่น ด้านการพัฒนาความคิด การให้ความรู้
4. สถานการณ์ที่เกิดขึ้น เช่น การเกิดปัญหาทรัพยากรลดลง การเกิดความขัดแย้ง การมีโครงการที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชน เป็นต้น
5. การได้รับข้อมูลข่าวสารถึงผลที่จะเกิดขึ้นจากการทำ หรือไม่ทำกิจกรรมที่น่าเสนอ
6. ความสนใจและความกระตือรือร้นของคนในชุมชน
7. ปัจจัยด้านสังคมเศรษฐกิจ ประโยชน์ที่จะได้รับ

H. R. Chaturvide and S. K. Mitra ได้เสนอเงื่อนไขของการมีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดการเริ่มต้นการพัฒนาเชิงระบบไว้ 3 ประการ คือ

1. ความช่วยเหลือจากภายนอกระบบ ซึ่งอาจเป็นองค์กรพัฒนาของรัฐ หรือเอกชน นักวิชาการ และนักพัฒนา ในรูปของการช่วยเหลือด้านการเงิน การเมือง และความรู้
2. ความพร้อมภายในระบบ เช่น ผู้นำ สภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและกายภาพ โอกาสในการมีส่วนร่วม วัฒนธรรม และประเพณีท้องถิ่น
3. การบำรุงรักษาระบบ ในรูปของสิ่งจูงใจ การบริหาร และจัดการองค์กร กิจกรรม ตลอดจนการแทรกแซงจากภายนอก (อนงค์ พัฒนจักร, 2535: 20)

1.6 ปัญหาการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากร

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2547: 9-4) ได้ทำการศึกษาค้นคว้าตัวอย่าง แล้วสรุปประเด็นปัญหาการมีส่วนร่วมในการบริหารทรัพยากรในพื้นที่ของประชาชนและองค์กรท้องถิ่น ได้ดังนี้

1. ปัญหาด้านกฎหมาย และกฎระเบียบต่างๆ ของราชการที่ไม่เอื้อให้ประชาชนมีส่วนร่วมได้เต็มที่
2. ปัญหาด้านเศรษฐกิจสังคม หากประชาชนยังคงยากจน หรือชุมชนยังไม่เข้มแข็ง การมีส่วนร่วมบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติจะทำได้ยาก
3. ปัญหาการขาดผู้นำที่มีความรู้ความเข้าใจ และมีความสนใจแท้จริงที่จะนำกลุ่มประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม
4. ประชาชนขาดความรู้ความเข้าใจประเด็นอนุรักษ์ และการเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากร
5. ปัญหาความเข้าใจ ความไม่พร้อมของภาครัฐ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากร

6. การไม่มีแผนชุมชนรองรับการมีส่วนร่วม ในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติของประชาชนและชุมชน

7. ปัญหาการไม่มีการแพร่ขยายเครือข่ายการดำเนินงาน และแนวคิด ในการมีส่วนร่วมบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติไปสู่พื้นที่อื่น ๆ หรือคนกลุ่มอื่นในชุมชน

2. แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR)

หมายถึง การเรียนรู้ และแสวงหาความรู้จากประสบการณ์โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของหมู่คณะ คือระหว่างชาวบ้านกับผู้วิจัย โดยจะเริ่มตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมประเมินผลและร่วมรับผลที่เกิดจากการดำเนินงานและสรุปบทเรียนตลอดจน ร่วมหาวิธีแก้ไขปัญหา และร่วมพัฒนาต่อไป

โดยการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม จะเน้นการยอมรับ หรือความเห็นพ้องจากชาวบ้าน เป็นสำคัญ

ปรัชญาของการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม มีปรัชญาเพื่อมุ่งช่วยเหลือกลุ่มผู้ด้อยโอกาสในสังคม เชื่อในความสามารถของมนุษย์ที่จะเรียนรู้ในสิ่งที่สามารถเป็นประโยชน์สูงสุด หาวิธีแก้ปัญหาของตนเองเมื่อถึงคราวที่ตนจะต้องตัดสินใจว่าจะทำอย่างไร

หลักการการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

1.ให้ความสำคัญและเคารพต่อภูมิความรู้ของชาวบ้าน ตลอดจนระบบการสร้างความรู้ที่แตกต่างไปจากของนักวิชาการยังเป็นสิ่งที่ปฏิบัติและยอมรับกันแพร่หลายในหมู่บ้านคนยากจน เพื่อเป็นหนทางแก้ปัญหาในการดำรงชีวิตของเขา

2.ปรับปรุงความสามารถและศักยภาพของชาวบ้านด้วยการส่งเสริมยกระดับและพัฒนาความเชื่อมั่นในตัวเองของเขาให้สามารถวิเคราะห์และสังเคราะห์สถานการณ์ปัญหาของเขาเอง

3.ให้ความรู้ที่เหมาะสมแก่ชาวบ้านและคนยากจนโดยให้สามารถได้รับความรู้ที่เกิดขึ้นในระบบสังคมของเขาและสามารถที่จะทำความเข้าใจ แปลความหมายตลอดจนนำไปใช้อย่างเหมาะสม

4.สนใจในปริทัศน์ของชาวบ้าน โดยการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมจะช่วยเปิดเผยให้เห็นคำถามที่ตรงกับปัญหาของชาวบ้าน

5.ปลดปล่อยความคิด สามารถใช้ความคิดเห็นของตนอย่างเสรีในการมองสถานการณ์ และปัญหาของตนเอง สามารถใช้วิจารณ์ญาณในการวิเคราะห์ วิจัย ตรวจสอบสภาพเท็จจริงต่าง ๆ สามารถยืนหยัดต่อต้านพลังอิทธิพลจากภายนอก หรือจากอำนาจกดขี่ของผู้มีอำนาจ

จุดเด่นของ PAR

- คำถามวิจัย เกิดจากปัญหาในกลุ่มชุมชน
- เก็บข้อมูลสามเส้า สหวิทยาการ ข้อมูลหลายแหล่ง
- วิเคราะห์ร่วมกันในพื้นที่ทันที ไม่ใช่สถิติซับซ้อน
- นำเสนอผลการตรวจสอบร่วม มีเสนอหลายรูปแบบทุกฝ่ายร่วมเสนอ
- บทบาทนักวิจัย ภายนอก-ภายใน คนในชุมชน และคนนอกชุมชน

- ความเที่ยงตรง

คุณลักษณะของ PAR

1. เป็นกระบวนการทางสังคม ที่จะนำไปสู่การพัฒนาปัจเจกชน
2. เน้นการมีส่วนร่วมของทุกคน
3. เน้นการปฏิบัติที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ของคนในอดีต องค์กร ศึกษาวิธีปฏิบัติให้ดีขึ้น
4. ปลุกจิตสำนึกให้คนคลี่คลายเอาชนะปัญหา
5. เน้นการวิพากษ์ สะท้อนตัวเอง
6. เป็นวงจรการเรียนรู้ เพื่อการเปลี่ยนแปลง
7. ใช้แนวทางผสมผสาน เน้นเทคนิคการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ และปฏิบัติร่วมกัน

3. แนวคิดและทฤษฎีการบริหารจัดการ

แนวคิดทางการบริหารการจัดการในอดีตที่ผ่านมาระบบการจัดการของการผลิต และกิจกรรมต่าง ๆ ก็ดี ทางเศรษฐกิจ ทางตลาด มิได้มีความสลับซับซ้อนมากนัก และไม่ต้องอาศัยระบบของการจัดการเช่นในปัจจุบันนี้ กระทั่งเมื่อมีการปฏิวัติอุตสาหกรรมเกิดขึ้นในโลก (ประมาณ ปี ค.ศ 1880 เป็นต้นมา) ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก อันมีผลทำให้เศรษฐกิจ สังคม การเมือง มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก ตลอดจนมีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว และแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเริ่มเป็นที่ยอมรับและขยายตัวมากขึ้น มีการพัฒนามากขึ้นเป็นลำดับขอบเขต และความหมายของการบริหารการจัดการบริบทที่สำคัญประการหนึ่งของนักบริหาร คือการจัดการ หรือการบริหารองค์การ ให้สามารถอยู่ได้อย่างมีเสถียรภาพ ภายใต้สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง โดยรวบรวมเอากลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ขององค์การ นำไปสู่การปฏิบัติเพื่อความสำเร็จในเป้าหมาย โดยคำนึงถึงควมมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และความประหยัด

ความหมายขององค์การ

Chester I. Barnard กล่าวว่า องค์การคือ ระบบที่บุคคลสองคนหรือมากกว่าร่วมแรงร่วมใจกันทำงานอย่างมีจิตสำนึก

Herbert G. Hicksกล่าวว่า องค์การคือ กระบวนการจัดโครงสร้างให้บุคคลเกิดปฏิสัมพันธ์ในการทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การ

การบริหาร(Administration) หมายถึง การบริหารงานใดๆขององค์การที่ไม่ต้องการทำอะไรโดยผู้บริหารจะต้องพยายามทุกวิถีทางที่จะทำให้เป้าหมายขององค์การที่วางไว้บรรลุผลสำเร็จโดยมิได้คำนึงถึงผลตอบแทนที่ตนเองจะได้รับ คำว่า Administration จึงมักใช้ในองค์การของรัฐหรือหน่วยงานสาธารณะที่ไม่หวังผลกำไร

การจัดการ(Management) หมายถึง การบริหารใดๆขององค์กรที่ต้องการหาทำไรโดยผู้บริหารจะต้องทำให้องค์กรบรรลุเป้าหมายเพื่อให้ตนอยู่รอดในองค์กรได้ คำว่า Management จึงมักใช้ในองค์กรธุรกิจหรือองค์กรที่มุ่งผลกำไร

องค์กรคือ กลุ่มบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป รวมกันขึ้นเพื่อที่จะดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยที่บุคคลคนเดียวไม่สามารถดำเนินการให้สำเร็จได้โดยลำพัง ซึ่งเราจะพบว่าองค์กรจะเกิดขึ้นและมีอยู่ในสังคมมนุษย์ทุกหนทุกแห่ง และองค์กรก็เป็นเครื่องมือสำหรับการดำเนินการให้เป็นไปตามเป้าหมายและความสำเร็จดังนั้นการจัดการ (Management) หรือการบริหาร (Administration) 2 คำนี้จึงเป็นคำที่คนส่วนใหญ่คุ้นเคยและใช้กันอยู่เสมอกันอย่างกว้างขวาง จึงมีความหมายคล้ายคลึงกันและใช้ทดแทนกันอยู่เสมอ เพราะฉะนั้นการจัดการ (Management) คือ การจัดการภารกิจภายในองค์กรให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป็นไปตามนโยบายแผนงานที่ได้กำหนดไว้หรือการจัดการหมายถึง ภารกิจของบุคคลหนึ่งบุคคลใด หรือหลายคนเข้ามาทำหน้าที่ประสานให้การทำงานของแต่ละบุคคลที่ต่างฝ่ายต่างทำไม่สามารถบรรลุผลสำเร็จได้ ส่วนการบริหาร (Administration) หมายถึง การบริหารที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการในระดับและแผนงาน ซึ่งส่วนใหญ่ใช้กับการบริหารในภาครัฐหรือองค์กรขนาดใหญ่ จากความเห็นของนักวิชาการต่อคำทั้ง 2 จะเห็นได้ว่ามีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับเจตนารมณ์ของผู้ใช้ว่าจะมีความเหมาะสมไปในทางใด ซึ่งอาจใช้คำทั้ง 2 แทนกันได้

องค์ประกอบขององค์กร(Elements of Organization) ที่สำคัญ 5 ประการ

1. คน องค์กรจะประกอบด้วยคนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ซึ่งส่วนใหญ่องค์กรจะมีคนเป็นจำนวนมากปฏิบัติงานร่วมกัน หรือแบ่งงานกันทำ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนด โดยที่คนจะปฏิบัติงานร่วมกันได้จำเป็นต้องอาศัย “ความรู้ทางพฤติกรรมศาสตร์” เพื่อทำความเข้าใจซึ่งกันและกัน

2. เทคนิค การบริหารองค์กรต้องอาศัยเทคนิควิทยาการ หรือที่เรียกว่า เทคโนโลยีเพื่อการแก้ไขปัญหาหรือตัดสินใจ หรืออาจกล่าวได้ว่าในปัจจุบันนี้องค์กรไม่สามารถจะบริหารงานได้โดยอาศัยแต่เฉพาะ ประสบการณ์ ความเฉลียวฉลาดของนักบริหารเท่านั้น ในหลายกรณีผู้บริหารต้องอาศัยเทคนิคทางการบริหาร เพื่อการแก้ไขปัญหาหรือการตัดสินใจ และในขณะเดียวกันก็เป็นการลดความเสี่ยงอีกด้วย

3. ความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร หรือที่เรียกว่า สารสนเทศในการปฏิบัติงานและการแก้ไขปัญหา การอาศัยเทคนิคทางการบริหาร ยังไม่เพียงพอสำหรับการบริหารองค์กร นักบริหารยังต้องอาศัยความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร เพื่อความเข้าใจ เพื่อการวิเคราะห์ ตลอดจนการคาดคะเนแนวโน้มในอนาคตอีกด้วย ดังนั้นเทคนิคเพื่อการบริหารจึงควบคู่ไปกับ ความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร

4. โครงสร้าง เป็นองค์ประกอบที่สำคัญไม่น้อยขององค์กร ซึ่งนักบริหารจะต้องจัดโครงสร้างให้สอดคล้องกับงาน เพื่อกำหนดอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบที่เหมาะสม เพื่อให้งานขององค์กรบรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5. เป้าหมาย หรือ วัตถุประสงค์ มนุษย์จัดตั้งองค์กรขึ้นมาก็เพื่อบรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่มนุษย์ต้อง ดังนั้น องค์กรจึงต้องมีเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน

หน้าที่ในการจัดการ(The Function of Management) นักวิชาและนักบริหารได้มีการวิเคราะห์ว่า การจัดการเป็นความรู้ที่มีประโยชน์ ดังนั้นจึงได้จัดการศึกษาหน้าที่ของการจัดการ โดยแบ่งออกเป็น 5 ประเภท ดังนี้คือ

1. การวางแผน (Planning)
2. การจัดองค์การ (Organization)
3. การจัดหาคนเข้าทำงาน (Staffing)
4. ภาวะผู้นำ (Leading)
5. การควบคุม (Controlling)

ทรัพยากรในการบริหารการจัดการ

ทรัพยากรหรือปัจจัยที่นักบริหารต้องให้ความสนใจเพื่อให้การดำเนินการตามวัตถุประสงค์ขององค์การประสบความสำเร็จ ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยดังต่อไปนี้คือ คน (Man) คือทรัพยากรบุคคลที่เป็นหัวใจขององค์การ ซึ่งมีผลต่อความสำเร็จในการจัดการ เงิน (Money) คือปัจจัยสำคัญที่จะช่วยสนับสนุนให้กิจกรรมต่าง ๆ ขององค์การดำเนินการต่อไปได้ วัสดุ (Materials) คือวัตถุดิบซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญไม่แพ้ปัจจัยอื่น จำเป็นต้องมีคุณภาพและมีต้นทุนที่ต่ำเพราะมีผลกระทบต่อต้นทุนการผลิต

4. ทฤษฎีการมีส่วนร่วม

กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนานั้น ประชาชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการปฏิบัติงาน กระบวนการมีส่วนร่วมนั้นมีหลายระดับ ตั้งแต่การถกเถียงแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การค้นหาปัญหา การวิเคราะห์ปัญหาร่วมกัน การวางแผนร่วมกันโดยชาวบ้านเพื่อชาวบ้าน การปฏิบัติตามแผนมีการทำงานร่วมกัน และการประเมินผลร่วมกัน (ปรีดา ประพาศติชอบ, 2530 อ้างถึงใน ไพรัตน์ ฤทธิประเสริฐ 2540, 16) ผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องหรือใกล้เคียงกับที่ อคิน รพีพัฒน์ (2531, 49) และบัณฑิต อ่อนดำ (2528 อ้างถึงใน ทศพล กฤตยพิสิฐ 2537, 13) ได้กล่าวถึง กระบวนการมีส่วนร่วมตามขั้นตอนการพัฒนา ซึ่งเป็นการวัดเชิงคุณภาพออกเป็น 5 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การมีส่วนร่วมในขั้นการริเริ่มการพัฒนา ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหาภายในชุมชนตลอดจนมีส่วนร่วมในการกำหนดความต้องการของชุมชน และมีส่วนร่วมในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการด้วย

ขั้นตอนที่ 2 การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการวางแผนการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินงาน ตลอดจนกำหนดทรัพยากร และแหล่งทรัพยากรที่จะใช้

ขั้นตอนที่ 3 การมีส่วนร่วมในขั้นการดำเนินการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างประโยชน์ โดยการสนับสนุนทรัพยากร วัสดุอุปกรณ์ และแรงงาน หรือเข้าร่วมบริหารงานประสานงาน และการดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก

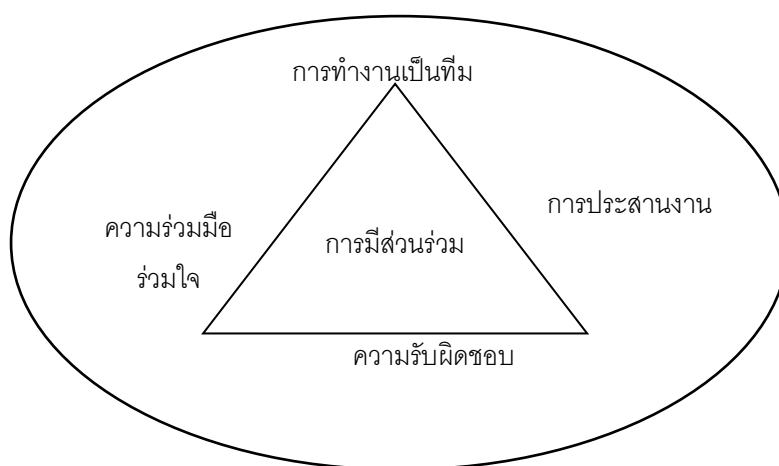
ขั้นตอนที่ 4 การมีส่วนร่วมในขั้นการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วม ในการรับผลประโยชน์ที่พึงได้จากการพัฒนา หรือยอมรับผลประโยชน์อันเกิดจากการพัฒนาทั้งด้านวัตถุและจิตใจ

ขั้นตอนที่ 5 การมีส่วนร่วมในขั้นประเมินผลการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนเข้าร่วมประเมินว่า การพัฒนาที่ได้กระทำไปแล้วนั้นสำเร็จตามวัตถุประสงค์เพียงใด ซึ่งในการประเมินอาจปรากฏในรูปของการประเมินย่อย เป็นการประเมินผลการหน้าเป็นระยะ ๆ หรือกระทำในรูปของการประเมินผลรวม ซึ่งเป็นการประเมินผลสรุปรวบยอด

โดยสรุปแล้ว การมีส่วนร่วมคือ

การมีส่วนร่วม = ความร่วมมือร่วมใจ + การประสานงาน + ความรับผิดชอบ

Participation = Cooperation + Coordination + Responsibility

ความร่วมมือร่วมใจ หมายถึง ความตั้งใจของบุคคลที่จะมาทำงานร่วมกันเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่ม

การประสานงาน หมายถึง ช่วงเวลาและลำดับเหตุการณ์ที่มีประสิทธิภาพในการทำกิจกรรม หรือการมีส่วนร่วมในการทำงาน

ความรับผิดชอบ หมายถึง ความรู้สึกผูกพันในการกระทำงานและในการกระทำงานและในการทำให้เชื่อถือไว้วางใจ

ดังนั้น การมีส่วนร่วม หมายถึง การทำงานร่วมกับกลุ่ม เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ด้วยความตั้งใจ (ความร่วมมือร่วมใจ) โดยกระทำการงานดังกล่าวในช่วงเวลาและลำดับเหตุการณ์ที่ทรงประสิทธิภาพ คือถูกจังหวะ และเหมาะสม (การประสานงาน) กับทั้งการทำงานดังกล่าวด้วยความรู้สึกผูกพันให้ประจักษ์ว่า เชื่อถือไว้วางใจได้ (ความรับผิดชอบ)

5. แนวคิด “การวิจัยเพื่อท้องถิ่น”

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Community- base research) ถือว่าเป็นงานของคนท้องถิ่น เพื่อคนท้องถิ่น ดังนั้นการวิจัยท้องถิ่นจะต้องเน้นให้ชาวบ้านเป็นผู้ระบุปัญหาด้วยตนเอง เป็นผู้ลงมือทำงาน

วิจัยด้วยตนเอง โดยมีพี่เลี้ยง มีผู้ประสานงาน มีนักวิชาการมาร่วมกันทำงานวิจัย เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ และเพิ่มพลังปัญญา ร่วมกันทั้งคนนอก (พี่เลี้ยงนักวิจัย นักวิชาการและ ผู้ประสานงาน) และคนในท้องถิ่น กล่าวคือมีลักษณะของการวิจัยแบบมีส่วนร่วม(Participatory Action Research)นั่นเอง ที่สำคัญต้องพยายามสร้างทีมงานวิจัยในพื้นที่เพื่อรวบรวมข้อมูล วางแผนดำเนินงาน การวิเคราะห์และทดลองปฏิบัติ และทางเลือกในการจัดการต่าง ๆ เพื่อนำไปแก้ปัญหของชุมชนท้องถิ่นด้วยชุมชนท้องถิ่นเอง โดยมีขั้นตอนการทำงานวิจัยที่แบ่งได้เป็น3 ระยะ คือ

ระยะที่ 1. การเตรียมการ เตรียมชุมชน เป็นระยะการเข้าสู่ชุมชน โดยมีการคัดเลือกชุมชน กลุ่ม ประเด็น ปัญหา ที่จะทำงานวิจัย และสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนทุกกลุ่ม

ระยะที่ 2 ขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย เป็นขั้นตอนที่ต้องมีการเก็บข้อมูลด้านเอกสาร การศึกษาบริบทชุมชน การวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนอย่างเป็นระบบ เพื่อพิจารณาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของวิธีการที่จะนำมาแก้ปัญหา รวมถึงการบริหารจัดการเกี่ยวกับผู้รับผิดชอบ ระยะเวลา งบประมาณที่ต้องใช้ ตลอดจนการติดตามประเมินผลแต่ละขั้นตอน

ระยะที่ 3 การสรุปผลและเขียนรายงานการวิจัย ซึ่งต้องอาศัยการเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบ มีการประชุมสรุปงานทุกครั้ง (สินธุ์ สโรบล, ศรีศักดิ์ วัลลิโกดม, กาญจนา แก้วเทพ และ กาญจนา ทองทั่ว. 2552) จากหนังสือ สีลาวิจัยไทบ้าน : ถอดบทเรียน ประสบการณ์ คน ทำงานวิจัยท้องถิ่น

1. แนวคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

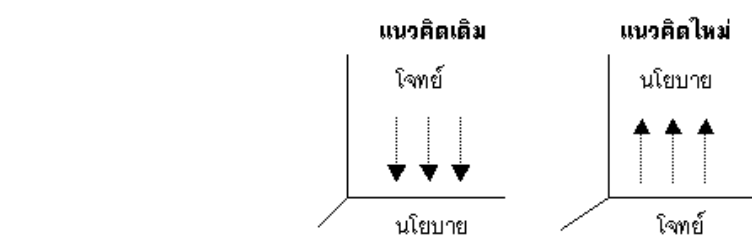
หลายสิบปีที่ผ่านมา งานวิจัยในประเทศไทย มักถูกตั้งโจทย์โดยนักวิชาการ หน่วยงานต่าง ๆ เพียงเพื่อทดสอบทฤษฎีบางอย่างหรือต้องการหาคำตอบบางอย่าง ที่กลุ่มคนเหล่านั้นสนใจหรือเข้าไปทำวิจัยในท้องถิ่น เพื่อการวางแผน กำหนดนโยบายบางอย่าง เพื่อคลี่คลายปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ในพื้นที่ต่างๆ ของประเทศ แต่ก็ยังเป็นที่ยกย่องว่าผลงานวิจัย ได้ถูกนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์กับคนส่วนใหญ่หรือไม่ สามารถตอบคำถาม ในชุมชน และนำไปแก้ไขปัญหาได้จริงหรือไม่ มากน้อยเพียงใด เพราะหลายๆ ปัญหายังไม่ได้รับการแก้ไข และในบางปัญหา กลับดูเหมือนว่าจะรุนแรงมากขึ้น ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากขาดการคำนึงถึงว่า ชุมชนต้องการจะคลี่คลาย ในสิ่งที่กลุ่มคนภายนอกเข้าไปศึกษาหรือไม่ กล่าวคือ ผู้ที่เกี่ยวข้อง มักจะไม่ได้นำงานวิจัยไปใช้หรือไม่ตอบสนองกับปัญหาของชุมชนนั่นเอง

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) จึงพยายามสร้างสรรค์แนวคิดใหม่ ในการสนับสนุนงานวิจัย คือ “ไม่ว่าเรื่องอะไรก็ตาม ที่จะทำวิจัย โจทย์ควรมาจากชุมชนท้องถิ่น ทำแล้วก่อให้เกิด ความเปลี่ยนแปลงในชุมชน ทำให้คนในชุมชน ได้เรียนรู้และเก่งขึ้น” บนฐานคิดตามความหมาย การวิจัยของศาสตราจารย์เฮนรี่ จามริก ที่ได้กล่าวไว้ว่า “วิจัยที่แท้จริงนั้น จะต้องเป็นการวิจัย ที่หมายความว่าถึงการแสวงหาคำตอบที่เป็นระบบเปิด และเรื่องของการพัฒนา จะต้องตั้งโจทย์ที่เป็น

ระบบเปิด เพราะฉะนั้น นอกจากเข้าใจปัญหา และมองแนวทางในการแก้ปัญหา เราก็มองโจทย์ ในการวิจัยนั้น ซึ่งได้ชี้ช่องทางให้เราเห็นถึง แนวทางการพัฒนา หมายความว่า เป็นการพัฒนาต่อไป เป็นการกำหนดแนวทาง การพัฒนาที่ขึ้นอยู่กับศักยภาพของท้องถิ่นโดยเฉพาะ การทำงานวิจัยในรูปนี้ เราจะต้องมองเงื่อนไข ศักยภาพ เพื่อที่จะให้ท้องถิ่น สามารถพัฒนาตัวเองต่อไปได้” ทำยที่สุดแล้ว เมื่อมีงานวิจัย มีข้อมูลและประสบการณ์จากหลายๆ พื้นที่ หลายๆ ชุมชนทั่วประเทศเพียงพอ ก็คาดว่า จะสามารถนำไปสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ เพื่อผลักดัน สู่การเปลี่ยนแปลงนโยบาย ในระดับภาค ระดับประเทศ ทำให้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นคลี่คลายในที่สุด

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เป็นองค์กร นอกกระบบราชการ บริหารงานโดยอิสระ ภายใต้การกำกับ ของสำนักนายกรัฐมนตรี ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ.2536 เพื่อให้การสนับสนุนการวิจัย ด้านเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี และงานวิชาการด้านต่างๆ เพื่อการพัฒนาประเทศ โดยมีการแบ่งเป็นฝ่ายงานต่างๆ ได้แก่ฝ่าย นโยบายชาติ และความสัมพันธ์ข้ามชาติ ฝ่าย 2 เกษตร ฝ่าย 3 สวัสดิภาพสาธารณะ ฝ่าย 4 ชุมชน ฝ่าย 5 อุตสาหกรรม และฝ่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ที่สำคัญคือ สกว.ภาค จะต้องเน้นการจัดการ และประสานให้เกิดความเชื่อมโยง ระหว่าง “ปัญญา” (นักวิจัย) และ “พัฒนา” (นักพัฒนา) ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับจังหวัด ระดับชาติ ที่ดำเนินงานแบบแยกส่วน ต่างคน ต่างทำอยู่ ในปัจจุบัน ดังคำขวัญ “สร้างสรรค์ปัญญา พัฒนาท้องถิ่น” เพื่อให้ “สังคมไทย ได้ใช้ความรู้และข้อมูลที่ถูกต้อง เชื่อถือได้ ในการแก้ไขปัญหา และตัดสินใจ แทนการใช้ความรู้สึก หรืออารมณ์” นำไปสู่ความสามารถ ในการแก้ปัญหา พัฒนาตนเอง และพึ่งตนเองได้ในชุมชนท้องถิ่น ตลอดจน การพัฒนาประเทศชาติ ที่ยั่งยืนในที่สุด

เปรียบเทียบแนวคิด

ระบบการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

2. หลักการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ศาสตราจารย์นายแพทย์วิจารณ์ พานิช ได้กล่าวถึงระบบการวิจัยเพื่อท้องถิ่นไว้ว่า จะต้องมีส่วนประกอบสำคัญ ดังต่อไปนี้

1. ระบบทรัพยากร

ต้องมีระบบทรัพยากรที่มาจากส่วนกลาง และส่วนท้องถิ่น

2. หน่วยงานจัดการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ต้องมีหน่วยงานจัดการ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่สามารถเรียนรู้ และพัฒนาศาสตร์และศิลป์ ในการจัดการ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่เชื่อมโยง กับการจัดงานวิจัย ในภาพรวมของประเทศ ซึ่ง

หน่วยจัดการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นนี้ อาจมีหน่วยงานเดียว ครอบคลุมทั่วประเทศ หรืออาจแยกเป็น 2 – 3 หน่วยงาน บางพื้นที่กันดูแลตามความเหมาะสม

3. นักบริหารวิจัยเพื่อท้องถิ่น

เนื่องจากการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในประเทศไทยเป็นเรื่องใหม่ นักวิจัยเองยังไม่สนิท ไม่คุ้นเคย และคนในท้องถิ่นเอง ก็ยังไม่คุ้นเคย จึงต้องการนักบริหารงานวิจัย เข้าไปจัดกระบวนการ แปรความต้องการ ของชาวบ้านให้เป็นโจทย์วิจัย จัดกระบวนการ เพื่อกำหนดกระบวนการ หรือวิธีวิจัย และ แปลผลการวิจัย ตลอดจนนำผลการวิจัย ไปใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น ซึ่งนักบริหารงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จะต้องมีความรู้เฉพาะหลายด้าน ที่แตกต่าง ไปจากนักบริหารงานวิจัยโดยทั่วไป

4. สถาบันวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ต้องมีการจัดตั้ง และส่งเสริมความเข้มแข็ง ขององค์กรทั้ง 3 กลุ่ม ได้แก่ สถาบันการศึกษา องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรวิจัย และเทคโนโลยี เพื่อให้ทำหน้าที่เป็นกลไก ในการรับใช้ชุมชนท้องถิ่น ในการส่งเสริมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ควบคู่ไปกับการสร้างฐานความรู้เพื่อท้องถิ่น

5. นักวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ควรประกอบด้วย นักวิจัยจากหลายหลายสาขาวิชา หลายพื้นฐานประสบการณ์ แต่มีส่วนที่เหมือนกัน หรือมีเจตนารมณ์ร่วมกันคือ ต้องการเข้ามาอำนวยความสะดวก ให้ชาวบ้านสร้างความรู้ เพื่อใช้ในการ พัฒนาท้องถิ่นของตน

6. นักวิจัยเชิงทฤษฎี

นักวิจัยเชิงทฤษฎีจะต้องเข้ามาจับภาพรวม ภาพใหญ่ พัฒนาเป็นทฤษฎีที่สร้างขึ้นเอง ภายในประเทศ จากข้อมูลท้องถิ่น ซึ่งในขณะนี้แทบจะไม่มีทฤษฎีทางสังคมที่สร้างขึ้นเองภายในประเทศ จากข้อมูลท้องถิ่นเลย

7. ระบบข้อมูลเพื่อการวิจัยท้องถิ่น

ข้อมูลส่วนหนึ่ง (ซึ่งเป็นข้อมูลส่วนใหญ่ที่ต้องการ) คือ ข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นอยู่ของ ชาวบ้านทั่วประเทศ ประเด็นที่สำคัญ คือ ความแม่นยำและทันสมัยของข้อมูล จะต้องมีการจัดเก็บและ เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ และมีการประมวลและใช้ข้อมูลในแต่ละท้องถิ่นให้เป็นประโยชน์

ระบบการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในประเทศไทย ยังอยู่ในระยะเริ่มต้น จึงยังต้องการการพัฒนา อีกมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการบริหารจัดการ จึงควรเป็นระบบเปิด ไม่มีสูตรสำเร็จตายตัว เป็นการ นำไปสร้างความรู้ เท่ากับว่าผู้ที่เกี่ยวข้องต้องช่วยกันพัฒนาระบบนี้ โดยมีเป้าหมายอันยิ่งใหญ่ คือ “สังคมไทย มีการพัฒนาอย่างยั่งยืน บนฐานความรู้ และการสร้างความรู้ในทุกส่วนของสังคม”

3. ความหมายและกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ภายใต้แนวคิด และหลักการดังกล่าว จึงเกิดคำนิยามใหม่สำหรับงานวิจัยว่าเป็น “กระบวนการ” ที่ให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมคิดทบทวนสถานการณ์ ตั้งคำถาม วางแผน หาข้อมูล ทดลองทำ วิเคราะห์ สรุปคำตอบและถอดบทเรียนเพื่อปรับปรุงงานต่อไป นั้นหมายความว่า งานวิจัย เพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือหนึ่งที่เน้นการให้ “คน” ในชุมชน เข้ามาร่วมในกระบวนการวิจัย ตั้งแต่การเริ่ม คิด ตั้งคำถาม การวางแผน และการค้นหาคำตอบอย่างเป็นระบบ โดยมีการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง

(Action Research) ทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ ได้ผลงานและเก่งขึ้นในการแก้ปัญหาของตนเอง ตลอดจนยกระดับการแก้ปัญหาให้มีความน่าเชื่อถือสูง และสามารถ ใช้กระบวนการนี้ในการแก้ไขปัญหาอื่นๆ ในท้องถิ่น มีกระบวนการศึกษาเรียนรู้อย่างเป็นเหตุ เป็นผล ดังนั้น จุดเน้นของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ก็คือ เน้นที่ “กระบวนการ” มากกว่า “ผลลัพธ์” เพื่อให้ชาวบ้าน ได้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง ให้งานวิจัยมีส่วนในการแก้ปัญหาของชาวบ้าน และเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในชุมชน ซึ่งจะต้องอาศัย “เวที” (การประชุมเสวนา ถกเถียง) เป็นเครื่องมือ เพื่อให้คนในชุมชน ได้มี ส่วนร่วม ทั้งกลุ่มชาวบ้าน ครู โรงเรียน เอ็นจีโอ สมาชิก อบต. กรรมการสหกรณ์ข้าราชการ หรือกลุ่มคน อื่นๆ ที่จะเข้ามาร่วมใช้ “ปัญญา” ในกระบวนการวิจัย

โดยสรุป “กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น” หมายถึง การทำงาน อย่างเป็นขั้นตอน เพื่อตอบ “คำถาม” หรือ “ความสงสัย” บางอย่าง ดังนั้นสิ่งสำคัญคือประเด็น “คำถาม” ต้องคมชัด โดยมีการแยกแยะประเด็น ว่าข้อสงสัยอยู่ตรงไหน มีการหา “ข้อมูล” ก่อนทำ มีการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูล มีการ “วางแผน” การทำงานบนฐานข้อมูลที่มีอยู่ และในระหว่างลงมือทำ การ “บันทึก” มีการ “ทบทวน” ความก้าวหน้า “วิเคราะห์” ความสำเร็จและอุปสรรคอย่างสม่ำเสมอ เพื่อ “ถอด” กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นออกมาให้ชัดเจน ในที่สุดก็จะสามารถ “สรุปบทเรียน” ตอบคำถามที่ตั้งไว้แล้ว อาจจะทำใหม่ให้ดีขึ้น ตลอดจนสามารถนำไปใช้เป็นบทเรียนสำหรับเรื่องอื่น ๆ หรือพื้นที่อื่นๆ ต่อไป ซึ่งทั้งหมดนี้กระทำโดย “ผู้ที่เกี่ยวข้อง” คนในท้องถิ่นนั่นเอง

วิธีการนี้เป็นงานวิจัยอีกแบบหนึ่ง ที่ไม่ติดขัดกับระเบียบแบบแผนทางวิชาการมากนัก แต่เป็นการสร้างความรู้ในตัวตนท้องถิ่น โดยคนท้องถิ่น มุ่งแก้ไขปัญหาด้วยการทดลองทำจริง และมีการบันทึกและวิเคราะห์อย่างเป็นระเบียบ การวิจัยแบบนี้ จึงไม่ใช่เครื่องทางวิชาการ ที่จะขอตำแหน่ง ไม่ใช่ของศักดิ์สิทธิ์ที่ผูกขาดอยู่กับครูบาอาจารย์ แต่เป็นเครื่องมือธรรมดา ที่ชาวบ้านก็ใช้เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

6. แนวคิด “หลักพุทธธรรมกับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น”

พระพุทธเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) 2536. เสนอว่า งานวิจัยที่ประสบความสำเร็จ จะต้องขึ้นอยู่กับกระบวนการคิด จึงจะทำให้กระบวนการศึกษาวิจัยสมบูรณ์ ในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้า ได้ทรงยกย่องความคิดดี ที่เรียกว่า สัมมาทิฐิ เป็นอริยมรรค คือหนทางอันสูงส่งอันหนึ่ง และเป็นหนทางอันแรกของอริยมรรคทั้งหลาย ในการประกอบการใดการหนึ่งให้สำเร็จ จากบทบรรยายในหนังสือ “สถานการณ์พุทธศาสนาพลิกหน้าเป็นพัฒนา” ของพระพุทธเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้อธิบายถึงความสำคัญของสัมมาทิฐิ การคิดที่ถูกต้องไว้ว่า “...สัมมาทิฐิ ที่เป็นกระบวนการแห่งการศึกษานั้น จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ 2 ประการ...

ดังนั้น ในการดำเนินงานเกี่ยวกับการศึกษา จุดสนใจที่ควรเน้นกันเป็นพิเศษ คือ เรื่องปัจจัยแห่ง สัมมาทิฐิ ที่เป็นจุดเริ่มต้น เป็นแหล่งที่มาของการศึกษา ซึ่งมีองค์ประกอบ 2 ประการ คือ ปรโตโมสะที่ดี และโยนิโสมนสิการ”

ปรโตโมสะ ท่านอธิบายไว้ว่า แปลว่า เสียงจากที่อื่น หรือการกระตุ้นชักจูงจากภายนอก คือ ความมีกัลยาณมิตร และองค์ประกอบของปัจจัยภายใน ท่านได้กล่าวไว้ว่า คือ โยนิโสมนสิการ แปลว่า การรู้จักคิดถูกวิธี การทำในใจโดยแยบคาย

โยนิโสมนสิการ เป็นความคิดที่เชื่อมโยงมิติต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวเข้ากับมิติในตัว ในการวิจัยนั้นหากจะประยุกต์เอาสัมมาทิฐิ ในทางพระพุทธศาสนาเข้ามาใช้ในการวิจัย คือ การสร้างกระบวนการคิดที่ถูกต้อง ที่เป็นการคิดที่มีการเชื่อมโยงมิติต่าง ๆ เป็นความคิดที่มุ่งเน้นถึงประโยชน์สุข หรือการแก้ปัญหาเพื่อสังคม หรือเพื่อประโยชน์ของผู้อื่นมากกว่าของตัวเอง เป็นความคิดที่อยู่บนพื้นฐานของการสะสมประสบการณ์และองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา กัลยาณมิตร ทั้งที่เป็นบุคคลและไม่เป็นบุคคล ก็จะทำให้การกำหนดหัวข้อและวิธีวิทยาในการวิจัย มีความชัดเจน และเป็นประโยชน์ ซึ่งผลผลิตที่ได้ก็คือ แนวคิดทฤษฎีใหม่ที่ปฏิบัติได้จริง และมีประโยชน์ในวงกว้าง

การคิดที่ถูกต้อง และการคิดที่ถูกต้องวิธี หรือโยนิโสมนสิการในพระพุทธศาสนานั้น จะนำไปสู่การกำหนดหัวข้อ และจัดประเภทของการวิจัย ตลอดจนระเบียบวิธีวิจัยที่ดีได้ เพราะเมื่อคิดดีแล้ว ในการปฏิบัติเพื่อให้เกิดความเข้าใจต้องแท้ในการวิจัย สิ่งที่ขาดหายไปประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวิธีวิทยาจากการศึกษาครั้งนี้ก็คือ การวิจัยที่ควรจะทำในลักษณะเชิงผสมมากกว่าเชิงเดี่ยว กล่าวคือ ควรจะเป็นการวิจัยที่ทำในลักษณะเครือข่ายสาขาวิชาและนักวิจัย เพื่อสร้างความเป็นองค์รวม และความรู้ลึกให้กับผลการวิจัย ซึ่งแหล่งข้อมูล หรือ ปรโตโมสะ มาจากพหุสาขาวิชา จะทำให้การกำหนดหัวข้อ และวิธีวิทยามีความชัดเจนและถูกต้องมากที่สุด

เนื่องจากการคิดและกระบวนการคิด (conceptualization) เป็นหลักสำคัญในกระบวนการศึกษาวิจัย ในที่นี้จึงขอนำเสนอวิธีคิดที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแนะไว้ 10 วิธี (พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) อธิบายไว้ใน “สถานการณ์พุทธศาสนา พลิกหายนะเป็นพัฒนา” หน้า 158 – 193) และเมื่อนำมาสรุป เพื่อประยุกต์ใช้กับการวิจัย ก็จะเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดหัวข้อ กรอบการวิจัย สมมุติฐาน ระเบียบ วิธีวิจัย และการนำเสนอผลการวิจัย ที่เป็นประโยชน์และนำไปประยุกต์ได้ทันที โดยจะเรียกว่า **“พุทธวิธีคิด 10 ประการ”** ดังนี้

1. วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย คือการพิจารณาปรากฏการณ์ต่าง ๆ ให้รู้จักสภาวะตามที่มีมันเป็นจริง หรือพิจารณาปัญหาค้นหาทางแก้ไขด้วยการสืบสาวหาเหตุและปัจจัยต่าง ๆ ที่สัมพันธ์ส่งผลสืบทอดกันมา ซึ่งในความหมายแรก จะเป็นการคิดที่นำไปสู่การวิจัยเชิงพรรณนาหรือบรรยายวิเคราะห์ที่ดี ที่ทำให้ผู้วิจัยสามารถทำการสำรวจปรากฏการณ์ต่าง ๆ และอธิบายปรากฏการณ์นั้น ด้วยพื้นฐานของสัมมาทิฐิ ส่วนความหมายหลังนั้นเป็นการคิดที่เรียกว่า อิทัปปัจจยตา ซึ่งเป็นการคิดแบบปัจจัยสัมพันธ์และคิดแบบสอบสวน อันจะทำให้การวิจัยที่เกิดขึ้นจากการคิดในลักษณะนี้ จะเป็นการวิจัยแบบหาเหตุผล โดยการศึกษาปรากฏการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง และใช้มุมมองย้อนสืบสาวชักโยงไปถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่เข้ามาสัมพันธ์กันในลักษณะที่ทำให้เกิดปรากฏการณ์นั้น ๆ หรือจะช่วยให้เกิดการวิจัยแบบศึกษาสาเหตุของปรากฏการณ์นั้น ๆ และสืบสาวหาปัจจัยที่เชื่อมโยงในลำดับต่อไป

2. วิธีคิดแบบแยกแยะองค์ประกอบ หรือกระจายเนื้อหา โดยมีวัตถุประสงค์มุ่งให้เข้าใจสิ่งต่าง ๆ ตามสภาวะของมัน ซึ่งแนวคิดดังกล่าว นักวิจัยจะสามารถนำมาสร้างงานวิจัยเชิงวิเคราะห์เนื้อหา (Contextual analysis) ที่เป็นการศึกษาถึงองค์ประกอบ หรือส่วนประกอบย่อยต่าง ๆ ของปรากฏการณ์ที่ต้องการศึกษา

3. วิธีคิดแบบรู้เท่าทันธรรมชาติ คือการมองเหตุการณ์ สถานการณ์ ความเป็นไปของสิ่งทั้งหลาย โดยการหยั่งรู้ธรรมชาติของมัน ซึ่งจะต้องเป็นไปตามนั้น มีการเปลี่ยนแปลง การไม่คงอยู่ การเกิดขึ้นซึ่งการคิดวิธีนี้ จะทำให้นักวิจัยฝึกฝนตนเองให้เป็นผู้มองอย่างเป็นกลาง โดยยึดสภาวะลักษณะของปรากฏการณ์นั้นเป็นสำคัญ งานวิจัยที่เกิดขึ้น จึงเป็นการศึกษาวิจัยแบบมีส่วนร่วม หรือแบบปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory research) เพื่อใช้อธิบายปรากฏการณ์นั้นว่ามีสภาวะที่มีการเปลี่ยนแปลงไม่คงที่อย่างไรบ้าง

4. วิธีคิดแบบแก้ปัญหา หรือวิธีคิดแบบอริยสัจ เป็นวิธีคิดที่ต่อเนื่องจากวิธีคิดแบบรู้เท่าทันธรรมชาติ เป็นวิธีคิดที่จะนำไปสู่การกำหนดรู้ปัญหา การหาสาเหตุ และแนวทางแก้ไข เพื่อให้ปัญหานั้นหมดสิ้นไป การวิจัยที่จะอยู่บนพื้นฐานของความคิดนี้ จะทำให้นักวิจัยสามารถวางแผนในการสร้างวิธีวิทยาที่เรียกว่า วิจัยและพัฒนา (Research and Development (R&D)) ที่มีคุณภาพได้

5. วิธีคิดแบบบรรทัดธรรมสัมพันธ์ หรือคิดตามหลักการและความมุ่งหมาย เป็นวิธีคิดในระดับปฏิบัติการ หรือลงมือทำ จากการเลือกสรรธรรมชาติที่เหมาะสมไปปฏิบัติ วิธีคิดแบบนี้จะทำให้นักวิจัยสามารถทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action research) ได้ โดยการเลือกกิจกรรมที่เหมาะสมลงไปประยุกต์ใช้ เพื่อให้ส่วนดีของปรากฏการณ์ในพื้นที่ศึกษายังคงอยู่อย่างยั่งยืนและต่อเนื่อง

6. วิธีคิดแบบคุณโทษและทางออก คือการมองให้ครบทั้งข้อดีและข้อเสีย เป็นการคิดที่พระพุทธเจ้าทรงเน้น เนื่องจากจะช่วยไม่ให้เกิดความลำเอียงและการเอนเอียงความคิดไปในทางใดทางหนึ่งในการประกอบกิจการ เมื่อนำวิธีคิดนี้มาประยุกต์ใช้ในการวิจัย ก็จะเป็นการกำหนดระเบียบของวิธีวิทยาในลักษณะที่เป็นการวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็งของปรากฏการณ์ที่ปรากฏในการศึกษา สอดคล้องกับวิธีการที่เรียกว่า SWOT Analysis ของแนวคิดตะวันตก ที่เป็นที่รู้จักแพร่หลายในปัจจุบัน

7. วิธีคิดแบบรู้คุณค่าแท้ – คุณค่าเทียม หรือการพิจารณาเกี่ยวกับปฏิเสธนา คือการใช้สอยหรือบริโภค เป็นความคิดแบบสกัตหรือบรรเทาภิเลส เพื่อให้มองเห็นคุณค่าวาทกรรมในทางที่ถูกต้อง การคิดแบบนี้จะนำไปสู่การศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริโภคใช้สอยสำหรับการดำรงชีวิต เช่น ปัจจัย ๔ และวัสดุอุปกรณ์ทางเทคโนโลยีที่อำนวยความสะดวกสบายต่าง ๆ รวมถึงศิลปะความงามที่เป็นผลผลิตของกระบวนการคิดแบบรู้คุณค่าแท้ – เทียมด้วย หัวข้อและเด็นการ

วิจัยที่นักวิจัยจะกำหนดในการวิจัย เกี่ยวกับองค์ประกอบในการบริโภคใช้สอยปัจจัย ๔ ของชีวิตประจำวัน จะสามารถวิเคราะห์องค์ประกอบนั้น ๆ ได้อย่างถูกต้องแม่นยำ

8.วิธีคิดแบบปลูกเร้าคุณธรรม เรียกว่าวิธีคิดแบบปลูกเร้ากุศลหรือคิดแบบกุศลภาวนา คือการคิดที่ส่งเสริมความเจริญงอกงามแห่งกุศลธรรม วิธีการคิดแบบนี้ จะช่วยในการนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดการวิจัยเชิงทดลอง โดยการนำหรือสร้างนวัตกรรมที่เป็นความดีงาม มาใช้เป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาหรือตอบคำถามให้กับหัวข้อการวิจัยที่ศึกษาได้

9.วิธีคิดแบบเป็นปัจจุบัน คือการคิดในแนวทางของความรู้ หรือคิดด้วยอำนาจปัญญา โดยการเพ่งสิ่งต่าง ๆ ที่กำลังเกิดขึ้น ที่เป็นความเกี่ยวข้องของเรื่องราวทั้งหลายที่เชื่อมโยงต่อกันมาถึงสิ่งที่ได้รู้ และสิ่งที่กำลังจะรู้ การคิดแบบนี้จะเป็นประโยชน์สำหรับการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงพยากรณ์ที่เชื่อมโยงสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในอดีตและปัจจุบัน เพื่อฉายภาพให้เห็นปรากฏการณ์ที่เพิ่งจะเกิดขึ้น หรือ เป็นไปได้ในอนาคต การคิดลักษณะนี้ จะมีประโยชน์โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการจัดทำกรทบทวนวรรณกรรมสำหรับการวิจัยได้อย่างดีอีกด้วย

10.วิธีการคิดแบบวิภาษวาท คือการคิดที่เป็นการมองและแสดงความจริง โดยแยกแยะออกให้เห็นในแต่ละด้านครบทุกแง่มุมทุกด้าน ทำให้การวินิจฉัยเรื่องราวต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจนตรงไปตรงมาตามความเป็นจริง และเป็นกลางตามธรรมชาติ วิธีการคิดแบบนี้ จะเป็นการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมในการวิจัยของนักวิจัย และสามารถทำการวิเคราะห์ข้อมูล ไม่ว่าจะเป็นเชิงปริมาณหรือคุณภาพ ได้อย่างครบถ้วนทุกแง่มุม เป็นการสร้างความเที่ยงตรง และความเชื่อมั่นให้กับงานวิจัย

จากวิธีคิดทั้ง 10 ประการ ที่พระพุทธเจ้าได้ทรงชี้แสดงให้กับบุคคลทั้งหลาย ได้นำไปศึกษาปฏิบัติ นั้น ไม่ว่าจะโดยการเลือกหยิบ หรือโดยการรวมกลุ่ม จะเห็นได้ว่าทรงเน้นการคิดที่ตระหนักในความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ที่จะต้องเชื่อมโยงเข้าด้วยกัน ในการแก้ปัญหาเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ในการวิจัยก็เช่นเดียวกัน ความคิดที่ขาดความตระหนักในความสัมพันธ์จะทำให้เกิดความโน้มเอียง และผลการศึกษาก็จะเป็นไปตามนั้น ดังนั้นการจำแนกโดยพิจารณาถึงความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงเข้าด้วยกันจึงเป็นความคิดของการวิเคราะห์วิพากษ์ (Critical thinking) จึงเป็นหัวใจของกระบวนการในการทำวิจัย ที่นักวิจัยจะสร้างขึ้นในตัว เพื่อที่จะทำให้เกิดงานวิจัยที่มีคุณค่า และเป็นประโยชน์โดยรวมได้อย่างแท้จริง พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). สถานการณ์พุทธศาสนา พลิกหายนะเป็นพัฒนา. ฝ่ายเผยแผ่พระพุทธศาสนา. กองศาสนา. กรมการศาสนา. กระทรวงศึกษาธิการ. ๒๕๓๖.๒๒๗ หน้า

7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สาวิตร มีจ้อย (2555) ศึกษาวิจัยเรื่อง "การจัดการกระบวนการเรียนรู้สำหรับชุมชนบนพื้นฐานของการพัฒนาระบบการเกษตรที่ยั่งยืนของอำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน งานวิจัยนี้ได้ออกแบบการจัดการเรียนรู้กระบวนการผลิตในระบบการเกษตรของหมู่บ้านต้นแบบมีอาชีพเกษตรที่เข้มแข็งได้แก่บ้านดอนสบเปือ หมู่ที่ 7 และบ้านหนองผุก หมู่ที่ 10 ตำบลเปือ อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน เพื่อสร้างแนวทางเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและพัฒนาระบบการเกษตรให้ยั่งยืนตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยการพัฒนาฐานข้อมูลสำคัญของระบบการผลิต (ได้แก่สถานการณ์การผลิต เงื่อนไขการบริหารจัดการทรัพยากรที่จำกัดของเกษตรกร ต้นทุนและผลตอบแทนการผลิต) การจัดระบบการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวเพื่อให้เกิดความมั่นคงด้านเมล็ดพันธุ์ ตลอดจนเปิดโอกาสให้นักศึกษาจาก มทร.ล้านนา น่าน เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อเรียนรู้กระบวนการจัดการผลิตทางเกษตรในถิ่นกำเนิดตัวเอง ที่คาดหวังการสร้าง ความเข้าใจและมั่นใจในการประกอบอาชีพเกษตร

ซึ่งได้ผลว่าเกษตรกรมีทัศนคติและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการผลิตไปตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและผลงานในโครงการ ได้ผลักดันให้เกิดการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตในระบบการเกษตรของเกษตรกรได้แก่ มีการปรับกระบวนการผลิตข้าวไปสู่แนวเกษตรอินทรีย์เพื่อลดต้นทุนและการระบาดของโรคแมลงได้ระบบการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวที่ครบสมบูรณ์ทุกขั้นตอนที่พึ่งตนเองได้ด้านปริมาณผลผลิตเมล็ดพันธุ์ที่ครอบคลุมทั้งตำบลเปือ มีทางเลือกระบบการปลูกพืชที่มีข้าวเป็นพืชหลักที่สร้างความมั่นคงทางอาหารและความเข้มแข็งในอาชีพเกษตร ได้ชุดเรียนรู้การผลิตเมล็ดพันธุ์ผักแบบเกษตรพันธะสัญญาภายใต้ต้นทุนทรัพยากรที่จำกัดเพื่อให้เกษตรกรตัดสินใจเลือกชนิดพืชและแผนการปลูกพืช ตลอดจนทำให้เกิดแนวทางการบูรณาการกับการเรียนการสอนที่คาดหวังให้เกิดทักษะอาชีพเกษตรกรรมที่ดีกับเยาวชนรุ่นใหม่อย่างไรก็ตาม การคัดเมล็ดพันธุ์จากรวงพันธุ์สันป่าตอง 1 ยังมีพันธุ์ปน 2-3% แต่จะคัดรวงซ้ำอีกในฤดูนาปี 2556 แต่คาดว่าจะได้เมล็ดพันธุ์คัดที่บริสุทธิ์ไว้ขยายพันธุ์ต่อไปอีกทั้ง สนง.เกษตรอำเภอเชียงกลางได้เริ่มการรณรงค์ให้ลดการใช้ปุ๋ยเคมีและสารชีวภัณฑ์ฉีดพ่น ตลอดจนนำหลักการผลิตแบบเกษตรอินทรีย์ปรับใช้ในแปลงผลิตเมล็ดพันธุ์ ส่วน อบต.เปือได้วางแผนงานจัดทำธนาคารเมล็ดพันธุ์พืชในหมู่บ้านเพื่อต่อยอดกิจกรรมโครงการ นอกจากนี้แม้ว่านักศึกษา มทร.ล้านนา น่าน ได้เรียนรู้กระบวนการผลิตทางเกษตรที่ประสบความสำเร็จ แต่ไม่สนใจทำอาชีพเกษตรหลังจบการศึกษาเนื่องจากเห็นว่าป็นงานอาชีพที่ทำงานหนักลำบาก และมีความภาคภูมิใจน้อยกว่าอาชีพอื่นๆ

สาวิตร มีจ้อย (2551) ศึกษาวิจัยเรื่อง "การพัฒนาทางเลือกระบบเกษตรที่เหมาะสมเพื่อทดแทนการปลูกข้าวโพดบนพื้นที่ลาดชันโดยเกษตรกรมีส่วนร่วมของจังหวัดน่าน" มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจข้อมูลเชิงพื้นที่สภาพการปลูก ข้อมูลเศรษฐศาสตร์และสังคมเกษตรกร รวมทั้งผลกระทบต่อนิเวศ เพื่อใช้กำหนดทางเลือกใหม่ทดแทนการปลูกข้าวโพด ทั้งนี้โดยให้เครือข่ายภาคีในพื้นที่มีส่วนร่วมซึ่งสำรวจในพื้นที่อำเภอนาน้อย เวียงสา สันติสุข และปัว ในช่วงเดือนมีนาคม-สิงหาคม พ.ศ. 2551 ผลการจำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดินจากข้อมูลภาพถ่ายเทียม Landsat 5 ระบบ TM (Thematic Mapper) มีรายละเอียด (resolution) 25 เมตรพบว่า พื้นที่เกษตรกรรมที่ใช้ปลูกข้าวโพดของเกือบทุกอำเภอเพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2547 (อำเภอสันติสุข= +2.53%, เวียงสา =+2.96% และน่าน้อย= +5.97%) ยกเว้นเพียง

อำเภอป่า (-3.27%) โดยอำเภอป่าจะมีพื้นที่เกษตรกรรมที่ใช้ปลูกไม้ผล (+0.87%) และนาดำ (+0.16%) เพิ่มขึ้น แต่ในทางกลับกันพื้นที่อำเภออื่นมีพื้นที่ลดลง ทุกพื้นที่อำเภอมีพื้นที่ป่าดิบเขาเพิ่มขึ้น (อำเภอสันติสุข +0.34% เวียงสา+2.93% และน่าน้อย +1.27%) ยกเว้นอำเภอป่า (-4.39%) แต่พบการเพิ่มขึ้นของพื้นที่ป่าเบญจ-พรรณ (+6.43%) ป่าเต็งรัง (+0.70%) และป่าดิบแล้ง (+0.06%) นอกจากนี้พื้นที่ป่าต่างๆ ลดลงโดยเฉพาะพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมลดลง ซึ่งคาดว่าถูกเปลี่ยนไปใช้เป็นพื้นที่การเกษตรระบบนิเวศแหล่งน้ำใกล้เคียงพื้นที่ปลูกข้าวโพดและดินในแปลงปลูก อยู่ในสภาพที่เหมาะสม ทั้งค่าไนเตรท (0-0.5 mg/L) และ pH ของน้ำ (7.0 – 7.5) ส่วนความอุดมสมบูรณ์ของดินในแปลงพบว่า ปริมาณอินทรีย์วัตถุของพื้นที่ป่าของอำเภอเวียงสาและน่าน้อยสูงกว่าเท่าตัวในพื้นที่ปลูก ในขณะที่อำเภอป่ามีปริมาณอินทรีย์วัตถุ (3.57 g./100g.) สูงกว่าพื้นที่ป่า(2.94g/100g) ส่วนอำเภอสันติสุขมีปริมาณอินทรีย์วัตถุในพื้นที่ป่าใกล้เคียงพื้นที่ปลูก (3.80—3.94g./100g) ค่าความเป็นกรดต่าง (pH) ของดินในพื้นที่ป่าอำเภอเวียงสาและน่าน้อย มากกว่าพื้นที่ปลูก

ในขณะที่อำเภอป่าและสันติสุขกลับมีค่าใกล้เคียงกันทั้งพื้นที่ปลูก และพื้นที่ป่าเกษตรกรรมรายได้หลักจากข้าวโพดมานานเกิน 10 ปีโดยใช้ความรู้ที่ถ่ายทอดกันมาและใช้แรงงานในครอบครัวเป็นหลัก สังคมเกษตรที่ปลูกข้าวโพดยังมีการพึ่งพาอาศัยกัน และรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น พื้นที่ปลูกส่วนใหญ่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ที่ดินทำกิน ได้ผลผลิตอยู่ในช่วง 550 – 1,300 กิโลกรัมต่อไร่ และมีกำไร 2,000 – 5,150 บาท/ไร่ ในขณะที่ต้นทุนต่อไร่ 1,100 – 3,500 บาท โดยมีค่าใช้จ่ายปุ๋ยเคมีสูงกว่าหลังออกมากที่สุด รองลงมาคือปุ๋ยเคมีรองพื้นและสารกำจัดวัชพืช (แต่เป็นวัสดุเกษตรที่ใช้บ่อยที่สุด) สำหรับผลกระทบต่อระบบนิเวศเกษตรที่สำคัญคือ นกและสัตว์ป่าหายไป วัชพืชมาก แหล่งน้ำตื้นเขิน และน้ำใช้ไม่ได้ พื้นที่เพาะปลูก ส่วนใหญ่ประสบกับภัยแล้ง การชะล้างหน้าดินและไฟป่า ในขณะเดียวกันสังคมชุมชน มีต้นทุนการผลิตสูงขึ้น รายได้เพิ่มขึ้นแต่หนี้สินเพิ่ม และพึ่งพาคนอื่นมากขึ้น

เครือข่ายในพื้นที่มีความเห็นตรงกันว่า การปลูกข้าวโพดในตลาดชั้นยังเป็นอาชีพสร้างรายได้ให้เกษตรกร แต่ควรผลักดันนโยบายการป้องกันการเสื่อมโทรมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ การลดพื้นที่ปลูกข้าวโพดโดยลดพื้นที่แต่เพิ่มผลผลิตต่อพื้นที่ด้วยการบำรุงดิน การปลูกไม้เศรษฐกิจอื่นๆ หรือพืชพลังงาน เป็นรายได้ทดแทนการปลูกข้าวโพด เกษตรกรผู้นำที่ปลูกข้าวโพดให้ความสำคัญอย่างมากในเรื่องความเสียสละและทุ่มเทของผู้ปลูก ราคาปัจจัยการผลิตและแหล่งเงินทุน การบำรุงดินและใช้ทรัพยากรที่เหมาะสม รวมทั้ง การได้รับทราบข้อมูลการจัดการผลิต สภาพอากาศทางเลือกใหม่และพืชทดแทนที่มีรายได้ที่ดีผลการวิเคราะห์ทางเลือกการเกษตรโดยเครือข่ายในพื้นที่มีส่วนร่วมตามกลุ่มพื้นที่อำเภอเป้าหมาย ด้วยวิธีการกระบวนการลำดับชั้นเชิงวิเคราะห์ (analysis hierarchy process:AHP) พบว่า เกณฑ์ตัดสินใจที่ทุกพื้นที่อำเภอกำหนดตรงกันคือ “ตลาดและการรับซื้อ” ส่วน “ความยั่งยืนของทางเลือก” ก็เป็นเกณฑ์ตัดสินใจที่ได้ทุกพื้นที่ได้เลือกไว้

ซึ่งผลสุดท้ายพบว่าทางเลือก “การทำเกษตรผสมผสานแนวเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นทางเลือกอันดับแรกในกลุ่มพื้นที่อำเภอเวียงสา สันติสุขและป่าให้ความสำคัญเป็นอันดับแรก และเป็นอันดับสามในพื้นที่อำเภอนาน้อย อาจสรุปได้ว่า “การทำเกษตรผสมผสาน” นี้ ควรจะเป็นทางเลือกใหม่

เหมาะสมเพื่อทดแทนข้าวโพดในที่ลาดชันของอำเภอเป้าหมายในจังหวัดน่าน และอาจจะเป็นรูปแบบการผสมผสานกับทางเลือกอื่นๆ ที่เหมาะสมรวมด้วยกันก็น่าจะเป็นไปได้

สาวิตร มีจ้อย (2553) ศึกษาวิจัยเรื่อง "การพัฒนาระบบผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวเพื่อพึ่งพาตนเองที่ยั่งยืนของจังหวัดน่าน" พบว่า กลุ่มชาวนาแก้ปัญหาเมล็ดพันธุ์ข้าวด้วยตนเอง ด้วยการผสมสร้างพันธุ์ขึ้นใช้เองและร่วมกันผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวเพื่อขายให้กลุ่มอื่น แต่พบปัญหาพันธุ์ปนและยังไม่มีเป็นระบบ การผลิตพันธุ์ที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งจำเป็นต้องจัดการองค์ความรู้เพื่อพัฒนากระบวนการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของชาวนาให้เป็นระบบ และสนับสนุนกลไกการทำงานให้เป็นระบบ และสนับสนุนให้เกิดกลไกการทำงานร่วมกันของเครือข่ายในพื้นที่ ให้เกิดการขับเคลื่อนระบบการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของชาวนาให้พึ่งตนเองได้ทั้งข้าวไร่และข้าวนา

ซึ่งการศึกษายังพบว่า กลุ่มชาวนามีกระบวนการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวเดิมอยู่แล้ว ตั้งแต่สร้างพันธุ์จนถึงผลิตเมล็ดพันธุ์ แต่ยังขึ้นอยู่กับตัวบุคคลและพื้นที่ ทั้งนี้หลังจากสนับสนุนให้เกิดกระบวนการจัดการการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวอย่างเป็นระบบ ทำให้กลุ่มชาวนาได้เรียนรู้สาระสำคัญของการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว คือ การเรียนรู้ลักษณะประจำพันธุ์เพื่อสร้างพันธุ์ใหม่ คัดพันธุ์ปนและผลิตพันธุ์คัดและหลัก กลุ่มชาวนาเห็นด้วยกับกระบวนการจัดการ และได้ขยายพื้นที่ปลูกเพื่อเพิ่มปริมาณเมล็ดพันธุ์ เพื่อใช้กันอย่างทั่วถึงและจำหน่ายสู่พื้นที่อื่น รวมทั้งจัดแบ่งภาระการผลิตเมล็ดพันธุ์ตามลำดับขั้นร่วมกัน เครือข่ายในพื้นที่ได้สนับสนุนให้เกิดระบบการผลิตที่เข้มแข็ง และผลักดันให้เกิดการขับเคลื่อนระบบการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว พัฒนาการควบคุมคุณภาพเมล็ดพันธุ์ เพื่อก้าวไปสู่ศูนย์ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน นอกจากนี้ยังได้สรุปกลไกความร่วมมือกับเครือข่ายทำงานในพื้นที่เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ รวมทั้งมีข้อเสนอแนะต่าง ๆ เพื่อร่วมขับเคลื่อนระบบการผลิตให้ยั่งยืนอีกด้วย

สฤณี อาชวานันทกุลและคณะ ศึกษาวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์ การจัดการห่วงโซ่อุปทานของข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ เพื่อส่งเสริมการจัดการลุ่มน้ำอย่างยั่งยืนในจังหวัดน่าน” ชี้ว่า โรงงานผลิตอาหารสัตว์รายสำคัญอย่างเครือซีพีและเบทาโกร รวมถึงธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) มีศักยภาพในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมต่างๆ อันเกิดจากการเพาะปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์อย่างไม่เหมาะสมในจังหวัดน่าน เพราะเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่สำคัญที่สุด จึงสามารถกำหนดหลักเกณฑ์ด้านสิ่งแวดล้อมให้ผู้เล่นรายอื่นๆ ปฏิบัติตามได้

งานวิจัยชิ้นนี้เกิดจากความร่วมมือระหว่างสำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) และสำนักงานโครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ (UNEP) โดยคณะวิจัยจากบริษัท ป่าสาละ จำกัด นำทีมวิจัยโดย สฤณี อาชวานันทกุล ได้ดำเนินการวิจัยทั้งเชิงคุณภาพและปริมาณตลอดระยะเวลาครึ่งปี ระหว่างเดือนมิถุนายน ถึงพฤศจิกายน พ.ศ. 2556 ในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำสาขายาว-อวน-มวบ จังหวัดน่าน ซึ่งประกอบด้วยพื้นที่ 4 ตำบล ได้แก่ ตำบลพงษ์ ตำบลดู่พงษ์ และตำบลป่าเลาหลวง ในอำเภอสันติสุข และตำบลอวน ในอำเภอบัว เพื่อจัดทำแผนที่และวิเคราะห์ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากกิจกรรมการผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในจังหวัดน่าน รวมถึงค้นหาศักยภาพในการจัดการระบบห่วงโซ่อุปทานอย่างยั่งยืน

คณะวิจัยพบว่า พฤติกรรมของเกษตรกรรายย่อยซึ่งเพาะปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่ชั้น ก่อให้เกิดปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อมมากที่สุด เพราะนอกจากจะไม่เหมาะสมต่อการเพาะปลูกแล้ว

พื้นที่ชั้นส่วนใหญ่ยังเกิดจากการบุกรุกป่าต้นน้ำสำคัญ ซึ่งจากการคำนวณเปรียบเทียบภาพถ่ายดาวเทียมโดยสำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ (องค์การมหาชน) หรือ GISTDA พบว่า ระหว่างปี 2545 และ 2556 พื้นที่ปลูกข้าวโพดที่เพิ่มขึ้นในพื้นที่วิจัยในลุ่มน้ำยาว-อวน-มวบ ในตำบลป่าแลวหลวง พงษ์ ตูพงษ์ และอวน ร้อยละ 60 หรือ 35,440 ไร่ เป็นพื้นที่ซึ่งได้มาจากการบุกรุกป่า นอกจากนี้ การเพาะปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่ชั้นยังก่อให้เกิดปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อมอื่นๆ อาทิ ปัญหาอุทกภัยอันเนื่องมาจากการมีพื้นที่ป่าลดลง ปัญหาหมอกควันจากการเผาเตรียมพื้นที่ เนื่องจากที่ดอนไม่สามารถใช้วิธีไถกลบแบบพื้นที่ราบได้ และปัญหาต่อสุขภาพจากการใช้สารเคมีเกินขนาด โดยเกษตรกรส่วนใหญ่มองว่าที่ดอนต้องใช้ยาฆ่าหญ้ามากกว่าปริมาณปลอดภัยที่ระบุบนฉลาก อีกประเด็นที่น่าสนใจไม่แพ้กันคือ จากการวิเคราะห์ห่วงโซ่อุปทานธุรกิจข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในจังหวัดน่าน คณะวิจัยพบว่า เกษตรกรรายย่อยมีอำนาจการต่อรองน้อยที่สุดในห่วงโซ่อุปทาน โดยเกษตรกรที่ปลูกข้าวโพดในพื้นที่ชั้นมีอำนาจต่อรองและทางเลือกน้อยกว่าเกษตรกรที่ปลูกในพื้นที่ราบ เพราะผลผลิตที่ได้คุณภาพด้อยกว่า แต่ต้นทุนในการผลิตกลับสูงกว่า ดังนั้นเพียงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียรายสำคัญที่มีอำนาจในการต่อรองสูงหันมาให้ความสำคัญกับการจัดการห่วงโซ่อุปทานอย่างยั่งยืน ก็มีโอกาที่จะช่วยแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นได้ ดังตัวอย่างการใช้ “มาตรฐานการรับซื้อที่ยั่งยืน” ในต่างประเทศ ซึ่งบางกรณีสามารถปรับปรุงระดับความยั่งยืน ลดผลกระทบเชิงลบจากการเพาะปลูกได้อย่างต่อเนื่อง อาทิ บทเรียนจากมาตรฐาน Coffee and Farmer Equity Practices (C.A.F.E.) ของสตาร์บัคส์ และนโยบายการอนุรักษ์ป่าของ Golden Agri-Resources (GAR) ในประเทศอินโดนีเซีย

จากการวิเคราะห์ข้อมูล คณะวิจัยพบว่า ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียรายสำคัญที่มีอำนาจในการต่อรองสูงอันดับแรก คือโรงงานผู้ผลิตอาหารสัตว์ เพราะเป็นผู้รับซื้อผลผลิตตัวจริงที่มีอยู่น้อยราย ซึ่งปัจจุบันเบทาโกร และเครือซีพี เป็นผู้รับซื้อข้าวโพดเลี้ยงสัตว์รายสำคัญจากผลผลิตทั้งหมดในพื้นที่วิจัย ด้วยส่วนแบ่งตลาดประมาณ 40% และ 28% ตามลำดับ ดังนั้นหากโรงงานผู้ผลิตอาหารสัตว์กำหนดเงื่อนไขเกี่ยวกับความยั่งยืนเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของชุดเงื่อนไขในการรับซื้อผลผลิต เช่น ห้ามเปลี่ยนป่าไม้เป็นพื้นที่การเกษตร ห้ามใช้สารเคมีเกษตรในระยะเกิน 5 เมตรจากแหล่งน้ำถาวร ก็จะเป็นแนวทางแก้ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมที่มีศักยภาพ

นอกจากโรงงานอาหารสัตว์แล้ว ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอีกรายที่สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเกษตรกรได้คือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธ.ก.ส.) เนื่องจากเป็นผู้ปล่อยสินเชื่อเพื่อการเพาะปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์รายใหญ่ในจังหวัดน่าน โดย ธ.ก.ส. ควรพิจารณาเรื่องความเหมาะสมของพื้นที่การเพาะปลูกของเกษตรกรที่ขอกู้เงิน เช่น เกษตรกรต้องมีเอกสารสิทธิมาแสดงในการขอรับสินเชื่อตามนโยบายที่กำหนดไว้ แทนที่จะกำหนดแต่เฉพาะเงื่อนไขที่ไม่เกี่ยวข้องกับความสามารถของพื้นที่เพาะปลูก เช่น ใช้เพียงบุคคล 5 คนมาค้ำประกันเงินกู้แบบกลุ่มก็กู้ได้ ดังที่ใช้อยู่ในขณะนี้

อย่างไรก็ดี การเปลี่ยนแปลงในครั้งนี้ต้องอาศัยความร่วมมือกันหลายภาคส่วน ไม่ต่างจากการขับเคลื่อนไปสู่ “การพัฒนาที่ยั่งยืน” ในธุรกิจอื่น นอกจากผู้เล่นรายใหญ่จะสามารถก้าวขึ้นมาเป็นบทบาทนำในการกำหนดมาตรฐานการรับซื้อหรือปล่อยกู้ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ สร้าง “ซีเอสอาร์” ที่ยั่งยืนกว่าการทำกิจกรรมซีเอสอาร์แบบครั้งเดียวจบ ผู้เล่นก็ควรให้เวลาที่เพียงพอและอุดหนุนทรัพยากรแก่

เกษตรกรรายย่อยในการปรับตัว เพื่อไม่ให้พวกเขาประสบปัญหาทางการเงินมากกว่าเดิม มิฉะนั้นอาจกลายเป็นว่า ความยั่งยืนและการฟื้นฟูระบบนิเวศต้อง “แลก” มาด้วยฐานะทางเศรษฐกิจที่แย่ลง

วิจัยชี้ทางออกแก้ปัญหาป่านานหัวโล้น ต้องปลูกพืชในที่ราบเหมาะสม เชื่อเกษตรกรจะมีรายได้สูงกว่าปลูกพืชที่ลาดชัน 10 เท่า ระบุผู้นำต้องช่วยเหลือขับเคลื่อนสู่ความสำเร็จ รัฐกำหนดนโยบายชัดเจน ไม่เพิ่มแรงจูงใจขยายแหล่งข้าวโพด

วันที่ 15 สิงหาคม 2557 สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) จัดประชุมโครงการ ‘การศึกษามาตรการสร้างความแข็งแรงใจเพื่อลดการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่ลาดชันกรณีศึกษา จ.น่าน’ ณ โรงแรมรามาร์คเด็น กรุงเทพฯ

ผศ.ดร.สิทธิเดช พงศ์กิจวรสิน คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในฐานะผู้วิจัย กล่าวถึงที่มาว่า เมื่อ 4 ปีก่อน ได้มีโอกาสศึกษาวิจัยเรื่อง ‘การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์กับความเหลื่อมล้ำและความยากจนของเกษตรกร จ.น่าน’ เพื่อค้นหาสาเหตุปัญหาความยากจนภายใต้ราคาผลผลิตที่เพิ่มขึ้น ซึ่งช่วง 10 ปีที่ผ่านมา พบเกษตรกรปลูกข้าวโพดในพื้นที่ลาดชันสูงเพิ่มขึ้นจาก 3 แสนไร่ เป็น 9 แสนไร่ ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ป่าต้นน้ำถูกทำลาย ดินถูกชะล้าง แหล่งน้ำมีการปนเปื้อนสารเคมี น้ำท่วมฉับพลัน ปัญหาหมอกควัน เกิดหนี้สิน คุณภาพชีวิตตกต่ำ แม้เกษตรกรหลายรายต้องการเลิกเพาะปลูกข้าวโพด แต่ด้วยภาระหนี้สินจึงทำให้มีผลผูกพันต้องเพาะปลูกต่อไป

“ปัญหาในพื้นที่ค่อนข้างซับซ้อน จึงไม่ใช่เรื่องง่ายที่จะแก้ไขให้สำเร็จ อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยยังเชื่อว่า มีวิธีที่สามารถให้เกษตรกรและสิ่งแวดล้อมเดินไปด้วยกันได้ ดังเช่น การอนุรักษ์ป่าไม้ อ.เชียงกลาง (หลายหมู่บ้านลุ่มน้ำมิด) และโครงการปิดทองหลังพระ อ.ท่าวังผา และบ้านศรีนาป่านาตาแวน อ.เมือง จึงหยิบยก 2 พื้นที่ดังกล่าวเป็นกรณีศึกษา”

ผศ.ดร.สิทธิเดช กล่าวต่อว่า สำหรับการเก็บข้อมูลได้ลงสำรวจพื้นที่ 2 ลุ่มน้ำ คือ ลุ่มน้ำมิด (บ้านแคว้ง บ้านเด่นพัฒนา บ้านน้ำมิด) ซึ่งชาวบ้านเริ่มต้นร่วมกันอนุรักษ์ภายในชุมชน โดยผ่านการสนับสนุนช่วยเหลือจากผู้นำและภาครัฐ แม้ลักษณะทางภูมิศาสตร์จะแตกต่างกัน แต่ก็สามารถคืนพื้นที่ป่าได้ถึง 4 พันไร่ ขณะที่ลุ่มน้ำสบสาย (บ้านน้ำปาก บ้านห้วยธนู บ้านห้วยม่วง) ขับเคลื่อนด้วยโครงการปิดทองหลังพระ มีการปลูกป่าเศรษฐกิจ พัฒนาระบบน้ำเพื่อการเกษตร

ทั้งนี้ สิ่งที่พบและเป็นไปได้มี 3 แนวทาง คือ

1.พัฒนาพื้นที่ราบให้เหมาะสมขึ้น ปลูกพืชในที่ราบ หยุดการปลูกในที่ลาดชัน เพื่อฟื้นคืนป่า

2.พัฒนาพื้นที่ราบให้เหมาะสมขึ้น ปลูกพืชในที่ราบ ปลูกพืชยืนต้นที่ลาดชัน ป่าเศรษฐกิจ

และ 3.ปลูกป่าทั้งหมด ชาวบ้านหันมาประกอบอาชีพพึ่งพิงความอุดมสมบูรณ์ของป่า เช่น เก็บของป่า เลี้ยงโค กระบือในป่า หรือปลูกชาในป่า

“องค์ประกอบหลักที่นำไปสู่ความสำเร็จ ผู้นำต้องพยายามช่วยเหลือและแก้ปัญหา ผลตอบแทนทางเลือกใหม่ของเกษตรกรต้องสูงเกินพอ” ผศ.ดร.สิทธิเดช กล่าว และว่า ที่สำคัญเกษตรกร

ต้องมีความรู้สึกหวงแหนทรัพยากรในพื้นที่ และมีกฎระเบียบและการบังคับใช้ที่มีประสิทธิภาพ แบ่งปันผลประโยชน์เป็นธรรม

ผศ.ดร.สิทธิเดช กล่าวถึงทางเลือกที่จะทำให้เกษตรกรมีสิทธิได้รับผลตอบแทนดีขึ้น จำเป็นต้องพัฒนาพื้นที่ราบให้เหมาะสมเพื่อทดแทนการปลูกข้าวโพดที่ลาดชัน จากนั้นให้เปลี่ยนพืชเพาะปลูก โดยปลูกข้าวเหนียวในฤดูฝน ปลูกยาสูบ ผักกาดในฤดูหนาว และปลูกพริก ข้าวโพด ในฤดูสุดท้าย ซึ่งเกษตรกรจะมีรายได้เฉลี่ยจากการปลูกพืชหมุนเวียนสูงกว่าปลูกพืชที่ลาดชัน 10 เท่า นั้นหมายถึง หากมีการส่งเสริมให้ปลูกพืชหมุนเวียน 1 ไร่ จะลดการปลูกพืชพื้นที่ลาดชัน 10 ไร่

ส่วนการปลูกพืชยืนต้นในที่ลาดชันนั้นจะต้องสร้างความมั่นใจเรื่องการให้สิทธิการใช้ที่ดิน ด้านแรงงาน ระบบชลประทาน หรือตลาดไม่มีปัญหา ส่วนการปลูกป่าทั้งหมด ต้องใช้ระยะเวลา 10-20 ปี จึงจะมีรายได้จากป่าคืนมา ซึ่งเกิดยากกว่าแนวทางอื่น อย่างไรก็ตาม หากเกษตรกรร่วมมือกันเปลี่ยนแปลงก็มีความเป็นไปได้

ด้านผศ.ดร.เขมรัฐ เถลิงศรี คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในฐานะผู้วิจัย กล่าวถึงข้อเสนอเชิงนโยบายว่า ภาครัฐต้องแสดงเจตนารมณ์ที่จะลดพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในที่ลาดชันให้ชัดเจน และกำหนดนโยบายให้สอดคล้องด้วย การสนับสนุนของรัฐจะต้องไม่ไปเพิ่มแรงจูงใจให้ขยายพื้นที่ไปเรื่อย ๆ และต้องมีมาตรการป้องกันไม่ให้มีการขยายพื้นที่เพาะปลูกนอกพื้นที่เหมาะสม

“ภาครัฐต้องปรับทัศนคติจากการส่งเสริมพืชเชิงเดี่ยวมาเป็นการพัฒนาศักยภาพของพื้นที่ให้เกษตรกรมีทางเลือกมากยิ่งขึ้น แล้วสนับสนุนให้เกษตรกรเลือกพืชที่เหมาะสมกับลักษณะพื้นที่ โดยมีภาครัฐเป็นผู้ให้ข้อมูลและสนับสนุน และส่งเสริมสิทธิของชุมชนในการอนุรักษ์ ” ผศ.ดร.เขมรัฐ กล่าว และว่า ภาครัฐและเอกชนยังต้องสนับสนุนพื้นที่ดำเนินงานที่ดีและประสบความสำเร็จ เพราะที่ผ่านมาักเน้นลงโทษผู้กระทำผิดและแก้ปัญหา แต่ไม่มีการส่งเสริมผู้กระทำความดีเพียงพอ ทำให้ขาดการดำเนินงานที่ต่อเนื่อง

ผศ.ดร.เขมรัฐ กล่าวอีกว่า สำหรับพื้นที่ไม่มีความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลง จะต้องมีการอุดหนุนต่าง ๆ สามารถถูกนำมาใช้เพื่อให้เกษตรกรปรับตัวได้ดีขึ้น เพื่อลดข้อจำกัดต่าง ๆ ทั้งนี้ งานวิจัยมิได้บ่งชี้ว่าการเพาะปลูกข้าวโพดไม่ดี แต่ควรปลูกในพื้นที่ราบและเหมาะสม ท้ายที่สุดภาคเอกชนควรมีบทบาทในการผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงผ่านกลไกการตลาดและสร้างมาตรฐานในการรับซื้อ แต่ต้องแน่ใจว่าเกษตรกรมีทางเลือกอื่นที่ให้ผลตอบแทนที่เพียงพอ

ขณะที่นายเปรม ฤ สงขลา บรรณาธิการวารสารเคหการเกษตร กล่าวว่า จ.น่านเป็นพื้นที่วิกฤตหนึ่งของประเทศ ฉะนั้นจะเปลี่ยนแปลงต้องต่อสู้กับระบบและร่วมมือทั้งชุมชน แต่ภาครัฐต้องมีนโยบายขับเคลื่อนที่ชัดเจนด้วย มิเช่นนั้นการแก้ปัญหาจะเป็นเบี้ยหัวแตกได้

8. องค์กรที่ขับเคลื่อนงานในพื้นที่จังหวัดน่าน

มูลนิธิฮักเมืองน่าน ฮักเมืองน่านเกิดจากการรวมตัวของกลุ่มพระสงฆ์กลุ่มชาวบ้าน และกลุ่มเยาวชนที่เป็นองค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งแต่ละกลุ่มมีพัฒนาการกลุ่มของตนในด้านต่าง ๆ ก่อนที่

จะมารวมตัวกันเป็นกลุ่มอีกเมืองน่านในปัจจุบันซึ่งสามารถจำแนกพัฒนาการของกลุ่มออกเป็น 4 ระยะ ดังนี้

1. ระยะเริ่มต้นก่อตัว (ก่อนปี 2533) โดยกลุ่มแต่ละกลุ่มได้มีการดำเนินงานของตนเองอย่างอิสระในการพัฒนากลุ่มและชุมชนซึ่งพอแยกตามแกนนำ ได้ดังนี้ กลุ่มพระสงฆ์ กลุ่มองค์กรชาวบ้าน กลุ่มลูกหลานชาวบ้าน

2. ระยะที่สอง (ระหว่างปี 2533 – 2534) หลังจากที่กลุ่มต่าง ๆ ทั้งกลุ่มพระสงฆ์ กลุ่มชาวบ้าน กลุ่มลูกหลานชาวบ้านได้มีโอกาสพบปะแลกเปลี่ยนการเรียนรู้และร่วมกิจกรรมกันในบางโอกาส จึงเกิดการรวมตัวกันเฉพาะกิจขึ้น เพื่อจัดการบวชป่าชุมชน ขึ้นเป็นครั้งแรกของจังหวัดน่านที่บ้านกุ่มม่วง ตำบลพงษ์ อำเภอสันติสุข ในปี 2533 หลังจากนั้นพิธีกรรมบวชป่าเป็นที่สนใจของคนทั่วไปทั้งในท้องถิ่นและนอกท้องถิ่นมีการติดต่อประสานงานด้านแนวคิดและมีการสนับสนุนเงินทุนต่าง ๆ เข้ามายังกลุ่มมากมาย กลุ่มจึงเห็นพร้องต้องกันว่าน่าจะมีการตั้งองค์กรขึ้นมาเป็นรูปเป็นร่างอย่างจริงจัง จึงได้ก่อตั้งเป็นองค์กรชื่อว่า “กลุ่มอีกเมืองน่าน” ขึ้นมาโดยมีศูนย์ประสานงานอยู่ที่วัดอรัญญาวาส อำเภอเมือง จังหวัดน่าน ถือว่าเป็นระยะแห่งการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้ร่วมกันระหว่างกลุ่มองค์กรต่าง ๆ

3.ระยะที่ 3 (ระหว่างปี 2535 – 2536) ทางกลุ่มอีกเมืองน่านได้ดำเนินโครงการสืบชะตาแม่น้ำน่าน ณ บริเวณริมแม่น้ำน่าน หน้าค่ายสุริยพงษ์ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน เพื่อเป็นการเผยแพร่กิจกรรมและส่งเสริมให้ประชาชนมาสนใจร่วมกันอนุรักษ์ธรรมชาติ ทั้งนี้ ได้มีการร่วมมือจากกลุ่มต่าง ๆ ทั้งพระสงฆ์ ชาวบ้าน รัฐ เอกชน ผลจากโครงการสืบชะตาแม่น้ำน่าน ดังกล่าวได้เกิดองค์กรที่ช่วยในการดูแลแม่น้ำ และรักษาพันธุ์สัตว์น้ำมากขึ้น รวมทั้งกลุ่ม อนุรักษ์ป่าไม้ และสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ อีกมากมาย เกิดเครือข่ายกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ในกลุ่มอีกเมืองน่านอีกหลายเครือข่าย จนได้ตั้งสำนักงานชั่วคราวของกลุ่มอีกเมืองน่านขึ้นโดยเช่าอาคารสำนักงานมีหน้าที่ประสานงานและเลขานุการของกลุ่มปฏิบัติงานประจำ และรับผิดชอบในการดำเนินงานด้านบริหารจัดการต่าง ๆ รวมทั้งมีการจัดโครงสร้างขององค์กรให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

4. ระยะที่ 4 (ปี 2536 – 2538) ระยะนี้ถือได้ว่าเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญอย่างยิ่งอีกจุดหนึ่งของกลุ่มอีกเมืองน่านหลังจากที่มีสำนักงานและมีโครงสร้างองค์กรที่ชัดเจนขึ้นแล้วได้มีการระดมทุนจากหน่วยงานทั้งในและต่างประเทศมาสนับสนุนและบริหารจัดการงานของกลุ่มอีกเมืองน่าน และยังให้การช่วยเหลือด้านงบประมาณแก่กลุ่มเครือข่ายต่าง ๆ ในการดำเนินงานเช่น ด้านการอนุรักษ์ป่า การอนุรักษ์พันธุ์ปลา การเกษตรผสมผสาน การออมทรัพย์ การรวมกลุ่มของเยาวชน เพื่อส่งเสริมกิจกรรมต่าง ๆ รวมทั้งได้มีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ร่วมกันจนเกิดกิจกรรมสู่ชุมชนมากขึ้น เริ่มมีผู้มาศึกษาดูงานกลุ่มมากขึ้นจนเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายทั้งในและต่างประเทศ ถือเป็นการเรียนรู้ข้ามองค์กร

วัตถุประสงค์ของมูลนิธิ

1. เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนคนเมืองน่านโดยไม่แบ่งแยกเผ่าพันธุ์ เชื้อชาติ ศาสนา
2. เพื่อส่งเสริมให้มีการดำรงรักษาสีงแวดล้อม
3. เพื่อส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น
4. ดำเนินการเพื่อสาธารณะประโยชน์ หรือมีส่วนร่วมกับองค์กรการอื่นๆ เพื่อสาธารณะประโยชน์
5. ไม่ดำเนินการเกี่ยวกับการเมืองแต่ประการใด

เป้าหมายของมูลนิธิฮักเมืองน่าน

1. เพื่ออนุรักษ์ป่าและเพิ่มปริมาณป่า
2. พื้นฟูแหล่งต้นน้ำและที่พักอาศัยของพืชพรรณ และสัตว์ป่า
3. อนุรักษ์และปรับปรุงสภาพของดินให้คงสภาพสมบูรณ์ตามธรรมชาติ
4. ลดค่าใช้จ่ายของเกษตรกรและมีรายได้จากกิจกรรมอื่นๆนอกภาคเกษตรด้วย
5. เสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มเป้าหมาย
6. การพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นตามความเหมาะสม
7. ลดการเคลื่อนย้ายแรงงานจากชนบทสู่เมืองหลวง
8. เพิ่มบทบาทของกลุ่มสตรี เด็กและเยาวชน

แผนงานหลัก

1. แผนงานด้านการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรชีวภาพ และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม
2. แผนงานพัฒนาด้านการเกษตร
3. แผนงานด้านการพัฒนาอาชีพและธุรกิจชุมชน
4. แผนงานด้านการป้องกันโรคเอดส์และยาเสพติด
5. แผนงานด้านศิลปวัฒนธรรม
6. แผนงานด้านการเผยแพร่ศาสนาและจริยธรรม
7. แผนงานด้านเยาวชน
8. แผนงานด้านการออมทรัพย์
9. แผนงานด้านสื่อและการรณรงค์

9. สรุปแนวคิดทฤษฎีและแนวทางการปรับใช้กับกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น พื้นที่จังหวัดน่าน

กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ถือเป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการ ที่เน้นให้ชาวบ้านเป็นผู้ระบุปัญหาด้วยตนเอง เป็นผู้ลงมือทำงานวิจัยด้วยตนเอง โดยมีพี่เลี้ยง มีผู้ประสานงาน มีนักวิชาการมาร่วมกันทำงานวิจัย เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และเพิ่มพลังปัญญา ร่วมกันทั้งคนนอก (พี่เลี้ยงนักวิจัย นักวิชาการและ ผู้ประสานงาน) และคนในท้องถิ่น กล่าวคือมีลักษณะของการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) นั่นเอง ที่สำคัญต้องพยายามสร้างทีมงานวิจัยในพื้นที่เพื่อรวบรวมข้อมูล วางแผนดำเนินงาน การวิเคราะห์และทดลองปฏิบัติ และทางเลือกในการจัดการต่างๆเพื่อนำไปแก้ปัญหาของชุมชนท้องถิ่นด้วยชุมชนท้องถิ่นเอง

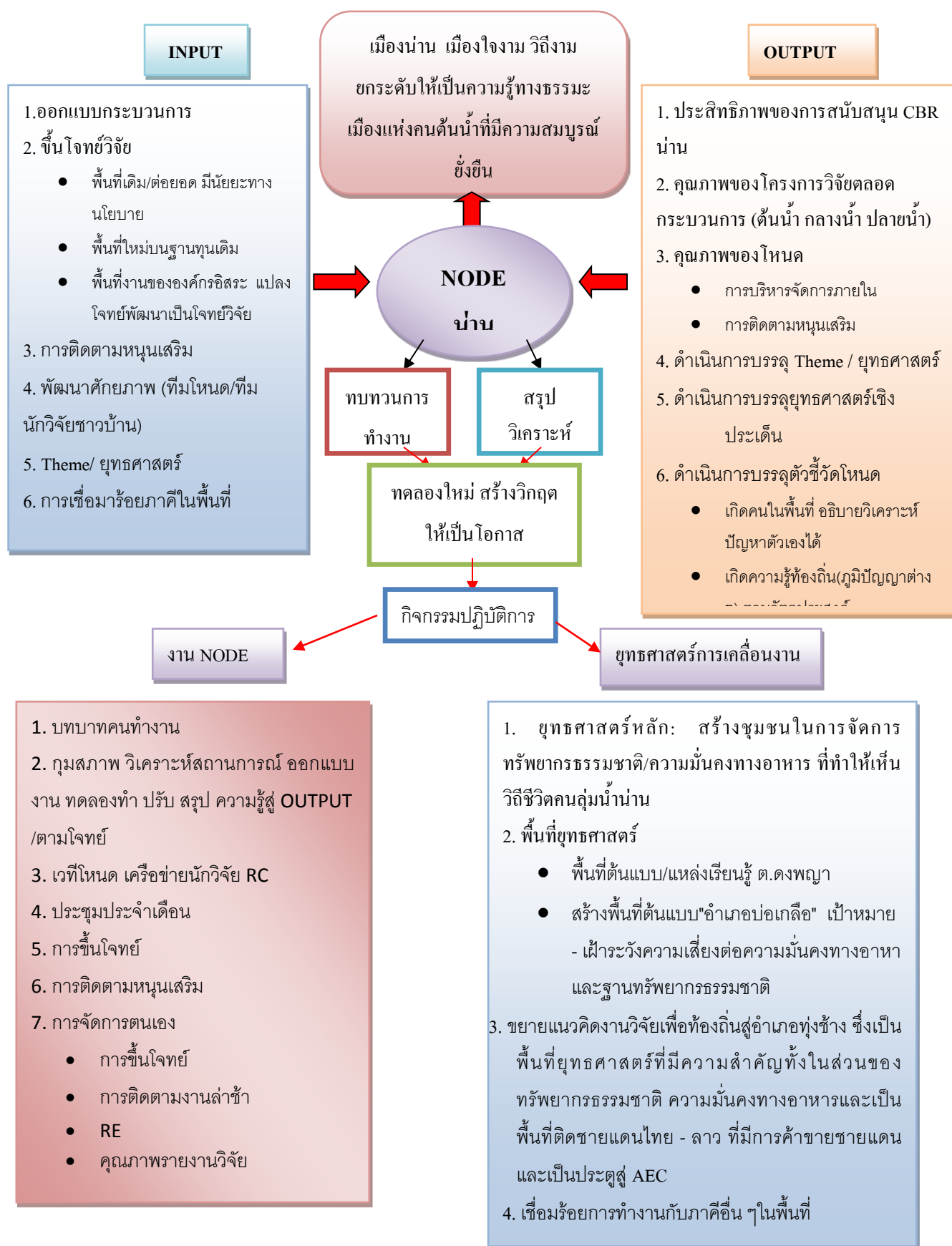
ดังนั้นแนวคิดและทฤษฎีที่เข้ามามีบทบาทในการสร้างกระบวนการทำงานร่วมกันของคนในชุมชน จำเป็นที่จะต้องอาศัยแนวคิดการมีส่วนร่วม ซึ่งหมายถึง การที่ชุมชนเข้ามามีบทบาทในการทำงานร่วมกัน โดยเริ่มตั้งแต่ การร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์และร่วมกันประเมินผลการทำงาน ซึ่งแนวคิดการมีส่วนร่วมจะทำให้การขับเคลื่อนการทำงาน มีเป้าหมายและมีทิศทางในแนวทางเดียวกัน นั่นคือ การสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ผ่านการลงมือปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมบนฐานของความรู้ ทั้งที่เป็นองค์ความรู้ท้องถิ่นและองค์ความรู้วิชาการสมัยใหม่ และเน้นกระบวนการทำงานแบบแนวราบ จากล่างขึ้นบน โดยมีแนวคิดความเชื่อร่วมกันว่า “ชุมชนมีศักยภาพ มีพลังในการทำงานร่วมกันและสามารถแก้ไขปัญหาของเขาได้ เพียงแต่เปิดพื้นที่การเรียนรู้ให้กับคนในชุมชน และคำตอบจะอยู่ที่ชุมชน” นอกจากนั้นแนวคิดในเรื่องของงานวิจัยที่ประสบความสำเร็จ จะต้องขึ้นอยู่กับการบวนการคิด จึงจะทำให้กระบวนการศึกษาวิจัยสมบูรณ์ ในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้า ได้ทรงยกย่องความคิดดี ที่เรียกว่า สัมมาทิฐิ เป็นอริยมรรค คือหนทางอันสูงส่งอันหนึ่ง และเป็นหนทางอันแรกของอริยมรรคทั้งหลาย ในการประกอบการใดการหนึ่งให้สำเร็จ

ซึ่งกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่า การที่จะแก้ไขปัญหาของชุมชน ชุมชนต้องเป็นเจ้าของปัญหา เป็นผู้ลงมือปฏิบัติเอง ผ่านการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การนำหลักคิดหรือทฤษฎีต่างๆ เข้ามาใช้ในกระบวนการทำงานกับชุมชน เพื่อยกระดับความคิดของชุมชน จำเป็นต้องอาศัยผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญเข้ามาช่วยอธิบายด้วยภาษาที่ชาวบ้านเข้าใจ และอาจจะต้องปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพภูมิสังคมนั้น ๆ ซึ่งจะช่วยให้การทำความเข้าใจชุมชนได้ดียิ่งขึ้น

ขณะเดียวกันการบริหารจัดการโครงการวิจัย ก็มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน โดยเฉพาะการบริหารจัดการโครงการวิจัยให้บรรลุเป้าหมายตามแผนกิจกรรมที่วางไว้ ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของงบประมาณที่สอดคล้องกับระยะเวลาและกำลังความสามารถของคนในพื้นที่ ขณะเดียวกันการบริหารจัดการโหนด ทั้งในเรื่องของทีมงานและการบริหารจัดการงบประมาณ คุณภาพงาน ก็ถือมีความสำคัญเช่นกัน ดังนั้นการอาศัยหลักคิดมาช่วยในการให้เกิดกระบวนการทำงานที่เป็นรูปธรรม จึงมีความจำเป็นที่โหนดนั้นต้องนำมาปรับใช้และเลือกใช้อย่างเหมาะสม ทั้งนี้เพื่อความสำเร็จของการทำงาน ทั้งในเรื่องการบริหารจัดการทีม การบริหารจัดการโครงการวิจัย ตลอดจนการเข้าไปหนุนเสริมกระบวนการทำงานร่วมกับชุมชน

แนวทางการนำแนวคิดมาใช้ในการทำวิจัยเพื่อท้องถิ่น นั่นคือ การนำเอาหลักคิดมาเชื่อมกับกระบวนการทำงาน ซึ่งจะมีประโยชน์ในการช่วยอธิบายสิ่งที่เกิดขึ้น ให้เป็นไปตามหลักวิชาการ และนำเอาแนวคิดต่างๆมาอ้างอิงเพื่อยกระดับคุณค่าของกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และในขณะเดียวกัน ชาวบ้านซึ่งเป็นทีมวิจัยก็จะได้เรียนรู้แนวคิด ทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับโครงการวิจัยของตนเองมากขึ้น และจะมีส่วนเสริมสร้างทักษะและความคิดของชาวบ้านวิจัยอีกทางหนึ่งด้วย ภายใต้แนวคิดที่ว่า “งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ใครๆก็ทำได้”

กรอบแนวคิดเชิงกระบวนการ NODE หน้า ปี 2560

การดำเนินงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน ได้วางกรอบแนวคิดเชิงกระบวนการ ในการขับเคลื่อนงานปี 2559 โดยได้วางยุทธศาสตร์การทำงานไว้ดังนี้ 1. ส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนท้องถิ่นในจังหวัดน่าน ใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในการหนุนเสริมให้แต่ละชุมชนเกิดการเรียนรู้ พร้อมทั้งจะเรียนรู้ ตัดสินใจได้อย่างอิสระ 2. ชุมชนสามารถจัดการและพัฒนา “ทุน” (คน ภูมิปัญญา ทรัพยากร สิ่งแวดล้อม) ของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ นำไปสู่ชุมชนที่มีความเข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้ 3. การสร้างชุมชนในการจัดการทรัพยากรที่ทำให้เห็นวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำน่านอย่างสมดุลและยั่งยืน 4. ต่อยอดพื้นที่วิจัยเดิมให้เป็นพื้นที่ต้นแบบและเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ในรายประเด็น 5. การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรภาคีต่างๆ ในการเชื่อมประสานการทำงานร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นด้านทรัพยากรธรรมชาติ ภัยธรรมชาติ และความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่จังหวัดน่าน 6. ขยายแนวคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่อำเภอทุ่งช้าง ซึ่งเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ที่มีความสำคัญทั้งในส่วนของทรัพยากรธรรมชาติ ความมั่นคงทางอาหารและเป็นพื้นที่ติดชายแดนไทย - ลาว ที่มีการค้าขายชายแดน และเป็นประตูสู่ AEC เชื่อมร้อยการทำงานกับภาคีอื่น ๆ ในพื้นที่

โดยมี OUTPUT ที่สำคัญ คือ

1. ประสิทธิภาพของการสนับสนุน CBR น่าน ซึ่งการสนับสนุนการดำเนินงานวิจัยในพื้นที่จังหวัดน่าน เริ่มตั้งแต่กระบวนการวางแผนการทำงาน ทั้งในส่วนของยุทธศาสตร์เชิงพื้นที่ เชิงประเด็น การขับเคลื่อนงานกระบวนการหนุนเสริมโครงการวิจัย ตั้งแต่การพัฒนาข้อเสนอโครงการ เพื่อให้เห็นคน เห็นพื้นที่ เห็นสถานการณ์ เพื่อให้ได้โจทย์วิจัยที่มีคุณภาพ สามารถตอบโจทย์ทั้งในระดับชุมชน พื้นที่ได้ ส่วนในเรื่องของการติดตามหนุนเสริมโครงการวิจัยที่กำลังดำเนินการอยู่ จำเป็นที่จะต้องมีการหนุนเสริมอย่างต่อเนื่อง ทั้งในส่วนของกิจกรรมวิจัย การพัฒนาศักยภาพนักวิจัย และการเติมเต็มองค์ความรู้ในด้านต่าง ๆ ที่จะทำให้งานวิจัยมีประสิทธิภาพ
2. คุณภาพของโครงการวิจัยตลอดกระบวนการ (ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ)
3. คุณภาพของโหนด
  - การบริหารจัดการภายใน
  - การติดตามหนุนเสริม
4. ดำเนินการบรรลุ Theme / ยุทธศาสตร์
5. ดำเนินการบรรลุยุทธศาสตร์เชิงประเด็น
6. ดำเนินการบรรลุตัวชี้วัดโหนด
  - เกิดคนในพื้นที่ อธิบายวิเคราะห์ปัญหาตัวเองได้
  - เกิดความรู้ท้องถิ่น(ภูมิปัญญาต่าง ๆ) ตามวัตถุประสงค์

การพัฒนาศักยภาพทีมงานศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน ปี 2560

การดำเนินงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน ประจำปีงบประมาณ 2560 ได้ให้ความสำคัญในเรื่องของการทำงานเป็นกลุ่ม ซึ่งจะเป็นพลังที่สำคัญในการที่จะทำงานประสบความสำเร็จตามยุทธศาสตร์และเป้าหมายที่วางไว้ ด้วยความเชื่อที่ว่า การทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม ถือเป็นเวทีที่หล่อหลอมให้ทีมงานได้ฝึกฝนเรียนรู้ เพื่อเปลี่ยนแปลงภายในตนเองและพัฒนางานให้ได้ผล

งอกงาม ดังนั้นดุลยภาพแห่งงาน ชีวิตและการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นทีม จึงเป็นพื้นฐานสำคัญของการบริหารจัดการสังคมสมัยใหม่

ซึ่งถ้าหากเราไม่ได้สนใจเพียงความสำเร็จของงานและสร้างสรรค์ หมายความว่าถึงงานที่ได้ผลเท่านั้น หากยังรวมถึงบรรยากาศที่เกื้อกูลกำลังใจ พลังแห่งการเรียนรู้และเป็นเพื่อนที่ลึกซึ้งเชื่อมั่นศรัทธาว่าการประสานพลังกลุ่มอย่างสมบูรณ์ ลงตัว วางคนที่ทำงานอย่างมีความสุขและมีพลัง ย่อมทำให้งานออกมามีคุณค่าความหมาย เต็มเปี่ยมไปด้วยชีวิตชีวาและมีพลังสร้างสรรค์ และเชื่อมั่นศรัทธาว่ากระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นเวทีแห่งการเรียนรู้ เพื่อเปลี่ยนแปลงเติบโตของบุคคล และเป็นเวทีให้เกิดการพัฒนาสัมพันธภาพที่ดีระหว่างคนทำงานด้วยกัน

ดังนั้น การพัฒนาศักยภาพของทีมงานจึงมีความสำคัญ ทั้งในเรื่องของการเติมเครื่องมือ ชุดความรู้ประสบการณ์ในการทำงานร่วมกัน ทั้งในส่วนของทีมงานและการทำงานร่วมกับชุมชนและเชื่อมโยงการทำงานร่วมกับภาคีเครือข่าย ทั้งในระดับพื้นที่และนอกพื้นที่ ซึ่งในปี 2559 ทีมงานศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน จึงได้เข้าร่วมฝึกอบรม เรียนรู้เครื่องมือต่าง ๆ ตลอดจนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทั้งในส่วนการศึกษาดูงาน การเข้าร่วมเวทีต่าง ๆ ดังนี้

1. การฝึกอบรมหลักสูตรวิทยากรกระบวนการ จากเสมสิกขาลัย ประกอบด้วยกระบวนการสร้างพลังกลุ่ม ทักษะการฟัง การคิดวิเคราะห์ การจับประเด็น การออกแบบเนื้อหากระบวนการสร้างการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง ซึ่งหลักสูตรดังกล่าว ทีมงานได้เรียนรู้ ผักผ่อนออกแบบและนำมาทดลองปฏิบัติจนสามารถนำมาใช้ในกระบวนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้ ทั้งในส่วนของการสร้างพลังกลุ่ม กิจกรรมสัมพันธ์ การออกแบบกระบวนการเรียนรู้ การสรุปบทเรียนการทำงาน ซึ่งผลลัพธ์ที่ออกมา ทำให้การทำงานในช่วงปีที่ผ่านมา ได้สร้างความเชื่อมั่นให้กับทีมงาน และมีบรรยากาศที่ดีในการทำงาน ทั้งในส่วนของทีมงาน โหนด นักวิจัยท้องถิ่นและชาวบ้าน ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ตลอดจนเกิดความเชื่อมั่นในกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่จะสามารถขับเคลื่อนหรือนำพาไปสู่แนวทางการแก้ไขปัญหาของชุมชนได้ ขณะเดียวกันการบริหารจัดการโหนดมีความสมดุลและลงตัว ทั้งในด้านการจัดการทีมงาน การวางแผนบทบาทหน้าที่การทำงาน รวมถึงการมองเห็นเป้าหมายการทำงานร่วมกัน ทำให้บรรยากาศในการทำงานดีและมีผลต่อการทำงานในภาพรวม

2. การฝึกอบรมหลักสูตร System thinking (การคิดเชิงระบบ) ซึ่งเป็นหลักสูตรที่ทางฝ่ายจัดการความรู้ได้จัดขึ้น โดยมีเป้าหมายที่จะให้ทีมงานผู้ช่วยผู้ประสานงานศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นทั่วประเทศ (JSN) ได้เรียนรู้การคิดเชิงระบบ เพื่อนำมาปรับใช้ในกระบวนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น นอกจากนั้นยังรวมถึงการฝึกอบรม การจับประเด็น การเขียน Mind Map ให้กับกลุ่มน้อยๆ ทีมงานโหนด ได้นำไปใช้ในการทำงาน ซึ่งหลักสูตรดังกล่าว ได้สร้างความเข้าใจทั้งในส่วนของทีมงานของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และการเติมเต็มเครื่องมือที่จะเป็นประโยชน์ในการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ตลอดจนได้ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กระบวนการทำงาน ร่วมกับพี่เลี้ยงนักวิจัยในพื้นที่อื่นๆ ทั่วประเทศ ก่อให้เกิดความเข้าใจและสร้างเครือข่ายของคนทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

3. การร่วมศึกษาเรียนรู้ผลดี ผลเสียการเปิดการค้าเสรีอาเซียน ผ่านเวที RC ภาคเหนือ ณ จังหวัดเชียงรายและเมืองเชียงตุง รัฐฉาน ประเทศเมียนมาร์ และการประชุม RC

ภาคเหนือ ครั้งที่ 2 ณ จังหวัดลำปาง ซึ่งถือว่าได้รับประโยชน์และประสบการณ์ในการทำงานร่วมกันของ โหนดพี่น้องโหนดภาคเหนือ และการเติมเต็มความรู้จากผู้ทรงคุณวุฒิในแต่ละด้าน

4. การเข้าร่วมโครงการ Active Citizen กับทางมูลนิธิสยามกัมมาจล ธนาคารไทยพาณิชย์จำกัด (มหาชน) ซึ่งเป็นโครงการที่ต้องการให้เยาวชนมีศักยภาพและเป็นพลังสำคัญในการพัฒนาสังคม ชุมชนท้องถิ่น เพียงผู้ใหญ่เปิดโอกาส เปิดพื้นที่การเรียนรู้ให้เด็กและเยาวชนได้แสดงศักยภาพของตนเอง ที่สร้างสรรค์ในการคิด ศึกษาความรู้ วิเคราะห์ ออกแบบ วางแผนและลงมือทำกิจกรรมเพื่อชุมชนท้องถิ่น (คิดเอง ทำเอง) บนฐานความรู้และการสรุปการเรียนรู้ร่วมกัน โดยมีความเชื่อร่วมกันว่า “การเรียนรู้ที่ดีที่สุด คือ การคิดและลงมือทำจริงบนฐานความรู้” ซึ่งการทำงานในโครงการเสริมสร้างพลังเครือข่ายเยาวชนจังหวัดน่าน ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน ได้เข้ามามีบทบาทในการหนุนกระบวนการทำงาน โดยอาศัยกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นเครื่องมือในการดำเนินงาน ตั้งแต่ต้นน้ำ การวิเคราะห์ชุมชน เพื่อให้เห็นสถานการณ์ ทุกข์ ทนในด้านต่างๆ และพัฒนาเป็นข้อเสนอโครงการ และช่วงกลางน้ำ เป็นช่วงของการเติมเต็มข้อมูลความรู้ต่างๆ ให้กับกลุ่มเยาวชนและพี่เลี้ยงโครงการ และช่วงปลายน้ำ เป็นการนำเสนอข้อมูลสู่ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับพื้นที่ สุดท้ายจึงเป็นการจัดงานมหกรรมพลังเยาวชน พลังสร้างสรรค์ละอ่อนน่านอีกบ้านเกิด โดยมีเป้าหมายและวัตถุประสงค์เพื่อ การนำเสนอข้อมูลชุดการเรียนรู้ของกลุ่มเยาวชนให้คนเมืองน่านได้รับรู้และเข้ามาหนุนเสริมกระบวนการทำงานของเยาวชน เพราะมีความเชื่อร่วมกันว่า ความยั่งยืนของกระบวนการทำงานเพื่อนานบ้านเกิด ไม่ว่าจะเป็นระดับผู้ใหญ่หรือกลุ่มเด็กเยาวชน ต่างก็มีเป้าหมายเดียวกัน คือ การหาแนวทางการแก้ไขปัญหาของชุมชนท้องถิ่น และเด็กก็เปรียบเสมือนหน่อไผ่อ่อนที่กำลังเจริญเติบโต หากเรารดน้ำ พรุนดิน ใส่ปุ๋ยที่มีประโยชน์ หน่อไผ่ก็จะเติบโตเป็นลำไผ่ที่สวยงามแข็งแรง และจะสร้างประโยชน์ให้เมืองน่านได้ในอนาคต

ผลจากการดำเนินงานร่วมกันดังกล่าว ทีมงานโหนดน่าน ได้เรียนรู้กระบวนการทำงานทั้งในส่วนของการโค้ชที่ดี การพัฒนาทักษะในด้านต่างๆ รวมถึงการพัฒนาศักยภาพคนทำงาน ผ่านการเรียนรู้เครื่องมือและการเติมเต็มชุดความรู้กระบวนการทำงานกับเด็กเยาวชนและผู้ใหญ่ ซึ่งช่วยทำให้ทีมงานมีศักยภาพมากยิ่งขึ้น และสามารถเชื่อมร้อยการทำงานร่วมกับภาคอื่นๆ ในพื้นที่จังหวัดน่าน และต่างจังหวัดที่มีการเคลื่อนงานเยาวชน ไม่ว่าจะเป็นศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดสมุทรสงคราม และสงขลาฟอรั่ม เป็นต้น และได้ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้การทำงานทั้งด้านเด็กเยาวชนและโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในแต่ละพื้นที่ ซึ่งมีความเหมือนและความแตกต่างกัน ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดน่านได้

สรุปการเรียนรู้ของทีมงานโหนดน่าน ที่สามารถมาเติมพลังและพัฒนาศักยภาพของทีมงานได้ คือ เรียนรู้การเป็นวิทยากรกระบวนการ การคิดวิเคราะห์ การจับประเด็น การจัดระบบความคิด เครื่องมือ Mind Map รวมถึงการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านการจัดเวที การศึกษาดูงาน และการเติมเต็มความรู้จากภาคีเครือข่าย ทั้งในจังหวัดน่าน เครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือและระดับประเทศ ซึ่งมีส่วนสำคัญในการพัฒนาศักยภาพคนหนุนวิจัยในพื้นที่จังหวัดน่านได้

บทที่ 3

กระบวนการดำเนินงาน

การดำเนินงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน ในปีงบประมาณ 2560 ได้วางยุทธศาสตร์และเป้าหมายของการดำเนินงานไว้ คือ 1) ส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนท้องถิ่นในจังหวัดน่าน ใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในการหนุนเสริมให้แต่ละชุมชนเกิดการเรียนรู้ พร้อมทั้งจะเรียนรู้ ตัดสินใจได้อย่างอิสระ 2) ชุมชนสามารถจัดการและพัฒนา “ทุน” (คน ภูมิปัญญา ทรัพยากร สิ่งแวดล้อม) ของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ นำไปสู่ชุมชนที่มีความเข้มแข็งและ สามารถพึ่งตนเองได้ 3) การสร้างชุมชนในการจัดการทรัพยากรที่ทำให้เห็นวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำน่านอย่างสมดุลและยั่งยืน 4) ต่อยอดพื้นที่วิจัยเดิมให้เป็นพื้นที่ต้นแบบและเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ในรายประเด็น 5) การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรภาคีต่างๆ ในการเชื่อมประสานการทำงานร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นด้านทรัพยากรธรรมชาติ ภัยธรรมชาติ และความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่จังหวัดน่าน ให้เป็นรูปธรรมการบูรณาการทำงานของหน่วยงานในพื้นที่ในการจัดการทรัพยากร

โดยยุทธศาสตร์ในการสร้างชุมชนในการจัดการทรัพยากรที่ทำให้เห็นวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำน่านนั้น สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของ สกว.ระดับประเทศ ได้แก่ สร้างการเจริญเติบโตสีเขียว Green Road และสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดน่าน (พ.ศ. 2556-2560) โดยกำหนดไว้ 4 ยุทธศาสตร์ คือ 1) บริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม โดยให้เมืองน่านเป็นเมืองอุทยานแห่งชาติ เมืองแห่งชุมชนคนต้นน้ำที่คงความสมบูรณ์อย่างยั่งยืน ตลอดจนพัฒนาทรัพยากรการผลิตทางเกษตร อุตสาหกรรมเกษตร โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน 2) พัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพเศรษฐกิจการค้า การลงทุนและการท่องเที่ยว เพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน สร้างความเจริญทางด้านเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ของประชาชนอย่างสมดุล 3) พัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และ 4) เสริมสร้างความสัมพันธ์ชายแดน ตลอดจนวางระบบบริหารจัดการเพื่อเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน

ซึ่งแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดน่านสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์และเป้าหมายการดำเนินงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน ซึ่งได้กำหนดยุทธศาสตร์และเป้าหมายการดำเนินงาน ภายใต้การขับเคลื่อนงานประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการความมั่นคงทางอาหาร และการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2555 - 2560 ซึ่งสอดคล้องกับสถานการณ์ปัญหาในพื้นที่ของจังหวัดน่าน และถือเป็นยุทธศาสตร์ร่วมของภาคีเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ภาคเหนือและภาคีเครือข่ายอื่นๆ ทั้งในระดับพื้นที่และระดับภาค ผลการดำเนินงานที่ผ่านมา ได้ดำเนินการภายใต้ยุทธศาสตร์และเป้าหมาย คือ สนับสนุนให้ชุมชนได้ใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการจัดการและค้นหาศักยภาพในการแก้ไขปัญหาของตนเอง อันจะก่อให้เกิดความเข้มแข็ง

ของชุมชน และนำไปสู่ชุมชนต้นน้ำน่านที่มีความสุข มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม คงไว้ซึ่งทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ รองรับนักท่องเที่ยว รวมทั้งเป็นประตูเชื่อมโยงสู่ประชาคมอาเซียน นอกจากนี้ยังรวมถึงการเป็นศูนย์กลางในการเชื่อมประสานเครือข่ายการทำงานวิจัยและพัฒนา ร่วมกับหน่วยงานอื่นๆ ในพื้นที่

ดังนั้นการขับเคลื่อนงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน ในปี 2560 ซึ่งถือเป็นปีสุดท้ายของการดำเนินงานตามแผนยุทธศาสตร์ที่ได้วางไว้ 4 ปี ตั้งแต่ปี 2557 – 2560 นั่นคือ การสร้างพื้นที่ต้นแบบ “อำเภอปลอดภัย” โดยเฉพาะตำบลดงพญา ที่ได้มีการสร้างเป็นพื้นที่รูปธรรมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูฐานทรัพยากรธรรมชาติเพื่อความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งจะนำไปสู่การจัดทำข้อบัญญัติชุมชนว่าด้วยการจัดการทรัพยากร และขยายแนวคิดไปยังพื้นที่อีก 3 ตำบลในอำเภอปลอดภัย คือ ตำบลปลอดภัยใต้ ตำบลปลอดภัยเหนือ และตำบลภูฟ้า ซึ่งมีฐานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นรองรับอยู่ และสุดท้ายในภาพรวมของอำเภอปลอดภัย คือ การจัดตั้งสมาคมคนต้นน้ำ ที่จะเป็นการรวมพลังของเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่อำเภอปลอดภัยและผู้นำชุมชน ตลอดจนชาวบ้าน ที่จะร่วมกันปกป้อง อนุรักษ์ฟื้นฟูฐานทรัพยากรธรรมชาติและความมั่นคงทางอาหาร ที่จะมามีผลกระทบมาจากภายนอกในรูปแบบต่างๆ ทั้งในส่วนของนโยบายของรัฐ โดยเฉพาะการประกาศพื้นที่อุทยานทับซ้อนพื้นที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทำกินของชุมชน ซึ่งพวกเขาได้อาศัยอยู่ในพื้นที่มาอย่างยาวนานก่อนที่จะมีการประกาศเป็นพื้นที่อุทยานแห่งชาติ พ.ร.บ. ต่างๆ ครอบเข้ามาตรงบ้านเขา เพราะพวกเขาเหล่านั้นอยู่ตรงนั้นมาก่อน ไม่ใช่บุกรุกป่าเหมือนที่ถูกกล่าวหา รวมถึงสิทธิในที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย เพราะชาวบ้านอยู่แบบปกติมาก่อนและไม่ใช้อยู่แบบผิดกฎหมายเหมือนเช่นในปัจจุบัน

พี่น้องชาวปลอดภัยต้องได้รับการสนับสนุนให้มีความหวัง ความสามารถที่จะแก้ปัญหาป่าของเขาได้และรวมถึงการร่วมสร้างเศรษฐกิจฐานรากที่มีความเชื่อมโยงกับวิถีวัฒนธรรมและฐานทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งถือเป็นโจทย์ใหญ่ที่มีความสำคัญของคนอยู่กับป่า กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่ได้มีการขับเคลื่อนในพื้นที่ที่ผ่านมา ได้พิสูจน์ให้เห็นว่าชาวบ้านมีศักยภาพ มีองค์ความรู้ภูมิปัญญาที่สามารถอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างสมดุลและยั่งยืนมาตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน และสำคัญที่สุด คืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้เปิดพื้นที่การเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติร่วมกันของคนเล็กคนน้อยในชุมชน เพื่อที่จะแก้ไขปัญหาของเขาเองได้

ซึ่งในปีงบประมาณ 2560 การถอดบทเรียนการทำงานผ่านกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ของเครือข่ายชาวบ้านทำวิจัยในพื้นที่อำเภอปลอดภัย จึงเป็นอีกพันธกิจหนึ่งของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ว่าการสร้างพื้นที่ต้นแบบของคนอยู่ร่วมกับป่าอย่างยั่งยืนและมีความสุขเป็นอย่างไร ทำอย่างไรที่จะเพิ่มเสียงเพิ่มพื้นที่ให้คนเล็กคนน้อยได้บอกเล่าเรื่องราวของตนเองสู่สังคมภายนอก และรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงรวมถึงมีรายได้และปากท้องอิ่มและจะสามารถสร้างเป็นต้นแบบให้กับชุมชนอื่นในเมืองน่านได้อย่างไรและสามารถดึงคน หน่วยงานมาร่วมเรียนรู้และมาร่วมรับฟัง รวมถึงเติมเต็ม

ความรู้ทางวิชาการให้กับคนในชุมชน เพื่อให้คนตื่นรู้และสำนึกรักถิ่นฐานบ้านเกิด 2. การขยายแนวคิดกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น สู่พื้นที่อำเภออื่น ๆ ในจังหวัดน่าน ให้ได้ใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาของชุมชนแบบมีส่วนร่วม โดยผ่านการลงมือทดลองปฏิบัติร่วมกัน ทั้งในพื้นที่ชายขอบ ชายแดนและชุมชนเมือง ทั้งที่เป็นโครงการวิจัยเดิมและนำมาต่อยอดและเปิดพื้นที่โครงการวิจัยใหม่ 3. เชื่อมโยงการทำงานร่วมกับองค์กรภาคีเครือข่ายในพื้นที่จังหวัดน่าน ซึ่งถือว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อกระบวนการทำงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมาย เพราะการแก้ปัญหาชุมชนไม่สามารถจะแก้ไขปัญหาเพียงลำพังได้ จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือในทุกๆ ด้านและจากทุกฝ่ายที่จะเข้ามาหนุนเสริมกระบวนการทำงาน โดยมีเป้าหมายที่สำคัญคือการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ความมั่นคงทางอาหารและเศรษฐกิจฐานราก ปัญหาปากท้องของคนในชุมชน รวมถึงการขับเคลื่อนการทำงานทั้งในระดับผู้ใหญ่และกลุ่มเยาวชน รวมถึงการขับเคลื่อนงานที่มีความแหลมคม มีการออกแบบกลยุทธ์การทำงานร่วมกัน

โดยตั้งแต่ปี 2557 เป็นต้นมา ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้มีการดำเนินงานร่วมกับมูลนิธิสยามกัมมาจล ในการร่วมกันขับเคลื่อนงานเยาวชน ภายใต้โครงการเสริมสร้างศักยภาพเครือข่ายเยาวชนจังหวัดน่าน (Active Citizen) ซึ่งมีประเด็นการจัดการทรัพยากรที่จะช่วยให้คนอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างยั่งยืน และเพื่อสร้างเยาวชนคนรุ่นใหม่ที่มีคุณลักษณะความเป็นพลเมือง ซึ่งผลลัพธ์การทำงานด้านเยาวชน ที่ได้ใช้กระบวนการทำกิจกรรมโครงการ โดยใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น มาเป็นเครื่องมือในการสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งเด็กเยาวชน พ่อแม่ ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ และชาวบ้าน ได้สร้างการเปลี่ยนแปลงในหลาย ๆ ด้าน ทั้งทางด้านสำนึกรักถิ่นฐานบ้านเกิด การรู้จักรากเหง้าของตนเอง เกิดทักษะความรู้ในด้านต่าง ๆ เช่น การทำงานเป็นทีม การมีส่วนร่วมในการทำงาน รวมถึงการเป็นพลังที่สำคัญทั้งในระดับชุมชนและเมืองน่านในอนาคต โดยมีเป้าหมายร่วมกันคือการจัดการทรัพยากรธรรมชาติบนฐานความรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติร่วมกันของคนในชุมชนและกลุ่มเยาวชน เพราะเป้าหมายที่สำคัญคือความยั่งยืนอยู่ที่กลุ่มเยาวชนเมืองน่าน

รวมถึงการเชื่อมประสานการทำงานร่วมกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายชุมชนและสังคม (ฝ่าย 4) ภายใต้โครงการ Corruption free Thailand ซึ่งการทำงานที่ผ่านมาได้พิสูจน์ให้เห็นว่ากระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ถือเป็นเครื่องมือที่สำคัญ ที่จะช่วยสร้างพลังให้เกิดขึ้นกับเมืองน่าน โดยอาศัยการทำงานร่วมกันของภาคีเครือข่าย โดยมีเป้าหมายร่วมกันคือ ความยั่งยืนของเมืองน่าน ทั้งในด้านฐานทรัพยากร ฐานคน ฐานองค์ความรู้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมที่ดีงาม ตลอดจนการสร้างแนวป้องกันภัยต่างๆ ที่จะเข้ามามีผลกระทบต่อเมืองน่าน ทั้งในปัจจุบันและอนาคต

ดังนั้น การขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภายใต้การดำเนินงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ยังคงดำเนินงานตามแผนยุทธศาสตร์และเป้าหมาย ทั้งเป้าหมายเชิงประเด็น คือ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งหมายรวมถึงการปกป้องพื้นที่อาหาร พันธุกรรม

พืชพื้นถิ่น และการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนพื้นฐานความมั่นคงทางอาหาร ส่วนเป้าหมายเชิงพื้นที่ ยังคงให้ความสำคัญกับพื้นที่อำเภอปอเกือเป็นหลัก เพื่อสร้างเป็นพื้นที่รูปธรรมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อความมั่นคงทางอาหารตลอดจนการท่องเที่ยวโดยชุมชน และขยายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปยังพื้นที่อื่นๆ รวมถึงการทำงานร่วมกับภาคีเครือข่ายในพื้นที่จังหวัดน่าน เพื่อให้เกิดเห็นผลเป็นรูปธรรม ทั้งในด้านการวางยุทธศาสตร์ร่วมกัน การขับเคลื่อนงาน เครื่องมือและชุดความรู้ ซึ่งจะก่อให้เกิดพลังในการขับเคลื่อนงานในพื้นที่จังหวัดน่านที่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้น รวมถึงการตอบโจทย์นิยามของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน ที่ว่า พอเพียง เคียงธรรม นำวิถีน่าน ผ่านกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่เกิดขึ้นในชุมชนในพื้นที่จังหวัดน่าน

ทั้งนี้เพื่อให้ผลลัพธ์ของการดำเนินงานของโหนดมีประสิทธิภาพ ทั้งในด้านการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในจังหวัดน่าน คุณภาพของโครงการวิจัยตลอดกระบวนการ (ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ รวมถึงคุณภาพการทำงานของโหนด ทั้งในด้านการบริหารจัดการภายใน การติดตามหนุนเสริมโครงการวิจัย การดำเนินงานเพื่อให้บรรลุ Theme/ยุทธศาสตร์ ตลอดจนการบรรลุยุทธศาสตร์เชิงประเด็น และการ ดำเนินการบรรลุตัวชี้วัดโหนด ทั้งในด้านการเกิดคนในพื้นที่ ที่สามารถอธิบายวิเคราะห์ปัญหาตัวเองได้ และเกิดความรู้ท้องถิ่น (ภูมิปัญญาต่าง ๆ) ตามวัตถุประสงค์

กระบวนการดำเนินงานและวิธีการดำเนินงาน ของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ประจำปีงบประมาณ 2560 มีกระบวนการดำเนินงาน ดังนี้

1. เตรียมทีมเตรียมงาน

1.1 ประชุมคณะทีมงานและทีมที่ปรึกษา เพื่อปรึกษาหารือกระบวนการทำงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทั้งในด้านการบริหารจัดการภายในโหนด การพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัยที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์โหนด ยุทธศาสตร์จังหวัดและยุทธศาสตร์ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย รวมถึงสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นในเมืองน่าน ที่มีผลกระทบต่อคนและสังคมเมืองน่าน ตลอดจนการติดตามหนุนเสริมโครงการวิจัยฯ ให้มีประสิทธิภาพ และการเชื่อมประสานการทำงาน ทั้งในด้านงานวิจัยและพัฒนา รวมถึงการพัฒนาศักยภาพคนทำงานโหนดน่านและทีมวิจัยชาวบ้าน โดยมีคุณอภิสิทธิ์ ลัมยศ (ผู้ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน) เป็นผู้ประสานงาน ทั้งนี้เพื่อเป็นการทบทวนกระบวนการทำงานตั้งแต่ระยะเริ่มแรกจนถึงปัจจุบันและวางแผนการทำงานร่วมกันในอนาคต

โดยมีข้อสรุปในการแบ่งบทบาทหน้าที่ ดังนี้

บทบาทของคณะที่ปรึกษาศูนย์ประสานงานเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน

1. กำหนดกรอบยุทธศาสตร์การทำงานทั้งในเชิงประเด็นและเชิงพื้นที่
2. ให้คำปรึกษาและเสนอแนะต่อคณะทำงาน

3. ประสานการทำงานของศูนย์ฯให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของจังหวัดน่าน
4. เชื่อมโยงองค์กรภาคีต่าง ๆ ภายใต้อุทธศาสตร์ของศูนย์ประสานงานฯ น่าน

บทบาทของผู้ประสานงาน

1. บริหารงานสำนักงานและมองภาพรวมของ Node ทั้งหมด
2. เชื่อมโยงองค์กรภาคีต่างๆ ในแต่ละประเด็น
3. วิทยาการอบรมเวทีต่างๆของแต่ละประเด็นในพื้นที่จังหวัดน่าน
4. ติดตามการดำเนินงานตามประเด็นต่างๆ
5. ให้การสนับสนุนชุดประเด็นการศึกษาในพื้นที่จังหวัดน่าน

บทบาทของทีมงาน

1. ติดตามหนุนเสริมโครงการทั้งกระบวนการวิจัยและบัญชีการเงิน
2. พัฒนาโครงการวิจัยใหม่ในพื้นที่เป้าหมายในจังหวัดน่าน จำนวน 2-3 โครงการ และติดตามโครงการขาลงในพื้นที่จังหวัดน่าน
3. การเชื่อมโยงการทำงานร่วมกับหน่วยงานในพื้นที่จังหวัดน่าน ประกอบด้วย

3.1 การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จังหวัดน่าน

■ ขยับการทำงานร่วมกับเครือข่ายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (คตทส.น่าน) ประกอบด้วย ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดน่าน(ทสจ.น่าน) พัฒนาองค์กรชุมชนน่าน โครงการรักษ่าน่าน เครือข่ายป่าชุมชนน่าน เครือข่ายปราชญ์ชุมชนจังหวัดน่าน วิทยาลัยชุมชนน่าน มหาลัยชีวิตน่าน คณะกรรมการลูกโลกสีเขียวจังหวัดน่าน อุทยานแห่งชาติดอยภูคา อุทยานแห่งชาติขุนน่าน ฯลฯ ทั้งนี้โดยมีเป้าหมายร่วมกัน คือ การสร้างความเข้มแข็งภายในกลุ่ม/ชุมชน โดยสามารถตอบเป้าหมายกลุ่ม/ชุมชนและนำเข้าสู่แผนการดำเนินงานร่วมกันของแต่ละเครือข่าย รวมถึงเข้าสู่การดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในแต่ละพื้นที่

3.2 โครงการพัฒนาที่เข้ามาดำเนินงานในพื้นที่ จ.น่าน เช่น โครงการขยายผลโครงการหลวง โครงการของสถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่สูง มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน ประเทศไทย และมูลนิธิสืมาธิพ โดยได้ขยับงานร่วมในประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ความมั่นคงทางอาหาร เกษตรอินทรีย์ การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ให้กับเครือข่ายกลุ่มชุมชน และขยับงานด้านเด็กและเยาวชนร่วมกับมูลนิธิสยามกัมมาจล (ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน)) รวมถึงขยับงาน

ร่วมกับงานวิจัยเชิงพื้นที่ (ABC) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ที่ได้เข้ามาดำเนินงานวิจัยในพื้นที่ จังหวัดน่าน

3.3 ในปีงบประมาณ 2560 ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน ได้มีการเชื่อมประสานการทำงานร่วมกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายชุมชนและสังคม (ฝ่าย 4) ภายใต้โครงการ Corruption free Thailand ซึ่ง สกว.เห็นว่า การขับเคลื่อนเพื่อให้สังคมไทยไร้คอร์รัปชัน จำเป็นต้องดำเนินการควบคู่กันไปหลายระดับและหลากหลายมิติ ทั้งระดับปัจเจก ระดับพื้นที่ ระดับประเทศ ระดับนโยบาย คือ โครงการขนาดใหญ่ และดำเนินการทั้งในมิติการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม/วัฒนธรรม ซึ่งเป็นฐานรองรับให้การกำจัดคอร์รัปชันไม่มีประสิทธิภาพด้วย ดังนั้น การมีส่วนร่วมและสร้างความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่างๆ ของสังคมจึงเป็นสิ่งสำคัญ เพื่อช่วยกันกระตุ้นให้เกิดการตื่นตัว การเรียนรู้ ตระหนักรู้ เรื่องธรรมาภิบาลและการลด/ป้องกันคอร์รัปชันในประชาชนธรรมดาทั่วไป ให้มีทัศนคติต่อต้านคอร์รัปชัน และช่วยกันเฝ้าระวังติดตามคอร์รัปชัน โดยเฉพาะในระดับพื้นที่ เกิดความร่วมมือของประชาชนและหน่วยงานในพื้นที่ต่อการแก้ไขปัญหา สร้างวัฒนธรรมต้านคอร์รัปชันในระดับพื้นที่ ซึ่งจะช่วยให้การป้องกันคอร์รัปชันมีประสิทธิภาพมากขึ้น และลดความสูญเสียจากการคอร์รัปชัน รวมถึงช่วยกันสร้าง “วัฒนธรรมต้านคอร์รัปชัน” ให้เกิดขึ้นในสังคมไทย

3.4 เขียน RE (การใช้ประโยชน์จากงานวิจัย) จำนวน 6 เรื่อง

3.5 จัดเวทีสนับสนุนนักวิจัยพร้อมสรุปรายงาน

3.6 งานบริหารสำนักงาน

- บัญชีการเงินสำนักงาน
- งานธุรการ
- เขียนรายงานความก้าวหน้า และฉบับสมบูรณ์ Node
- งานอื่นๆที่ สกว.และเครือข่าย Node ร้องขอ
- ให้การสนับสนุนชุดประเด็นการศึกษาในพื้นที่จังหวัด

ภารกิจร่วม Node

- พัฒนาโครงการวิจัยใหม่ อย่างน้อย 2-3 โครงการ ในพื้นที่อำเภอบ่อเกลือ อำเภอทุ่งช้าง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ อำเภอสองแคว ในประเด็นการ จัดการทรัพยากรธรรมชาติ ความมั่นคงทางอาหาร วิถีวัฒนธรรม การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และประเด็นอื่น ๆ
- พัฒนาโครงการวิจัยใหม่ที่มีการขับเคลื่อนกระบวนการทำงานร่วมกับสำนักงาน การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดน่าน (กศน.น่าน)
- ติดตามสนับสนุนเสริมโครงการวิจัยที่ได้รับทุนสนับสนุนจาก สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จำนวน 10 โครงการและติดตามโครงการล่าช้า
- การเชื่อมโยงกับหน่วยงาน

หน่วยงานราชการที่เข้ามาดำเนินงานในพื้นที่จังหวัดน่านและอำเภอทุ่งช้าง
อำเภอป่อเกลือ

■ โครงการพัฒนาที่เข้ามาดำเนินงานในพื้นที่ จ.น่าน อำเภอป่อเกลือ เช่น
โครงการหลวง โครงการปิดทองหลังพระ ศูนย์ภูฟ้าพัฒนา มูลนิธิศุภนิมิต มจท. วิทยาลัยชุมชนน่าน
โครงการของสถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่สูง คณะทำงานเครือข่ายคนน่านจัดการตนเอง ขยับงานร่วมใน
ประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ความมั่นคงทางอาหารให้กับเครือข่ายกลุ่มชุมชน ขยับงานด้าน
การเกษตรและความมั่นคงทางอาหาร และมูลนิธิสยามกัมมาจล ขยับงานด้านเครือข่ายเด็กเยาวชน
จังหวัดน่าน

■ ขยับงานโครงการสังคมไทยไร้คอร์รัปชันร่วมกับฝ่ายชุมชนและสังคม(ฝ่าย4)
โดยมีพื้นที่นำร่องในอำเภอป่อเกลือ จำนวน 3 โครงการ

- เขียนบทความการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย(RE) จำนวน 6 เรื่อง
- จัดเวทีสนับสนุนนักวิจัยพร้อมสรุปรายงาน
- งานบริหารสำนักงาน
  - 1) เขียนรายงานความก้าวหน้า และฉบับสมบูรณ์ Node
- งานอื่นๆ ที่ สกว.และเครือข่าย Node ร้องขอ
- ให้การสนับสนุนชุดประเด็นการศึกษาในพื้นที่จังหวัด

2. ขั้นตอนการดำเนินงานตามแผนกิจกรรมการจัดเวที

2.1 เวทีประชุมประจำเดือน

กลุ่มผู้เข้าร่วม

1. ทีมที่ปรึกษาโหนดน่าน
2. คณะทำงานศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน
3. ทีมวิจัยชาวบ้าน (กรณีที่มีโครงการวิจัยเข้าพิจารณา)

ขั้นตอนการดำเนินกิจกรรม

1. ผู้ประสานงานโหนด แจ้งวาระการประชุมประจำเดือนให้ผู้เข้าร่วมเวทีทราบ
2. รายงานความก้าวหน้าการดำเนินงานของโหนดในช่วงที่ผ่านมา
3. แลกเปลี่ยนพูดคุยตามประเด็นที่ได้กำหนดไว้
4. พิจารณาโครงการวิจัยที่ทีมวิจัยชาวบ้านส่งเข้าเพื่อพิจารณาปรับแก้
5. สรุปผลการประชุม
6. นัดหมายการประชุมครั้งต่อไป

วิธีการ/เครื่องมือ

การจัดประชุมประจำเดือนในแต่ละครั้ง จะให้วิธีการแลกเปลี่ยนพูดคุยในประเด็นต่าง ๆ
เป็นหลัก ทั้งนี้เพื่อต้องการให้ทุกคนได้มีโอกาสพูดคุยกัน ทั้งในเรื่องของกระบวนการทำงาน การลง

พื้นที่ การพบปะกับกลุ่มต่าง ๆ มีเรื่องราวอะไรเกิดขึ้นบ้าง มีปัญหาอุปสรรคในเรื่องใด โดยมีคุณอภิสิทธิ์ ลัมยศ (ผู้ประสานงานโหนด) เป็นผู้ชวนคุย และมีคุณสุทธิรา อุดใจ เป็นผู้เขียนลงในกระดาษปริ๊นชาร์ด และมีคุณดวงพร ยังรักษ์/คุณสุปราณี ดวงพันธ์ เป็นผู้สรุปผลการประชุมลงคอมพิวเตอร์และเก็บรวบรวมรูปภาพการประชุมในแต่ละครั้ง รวมถึงร่วมพูดคุยในประเด็นต่าง ๆ และเมื่อเสร็จสิ้นการประชุมได้มีการสรุปผลการประชุม(AAR) อีกครั้งหนึ่ง

2. การติดตามสนับสนุนให้เกิดงานวิจัยในพื้นที่

ทิศทางการเคลื่อนงานของโหนดน่านในปี พ.ศ. 2560 ได้วางยุทธศาสตร์และเป้าหมายของการดำเนินงานไว้ คือ 1) ส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนท้องถิ่นในจังหวัดน่าน ใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในการหนุนเสริมให้แต่ละชุมชนเกิดการเรียนรู้ พร้อมทั้งจะเรียนรู้ ตัดสินใจได้อย่างอิสระ 2) ชุมชนสามารถจัดการและพัฒนา “ทุน” (คน ภูมิปัญญา ทรัพยากร สิ่งแวดล้อม) ของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ นำไปสู่ชุมชนที่มีความเข้มแข็งและ สามารถพึ่งตนเองได้ 3) การสร้างชุมชนในการจัดการทรัพยากรที่ทำให้เห็นวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำน่านอย่างสมดุลและยั่งยืน 4) ต่อยอดพื้นที่วิจัยเดิมให้เป็นพื้นที่ต้นแบบและเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ในรายประเด็น 5) การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรภาคีต่าง ๆ ในการเชื่อมประสานการทำงานร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นด้านทรัพยากรธรรมชาติ ภัยธรรมชาติ และความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่จังหวัดน่าน ให้เป็นรูปธรรมการบูรณาการทำงานของหน่วยงานในพื้นที่ในการจัดการทรัพยากร รวมถึงการวางยุทธศาสตร์เชิงพื้นที่ไว้ในพื้นที่อำเภอชายแดน ประกอบด้วย อำเภอเฉลิมพระเกียรติ อำเภอทุ่งช้าง อำเภอสองแคว

ในปี 2560 ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน ได้ให้ความสำคัญในประเด็นการเชื่อมการทำงานร่วมกับองค์กรภาคีเครือข่ายในพื้นที่จังหวัดน่าน โดยใช้กระบวนการเครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นตัวเชื่อมในการทำงานร่วมกัน โดยมีศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นศูนย์กลางในการเชื่อม ซึ่งเป็นพลังความคิด กระบวนการทำงาน ทั้งในส่วนของชุมชน ภาคีเครือข่าย ถือเป็นการเชื่อมที่เชื่อมโยง เล็กเชื่อมโยงใหญ่ ภายใต้ยุทธศาสตร์และยุทธการรวมพลังดอกไม้หลากหลาย รวมพลังดอกไม้บานสะพรั่ง ร้อยดอกพันดอกให้เป็น “ช่อใหญ่” ที่มีพลังสร้างสรรค์ ซึ่งจะนำไปสู่การขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะของจังหวัด โดยเชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์ชาติ ทั้งในเรื่องของไทยแลนด์ 4.0 SDG แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี รวมถึงการขับเคลื่อนสังคมไทยไร้คอร์รัปชันและการขับเคลื่อนงานด้านเยาวชน ภายใต้โครงการเสริมสร้างศักยภาพเครือข่ายเยาวชนน่านร่วมกับมูลนิธิสยามกัมมาจล

ดังนั้น จึงได้วางเป้าหมายและยุทธศาสตร์การเชื่อมงานกับฝ่ายสังคมและชุมชน (ฝ่าย4) มูลนิธิสยามกัมมาจลและองค์กรภาคีเครือข่ายในพื้นที่จังหวัดน่าน ที่ต้องการใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการทำงานร่วมกับชุมชน ซึ่งในช่วงระยะที่ 1 มีภาคีที่ให้ความสนใจ คือ

1.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายชุมชนและสังคม (ฝ่าย 4) ซึ่งในปีงบประมาณ 2560 ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน ได้มีการเชื่อมประสานการทำงานร่วมกับ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายชุมชนและสังคม (ฝ่าย 4) ภายใต้โครงการ Corruption free Thailand ซึ่ง สกว.เห็นว่า การขับเคลื่อนเพื่อให้สังคมไทยไร้คอร์รัปชัน จำเป็นต้องดำเนินการควบคู่กันไป ในหลายระดับและหลากหลายมิติ ทั้งระดับปัจเจก ระดับพื้นที่ ระดับประเทศ ระดับนโยบาย คือ โครงการขนาดใหญ่ และดำเนินการทั้งในมิติการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม/วัฒนธรรม ซึ่งเป็นฐานรองรับให้การกำจัดคอร์รัปชันไม่มีประสิทธิภาพด้วย ดังนั้น การมีส่วนร่วมและสร้างความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่างๆ ของสังคมจึงเป็นสิ่งสำคัญ เพื่อช่วยกันกระตุ้นให้เกิดการตื่นตัว การเรียนรู้ ตระหนักรู้ เรื่องธรรมาภิบาลและการลด/ป้องกันคอร์รัปชันในประชาชนธรรมดาทั่วไป ให้มีทัศนคติต่อต้านคอร์รัปชัน และช่วยกันเฝ้าระวังติดตามคอร์รัปชัน โดยเฉพาะในระดับพื้นที่ เกิดความร่วมมือของประชาชนและหน่วยงานในพื้นที่ต่อการแก้ไขปัญหา สร้างวัฒนธรรมต้านคอร์รัปชันในระดับพื้นที่ ซึ่งจะช่วยให้การป้องกันคอร์รัปชันมีประสิทธิภาพมากขึ้น และลดความสูญเสียจากการคอร์รัปชัน รวมถึงช่วยกันสร้าง “วัฒนธรรมต้านคอร์รัปชัน” ให้เกิดขึ้นในสังคมไทย

ดังนั้น การขับเคลื่อนงานวิจัยภายใต้โครงการสังคมไทยไร้คอร์รัปชัน (CORUPTION FREE THAILAND) ผ่านการดำเนินงานร่วมกันระหว่างศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน และฝ่ายชุมชนและสังคม (ฝ่าย 4) โดยมีฐานคิดร่วมกันว่า ปัญหาคอร์รัปชันเป็นปัญหาที่รุนแรงและเรื้อรัง ซึ่งที่ผ่านมาการแก้ไขปัญหาดังกล่าว เป็นการแก้ไขจากบนลงล่าง แก้ไขด้วยการออกระเบียบและใช้มาตรการต่างๆ แต่ยังไม่ได้มีการแก้ไขปัญหาในระดับรากฐานอย่างจริงจัง ซึ่งเป็นรากฐานในแง่ทัศนคติ ค่านิยมที่ยังรากในสังคมเกี่ยวกับคอร์รัปชัน รากฐานในการแก้ไขปัญหาอย่างมีส่วนร่วมของประชาชนในภาคส่วนต่างๆ จากล่างขึ้นบน ด้วยการหาชุดความรู้ท้องถิ่น และมาออกแบบการแก้ไขปัญหาอย่างเข้าใจ (เกาฏุกที่คั่น) ซึ่งโครงการวิจัยนี้ให้ความสำคัญในการหาชุดความรู้ท้องถิ่น และเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันด้วย “กลไกเฝ้าระวัง การป้องกัน” โดยใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่เน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โจทย์วิจัยเป็นของชุมชน และมีการทดลองปฏิบัติการร่วมกันของคนในชุมชน ทั้งนี้เพื่อให้คนเล็กคนน้อยในระดับพื้นที่ เกิดการเรียนรู้ และปรับเปลี่ยนทัศนคติ และค้นหาและสร้างต้นแบบนวัตกรรมทางสังคมในระดับต่างๆ ทั้งระดับกลุ่มองค์กรและพื้นที่ เพื่อแก้ปัญหาคอร์รัปชันอย่างมีส่วนร่วมและสมัครใจ รวมถึงให้ข้อเสนอแนะต่อการปรับปรุงระบบกลไกบริหารงานของหน่วยเป้าหมาย เพื่อลดช่องทางคอร์รัปชัน โดยการประยุกต์ใช้เครื่องมือทางสังคม เศรษฐศาสตร์ และกฎหมาย ตลอดจนให้ข้อเสนอแนะเพื่อเสริมสร้างประสิทธิผลของหน่วยงานกำกับดูแลและป้องกันปราบปรามคอร์รัปชัน รวมถึงสร้างพื้นที่การเรียนรู้ร่วมกันในการตระหนักรู้ด้วยข้อมูล และใช้ข้อมูล ข้อค้นพบจากกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพื่อสนับสนุนการขับเคลื่อนทางนโยบายและสังคมอีกทางหนึ่งด้วย

จากการแลกเปลี่ยนพูดคุยร่วมกันระหว่าง สกว.ฝ่ายชุมชนและสังคม (ฝ่าย 4) และ ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น มีความเห็นร่วมกันว่า จังหวัดน่านเหมาะสมที่จะเป็นพื้นที่นำร่อง โดยเฉพาะอำเภอบ่อเกลือ เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่การขับเคลื่อนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น มาอย่างต่อเนื่อง และมีเครือข่ายการทำงานอย่างชัดเจน และเป็นรูปธรรม และในขณะเดียวกันสถานการณ์ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการคอร์รัปชัน ก็ถือเป็นปัญหาเรื้อรัง เนื่องจากเป็นอำเภอชายขอบ อยู่ห่างไกลจากความเจริญค่อนข้างมาก

เมื่อเปรียบเทียบกับอำเภออื่นๆของจังหวัดน่าน รวมถึงประชากรส่วนใหญ่ยังมีชีวิตความเป็นอยู่ค่อนข้างลำบาก และการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับงบประมาณหรือข้อมูลโครงการพัฒนาต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการตรวจสอบ การสร้างการรับรู้หรือเรียนรู้ รวมถึงผลกระทบจากการดำเนินโครงการค่อนข้างมีน้อย

สถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการคอร์รัปชันในระดับพื้นที่อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน ส่วนใหญ่จะเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การแก้ปัญหาภัยพิบัติ งบประมาณ เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่งบประมาณจะมาจากภายนอก โดยชาวบ้านแทบจะไม่รับรู้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับโครงการว่าเป็นอย่างไร ไม่มีรายละเอียด เช่น

งบบล็อกป่า ซึ่งโดยความเชื่อของชาวบ้านแล้ว ต่างมีความเห็นร่วมกันว่า ในพื้นที่อำเภอบ่อเกลือ ไม่จำเป็นต้องปลูกป่า ป่าสามารถขึ้นเองได้ตามธรรมชาติ ไม่มีใครเอาชนะธรรมชาติได้ การปลูกป่าเป็นเพียงแนวคิดของคนนอก ที่ต้องการดึงงบประมาณเข้ามาเพื่ออย่างใดอย่างหนึ่ง ไม่ใช่ต้องการที่จะให้ผืนป่าฟื้นคืนสภาพ โดยพฤติกรรมของหน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุนการปลูกป่าในพื้นที่อำเภอบ่อเกลือ คือ

1. แจงให้ผู้นำ/คณะกรรมการหมู่บ้าน/หรือตัวแทนชาวบ้าน ว่าจะมีการปลูกป่าในพื้นที่จำนวน....ไร่ และต้องการปลูกต้นไม้จำนวนเท่านั้นต้น แต่ไม่ได้แจ้งที่มาที่ไปของโครงการ งบประมาณ แผนงาน อย่างละเอียด

2. ให้ตัวแทนชาวบ้านไปเปิดบัญชีธนาคาร และทำบัตร ATM

3. ยึด/เก็บ สมุดบัญชีธนาคารและบัตร ATM โครงการปลูกป่าไว้กับเจ้าหน้าที่

4. จ่ายเงินให้กับชาวบ้านที่ปลูกป่า เมื่อเสร็จสิ้นโครงการปลูกป่า ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นรายวัน ประมาณวันละ 150 – 250 บาท หรือระบบเหมาปลูก

5. ไม่คืนสมุดบัญชีและบัตร ATM ให้ชาวบ้าน เมื่อเสร็จสิ้นโครงการ

ทั้งนี้ ชาวบ้านได้ตั้งข้อสังเกตว่า ทำไมเจ้าหน้าที่ถึงไม่ชี้แจงความเป็นมาของโครงการให้ชัด และทำไมต้องเก็บสมุดบัญชีหรือบัตร เอทีเอ็มไว้ที่เจ้าหน้าที่ และงบประมาณจริงทั้งหมดเท่าไรและงบที่ลงถึงมือชาวบ้านเท่าไร และมีแผนการอย่างไร รู้แต่เพียงว่าต้องปลูกต้นไม้กี่ต้น กี่ไร่ ชาวบ้านได้ค่าจ้างปลูกเท่านั้น และขาดการตรวจสอบ

งบการขุดลอกลำน้ำ ถือเป็นอีกโครงการหนึ่งที่สะท้อนถึงพฤติกรรมของเจ้าหน้าที่ในการทุจริตคอร์รัปชันในพื้นที่อำเภอบ่อเกลือ กล่าวคือ โครงการขุดลอกลำน้ำในพื้นที่ลำน้ำมางและลำน้ำสาขาในเขตอำเภอบ่อเกลือ ซึ่งมีงบประมาณกว่า 100 ล้านบาท ซึ่งถือว่าเป็นโครงการขนาดใหญ่ เจ้าของโครงการคือ กรมทรัพยากรน้ำ สถานการณ์ที่พบว่ามีข้อพิรุณ คือ การเร่งรีบทำประชาคมกับชาวบ้านในพื้นที่อย่างรีบเร่ง ไม่ชี้แจงผลกระทบ ไม่มีการศึกษาผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม โดยหลีกเลี่ยงเป็นลักษณะการย่อยโครงการขนาดเล็กภายใต้โครงการใหญ่ ซึ่งโครงการดังกล่าว ชี้แจงเพียงว่าเป็นการขุดลอกลำน้ำ เพื่อลดปัญหาน้ำท่วมและป้องกันภัยแล้ง ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว ปัญหาน้ำท่วมน้ำแล้งใน

พื้นที่แทบจะไม่มี นอกจากนั้นยังสร้างผลกระทบในด้านฐานทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งในเรื่องของ ความมั่นคงทางอาหารจากแหล่งน้ำ สภาพภูมินิเวศน์ลำน้ำ เป็นต้น ซึ่งโครงการดังกล่าวได้มีการก่อสร้างอย่างรีบเร่ง แม้จะมีเสียงต่อต้านคัดค้านจากหลาย ๆ กลุ่มในพื้นที่

การสร้างฝายชะลอน้ำ ถือเป็นโครงการหนึ่งที่ส่อไปทางทุจริต กล่าวคือ ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะไม่รับรู้เรื่องที่มาของโครงการ อาจจะรู้คร่าว ๆ แต่ในส่วนของงบประมาณที่แท้จริง และแผนงาน ชาวบ้านแทบจะไม่รู้ เช่น โครงการสร้างฝายตัวละ 5,000 บาท แต่จ่ายให้ชาวบ้านจริงตัวละ 1,000 บาท แต่ชาวบ้านก็ไม่กล้าถาม เพราะเป็นหน่วยงานของรัฐ อีกอย่างชาวบ้านก็กลัวว่าจะไม่ได้รับค่าจ้าง เป็นต้น

การทำเครื่องหมายจราจร ถือเป็นโครงการหนึ่งที่ชาวบ้านตั้งข้อสังเกตว่า มีการทำป้ายจราจรเกินความจำเป็นในระดับพื้นที่ ซึ่งไม่สอดคล้องกับสภาพถนนที่มีสภาพทรุดโทรม ไม่มีการปรับปรุงซ่อมแซมอย่างจริงจัง แต่ในขณะเดียวกันป้ายเครื่องหมายจราจรและรั้วขอบถนน จะมีมาก และในขณะเดียวกันก็ไม่มี การติดป้ายหรือแจ้งให้ชาวบ้านทราบ โดยส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มผู้รับเหมาจากหน่วยงานที่รับผิดชอบมาอีกทอดหนึ่ง ทำให้ชาวบ้านมองว่าอาจเกิดความไม่โปร่งใสในการทำงาน

จากข้อมูลดังกล่าว จึงมีการตั้งคำถามร่วมกันว่า ทำอย่างไรที่จะให้คนในชุมชน ที่เป็นคนเล็กคนน้อยในพื้นที่ ได้มีโอกาสสร้างการรับรู้/เรียนรู้ข้อมูลทั้งในระดับโครงการ ข้อมูลด้านสถานการณ์ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากปัญหาคอร์รัปชัน รวมถึงการจะหาความรู้ในประเด็นใดบ้าง เช่น ระบบการโกงแบบชาวบ้าน เป็นอย่างไร ระบบโกงแบบรัฐ/หน่วยงาน/องค์กรเป็นอย่างไร และที่ผ่านมาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ชาวบ้านมีความคิดเห็นอย่างไรและมีวิธีการจัดการความรู้อย่างไร เพื่อได้ข้อเท็จจริง ซึ่งจะนำไปสู่การอุดรูรั่วหรือจุดอ่อนในระดับพื้นที่ และนำไปสู่การสร้างกลไกการจัดการแบบชาวบ้าน ตลอดจนเครื่องมือที่ชุมชนใช้ ภายใต้ทุนชุมชน สถานการณ์ และผลกระทบที่เกิดขึ้น ซึ่งข้อมูลดังกล่าวจะเป็นชุดความรู้ท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับปัญหาคอร์รัปชันในระดับพื้นที่ และหาแนวทางการป้องกันหรือกลไกเฝ้าระวังด้านการคอร์รัปชันและแนวทางการสร้างธรรมาภิบาลท้องถิ่นให้เกิดขึ้น ตลอดจนกลไกการหนุนเสริมจากองค์กรต่าง ๆ ทั้งในระดับพื้นที่และภาคีเครือข่ายนอกพื้นที่ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

นอกจากนั้น หากใช้หลักธรรมาภิบาลมาเป็นเครื่องมือในการดำเนินงานวิจัย จะสามารถเชื่อมโยงให้เห็นประเด็นและสถานการณ์ปัญหาในระดับพื้นที่ได้ดีขึ้น

ภายหลังที่ได้มีการแลกเปลี่ยนพูดคุยในวง สกว. ทีมโหนดน่านและทีมงานฝ่าย 4 ได้มีการขับเคลื่อนการทำงานในพื้นที่จังหวัดน่าน ดังนี้

1. การสร้างความรู้ความเข้าใจในตัวโครงการสังคมไทยไร้คอร์รัปชัน โดยเป็นการเชิญชวนผู้ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ประกอบด้วย ปปช.จังหวัดน่าน ทีมวิจัยอำเภอบ่อเกลือ เจ้าหน้าที่ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน และผู้ที่สนใจ เข้าร่วมรับฟังข้อมูลโครงการ เพื่อหาความเป็นไปได้

ในการขับเคลื่อนงาน ภายใต้โครงการแนวทางการเสริมสร้างธรรมาภิบาลท้องถิ่น ซึ่งการจัดเวทีครั้งนี้ ถือเป็นเวทีแรกในพื้นที่ จ.น่าน โดยในที่ประชุมมีความเห็นร่วมกันว่า พื้นที่อำเภอบ่อเกลือ น่าจะเป็นพื้นที่นำร่องในการดำเนินงานโครงการดังกล่าว เนื่องจากมีปัจจัยด้านบวกที่สามารถทำให้งานประสบความสำเร็จและสามารถขยายผลไปยังพื้นที่อำเภออื่นๆ ในจังหวัดน่านได้

2. จัดเวทีชี้แจงทำความเข้าใจโครงการวิจัยสังคมไทยไร้คอร์รัปชันในพื้นที่อำเภอบ่อเกลือ โดยมีกลุ่มเป้าหมายที่สำคัญ คือ 1. ทีมวิจัยในพื้นที่อำเภอบ่อเกลือ 4 ตำบล 2. เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่ 3. กลุ่มชาวบ้านและผู้สนใจทั่วไป ซึ่งการจัดกระบวนการดังกล่าว ถือเป็นการแลกเปลี่ยนพูดคุยกัน ทั้งในส่วนของกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น สถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการทุจริตคอร์รัปชัน ความไม่โปร่งใสในพื้นที่ เป็นต้น จากนั้นจึงเป็นเรื่องของการหารือถึงความเป็นไปได้ของการพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัยภายใต้โครงการสังคมไทยไร้คอร์รัปชัน ซึ่งในที่ประชุมได้มีมติเห็นชอบร่วมกันว่า ในพื้นที่อำเภอบ่อเกลือควรที่จะมีการดำเนินการในเรื่องดังกล่าว เพราะที่ผ่านมาต่างเห็นสถานการณ์ด้านความไม่โปร่งใสในพื้นที่

3. พัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัยในพื้นที่อำเภอบ่อเกลือ โดยใช้พื้นที่นำร่องอยู่ 3 ตำบล คือ ตำบลดงพญา ตำบลภูฟ้า และตำบลบ่อเกลือใต้ ทั้งนี้เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าว ได้มีการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นอยู่แล้ว ทำให้ง่ายต่อการสร้างความเข้าใจในเรื่องของกระบวนการวิจัย รวมถึงศักยภาพของทีมวิจัย รวมถึงทั้ง 3 พื้นที่ ต่างมีสถานการณ์ปัญหาที่ใกล้เคียงกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ด้านความไม่โปร่งใสในการดำเนินงานโครงการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสภาพพัฒนาต่าง ๆ โดยกระบวนการหรือขั้นตอนการพัฒนาข้อเสนอโครงการ ได้ใช้รูปแบบการพัฒนาโจทย์วิจัยเพื่อท้องถิ่น ตั้งแต่การวิเคราะห์สถานการณ์ในพื้นที่ ทุกข์ ทุน ในด้านต่างๆ จากนั้นจึงได้พัฒนาโจทย์วิจัยตามขั้นตอนกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

2.) สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดน่าน (กศน.จ.น่าน) ซึ่งถือเป็นองค์กรที่มีภารกิจในการทำงานร่วมกับชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มคนเล็กคนน้อยคนชายขอบ ที่ไม่มีโอกาสในการเข้าถึงระบบการศึกษาภาคปกติ หากแต่พันธกิจของ กศน. ทำหน้าที่ส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยที่มีคุณภาพ โดยยึดชุมชนเป็นฐานในการดำเนินงานและจัดการเรียนรู้ ตลอดจนการระดมทรัพยากรของชุมชนและภาคีเครือข่ายเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา เพื่อตอบโจทย์ในการร่วมสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อโอกาสและคุณภาพทางการศึกษาของประชาชนทุกช่วงวัย โดยเฉพาะยุทธศาสตร์ที่ 1 การพัฒนาหลักสูตร กระบวนการเรียนการสอน ที่มีจุดเน้นด้านการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่ตอบสนองกับการเปลี่ยนแปลงบริบทด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และสิ่งแวดล้อม รวมทั้งความต้องการของประชาชนและชุมชน ในรูปแบบที่หลากหลาย ให้ประชาชนคิดเป็น วิเคราะห์ได้ ตัดสินใจภายใต้ฐานข้อมูลที่ถูกต้อง

โดยในช่วงเดือน มีนาคม 2560 ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน ได้รับการประสานงานจาก กศน.จ.น่าน ให้ไปให้ความรู้ความเข้าใจเรื่องกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับทาง

เจ้าหน้าที่ พนักงาน คณะครู กศน. โดยมีการจัดกระบวนการเรียนรู้ทั้งในส่วนของการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และเครื่องมือวิเคราะห์ชุมชน ซึ่งการจัดฝึกอบรมดังกล่าว ได้รับความสนใจจากทาง กศน.น่าน โดยมีความเห็นร่วมกันว่ากระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ถือเป็นเครื่องมือหนึ่งที่สามารถเชื่อมโยงกระบวนการทำงานร่วมกับภารกิจของ กศน.ได้ และสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ของ กศน. โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำงานเพื่อรับใช้สังคม

ภายหลังที่ได้ให้ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นแล้ว กศน.ในแต่ละอำเภอ ได้มีการประสานในการลงพื้นที่เพื่อไปให้ความรู้กับคณะครู กศน.ในระดับอำเภอ และลงพื้นที่ชุมชน เพื่อพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัยภายใต้บริบทของชุมชนของแต่ละพื้นที่ รวมถึงสอดคล้องกับกับกลุ่มผู้เรียนในหลักสูตรของ กศน.ในแต่ละช่วงชั้น

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน ได้ลงพื้นที่พัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัยชุมชน ร่วมกับ กศน.อำเภอภูเพียง และ กศน.อำเภอทุ่งช้าง ภายใต้ประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่อยู่อาศัย ปัจจุบันกำลังอยู่ในช่วงจัดทำสัญญาโครงการวิจัย ซึ่งจะเริ่มดำเนินงานในปีงบประมาณ 2561 รวมถึงได้มีการจัดฝึกอบรมให้ความรู้ด้านกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น แก่บุคลากรของ กศน.เขตพื้นที่การศึกษาที่ 3 จำนวน 70 คน ประกอบด้วย กศน.อำเภอสันติสุข กศน.อำเภอแม่อจริม กศน.อำเภอเวียงสา กศน.อำเภอนาน้อย และกศน.อำเภอนาหมื่น นอกจากนั้นยังได้มีการให้ความรู้แก่บุคลากรของ กศน.อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จำนวน 30 คน และในเดือนกันยายน 2560 ได้จัดฝึกอบรมให้กับบุคลากรของ กศน.จังหวัดน่าน จำนวน 290 คน ทั้งนี้เพื่อวางเป้าหมายในการขับเคลื่อนกระบวนการทำงานร่วมกัน ภายใต้ยุทธศาสตร์การศึกษาทางเลือกด้วยกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งคาดว่าจะในปีงบประมาณ 2561 จะมีการขับเคลื่อนกระบวนการทำงานอย่างเป็นระบบและนำไปสู่การเรียนรู้ร่วมกันของครู กศน.น่าน ชาวบ้านและโหนดน่านต่อไป

3. สภาพพัฒนาองค์กรชุมชนจังหวัดน่าน (พอช.น่าน) ถือเป็นอีกองค์กรหนึ่งที่มีภารกิจในการทำงานร่วมกับชุมชน โดยเฉพาะการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนในแต่ละพื้นที่ เพื่อร่วมกันพัฒนาและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ซึ่งในช่วงที่ผ่านมาศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน ได้มีการเชื่อมการทำงานมาก่อนแล้ว ทั้งในส่วนของกระบวนการทำงาน การประสานงานหรือการร่วมกิจกรรมด้านต่าง ๆ หากแต่ยังไม่ได้ลงลึกในการใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นอีกเครื่องมือหนึ่งในการทำงานร่วมกับชุมชน ดังนั้นในปีงบประมาณ 2560 ทั้ง 2 องค์กร ได้มีการแลกเปลี่ยนพูดคุยกันในประเด็นการทำงานขับเคลื่อนชุมชน ภายใต้สถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ซึ่งทางสภาองค์กรชุมชนจังหวัดน่าน ได้ให้ความสนใจในกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงได้มีการประสานมายังโหนดน่าน เพื่อไปให้ความรู้ความเข้าใจในเรื่องงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ตลอดจนเครื่องมือต่าง ๆ ในการทำงานร่วมกับชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเครื่องมือวิเคราะห์ชุมชน

หลังจากที่ได้รับความรู้และสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับงานวิจัยแล้ว ทางสภาองค์กรชุมชนในพื้นที่จังหวัดน่าน ได้มีการประสานงานมายังโหนดน่าน เพื่อให้ร่วมลงพื้นที่ในการพบปะพูดคุยชี้แจงทำความเข้าใจกับชุมชน ทั้งในด้านการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และการวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหา

ของชุมชน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัยต่อไป ซึ่งในเบื้องต้นสภาองค์กรชุมชนตำบล ศรีสะเกษ อำเภอวานรนิวาส จังหวัดน่าน ซึ่งได้มีการขับเคลื่อนงานภายในพื้นที่ โดยเฉพาะประเด็นการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ ซึ่งกลุ่มเห็นว่าการที่จะให้ชาวบ้านในพื้นที่ ซึ่งมีอาชีพหลักคือ การปลูกข้าวโพดมาอย่างยาวนาน และต้องการที่จะปรับเปลี่ยนกระบวนการผลิตให้มาปลูกพืชทดแทน การปลูกข้าวโพด จำเป็นที่จะต้องสร้างหลักประกันและความเข้าใจ ทั้งในผลดี ผลเสียและผลกระทบ รวมถึงการมีทางเลือกให้กับกลุ่มเกษตรกร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการหันมาปลูกพืชเกษตรอินทรีย์ ซึ่งถือเป็นวิถีการผลิตแบบดั้งเดิมของคนในพื้นที่

โดยในเบื้องต้นทางโหนดน่าน ได้ลงพื้นที่เพื่อสร้างความเข้าใจในกระบวนการงานวิจัย เพื่อท้องถิ่น รวมถึงร่วมกันวิเคราะห์บริบทพื้นที่ ทั้งในส่วนของทุกข์ สถานการณ์ในชุมชน และของดีหรือทุนที่มีอยู่ในชุมชนในมิติต่าง ๆ และได้พัฒนาข้อเสนอโครงการในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำ เกษตรอินทรีย์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนตำบลศรีสะเกษและตำบลน้ำตก อำเภอวานรนิวาส จังหวัดน่าน ภายใต้ฐานคิดของชุมชน คือ

1. ต้องการปรับเปลี่ยนระบบการผลิตจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยว เช่น การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์และมีการใช้สารเคมีจำนวนมาก รวมถึงการก่อภาระหนี้สินจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยว
2. ต้องการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตและวิถีการผลิตจากปัจจุบันที่เป็นการปลูกพืชเพื่อเชิงการค้าแบบสุดโต่ง ไปสู่การใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พออยู่ พอกิน มีรายได้
3. ปัจจุบันมีการรวมกลุ่มของเกษตรกรในพื้นที่ เพื่อร่วมกันวางแผนการทำงานเพื่อนำไปสู่แนวทางการปลูกพืชอินทรีย์ แต่ยังขาดชุดความรู้และกระบวนการทำงานที่ถูกต้อง ซึ่งจะไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ คือ การมีอาหารปลอดภัยไว้รับประทานและสามารถจำหน่ายเป็นรายได้ รวมถึงต้องการย่อนรูปแบบการปลูกพืชผักและข้าวเหมือนเช่นในอดีตที่ไม่มีการใช้สารเคมีและรูปแบบการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยการเอามื้อเอารแรง ไม่ใช่เป็นรูปแบบของการจ้างงานเหมือนในปัจจุบัน ซึ่งทำให้ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนลดลง ต่างคนต่างอยู่ ต่างคนต่างทำ
4. ต้องการพัฒนาระบบการผลิตไปสู่แนวทางเกษตรผสมผสาน เกษตรอินทรีย์ ที่มีความหลากหลายของพืชและสัตว์
5. ต้องการพัฒนาระบบการผลิตที่พึ่งพาตนเอง ทั้งในเรื่องของอินทรีย์วัตถุและธาตุอาหารภายในแปลงเพาะปลูก
6. ต้องการฟื้นฟูและรักษาความอุดมสมบูรณ์ของดินและคุณภาพน้ำด้วยอินทรีย์วัตถุ เช่น ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก และปุ๋ยพืชสดอย่างต่อเนื่อง โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่ มาหมุนเวียนใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด
7. ต้องการรักษาความสมดุลของระบบนิเวศในพื้นที่และความยั่งยืนของระบบนิเวศโดยรวม
8. ต้องการป้องกันและหลีกเลี่ยงการปฏิบัติที่ทำให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม
9. ยึดหลักการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยวและการแปรรูปที่เป็นวิถีธรรมชาติ ประหยัดต้นทุนและพลังงาน และส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด

10. ต้องการรักษาความเป็นอินทรีย์ตลอดห่วงโซ่การผลิต แปรรูป เก็บรักษาและจำหน่าย

11. หลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีตลอดกระบวนการผลิต แปรรูปและจำหน่าย

นอกจากนั้น ยังมีอีกหลายชุมชนที่ต้องการใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือหนึ่งในการแก้ไขปัญหาหรือต้องการหาคำตอบร่วมกันของคนในชุมชน แต่เงื่อนไขปัจจัยหนึ่งที่ไม่สามารถขึ้นโจทย์ได้ทุกชุมชน เนื่องจากมีข้อจำกัดในการสนับสนุนงบประมาณในการศึกษาวิจัย ดังนั้น การพัฒนาโจทย์ในแต่ละชุมชน จำเป็นต้องอาศัยปัจจัยต่าง ๆ เข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น เป็นประเด็นปัญหาที่มีความสำคัญทั้งต่อคนในชุมชนและนอกชุมชน หรือ หากไม่มีแนวทางแก้ไขปัญหาลแล้ว ปัญหาดังกล่าวจะขยายตัวเพิ่มมากขึ้น รวมถึงความพร้อมของชุมชน เช่น ทีมวิจัย กระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และเป็นปัญหาที่ทุกคนต้องการแก้ไขจริง ๆ ซึ่งการพัฒนาโจทย์วิจัยในแต่ละครั้ง มีกระบวนการและขั้นตอน ดังนี้

3.1 ขั้นตอนการดำเนินการพัฒนาโจทย์วิจัย

■ การลงพื้นที่หมู่บ้าน / ชุมชน ที่ต้องการให้ทีมงานลงไปพัฒนาโจทย์วิจัย โดยในปีงบประมาณ 2560 มีชุมชนที่ต้องการใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการค้นหาคำตอบของชุมชนจำนวนหลายหมู่บ้าน โดยกระจายอยู่ในพื้นที่อำเภอนาน้อย อำเภอเวียงสา อำเภอทุ่งช้าง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ และอำเภอสองแคว โดยเป็นการประสานการทำงานร่วมกับองค์กรภาคีเครือข่าย ทั้งในส่วนของ กศน. น่าน และ สมาองค์กรชุมชนจังหวัดน่าน ซึ่งทิศทางการพัฒนาข้อเสนอโครงการในปีงบประมาณ 2560 มีเป้าหมายในพื้นที่ชายแดนและพื้นที่ของภาคีเครือข่าย เพื่อให้เกิดการขยายผลของกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ให้ครอบคลุมในทุกพื้นที่ และเป็นไปในลักษณะทวีคูณ รวมไปถึงการเรียนรู้การทำงานร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่โหนดน่านและเจ้าหน้าที่ ทั้งในส่วนของครู กศน.น่านและเจ้าหน้าที่ พอช.น่าน ทั้งในเรื่องกระบวนการทำงาน การพัฒนาข้อเสนอโครงการ ตลอดจนเครื่องมือในการทำงานร่วมกับชุมชนของหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยน ทั้งในด้านทักษะ ประสบการณ์ และมุมมอง ทักษะคิด วิเคราะห์ ที่มีต่อคนในชุมชน สถานการณ์ระดับชุมชนและระดับจังหวัดน่าน

การลงพื้นที่ชุมชนในแต่ละครั้ง สิ่งที่ต้องปฏิบัติร่วมกันคือ การสร้างความสนิทสนมคุ้นเคยกับชาวบ้านและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องให้มากที่สุด โดยการแนะนำตัวเอง องค์กรหน่วยงานที่สังกัด พันธกิจการทำงาน ตลอดจนการสร้างเชื่อมั่น เชื่อใจให้กับคนในชุมชน การแสดงความเป็นกันยายนมิตรและมิตรไมตรีจิต ถือเป็นคุณสมบัติอันแรกทีี่พึงมีเลยจะต้องมี การชวนพูดชวนคุย ใต้ถามสารทุกข์สุกดิบ การทำมาหากิน ชีวิตประจำวัน จะช่วยสร้างความคุ้นเคยสนิทสนมได้มาก จากนั้นจึงค่อยๆ กระทั่งเข้าสู่โหมดของสถานการณ์ทุกขัณฑ์ในชุมชนแบบกว้าง แล้วค่อยลงลึกในรายละเอียด ซึ่งถือเป็นการเปิดตัวในการทำงานร่วมกับชุมชน จากนั้น จึงเป็นการแนะนำเนื้อหาของกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

■ **แนะนำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และชมวิดิทัศน์หมู่บ้าน/ชุมชนที่ได้ใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหา** ซึ่งถือเป็นกระบวนการแรกที่จะช่วยทำให้ชาวบ้านได้เข้าใจกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น เพราะส่วนใหญ่แล้วชาวบ้านจะไม่ว่างานวิจัยชาวบ้าน เป็นอย่างไรและต้องทำอะไรบ้าง ทำแล้วชุมชนจะได้อะไร ดังนั้นการสร้าง ความเข้าใจถึงกระบวนการวิจัยตั้งแต่เริ่มแรก จะช่วยทำให้การพูดคุยกันง่ายขึ้น และสามารถพัฒนาโจทย์วิจัยได้เร็ว ยิ่งขึ้น ขณะเดียวกันก็มีหลาย ๆ ชุมชนที่ยังไม่เข้าใจถึงกระบวนการวิจัย โดยเฉพาะชาวบ้านที่อยู่ห่างไกล จำเป็นที่พี่เลี้ยงฯ จะต้องอธิบายงานวิจัยแบบง่าย ๆ โดยอาศัยทักษะประสบการณ์ของแต่ละคน เพื่อให้ชุมชนได้เกิดกระบวนการเรียนรู้ไปพร้อม ๆ กัน จึงต้องอธิบายงานวิจัยแบบบ้าน ๆ หรือการใช้สื่อ วิดิทัศน์เข้ามาเป็นเครื่องมือเพื่อให้ชุมชนได้เห็นภาพและกระบวนการงานวิจัยอย่างเป็นขั้นตอน

ซึ่งการนำเสนอข้อมูลงานวิจัยดังกล่าว สามารถที่จะทำให้ชาวบ้านเข้าใจงานวิจัยได้ ง่ายขึ้น ตลอดจนการยกตัวอย่างหลาย ๆ ชุมชนที่ดำเนินงานวิจัยมาก่อน ทั้งในพื้นที่จังหวัดน่านและพื้นที่อื่น ๆ โดยอาจยกตัวอย่างพื้นที่ใกล้เคียงกัน เป็นประเด็นปัญหาคล้าย ๆ กัน หรือกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน ซึ่งจะช่วยให้ชาวบ้านได้เข้าใจและคิดว่างานวิจัยไม่ใช่เรื่องยาก ใคร ๆ ก็ทำได้ หากมีคนแนะนำและร่วมดำเนินกิจกรรมไปพร้อม ๆ กัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของพี่เลี้ยงที่จะต้องคอยเติมเต็มทั้งในส่วนขององค์ความรู้ การพัฒนาศักยภาพนักวิจัยและการเติมเต็มกำลังใจตลอดช่วงระยะเวลาของการทำงานร่วมกันทั้งในระดับพื้นที่และนอกพื้นที่

■ **ใช้กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องสถานการณ์ปัญหาของชุมชน** โดยผ่านเวทีการพูดคุย ทั้งจากทุกกลุ่มวัย เพื่อจะได้ช่วยกันสะท้อนสถานการณ์ปัญหา รวมถึงทุนต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน ตลอดจนการแก้ไขปัญหาในระยะเวลาที่ผ่านมา และหากไม่ดำเนินการแก้ไขปัญหาแล้วจะเกิดอะไรขึ้นบ้าง ซึ่งกระบวนการแลกเปลี่ยนและวิเคราะห์ชุมชนร่วมกันของคนในชุมชน จะช่วยให้การมองเห็นปัญหาในภาพรวมของชุมชนได้ทั้งหมด โดยจำเป็นต้องอาศัยการแลกเปลี่ยนพูดคุยกัน ในหลาย ๆ เวทีและต้องใช้เวลา เพราะปัญหาในแต่ละชุมชนและแต่ละปัญหา มีความเหมือนและแตกต่างกันไปตามบริบทและสภาพภูมิสังคมของแต่ละพื้นที่

ดังนั้นบทบาทของพี่เลี้ยงโหนด จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะต้องช่วยให้คนในชุมชนได้ร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา การตั้งคำถามให้ลึกและแหลมคม โดยมีคาถาหรือหลักในการตั้งคำถามชวนคุยดังนี้ (กว้าง กระชับ ลงลึก ช้อน เชื่อมโยง) โดยสามารถอธิบายได้ดังนี้

- **กว้าง หมายถึง** การชวนพูดชวนคุยในเรื่องราวต่าง ๆ ที่อยู่ในชุมชน เช่น การทำงาน การทำมาหากิน ครอบครัว ชุมชน ความสัมพันธ์ ซึ่งการชวนคุยแบบเป็นกันเอง จะทำให้เกิดความสนิทสนมคุ้นเคยกันมาก และขณะเดียวกันชาวบ้านก็จะถามตอบเราได้ด้วย ซึ่งถือเป็นการสร้างบรรยากาศที่ดีในการแลกเปลี่ยนพูดคุย จากนั้นจึงค่อยกระชับเข้าสู่ประเด็นที่สามารถลงลึกในรายละเอียดได้ หรือเป็นประเด็นร่วมของชุมชน ทั้งในส่วนของผู้ทุกซ์ – ทุนทางสังคมในพื้นที่

- **กระชับ หมายถึง** ในการร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชน เราไม่สามารถที่จะไปชวนคุยถึงสถานการณ์บางอย่างได้โดยตรง หรืออาจจะพูดไปเรื่อย ๆ จนหาที่ลงไม่ได้และไม่ตอบโจทย์เวทีการพูดคุย การพูดให้กระชับอยู่ในประเด็นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง แต่เมื่อมีการ

แลกเปลี่ยนพูดคุยร่วมกัน จะมีบางประเด็นหรือประโยคที่สำคัญ ที่เรามองเห็นว่าจะเป็นวรรคทองหรือเป็นประเด็นที่สามารถจะเป็นประเด็นร่วมของคนในชุมชน ทั้งในส่วนของผู้ชี้และทุนในพื้นที่ เราก็จะกระชับคำถามลงในประเด็นนั้น ๆ เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนพูดคุยกัน ซึ่งที่ผ่านมาการชวนคุยจนทำให้เกิดความกระชับในเนื้อหาของการแลกเปลี่ยนจะช่วยทำให้เกิดเป็นประเด็นร่วม และทุกคนสามารถแชร์ความเห็นกันได้มาก ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาข้อเสนอโครงการ เพื่อให้เกิดการเห็นภาพร่วมกันของคนในชุมชน

- **ลีก หมายถึง** ในระหว่างที่มีการแลกเปลี่ยนพูดคุยกัน มักจะมีวรรคทองหรือวลีเด็ดที่จะเป็นทั้งส่วนของสถานการณ์หรือทุนที่ดีของชุมชน ที่เป็นประเด็นร่วมกัน ทีมพี่เลี้ยงที่ทำหน้าที่เป็นคนตั้งคำถาม จะต้องจับประเด็นให้ได้ว่าอะไรคือสาระสำคัญของการพูดคุย เมื่อได้ประเด็นแล้วจะต้องตั้งคำถามเพื่อลงลึกในรายละเอียด เพื่อที่จะได้เห็นในส่วนที่มีความละเอียดในประเด็นที่มีความคิดเห็นร่วมกัน ทั้งนี้การตั้งคำถามของพี่เลี้ยงจะเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้ได้ข้อมูลที่มีความละเอียดและเห็นสถานการณ์ปัญหาที่แท้จริงได้ ดังนั้น ทักษะในการตั้งคำถาม การชวนพูด ชวนคิด ชวนคุยและการวิเคราะห์สถานการณ์อย่างเป็นขั้น จึงเป็นคุณลักษณะอีกประการหนึ่งที่มีความสำคัญของการเป็นพี่เลี้ยงนักวิจัย

- **ซ็อน หมายถึง** การสนทนาแลกเปลี่ยนในเวทีการวิเคราะห์ชุมชนในแต่ละครั้ง มักจะมีประโยคเนื้อหาที่สำคัญที่จะเป็นประเด็นให้เกิดการแลกเปลี่ยนในวงได้ กระบวนการหรือพี่เลี้ยงจะต้องซ็อนคำพูดนั้นๆ เพื่อเป็นคำถามในการถามต่อ เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนที่หลากหลายและลงลึกในรายละเอียดให้มากที่สุด

- **เชื่อมโยง หมายถึง** การจัดเวทีแต่ละครั้ง ย่อมมีความหลากหลายทางความคิดและคำพูด ดังนั้นบทบาทพี่เลี้ยงในฐานะที่เป็นคนชวนพูดชวนคุย จะต้องเชื่อมโยงคำพูดจากเวทีเสวนาในแต่ละประเด็น ให้มีความสมบูรณ์และสอดคล้องกับบริบทพื้นที่ รวมถึงเชื่อมโยงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนกับสิ่งที่อาจจะพัฒนาต่อยอดเป็นโจทย์วิจัยต่อไป โดยทั้งนี้ จำเป็นที่จะต้องมีการขึ้นฟรึบชาร์ดการพูดคุยกัน ตั้งแต่เริ่มแรก เพื่อให้เห็นกระบวนการพูดคุยและเนื้อหาประเด็นการพูดคุย ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เข้าร่วมเวทีได้เห็นประเด็นและสถานการณ์ที่จะเกิดขึ้น และเป็นการคิดเชื่อมโยงระหว่างความคิดของหลายๆ คน จนตกผลึกเป็นความคิดร่วมของคนในชุมชน โดยมีเครื่องมือที่จะช่วยทำให้เห็นภาพร่วมกันได้ คือ การเขียนเป็น MIND MAP STORY BOARD TIME LINE ฯลฯ ซึ่งจะช่วยให้ชุมชนมองปัญหา ครอบคลุมทุกมิติและมีความสัมพันธ์กัน ซึ่งในบางครั้งบางกรณี จำเป็นที่จะต้องมีการศึกษาเรียนรู้ร่วมกันผ่านงานวิจัย บางปัญหาอาจไม่จำเป็นต้องทำวิจัยก็ได้ เพราะมีหลายๆ ชุมชนที่ประสบกับปัญหาที่คล้ายกันและสามารถแก้ได้ และนำเอามาเป็นบทเรียนในการแก้ไขปัญหาของชุมชน และบางปัญหาจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยหลายๆ ภาคส่วนเข้ามาช่วยแก้ไข หรือดำเนินงานทั้งในส่วนองงานวิจัยและงานพัฒนาควบคู่กันไป ดังนั้นสิ่งสำคัญที่สุด คือ การมองปัญหาให้ทะลุและลงลึกในรายละเอียด รวมถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ตั้งแต่เริ่มกระบวนการ ซึ่งจะช่วยให้เห็นเป้าหมายหรือธงที่ชุมชนอยากไปให้ถึง เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

■ กระบวนการวิจัยจะช่วยอะไรได้บ้าง เป็นคำถามที่ต้องการให้ชุมชนช่วยกันตอบ เนื่องจาก กระบวนการแก้ไขปัญหาที่มีมากมายหลายอย่าง และแหล่งทุนที่เข้าถึงชุมชนก็มีหลากหลาย หากแต่งงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ถือเป็นเครื่องมือหนึ่งในการแก้ไขปัญหาเท่านั้น แต่สิ่งสำคัญที่สุดคือ กระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและมีการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อค้นหาแนวทางการแก้ไขปัญหาของชุมชน

■ เมื่อคนในชุมชน มีความเห็นว่า งานวิจัยจะเป็นเครื่องมือหนึ่งในการแก้ไขปัญหาได้ จึงได้ช่วยกันทบทวนสถานการณ์ปัญหาต่าง ๆ โดยใช้เครื่องมือการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม เช่น แผนที่ห่วงโซ่อาหาร แผนที่ชุมชน (จากหมู่บ้าน) เส้นทางTimeline ประวัติศาสตร์ชุมชน ทุกข์ทวนในพื้นที่ การแก้ไขปัญหาที่ผ่าน การวิเคราะห์ผู้เกี่ยวข้อง เป็นต้น เพื่อจัดลำดับความสำคัญของปัญหาที่มีผลกระทบต่อคนในชุมชน โดยให้คนชุมชนมีส่วนร่วมมากที่สุด เพื่อกำหนดเป็นโจทย์ที่ทุกคนในชุมชนต้องร่วมกันค้นหาคำตอบและวิธีการแก้ปัญหา ทั้งนี้การทบทวนสถานการณ์ปัญหาต้องอาศัยระยะเวลาและการศึกษาข้อมูลให้ลึกและมีความละเอียด เพราะปัญหาแต่ละอย่างที่เราเห็นในเบื้องหน้า อาจไม่ใช่ปัญหาที่แท้จริงก็ได้ โดยมีกระบวนการวิเคราะห์ชุมชน ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อให้ชุมชนและนักวิจัย มีหลักคิดในการเลือกทำโครงการวิจัย และวางแผนการทำโครงการให้บรรลุความสำเร็จ ดังนี้

1. การทำความเข้าใจชุมชน (แผนที่ชุมชน และมิติต่าง ๆ ในชุมชน) การทำแผนที่ชุมชน มีเป้าหมายที่สำคัญ เพื่อให้ชุมชนได้เข้าใจร่วมกันว่า หัวใจของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น คือ "การมีส่วนร่วม" เนื่องจากแผนที่นับได้ว่าเป็นข้อมูล 1 ที่สำคัญ แต่ไม่ใช่เพียงแค่ข้อมูล แต่ยังมี ความหมายมากกว่านั้น หมายถึงการมีส่วนร่วม โดยให้ทุกคนเป็นเจ้าของ ตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมทำ และในขณะเดียวกัน ในการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น คือ ทำอย่างไรให้ทุกคนได้เป็นเจ้าของ ไม่ใช่เพียงคนใดคนหนึ่ง ซึ่งขั้นตอนต่อไป คือ การใช้แผนที่ในการทำความเข้าใจมิติต่าง ๆ ในหมู่บ้าน ในชุมชน ซึ่งแผนที่นั้น ที่ตั้งแต่ละมิติ ย่อมมีความแตกต่างกันตามภูมินิเวศ ซึ่งการวิเคราะห์จะต้องวิเคราะห์จากแผนที่ ว่ามีภูมินิเวศเป็นอย่างไร มีวัฒนธรรมชุมชนอะไรบ้าง มีอาชีพ มีวิถีชีวิต วิธีการผลิตเป็นอย่างไร ทั้งนี้เพื่อวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ย่อมมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

2. สำรวจปัญหาในการทำโครงการ ทั้งนี้เพื่อให้ชาวบ้านร่วมกันสำรวจปัญหาว่ามีอะไรบ้าง มีทุกข์อะไร มีทุนทางสังคมอะไร มีโอกาสอะไร และเกี่ยวข้องกับเราอย่างไร รวมถึงข้อห่วงใยต่อทุนนั้นๆ ด้วย ซึ่งต้องตอบโจทย์ของชุมชน ดังนี้

- โจทย์ต้องมาจากชุมชน
- เน้นกระบวนการมีส่วนร่วม
- คิดกิจกรรมบนฐานข้อมูล
- สามารถแก้ปัญหาของชุมชน

3. เลือกโจทย์ปัญหาในการทำโครงการ ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ย่อมมีปัญหามากมายหลายอย่าง แต่ปัญหาที่เป็นปัญหาร่วมกันของคนในชุมชน คือ เรื่องอะไร โดยมีหลักในการเลือกคือ สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ สอดคล้องกับระยะเวลาและงบประมาณ รวมถึงคาดการณ์ว่าจะสามารถนำไปสู่แนวทางการแก้ไขปัญหาได้ ฉะนั้น การตั้งโจทย์วิจัยของชุมชนจึงไม่ได้เป็นเพียงคำถามอะไรก็ได้ แต่เป็นคำถามที่มาจากความเป็นจริงของชีวิตที่ชาวชุมชนกำลังหาคำตอบอะไรบางอย่างที่สำคัญต่อชีวิต ถามและค้นหาในสิ่งที่ชุมชนไม่รู้ หรือไม่เชื่อในความรู้ที่ตนเองหรือสังคมว่าจะตอบคำถามของชุมชนได้จริง และสิ่งนั้นมีความสำคัญในการเปลี่ยนชีวิตของพวกเขา พลังของความรู้ใคร่รู้ในสิ่งที่สำคัญเพียงนั้นจึงจะสร้างปัญญาใหม่ๆ ให้เกิดขึ้นได้ แต่งานวิจัยท้องถิ่นต้องเป็นความรู้ที่ “กินได้” คือ สัมพันธ์กับบริบทของชุมชนนั้นๆ และนำไปสู่การแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนได้จริง การตกผลึกทางความคิดของชุมชนอาจไม่ได้มาจากการนั่งครุ่นคิดทางปรัชญา ไม่ได้ได้มุ่งหาธรรมชาติ หรือกฎเกณฑ์อันเป็นนามธรรม หรือการสร้างหลักเกณฑ์การนิยามความหมาย การจำแนกแยกแยะสรรพสิ่ง แต่มาจาก การอ่านความหมายชีวิตของตนเอง ชุมชน และสังคมที่ดำเนินไปตามวิถีที่เป็นจริง หรือจากการทดลองปฏิบัติการบางอย่างที่ชุมชนออกแบบขึ้น

โจทย์วิจัยจากงานวิจัยท้องถิ่นที่มีพลัง จึงเป็นการตั้งโจทย์ที่อยู่ระหว่างแนวคิดอันเป็นนามธรรมกับการแสวงหาคำตอบแนวทางปฏิบัติ (How to) ไม่สุดขั้วไปด้านใดด้านหนึ่ง แต่เชื่อมระหว่างการสร้างแนวคิดอันเป็นนามธรรมในการอ่านโลก อ่านสังคม อ่านตนเอง กับความรู้ในวิธีดำเนินการเพื่อบรรลุเป้าหมายของชุมชนไปด้วยกัน

แม้จะเป็นเพียงโจทย์เล็กๆ เช่น ศึกษารูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อมที่อยู่อาศัย การทำเกษตรอินทรีย์ การฟื้นฟูทรัพยากร ฯลฯ การตั้งและตอบโจทย์เหล่านี้ ชุมชนสามารถทำได้ทั้งในระดับต้นคือ หาความรู้และทดลองเลี้ยงไก่ดู หรือไปสำรวจตลาด สร้างตลาดดูแล้วมาถอดบทเรียนกันจนได้ความรู้นำไปปฏิบัติต่อ แต่สิ่งที่พึงเลี้ยงงานวิจัยท้องถิ่น อยากพาให้ชุมชนมุ่งพัฒนาและตอบโจทย์วิจัยในเชิงลึก ด้วยการให้ชุมชนประเมินว่า โจทย์นั้นๆ มีความหมายทางสังคมต่อชุมชน การพัฒนาความรู้จะเป็นยุทธศาสตร์สร้างความเข้มแข็งของชุมชนในแง่ใดแง่หนึ่ง การฟื้นฟูทรัพยากรจะยกระดับความรู้และการเรียนรู้ให้กับชุมชนที่นำไปสู่อิสรภาพการกำหนดอนาคตตนเองในเรื่องทรัพยากร

ดังนั้นความหมายเบื้องหลังโจทย์ที่เรียบง่ายจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง กระบวนการกำหนดโจทย์วิจัยของชุมชนจึงเป็นกระบวนการใคร่ครวญสะท้อนคิดอย่างลงลึก ทั้งการไปหาความคิด ข้อมูล ประสบการณ์จากที่ต่างๆ แล้วมาถกเถียง กลั่นกรองเจียรไนจนเกิดความชัดเจนว่า นี่คือนสิ่งที่เราไม่รู้ การเรียนรู้สิ่งเหล่านั้นจะเป็นจุดเปลี่ยนของชุมชนเรา หากจะทำเชิงลึกการตั้งโจทย์จึงไม่ควรแค่ระดมความคิด สำรวจปัญหาความต้องการเบื้องต้น แล้วตั้งเป็นโจทย์วิจัยเลย แต่ต้องให้ความสำคัญกับกระบวนการพัฒนาโจทย์ว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้เชิงลึกที่สำคัญของชุมชน ฝ่ายสนับสนุนงานวิจัยเองหากมุ่งหมายให้ชุมชนศึกษาเชิงลึกก็ควรส่งเสริมให้เกิดกระบวนการพัฒนาโจทย์ของชุมชนอย่างจริงจังไม่รวบรัด ฉาบฉวย

ดังนั้น กระบวนการตั้งโจทย์และตอบคำถามเชิงลึกจะนำไปสู่การสำรวจตัวตนของชุมชนในหลายด้าน ในบางด้านชุมชนจะพบคุณค่าทางภูมิปัญญา วิถีชีวิตของชุมชนอย่างที่ไม่เคย

ตระหนักมาก่อน เนื่องจากโจทย์วิจัยของชุมชนสัมพันธ์กับความเป็นตัวตนทั้งโลกทัศน์ ประสบการณ์ชีวิต และโครงสร้างทางสังคมของชุมชน กระบวนการตั้งโจทย์และตอบคำถามเชิงลึก จะนำไปสู่การสำรวจตัวตนของชุมชนในหลายด้าน ในบางด้านชุมชนจะพบคุณค่าทางภูมิปัญญา วิถีชีวิตของชุมชนอย่างที่ไม่เคยตระหนักมาก่อน เช่น พบว่าวิถีการปกป้องป่าของชุมชนจนเกิดผลสำเร็จมาจากสำนักในส่วนรวมที่เข้มแข็ง และเรียนรู้การเปลี่ยนแปลงและผลกระทบระบบนิเวศอย่างเท่าทัน รู้ถึงคุณค่าของพันธุ์กรรมข้าวพื้นบ้านของบรรพชนว่าไม่มีเป็นแค่ส่งทอดกันมา หรือมีคุณลักษณะเป็นข้าวเม็ดโตไม่นิ่ม แต่บรรพชนได้เลือกสรร ปรับปรุงอย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของชุมชน รู้ถึงประวัติ ตำนาน นิทาน เพลงของท้องถิ่นที่มีความหมายเชิงลึกถึงสังคมอุดมคติ ที่บรรพชนออกแบบและปลูกฝังไว้กับคนรุ่นหลังได้สืบทอดต่อไป

4. วิเคราะห์เหตุผลที่เลือกโจทย์ปัญหาในการทำโครงการ ว่าทำไมชาวบ้านถึงอยากจะร่วมกันแก้ไขปัญหาในเรื่องนั้น ๆ มีเหตุปัจจัยอะไรบ้างที่ต้องทำร่วมกัน ไม่ทำได้หรือไม่ หรือหากไม่ลงมือร่วมกันแก้ไขปัญหาในเรื่องนั้น ๆ จะเกิดอะไรขึ้นกับชุมชนหรือคนในชุมชน เป็นต้น

5. การวิเคราะห์ปัญหาและศักยภาพ ทั้งนี้เพื่อให้ชาวบ้านและทีมวิจัยได้ร่วมกันวิเคราะห์ว่ามีใครเกี่ยวข้องกับปัญหานี้บ้างและเกี่ยวข้องอย่างไร รวมถึงสาเหตุหลักของปัญหา จะต่อยอดพัฒนาและเพิ่มมูลค่าโจทย์ที่เลือกมาอย่างไร และผลของปัญหามีอะไรบ้าง (มีศักยภาพ และทุนความรู้ของตัวเองและชุมชนในการทำโครงการนี้อะไรบ้าง)

6. การวางแผนกิจกรรม ทั้งนี้ในการดำเนินงานโครงการวิจัย อาจจะต้องลงพื้นที่ชุมชนหลายเดือนและหลายครั้ง ซึ่งการทำงานวิจัยนั้น จะต้องอยู่บนเงื่อนไขชีวิตร่วมด้วย การวิเคราะห์จึงต้องให้สัมพันธ์กับชีวิต เพราะต้องใช้เวลา ซึ่งหากไม่มีการจัดการที่ดีพอ อาจส่งผลให้งานไม่บรรลุเป้าหมาย เพราะฉะนั้น จึงจำเป็นที่จะต้องมาพูดถึงเรื่องของเวลากับภาระงาน บริหารเวลาให้เหมาะสมหรือเอื้อต่อการทำงานวิจัย ดังนั้นจำเป็นที่จะต้องมีการวางแผนก่อนทำกิจกรรม และมีการสรุปบทเรียนทุก ๆ ครั้ง หลังเสร็จสิ้นในกิจกรรม ซึ่งในการวางแผนกิจกรรม จำเป็นต้องใช้หลักคิดในการพิจารณา คือ

- กิจกรรมนั้นเป็นการหาความรู้ที่จะนำไปแก้ปัญหาคือสาเหตุหลักหรือไม่
- เหตุผลที่เลือกกิจกรรมนั้น พิจารณาที่ม คน (ความรู้) เวลา ทรัพยากร (งบประมาณ/อุปกรณ์ ฯลฯ)
- กิจกรรมนี้มีความเสี่ยงไปสร้างปัญหาอะไรเพิ่มขึ้นหรือไม่

7. วางแผนการบริหารจัดการโครงการ

7.1 การบริหารจัดการเวลา

หลักคิดในการบริหารจัดการเวลา ประกอบด้วย

- เหตุผลที่เลือกจัดกิจกรรมในช่วงเวลานี้
- เป็นไปได้จริงหรือไม่ที่จะทำกิจกรรมนี้ในช่วงนี้

- เป็นช่วงเวลาที่ทีม และกลุ่มเป้าหมาย สามารถทำงานร่วมกันได้หรือไม่
- ถ้าจัดกิจกรรมช่วงนี้ มีปัจจัยเอื้อ และปัจจัยเสี่ยงหรือสิ่งใดที่อาจเป็นอุปสรรคบ้าง
- มีวิธีการจัดการ หรือป้องกันปัญหาหรือความเสี่ยงอย่างไร

7.2 การบริหารคน งาน เงินและทรัพยากร

หลักคิดในการบริหารจัดการคน งาน เงินและทรัพยากร

- ทีมงานมีความพร้อมในการทำกิจกรรมหรือไม่
- เข้าใจเป้าหมายกิจกรรมที่ตรงกันหรือไม่
- มีความรู้ ความสามารถ เพียงพอในการทำกิจกรรมให้บรรลุความสำเร็จหรือไม่ ถ้าไม่มีจะอย่างไร
- มีผู้ที่สามารถให้คำแนะนำ หรือมีส่วนร่วมทำกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมาย คือใครบ้าง
- จำนวนทีมงานมีเพียงพอในการจัดกิจกรรมหรือไม่
- แต่ละคนในทีมถนัดเรื่องอะไร ควรรับผิดชอบงานส่วนไหน แบ่งบทบาทหน้าที่ได้ครบถ้วนหรือไม่
- มีความพอประมาณในการบริหารทรัพยากรหรืองบประมาณหรือไม่ อย่างไร มีใครมาสนับสนุนได้บ้าง
- เราใช้ปัจจัยเอื้อมาสนับสนุนในการวางแผนงานอย่างไร
- เราเห็นปัจจัยเสี่ยงอะไร และมีแผนสำรองเพื่อป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นในการทำกิจกรรมอย่างไร

■ ทีมวิจัยชาวบ้านและทีมพี่เลี้ยงร่วมกันพัฒนาโจทย์วิจัย ซึ่งการพัฒนาโจทย์วิจัย ต้องอาศัยเวทีในการแลกเปลี่ยนพูดคุยกันหลายครั้ง และลงลึกในรายละเอียดและดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อให้ได้โจทย์ที่แหลมคมและตรงกับสถานการณ์ปัญหาให้มากที่สุด รวมถึงการเสริมสร้างศักยภาพทีมวิจัยไปในตัว ทั้งในเรื่องการเรียนรู้กระบวนการงานวิจัยและกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้นทั้งในระดับทีมวิจัยและคนในชุมชน ทั้งนี้มีเป้าหมายที่สำคัญ คือ การสร้างคนและทีมวิจัยที่มีคุณภาพและสามารถที่จะดำเนินกิจกรรมร่วมกันได้

■ ทีมวิจัยส่งร่างโครงการวิจัย เข้าสู่เวทีพิจารณาของคณะทำงานและทีมที่ปรึกษาโหนดนาน ในช่วงการประชุมประจำเดือน

■ ทีมที่ปรึกษาและทีมงานโหนดให้ความเห็นเบื้องต้น เพื่อให้ทีมวิจัยนำไปปรับแก้ไข และส่งมาอีกครั้งหนึ่ง หรือ ทีมพี่เลี้ยงลงพื้นที่ เพื่อร่วมกับทีมวิจัยในการปรับแก้ไขร่างโครงการ และเมื่อมีความเห็นร่วมกันว่าร่างข้อเสนอโครงการชาวบ้าน มีความสมบูรณ์ในส่วนของเนื้อหา และองค์ประกอบด้านอื่น ทีมงานโหนดจะได้มีการประสานงานไปยัง สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น นัดหมาย

ในการส่งร่างข้อเสนอโครงการให้ผู้ทรงฯ ได้พิจารณาและร่วมกันกำหนดวันเวลา สถานที่ในการพิจารณา ข้อเสนอโครงการในพื้นที่จังหวัดน่าน ต่อไป

3.2 ขั้นตอนการติดตามหนุนเสริมโครงการวิจัยที่ได้รับงบประมาณสนับสนุนจาก สำนักงาน กองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

การติดตามสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดน่าน แบ่งการติดตามใน 2 ลักษณะ คือ 1. การติดตามโครงการวิจัยที่ล่าช้ากว่ากำหนด (โครงการล่าช้า) ซึ่งในปี 2560 ได้มีการ ติดตามและปิดโครงการล่าช้าได้ทั้งหมด

2. การติดตามโครงการวิจัยที่กำลังดำเนินการอยู่ (โครงการปกติ)

ซึ่งการติดตามหนุนเสริมโครงการวิจัย ทั้ง 2 ประเภท มีรายละเอียดและขั้นตอนการ ติดตาม ดังนี้

1. การติดตามโครงการล่าช้า

- ลงพื้นที่หมู่บ้าน / ชุมชน เพื่อทำความเข้าใจกับทีมวิจัยและชาวบ้าน เพื่อ ชี้แจงผลการดำเนินงานของโครงการวิจัย ที่ไม่ได้เป็นไปตามเงื่อนไขและช่วงระยะเวลาในการดำเนิน กิจกรรมโครงการวิจัย ทั้งนี้โครงการล่าช้ามีปัจจัยหลาย ๆ อย่างเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง ทั้งในเรื่องของ การปรับเปลี่ยนหัวหน้าโครงการวิจัย ทีมวิจัย การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ไม่เป็นตามกรอบแผนงานที่ได้ วางไว้ การวางแผนการทำกิจกรรมไม่สอดคล้องกับปฏิทินทางการผลิต หรือช่วงระยะเวลาของคนใน ชุมชน รวมถึงความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของทีมวิจัย เป็นต้น ทำให้เกิดโครงการล่าช้า หากแต่ในปัจจุบัน โครงการล่าช้าดังกล่าว ทางศูนย์ประสานงานวิจัย จ.น่าน ได้ลงพื้นที่ติดตามและสามารถปิดโครงการได้ โดยอาศัยความร่วมมือกันทั้ง 2 ฝ่าย โดยเล็งเห็นผลกระทบและผลที่จะเกิดขึ้นร่วมกัน

- ประชุมร่วมกับทีมวิจัย เพื่อสอบถามความก้าวหน้าของการดำเนินงาน ทั้งข้อ ติดขัด ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน ที่ไม่สามารถดำเนินงานได้ตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ โดย กระบวนการประชุมที่นั่น เป็นการพูดคุยถึงภาพรวมของปัญหาทั้งหมด และนำมาจัดเรียงลำดับของ ปัญหาว่าติดขัดในขั้นตอนใด ใครควรเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหาและร่วมกันดำเนินการ แก้ไขในสิ่งที่เกิดขึ้น ทั้งนี้การพูดคุยต้องอาศัยการพูดคุยที่เป็นเหตุเป็นผล เพราะในแต่ละพื้นที่ก็มีปัญหา ที่แตกต่างกันออกไปตามเหตุและปัจจัย ดังนั้น สิ่งที่พึงเล็งต้องคำนึงก็คือการสร้างเชื่อมั่นให้เกิ ดขึ้นกับทีมวิจัย ว่า เราสามารถที่จะแก้ไขปัญหาได้ ขอเพียงทีมวิจัยมีความร่วมมือกันและเริ่มแก้ไขไป ตามกรอบที่วางแผนไว้ร่วมกันและค่อยก้าวเดินไปที่ละขั้น ซึ่งสามารถที่แก้ไขปัญหาได้ นอกจากนั้นการ เติมเต็มกำลังใจให้กันและกันก็ถือเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง เพราะในความเป็นจริงแล้วชาวบ้านหรือทีมวิจัยมี ความรู้และความสามารถในการทำวิจัย หากแต่จะติดขัดในเรื่องของการเขียนรายงาน การสรุปประเด็น การคิดวิเคราะห์ตามหลักวิชาการ ซึ่งพึงเล็งต้องคอยเติมเต็มตรงจุดนี้ให้ได้ และคอยให้กำลังใจและ พัฒนาศักยภาพทีมวิจัย เพื่อให้เป็นผู้ที่สามารถที่จะแก้ไขปัญหาหรือทำงานวิจัยจนบรรลุวัตถุประสงค์ ที่ตั้งไว้ได้

■ หาทางออกร่วมกัน เพื่อให้โครงการวิจัยสามารถปิดโครงการวิจัยได้ รวมถึงความสมบูรณ์ของเนื้อหาการวิจัยและเอกสารการเงิน ที่สามารถตรวจสอบได้ นั่นคือเป้าหมายที่สำคัญที่สุดของการงานวิจัย เพราะงานวิจัยต้องอาศัยชุดข้อมูลความรู้ที่เกิดขึ้น ในช่วงระหว่างของการทำวิจัย ความสำเร็จและความล้มเหลว ถือเป็นบทเรียนสำคัญ ทั้งที่มิวิจัยและพี่เลี้ยง ที่จะต้องนำมาปรับใช้ในการดำเนินงานและการดำเนินชีวิต เพราะความเชื่อที่ว่าทุกสิ่งทุกอย่าง สามารถแก้ไขได้ หากเริ่มต้นกระทำ

■ ลงมือปฏิบัติงานร่วมกันระหว่างพี่เลี้ยงและทีมวิจัยชาวบ้าน เพื่อให้งานวิจัยมีความสมบูรณ์และสามารถปิดโครงการได้ โดยอาศัยแผนปฏิบัติงานร่วมกันและดำเนินงานตามแผนงานที่ได้วางไว้

■ สรุปผลการศึกษาวิจัย และเป็นบทบาทหน้าที่ของพี่เลี้ยง ที่คอยให้คำปรึกษา ในด้านการเขียนรายงานวิจัยและการทำเอกสารการเงิน ทั้งนี้เนื่องจากการงานวิจัยเกือบทุกพื้นที่ จะมีปัญหาในเรื่องของการเก็บข้อมูล การสรุป การวิเคราะห์ข้อมูล และนำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่ แล้วมาเขียนเป็นรายงานตามกรอบที่กำหนดไว้ โดยปกติแล้วทีมวิจัยสามารถเล่าเรื่องราวที่เกิดขึ้น ทั้งในด้านข้อมูล การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ แต่ไม่สามารถที่จะนำเอาข้อมูลต่าง ๆ เหล่านั้นมาเขียนเป็นตัวหนังสือ ในรายงานวิจัยได้ ส่วนใหญ่จะพบปัญหาในกลุ่มทีมวิจัยที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งไม่สามารถที่จะอ่านออกเขียนได้ แต่เป็นนักเล่าเรื่องได้ดี ดังนั้นการแก้ไขปัญหานี้ จำเป็นที่จะต้องมีการพูดคุยและเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ของการทำวิจัย แล้วบันทึกคำพูดต่าง ๆ ลงในเครื่องบันทึกเทปและนำมาแกะ แล้วพิมพ์เป็นตัวหนังสือ ซึ่งจำเป็นที่จะต้องอาศัยระยะเวลาสักหนึ่ง แต่สิ่งที่ได้กลับคืนมา คือ ชุดความรู้ที่เป็นจริง และเป็นสิ่งที่ชาวบ้านหรือทีมวิจัย ได้ร่วมกันดำเนินกิจกรรมในทุกกิจกรรม ตลอดจนเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงของการดำเนินงาน ซึ่งถือว่าเป็นประโยชน์อย่างมาก ในการนำมาวิเคราะห์ แต่สิ่งที่สำคัญก็คือการค้นหาทีมวิจัย ที่จะมาเป็นผู้เก็บบันทึกข้อมูลและพัฒนาศักยภาพบุคคลนั้น ให้สามารถที่จะบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ได้ และสามารถที่จะวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลงานวิจัยได้

■ ตรวจสอบความถูกต้องของรายงานวิจัย ตั้งแต่กระบวนการเก็บข้อมูล ผลการศึกษาวิจัย สรุป/อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ซึ่งต้องสามารถตอบวัตถุประสงค์ของงานวิจัยได้ และความถูกต้องของเอกสารการเงิน

■ จัดพิมพ์รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ พร้อมเอกสารการเงิน เพื่อนำเสนอต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

■ ถอดบทเรียนการทำงานร่วมกันระหว่างทีมวิจัยในแต่ละพื้นที่และพี่เลี้ยงฯ ถึงเรื่องราวต่าง ๆ ตั้งแต่เริ่มวิเคราะห์พื้นที่ การพัฒนาโจทย์วิจัย ช่วงดำเนินงานวิจัยและหลังเสร็จสิ้นงานวิจัย ทั้งนี้เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาสรุปบทเรียนในการทำงาน ทั้งกระบวนการพัฒนาโจทย์วิจัย การติดตามหนุนเสริม ตลอดจนปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จและไม่สำเร็จและข้อเสนอแนะต่าง ๆ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทั้งในส่วนของพี่เลี้ยงและทีมวิจัย ที่จะได้นำไปปรับใช้ในการทำงานและการดำเนินชีวิต

โดยในปีงบประมาณ 2560 ได้มีการติดตามโครงการล่าช้า และสามารถปิดโครงการวิจัยล่าช้าได้ทั้งหมด ซึ่งถือเป็นความร่วมมือกันระหว่างทีมวิจัยในพื้นที่และพี่เลี้ยงศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน

2. การติดตามโครงการวิจัยปกติ

■ ลงพื้นที่หมู่บ้าน ชุมชน เพื่อเข้าร่วมกิจกรรมกับทีมวิจัย ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ตามแผนงานที่ได้วางไว้

■ ติดตามหนุนเสริมและให้กำลังใจ กับทีมงานวิจัยชุมชนอย่างสม่ำเสมอและต้องเข้าร่วมกิจกรรมทุกครั้งที่มีโอกาส เพราะจะได้ทราบถึงสถานการณ์ปัญหาและพัฒนาการของทีมวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทั้งในส่วนของผู้เลี้ยงและทีมวิจัย ทั้งในเรื่องของการดำเนินงานวิจัยและการติดตามหนุนเสริม หากพบว่าโครงการกำลังประสบปัญหาและจะได้ช่วยกันแก้ไขปัญหาได้ทันเวลาที่ ก่อนที่ปัญหาจะบานปลาย ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อกระบวนการงานวิจัยและขอบเขตระยะเวลาตามที่กำหนดไว้

- ให้ความรู้ในเรื่องการออกแบบการเก็บรวบรวมข้อมูลและการบันทึกข้อมูล
- แนะนำการจัดการเอกสาร ทั้งเอกสารการเงินและเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง
- ติดตามรายงานความก้าวหน้าและรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ เพื่อให้เป็นไปตามกรอบระยะเวลาและกรอบงบประมาณ

■ ในปีงบประมาณ 2558 เป็นต้นมา ได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการขึ้นโครงการใหม่ โดยเป็นการขึ้นโครงการวิจัยในพื้นที่จังหวัดน่าน พร้อมกันทั้ง 6 โครงการ ตั้งแต่เริ่มทำสัญญาโครงการ จนถึงสิ้นสุดโครงการ โดยมีการดำเนินงานในส่วนจากรูปแบบการหนุนเสริมใหม่ คือ การมีเวทีสัญจรโครงการวิจัย กล่าวคือ โครงการวิจัยในพื้นที่จังหวัดน่านทั้งหมด จะมีการจัดเวทีแบบหมุนเวียนกันไปในแต่ละพื้นที่ ซึ่งในเวทีดังกล่าว จะเป็นสรุปผลการดำเนินงานในแต่ละโครงการ ว่าได้ดำเนินการวิจัยไปถึงไหน ผลการศึกษาคืออย่างไร มีปัญหาหรืออุปสรรคในด้านใดบ้าง และสิ่งที่ได้เรียนรู้จากกระบวนการวิจัย เป็นอย่างไร มีข้อดี ข้อเสีย หรือสิ่งที่ต้องควรปรับปรุงเป็นอย่างไร นอกจากนั้นทีมวิจัยแต่ละพื้นที่ ยังมีโอกาสได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้การดำเนินงานของแต่ละพื้นที่ เพื่อนำสิ่งที่ได้เรียนรู้ ไปปรับใช้กระบวนการงานวิจัยของตนเองต่อไป นอกจากนั้น การใช้เวทีสัญจรฯ ยังเป็นโอกาสอันดี ที่จะช่วยสร้างขวัญกำลังใจในการศึกษาวิจัยในแต่ละพื้นที่อีกด้วย

4. เวทีพัฒนาศักยภาพนักวิจัยตำบลดงพญา อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน

4.1 วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้กับทีมวิจัย
- 2) เพื่อถ่ายทอดเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลงานวิจัย โดยเฉพาะการเก็บข้อมูล การบันทึกข้อมูลและการเขียนรายงานวิจัย
- 3) เพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างทีมวิจัยและผู้เลี้ยง ในการขับเคลื่อนงานวิจัยในพื้นที่ตำบลดงพญา

4.2 กลุ่มเป้าหมาย

ทีมวิจัยตำบลดงพญา อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน จำนวน 30 คน

4.3 วันเวลา สถานที่

ระหว่างวันที่ 15 – 16 กันยายน 2560 ณ ไร่จุฑามาศศรีสอร์ท อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน

4.3 กระบวนการ

1. ลงทะเบียน
2. แนะนำตัว / ความคาดหวัง
3. ชี้แจงเป้าหมายการฝึกอบรม
4. การให้นิยามและความหมาย “งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น”
5. เครื่องมือการเก็บรวบรวมข้อมูลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
6. ฝึกการรวบรวมข้อมูลจากฐานข้อมูลงานวิจัยตำบลดงพญา ประกอบด้วย
  - บทสรุปการดำเนินกิจกรรมโครงการ
  - การจัดหมวดหมู่ข้อมูล
  - การลงกล่องข้อมูล
  - การสรุป วิเคราะห์ข้อมูล
  - การเขียนรายงานวิจัย
7. การสรุปบทเรียนการฝึกอบรม
8. นัดหมายการลงพื้นที่วิจัย

5. ข้อค้นพบที่สำคัญและเป็นประโยชน์ต่อการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน

การขับเคลื่อนกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน ที่ได้ดำเนินงานมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557 – 2560 ภายใต้การทำงานในรูปแบบศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้เกิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดน่านหลายโครงการ โดยส่วนใหญ่จะเป็นประเด็นด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ ความมั่นคงทางอาหาร และมีชุมชนหลากหลายในพื้นที่และหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ ให้ความสนใจ และลงมือทำงานวิจัยแบบชาวบ้าน ส่วนใหญ่จะอยู่ในพื้นที่อำเภอบ่อเกลือ อำเภอสันติสุข อำเภอทุ่งช้าง ซึ่งเป็นพื้นที่อำเภอชายขอบ

การเรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นผ่านการลงมือปฏิบัติจริงในพื้นที่ ได้ก่อให้เกิดชุดประสบการณ์และชุดความรู้ในการหนุนเสริมกระบวนการทำงาน ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ช่วงต้นน้ำ (เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา) ถือเป็นช่วงที่มีความสำคัญของการทำงานด้านกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น การลงพื้นที่ชุมชนเพื่อสร้างความคุ้นเคย ชื่นชมและเกิดความไว้วางใจ เชื่อใจร่วมกัน ทั้งในส่วนของชาวบ้านและทีมงาน ถือเป็นเรื่องสำคัญและเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในการที่จะทำงานไปด้วยกัน ซึ่งกระบวนการดังกล่าว จำเป็นที่จะต้องทำด้วยใจจริง ไม่ใช่เป็นการหลอกให้ชาวบ้านดีใจ ซึ่งหลายครั้งบทเรียนที่ชาวบ้านได้รับ จากหลายหน่วยงานที่เข้าไปทำงานในชุมชน มักจะให้ความหวังอะไรหลาย ๆ อย่าง แต่สุดท้ายกลับไม่ได้อะไรดังที่หวัง ดังนั้นการชี้แจงทำความเข้าใจถึงกระบวนการทำงานและเป้าหมายที่จะไปถึงร่วมกันของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงเป็นด่านแรกที่จำเป็น และเมื่อตกลง

ปลงใจร่วมกันแล้วว่า สนใจจะทำและรับได้กับเงื่อนไขต่างๆ จึงเข้าสู่การศึกษาริบทชุมชนร่วมกัน โดยทีมงานจะเติมเต็ม “เครื่องมือศึกษาชุมชน” เช่น การทำแผนที่เดินดิน การทำปฏิทินวิถีชีวิต วัฒนธรรม การผลิต ของชุมชน Time line หรือกระถังการเดินสำรวจชุมชนร่วมกัน ทั้งนี้เพื่อให้ชาวบ้าน ได้รู้จักชุมชนของตนเองมากขึ้น ได้เห็นสภาพความเป็นจริง สิ่งดี ๆ ในชุมชน และสิ่งที่เป็นทุกข์หรือ สถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งทีมงานเองก็จะได้เรียนรู้วัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น รวมทั้งเห็น สภาพความเป็นอยู่ในชุมชนไปพร้อม ๆ กับชาวบ้าน

เมื่อชาวบ้านได้รู้จักชุมชนของตัวเอง ก็จะสามารถวิเคราะห์ศักยภาพของตนเอง เลือก โจทย์วิจัยที่จะทำงานบนฐานข้อมูลที่เป็นจริงของชุมชน โดยเชื่อมโยงกับศักยภาพของตนเองได้และคนที่ จะมาช่วยกันทำงาน เพื่อให้ประสบความสำเร็จและนำไปสู่แนวทางการแก้ไขปัญหาของชุมชนได้ ซึ่งใน เวทีแรก ทีมงานจะหัดโจทย์ให้ชาวบ้านได้ไปคิดต่อ โดยการฝากการบ้าน คือ การเขียนโครงการลักษณะ ง่ายๆ เช่น อยากทำอะไร เพื่ออะไร จะทำอย่างไร ใครจะมาช่วยไป ทำแล้วได้อะไร และกิจกรรมที่จะ นำไปสู่เป้าหมายที่อยากเห็นร่วมกัน คืออะไร ซึ่งถือเป็นการลงใจเล็กๆ ว่า กลุ่มชาวบ้านจะยังคงยืนยัน ว่าจะไปต่อหรือไม่หรืออยากจะจ้างงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาของชุมชนหรือไม่

ส่วนในเวทีที่ 2 – 4 จะเป็นเวทีพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัย สิ่งที่ทีมงานต้องเติมความรู้ ให้กับทีมวิจัย ก็คือ ในเรื่องของความเป็นเจ้าของ การฝึกทักษะการคิดวิเคราะห์ เชื่อมโยงให้เห็น ภาพรวมของโครงการ และฝึกการเขียนโครงการแบบง่ายๆ หรือการทำ Story Board หรือวาดภาพให้ เห็นภาพสถานการณ์ ภาพฝันที่อยากเห็นร่วมกันและแผนกิจกรรมที่จะนำไปสู่เป้าหมาย ซึ่งกระบวนการ ดังกล่าวจะนำไปเขียนเป็นข้อเสนอโครงการฉบับเต็มต่อไป

กระบวนการที่ทำให้กลุ่มชาวบ้าน เริ่มทำทีละขั้น การถ่ายทอดความคิดออกมาเป็น ภาพ ทำให้ระบบคิดของทีมวิจัย เป็นขั้นตอน สามารถเชื่อมโยงเรื่องราว และบอกเล่าให้คนอื่นรู้เรื่องราว ของตนเองได้ ในขณะเดียวกันการต้องสื่อสารผ่านภาพวาด ทำให้กลุ่มชาวบ้านเริ่มเรียนรู้การทำงาน เป็นทีม ที่มีการแบ่งบทบาทที่มีคนคิด คนเขียน คนระบายสี การยอมรับฟังความเห็นของกลุ่มเพื่อน แต่ ละคนเริ่มกล้าทำในสิ่งที่ตนถนัด เพื่อเติมเต็มงานของกลุ่ม และทำให้กล้าที่จะแชร์ความคิดเห็นในกลุ่ม มากขึ้น ซึ่งทีมงานเองก็จะเริ่มเห็นความถนัดหรือศักยภาพของชาวบ้านแต่ละคน การได้จับ ได้คิด ได้ เขียน ได้ทำ ก่อให้เกิดความรู้สึกผูกพันกับงานนั้นๆ จนพัฒนาเป็นความรู้สึกเป็นเจ้าของ

อย่างไรก็ตามทีมงานยังมีข้อค้นพบใหม่ว่า เห็นถึงจุดอ่อนของกระบวนการจัดเวที ที่เน้น ให้ชาวบ้านคิดและเขียนจนบรรยากาศของกิจกรรมเคร่งเครียด อยู่ในโหมดใช้สมอง จนบางครั้งชาวบ้าน เกิดความล้า บทเรียนนี้ทำให้ทีมงานมองว่า ควรปรับกระบวนการให้มีการ “เติมพลังในฐานใจ” ให้มาก ขึ้น เพื่อปลุกพลังให้ชาวบ้าน เกิดความฮึกเหิมในการทำงานเพื่อส่วนรวมต่อไป

ภายหลังเมื่อ(ร่าง)ข้อเสนอโครงการวิจัยมีความสมบูรณ์และได้ดำเนินการส่งไปยัง สกว.ฝ่ายเพื่อพิจารณา และนัดหมายในการจัดเวทีพิจารณาโครงการ สิ่งที่ทีมวิจัยต้องเตรียมตัวในเวที นำเสนอ คือ

1. พลังใจที่พร้อมทำงานเพื่อส่วนรวม และมีความพร้อมในการนำเสนอข้อมูลที่เป็นจริงตามสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้น และแผนการขับเคลื่อนสู่แนวทางการแก้ไขปัญหา

2. รูปแบบการนำเสนอที่มากกว่าข้อมูลโครงการวิจัยที่ส่งให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณา นั้นหมายถึงเบื้องหลังความคิดการจัดทำโครงการและเป้าหมายที่อยากเห็นร่วมกัน ตลอดจนผลที่จะเกิดขึ้นทั้งในส่วนของทีมวิจัย ต่อโครงการและต่อชุมชน ประเทศชาติ

3. ผลลัพธ์โครงการวิจัย หากสามารถขับเคลื่อนงานวิจัยไปตามแผนกิจกรรม

สิ่งต่างๆ เหล่านี้จำเป็นที่พี่เลี้ยง/ทีมงานต้องมีทักษะในหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของข้อมูล การเตรียมความพร้อมของทีมวิจัย และรูปแบบการนำเสนอ ซึ่งต้องเข้าใจบริบทของชาวบ้านว่าการนำเสนอแบบนั้นไม่ใช่เรื่องง่าย จึงจำเป็นต้องมีการซักซ้อม ทำความเข้าใจให้ถ่องแท้ถึงเนื้อหาโครงการ และเติมเต็มพลังใจให้กับทีมวิจัยควบคู่กันไป

ช่วงกลางน้ำ ถือเป็นช่วงที่สำคัญอย่างยิ่งหย่อนไปกว่าช่วงต้นน้ำ ซึ่งช่วงนี้เป็นช่วงของการติดตามหนุนเสริมกระบวนการทำงานของทีมวิจัย ดังนั้น สิ่งสำคัญที่พี่เลี้ยงหรือทีมงานต้องมี คือ

- **ความมุ่งมั่นตั้งใจ**ของทีมงาน ที่จะต้องลงไปในพื้นที่วิจัยอย่างสม่ำเสมอ และมีช่วงห่างพอสมควร ซึ่งหากเข้าไปบ่อยจนเกินไป ก็อาจทำให้ทีมวิจัยติดพี่เลี้ยงได้ และขณะเดียวกันความตั้งใจที่จะทำงานให้ประสบความสำเร็จ ถือเป็นสิ่งที่พี่เลี้ยงจะต้องมีและร่วมเรียนรู้ไปทีมวิจัยด้วย

- **อยู่เคียงข้างกันเสมอ** ถือเป็นอีกกลยุทธ์หนึ่งที่ทีมงานจะต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ทั้งในส่วนองงานวิจัยและงานด้านอื่น ๆ ที่บางครั้งทีมวิจัยอาจจะประสบกับปัญหา และต้องการความเห็นหรือข้อเสนอแนะ ในฐานะที่เป็นทีมงานที่ลงเรือลำเดียวกันแล้ว การอยู่เคียงข้างกันจะช่วยทำให้ทีมวิจัยมีพลังในการทำงาน และพร้อมที่จะเติมเต็มซึ่งกันและกัน

- **มองเป้าหมายร่วมกัน** จำเป็นอย่างยิ่งของกระบวนการหนุนการทำงานวิจัย นั่นคือ ทั้งสองส่วนต้องมีเป้าหมายที่ชัดเจน และมีกระบวนการที่จะนำไปสู่จุดหมายร่วมกัน ขณะเดียวกันบทบาทพี่เลี้ยงหรือโค้ช จะต้องเป็นคุณอำนวย คือ อำนวยความสะดวกให้กับทีมวิจัย เช่น การฝึกทักษะการเติมเต็มเครื่องมือ หรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ขณะเดียวกันก็เป็นเสมือนเพื่อนร่วมทางที่ดี และคอยประคับประคองทีมวิจัยให้ไปสู่เป้าหมาย ซึ่งบางครั้งในช่วงระหว่างการดำเนินงาน ทีมวิจัยอาจมีความท้อใจไม่อยากทำงานต่อ บทบาทของพี่เลี้ยงจึงมีความสำคัญที่จะต้องหนุนเสริมกำลังใจ และสร้างบรรยากาศที่ดีในการทำงาน

- **ให้ความสำคัญการทำงานเป็นทีมมากกว่าตัวบุคคล** ถือเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง ซึ่งกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ยึดหลักในเรื่องของการสร้างการมีส่วนร่วม หลายครั้งที่มักเจอปัญหา คือ ความคิดของคนใดคนหนึ่งมีอิทธิพลเหนือกลุ่มทีมวิจัย ซึ่งเมื่อเจอสถานการณ์เช่นนี้ จำเป็นที่ทีมวิจัยต้องกลับมาคิดทบทวนใหม่ว่า งานวิจัยท้องถิ่นเน้นในเรื่องการมีส่วนร่วม และเน้นในเรื่องของการแลกเปลี่ยนพูดคุยอย่างสร้างสรรค์ ซึ่งจะนำไปสู่การหาคำตอบร่วมกัน ดังนั้น การทำงานจึงต้องสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มต้น และยึดหลักความเสมอภาคทางความคิดและการกระทำ ซึ่งจะก่อให้เกิดพลังกลุ่มที่มีความสำคัญต่อชุมชน ทั้งในปัจจุบันและอนาคต

- **ทำเป็น คิดเป็น อยู่เป็น** ซึ่งหมายถึง กระบวนการทำงานวิจัย ต้องมีการทำงานเป็นทีม จัดการเป็น และสามารถวิเคราะห์ สังเคราะห์สิ่งที่ได้เรียนรู้ให้เป็นปัญญาหรือความรู้ที่สูงขึ้น และสามารถนำไปใช้ได้ และสามารถนำเอาผลวิจัยหรือแนวทางการขับเคลื่อนงานผ่านการ

เรียนรู้จากกระบวนการงานวิจัย ไปปรับใช้หรือแก้ไขปัญหของชุมชน และดำรงชีวิตที่เจริญและอยู่ร่วมกันเป็น รวมถึงสื่อสารให้คนทั้งในและนอกพื้นที่ได้รับรู้ และก่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกัน ทั้งเข้าใจปัญหา (ทุกข์) เข้าใจเหตุของปัญหา (สมุทัย) เข้าใจว่าอะไรดีสำหรับอะไร (นิโรธ) และเข้าใจวิธีการที่จะทำให้สำเร็จหรือแนวทางแก้ไข (มรรค) เพราะการสร้างความรู้คืองานวิจัย การวิจัยจะต้องเป็นวิถีชีวิต

ช่วงปลายน้ำ (สิ้นสุดโครงการงานวิจัย..จุดเริ่มต้นงานวิจัยและพัฒนา) ถือเป็นช่วงที่กระบวนการงานวิจัยจะสิ้นสุดลง แต่ทีมงานเชื่อมั่นว่ามันเป็นจุดเริ่มต้นมากกว่า เพราะภายหลังที่สิ้นสุดโครงการ ชุมชนเองก็น่าจะได้คำตอบอะไรบางอย่างและอยากที่จะแก้ไขปัญหเพื่อให้เห็นเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น ดังนั้น การอยู่เคียงข้าง เสริมพลังใจและเรียนรู้เพื่อต่อยอด จึงมีความสำคัญสำหรับการเป็นบทบาทที่เลี้ยง และพร้อมที่จะก้าวไปพร้อมกับทีมวิจัยและชุมชน ซึ่งจึงหวั่นไหวต่อไปจำเป็นต้องอาศัยทั้งกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นควบคู่ไปกับกระบวนการงานพัฒนา เพื่อที่จะได้มีการต่อยอดหรือนำเอาแนวทางการแก้ไขที่ผ่านการทดลองปฏิบัติให้เห็นผลระดับหนึ่ง ไปใช้ในชีวิตจริงของคนในชุมชน

5. การเข้าร่วมเวทีอื่น ๆ

การเข้าร่วมกิจกรรมเวทีต่าง ๆ ของ NODE นาน ในปีงบประมาณ 2560 เพื่อการจัดการความรู้และเชื่อมโยงเครือข่าย ในปีงบประมาณ 2560 (ตุลาคม 2559 – กันยายน 2560) มีทั้งหมด 34 ครั้ง (เป็นเวทีที่นอกเหนือจากแผนงานปกติของ NODE) ซึ่งแยกตามรูปแบบของกิจกรรมเวที ดังนี้

1. เป็นเวทีที่จัดโดย สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น กิจกรรมหลักๆ ได้แก่ เวทีประชุม RC ภาคเหนือ ครั้งที่ 1 (เรียนรู้พื้นที่เศรษฐกิจพิเศษข้ามประเทศ) ณ เมืองเชียงตุง รัฐฉาน ประเทศพม่า เวทีประชุม RC ภาคเหนือ ครั้งที่ 2 ณ ลำปางรีสอร์ท จังหวัดลำปาง เวทีพัฒนาศักยภาพอบรม SYSTEM THINKING THAILAND 4.0 ภาคประชาชน เวทีสังคมไทยไร้คอร์รัปชัน จัดโดยฝ่ายชุมชนและสังคม (ฝ่าย 4) 3 ครั้ง เวทีมอบโล่รางวัลโครงการวิจัยเด่น ประจำปี 2559 โดยโครงการวิจัยฯบ้านผาสุข อำเภอปอเกื้อ จังหวัดน่าน ได้รับรางวัลในครั้งนี้ด้วย และเวทีครบรอบ 25 ปี สกว. รวมทั้งสิ้นจำนวน 10 ครั้ง

2. เป็นการร่วมเวทีการประชุมและกิจกรรมของหน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ ในจังหวัด ได้แก่ การประชุมเครือข่ายทรัพยากรน่าน สภาองค์กรชุมชนน่าน สาธารณสุขจังหวัดน่าน โครงการรักษาน่าน นอกจากนั้นยังเป็นการประชุมร่วมกันระหว่างภาคีเครือข่ายประเด็นอื่นๆ เช่น เครือข่ายเยาวชนน่าน เครือข่ายพระสงฆ์ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) เป็นต้น ทั้งนี้โดยมีเป้าหมายร่วมกันคือ การสร้างเมืองน่านให้น่าอยู่คู่ป่าต้นน้ำ เหมือนดังคำกล่าวที่ว่า "น่านเมืองเก่าที่ชีวิตคู่ป่าต้นน้ำ" มีการเข้าร่วมประชุม จำนวน 14 ครั้ง

3. เข้าร่วมเวทีการประชุมของหน่วยงาน องค์กรต่างๆ ในระดับประเทศ เช่น เวทีพลังเยาวชน (Active citizen) จัดโดยมูลนิธิสยามกัมมาจล เวทีเกษตรกรรมยั่งยืนภาคเหนือ (นิเวศบริการ) ที่จังหวัดลำปาง และจังหวัดลำพูน จัดโดยมูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย) มีการเข้าร่วมประชุมทั้งหมด จำนวน 10 ครั้ง

บทที่ 4

ผลการดำเนินงาน

การดำเนินงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน ประจำปีงบประมาณ 2560 ได้ดำเนินงานตามเป้าหมาย ยุทธศาสตร์ คือ

1. การส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนท้องถิ่นในจังหวัดน่าน ใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการหนุนเสริมให้แต่ละชุมชนเกิดการเรียนรู้ พร้อมทั้งจะเรียนรู้ ตัดสินใจได้อย่างอิสระ
2. ชุมชนสามารถจัดการและพัฒนา “ทุน” (คน ภูมิปัญญา ทรัพยากร สิ่งแวดล้อม) ของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ นำไปสู่ชุมชนที่มีความเข้มแข็ง และสามารถพึ่งตนเองได้
3. การสร้างชุมชนในการจัดการทรัพยากรที่ทำให้เห็นวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำน่านอย่างสมดุลและยั่งยืน
4. การต่อยอดพื้นที่วิจัยเดิมให้เป็นพื้นที่ต้นแบบและเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ในรายประเด็น การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรภาคีต่าง ๆ ในการเชื่อมประสานการทำงานร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นด้านทรัพยากรธรรมชาติ ภัยธรรมชาติ และความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่จังหวัดน่าน

ซึ่งผลการดำเนินงานในปีงบประมาณ 2560 มีผลการดำเนินงาน ดังนี้

4.1 การพัฒนาศักยภาพทีมงานโหนด

การพัฒนาศักยภาพทีมงานโหนด ถือเป็นพันธกิจและยุทธศาสตร์หนึ่ง ซึ่งในการดำเนินงานในช่วงระยะที่ 1 ได้ดำเนินการไปตามกรอบการดำเนินงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน ในลักษณะของ On the job training ซึ่งกรอบการดำเนินงานที่ถือเป็นการพัฒนาศักยภาพดังกล่าวได้แก่ กิจกรรมการพัฒนาโครงการวิจัย การติดตามหนุนเสริมโครงการวิจัย การบริหารจัดการ NODE การพัฒนาศักยภาพผ่านเวที RC ภาคเหนือ หรือเวทีที่ทาง สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น และฝ่ายชุมชนและสังคม (ฝ่าย 4) จัดขึ้น รวมถึงการพัฒนาศักยภาพผ่านโครงการเยาวชนน่าน ซึ่งจัดโดยมูลนิธิสยามกัมมาจล เช่น การฝึกอบรมหลักสูตรวิทยากรกระบวนการ ที่เสมสิกขาลัย เป็นต้น รวมถึงการเชื่อมงานกับองค์กรภาคีต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอก โดยการพัฒนาศักยภาพจะถูกกระจายบทบาทตามศักยภาพของเจ้าหน้าที่แต่ละคน รวมถึงการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นและการทำงานภาคสนามให้กับพี่เลี้ยงโหนดคนใหม่ ซึ่งในปีงบประมาณ 2560 ภายใต้โครงการสังคมไทยไร้คอร์รัปชัน ซึ่งเป็นการทำงานร่วมกับฝ่ายชุมชนและสังคม (ฝ่าย 4) ได้ได้รับการพิจารณาให้มีการเพิ่มพี่เลี้ยงอีก 1 คน เพื่อให้สอดคล้องกับภาระงานในพื้นที่ รวมถึงเป็นการเสริมสร้างศักยภาพการทำงานวิจัยให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

กระบวนการทำงานของโหนดน่าน ซึ่งในการลงพื้นที่หรือการทำกิจกรรมในแต่ละครั้ง จะมีการวางแผนการดำเนินงาน วางเป้าหมายการทำงานร่วมกัน (Before Action Review) รวมถึงภายหลังการดำเนินงานแต่ละกิจกรรมและในแต่ละเดือน จะมีการสรุปประเมินผลการพัฒนาศักยภาพ และการสรุปบทเรียน (After Action Review) ร่วมกับทีมงานที่ปรึกษา เพื่อให้เห็นความก้าวหน้า ปัญหา

และอุปสรรค เพื่อวางแผนหาแนวทางออกร่วมกัน ถือเป็นการยกระดับการพัฒนาศักยภาพในกรณีนั้นๆ รวมถึงการเติมเต็มทักษะความรู้ในด้านต่าง ๆ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของคนทำงาน ทั้งในส่วนของเอกสาร หนังสือ วารสาร บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้พี่เลี้ยงรู้เท่าทันสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ทั้งนี้จะเป็นส่วนสำคัญในการเพิ่มทักษะการทำงานในแต่ละด้านอีกทางหนึ่ง

4.1.1 การพัฒนาศักยภาพผ่านการปฏิบัติงานจริง (On the job training)

การพัฒนาศักยภาพทีมงาน NODE นำน คือ การเรียนรู้ หรือการพัฒนาศักยภาพทีมงาน NODE ผ่านการปฏิบัติงานจริง มีเป้าหมายสำคัญ 4 ประการ ได้แก่

1. การเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติอย่างแท้จริง เพื่อยกระดับความสามารถในการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (CBR) เริ่มตั้งแต่ เทคนิคการเข้าชุมชน การวางตัว มารยาททางสังคม ความสามารถในการใช้เครื่องมือให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่และเนื้อหา การวิเคราะห์พื้นที่ การพัฒนาโครงการ การติดตามโครงการ ทั้งระบบ ซึ่งการปฏิบัติดังกล่าวจะนำไปสู่ความเข้าใจในกระบวนการทำงานอย่างละเอียดในทุกขั้นตอน และจะเป็นผลให้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นทุกชิ้นมีคุณภาพ สามารถนำความรู้ไปจัดการแก้ไขปัญหาในระดับชุมชนได้อย่างแท้จริง ขณะเดียวกันทีมงานโหนดก็จะได้พัฒนาศักยภาพในแต่ละด้านไปพร้อม ๆ กัน โดยผ่านการเรียนรู้จากพี่ ๆ และเรียนรู้จากชุมชน รวมถึงโจทย์วิจัยที่มีความหลากหลาย

2. การพัฒนาทักษะความสามารถในการบริหารจัดการสำนักงาน งานหลักที่เน้น คือ การจัดการระบบเอกสาร ข้อมูลความรู้ที่เกิดขึ้น ให้จัดเก็บเป็นระบบ สามารถค้นหาและนำไปใช้ประโยชน์ได้สะดวก รวดเร็ว ทั้งในระบบเอกสาร และระบบไฟล์ข้อมูล รวมถึงทักษะการจัดบันทึกข้อมูลภาคสนามตลอดจนการสื่อสารการทำงานโหนดให้สังคมภายนอกได้รับรู้ ผ่านช่องทางสื่อสารต่าง ๆ

3. การพัฒนาศักยภาพความสามารถด้านการจัดการความรู้ การเป็นกระบวนการ การสร้างพลังกลุ่ม การจับประเด็น การตั้งคำถาม (กว้าง กระชับ ลงลึก ช้อน เชื่อมโยง)

กว้าง หมายถึง การชวนพูดชวนคุยในเรื่องราวต่างๆที่อยู่ในชุมชน เช่น การทำงาน การทำมาหากิน ครอบครัว ชุมชน ความสัมพันธ์ ซึ่งการชวนคุยแบบเป็นกันเอง จะทำให้เกิดความสนิทสนมคุ้นเคยกันมาก และขณะเดียวกันชาวบ้านก็จะถามตอบเราได้ด้วย ซึ่งถือเป็นการสร้างบรรยากาศที่ดีในการแลกเปลี่ยนพูดคุย จากนั้นจึงค่อยกระชับเข้าสู่ประเด็นที่สามารถลงลึกในรายละเอียดได้ หรือเป็นประเด็นร่วมของชุมชน ทั้งในส่วนของทุกข์ – ทนทางสังคมในพื้นที่

กระชับ หมายถึง ในการร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชน เราไม่สามารถที่จะไปชวนคุยถึงสถานการณ์บางอย่างได้โดยตรง หรืออาจจะพูดไปเรื่อย ๆ จนหาที่ลงไม่ได้และไม่ตอบโจทย์เวทีการพูดคุย การพูดให้กระชับอยู่ในประเด็นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง แต่เมื่อมีการแลกเปลี่ยนพูดคุยร่วมกัน จะมีบางประเด็นหรือประโยคที่สำคัญ ที่เรามองเห็นว่าจะป็นวรรคทองหรือเป็นประเด็นที่สามารถจะเป็นประเด็นร่วมของคนในชุมชน ทั้งในส่วนของทุกข์และทนในพื้นที่ เราก็จะกระชับคำถามลงในประเด็นนั้น ๆ เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนพูดคุยกัน ซึ่งที่ผ่านมามีการชวนคุยจนทำให้เกิดความกระชับในเนื้อหาของแลกเปลี่ยนจะช่วยทำให้เกิดเป็นประเด็นร่วม และทุกคนสามารถแชร์ความเห็นกันได้

มาก ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาข้อเสนอโครงการ เพื่อให้เกิดการเห็นภาพร่วมกันของคนในชุมชน

ลีก หมายถึง ในระหว่างที่มีการแลกเปลี่ยนพูดคุยกัน มักจะมีวรรคทองหรือวลีเด็ดที่จะเป็นทั้งส่วนของสถานการณ์หรือทุนของดีของชุมชน ที่เป็นประเด็นร่วมกัน ทีมพี่เลี้ยงที่ทำหน้าที่เป็นคนตั้งคำถาม จะต้องจับประเด็นให้ได้ว่าอะไรคือสาระสำคัญของการพูดคุย เมื่อได้ประเด็นแล้วจะต้องตั้งคำถามเพื่อลงลึกในรายละเอียด เพื่อที่จะได้เห็นในส่วนที่มีความละเอียดในประเด็นที่มีความคิดเห็นร่วมกัน ทั้งนี้การตั้งคำถามของพี่เลี้ยงจะเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้ได้ข้อมูลที่มีความละเอียดและเห็นสถานการณ์ปัญหาที่แท้จริงได้ ดังนั้น ทักษะในการตั้งคำถาม การชวนพูด ชวนคิด ชวนคุยและการวิเคราะห์สถานการณ์อย่างเป็นขั้น จึงเป็นคุณลักษณะอีกประการหนึ่งที่มีความสำคัญของการเป็นพี่เลี้ยงนักวิจัย

ข้อ หมายถึง การสนทนาแลกเปลี่ยนในเวทีการวิเคราะห์ชุมชนในแต่ละครั้ง มักจะมีประโยคเนื้อหาที่สำคัญที่จะเป็นประเด็นให้เกิดการแลกเปลี่ยนในวงได้ กระบวนการหรือพี่เลี้ยงจะต้องชวนคำพูดนั้นๆ เพื่อเป็นคำถามในการถามต่อ เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนที่หลากหลายและลงลึกในรายละเอียดให้มากที่สุด

เชื่อมโยง หมายถึง การจัดเวทีแต่ละครั้ง ย่อมมีความหลากหลายทางความคิดและคำพูด ดังนั้นบทบาทพี่เลี้ยงในฐานะที่เป็นคนชวนพูดชวนคุย จะต้องเชื่อมโยงคำพูดจากเวทีเสวนาในแต่ละประเด็น ให้มีความสมบูรณ์และสอดคล้องกับบริบทพื้นที่ รวมถึงเชื่อมโยงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนกับสิ่งที่อาจจะพัฒนาต่อยอดเป็นโจทย์วิจัยต่อไป โดยทั้งนี้ จำเป็นที่จะต้องมีการขึ้นฟริชาร์ดการพูดคุยกัน ตั้งแต่เริ่มแรก เพื่อให้เห็นกระบวนการพูดคุยและเนื้อหาประเด็นการพูดคุย ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เข้าร่วมเวทีได้เห็นประเด็นและสถานการณ์ที่เกิดขึ้น และเป็นการคิดเชื่อมโยงระหว่างความคิดของหลายๆ คน จนตกผลึกเป็นความคิดร่วมของคนในชุมชน โดยมีเครื่องมือที่จะช่วยให้เห็นภาพร่วมกันได้ คือ การเขียนเป็น MIND MAP STORY BOARD TIME LINE ฯลฯ ซึ่งจะช่วยให้ชุมชนมองปัญหา ครอบคลุมทุกมิติและมีความสัมพันธ์กัน ซึ่งในบางครั้งบางกรณี จำเป็นที่จะต้องมีการศึกษาเรียนรู้ร่วมกันผ่านงานวิจัย บางปัญหาอาจไม่จำเป็นต้องทำวิจัยก็ได้ เพราะมีหลายๆ ชุมชนที่ประสบกับปัญหาที่คล้ายกันและสามารถแก้ได้ และนำเอามาเป็นบทเรียนในการแก้ไขปัญหของชุมชน และบางปัญหาจำเป็นที่จะต้องอาศัยหลายๆ ภาคส่วนเข้ามาช่วยแก้ไข หรือดำเนินงานทั้งในส่วนของงานวิจัยและงานพัฒนาควบคู่กันไป ดังนั้นสิ่งสำคัญที่สุด คือ การมองปัญหาให้ทะลุและลงลึกในรายละเอียด รวมถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ตั้งแต่เริ่มกระบวนการ ซึ่งจะช่วยให้เห็นเป้าหมายหรือธงที่ชุมชนอยากไปให้ถึง เพื่อแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น ด้วยกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

นอกนั้นยังรวมถึง การเขียนแผนที่ความคิด (Mind Map) การเขียนฟริชาร์ด time line รวมถึงการแสวงหาความรู้ใหม่ เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการหนุนเสริมโครงการวิจัย การพัฒนาข้อเสนอโครงการ งานเครือข่ายภาคประชาสังคม รวมสามารถผลิตเอกสาร ผลิตสื่อความรู้จากการสรุปรายงานเชิงสังเคราะห์จากการประชุมต่างๆ ที่เป็นประโยชน์

4. การพัฒนาขีดความสามารถในการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานองค์กร ภาคี ต่างๆที่เกี่ยวข้องในประเด็นงาน ไม่ว่าจะเป็นในระดับพื้นที่ หรือนอกพื้นที่ ทั้งหน่วยงานรัฐ หรือเอกชน เป็นการแสวงหาภาคีร่วมในการจัดการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน ซึ่งทางโหนดน่านมีความตระหนักดีว่า การพัฒนาหรือการแก้ไขปัญหาในชุมชน/พื้นที่ จำเป็นที่จะต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน เข้ามามีบทบาทในการหนุนกระบวนการทำงานของชุมชน โดยอาศัยทักษะความรู้ที่เกิดขึ้นจาก กระบวนการวิจัย มาเป็นเครื่องมือและแนวทางในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน ดังนั้นในปีงบประมาณ 2560 โหนดน่าน จึงได้เน้นการเชื่อมงานกับภาคีเครือข่าย ทั้งในจังหวัดและส่วนกลาง ซึ่งในช่วงระยะแรก ได้มีการเชื่อมโยงการทำงานกับทางสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่าย ชุมชนและสังคม (ฝ่าย 4) โดยเป็นการเชื่อมงานภายใต้โครงการสังคมไทยไร้คอร์รัปชัน มูลนิธิสยามกัมมาจล ภายใต้โครงการ Active Citizen โครงการพัฒนาศักยภาพเครือข่ายเยาวชนจังหวัดน่าน รวมถึงการเชื่อมงานประเด็น การศึกษากับทางสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดน่าน (กศน.จ. น่าน) และสภาพัฒนาองค์กรชุมชนจังหวัดน่าน (พอช.น่าน) ภายใต้ยุทธศาสตร์และยุทธการ “รวมพลัง ดอกไม้หลากสีเพื่อเมืองน่านบ้านเกิด”

4.2 เวทีประชุมประจำเดือน ระหว่างทีมงานและที่ปรึกษา

ภายหลังการดำเนินงานแต่ละกิจกรรมหรือแต่ละเดือน จะมีการสรุปประเมินผลการ ดำเนินงานและการสรุปบทเรียน (After Action Review) เพื่อให้เห็นความก้าวหน้า ปัญหาและอุปสรรค เพื่อวางแผนหาแนวทางออการ่วมกัน ซึ่งปีงบประมาณ 2560 ได้มีสาระการจัดประชุมประจำเดือน ดังนี้

สาระสำคัญในการประชุมประจำเดือนของ NODE มีกรอบการประชุมดังนี้

1. แนวทางการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภายใต้สถานการณ์ปัญหาของน่านและ ภายใต้กรอบยุทธศาสตร์โหนด ยุทธศาสตร์ชาติ แผนฯ 12 แผนฯ 20 ปี และ SDG รวมถึงยุทธศาสตร์ฝ่าย วิจัยเพื่อท้องถิ่น และ สกว. ปี 2560 และยุทธศาสตร์ใหม่ ปี 2561 - 2564

2. ยุทธศาสตร์การทำงานของโหนดน่าน และยุทธศาสตร์ของ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น และยุทธศาสตร์ของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย 4 ด้าน โดยเฉพาะการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย ด้านชุมชนและพื้นที่ คือ การนำกระบวนการ วิธีการ องค์ความรู้ การเปลี่ยนแปลง การเสริมพลัง อันเป็น ผลกระทบที่เกิดจากการวิจัยและพัฒนาชุมชน ท้องถิ่น พื้นที่ ไปใช้ให้เกิดประโยชน์การขยายผลต่อ ชุมชน ท้องถิ่นและสังคมอื่น

3. การขับเคลื่อนงานเชิงประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ ความมั่นคงทาง อาหาร เพื่อสร้างพื้นที่รูปธรรมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่านและการต่อยอดพื้นที่วิจัยเดิมให้เป็นพื้นที่ ต้นแบบ และเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ในรายประเด็น

4. การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรภาคีต่างๆ ในการเชื่อมประสานการ ทำงานาร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นด้านทรัพยากรธรรมชาติ ภัยธรรมชาติ ภัยจากนโยบายรัฐ

การท่องเที่ยว และความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่จังหวัดน่าน รวมถึงการทำงานร่วมกับมูลนิธิสยามกัมมาจล ในประเด็นการทำงานเกี่ยวกับโครงการเยาวชน ซึ่งถือเป็นการทำงานร่วมกันภายใต้ความเชื่อร่วมกันที่ว่า การทำงานกับเด็กเยาวชนคือการสร้างรากฐานให้กับชุมชนท้องถิ่น ซึ่งเด็กและเยาวชนถือเป็นหน่ออ่อนที่กำลังเติบโตเป็นผู้ใหญ่ในอนาคต

5. รายงานความก้าวหน้าของประเด็นงานที่รับผิดชอบ เช่น ทำอะไรบ้าง ผลเป็นอย่างไร และปัญหาอุปสรรคคืออะไร แนวทางแก้ไขที่คิดไว้คืออะไร และต้องการหนุนเสริมหรือความช่วยเหลือเรื่องใด เป็นต้น

6. รายงานภาพรวมการทำงานของ NODE โดยผู้ประสานงาน/แจ้งเรื่องที่ควรทราบ และแบ่งบทบาทการดำเนินงานและตัวชี้วัดการดำเนินงาน

7. กำหนดบทบาทการทำงาน กรณีงานเร่งด่วน เช่น ติดตามโครงการล่าช้า การเชื่อมประสานองค์กรภาคีต่างๆในการดำเนินงาน ตามยุทธศาสตร์และยุทธการ “รวมพลังดอกไม้หลากหลาย” เป็นต้น

8. รายงานความก้าวหน้าในการดำเนินงานของโครงการวิจัยชาวบ้านในแต่ละพื้นที่ รวมถึงการประชุมร่วมกับทีมที่ปรึกษา ในการพิจารณาข้อเสนอโครงการวิจัยของชาวบ้าน ที่ได้ส่งโครงการวิจัยเข้ามา เพื่อที่จะได้ร่วมกันพิจารณาและให้ข้อเสนอแนะ ก่อนที่จะดำเนินการส่งโครงร่างงานวิจัย ไปยัง สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นพิจารณา เพื่อร่วมกันกำหนดวันเวลา สถานที่ในการพิจารณาข้อเสนอโครงการ ร่วมกับทีมผู้ทรงคุณวุฒิทั้งจากส่วนกลางและในพื้นที่จังหวัดน่าน

9. การขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดน่าน ผ่านช่องทางสื่อสารมวลชน ทั้งรายการโทรทัศน์และสื่อสิ่งพิมพ์ และเวทีระดับต่าง ๆ ทั้งในจังหวัดและระดับประเทศ

10. รายงานการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ โดยเฉพาะการใช้ประโยชน์ด้านชุมชนและพื้นที่ โดยในปี 2560 ทางโหนดน่าน ได้คัดเลือกโครงการวิจัยการบริหารจัดการน้ำบ้านผาสุข ตำบลภูฟ้า อำเภอปัวเกลื้อ จังหวัดน่าน เสนอเป็นโครงการวิจัยเด่น ทั้งนี้เนื่องจากผลการดำเนินงานวิจัยดังกล่าวได้นำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ ทั้งในระดับชุมชน และการเชื่อมประสานกับหน่วยงานด้านการจัดการน้ำ ทำให้การแก้ไขปัญหาบรรลุปเป้าหมายที่วางไว้ และชุมชนในพื้นที่ได้รับผลประโยชน์จากโครงการวิจัยนี้

4.3 การสนับสนุนให้เกิดงานวิจัยในพื้นที่

ทิศทางการเคลื่อนงานของโหนดน่าน ปี พ.ศ. 2560 ที่ได้วางยุทธศาสตร์ ในการดำเนินงานอยู่ 2 ส่วน คือ

1) การสร้างพื้นที่ต้นแบบ “อำเภอปัวเกลื้อ” คือ พื้นที่ตำบลงพงา ซึ่งถือเป็นพื้นที่ที่มีการใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในการแก้ไขปัญหาของชุมชน มาตั้งแต่ปี 2552 โดยมีทั้งหมด 5 โครงการ ภายใต้ประเด็นและสถานการณ์ปัญหาด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งผลการดำเนินงานวิจัยที่ผ่านมา สามารถตอบโจทย์คำถามของชุมชนและสามารถที่จะสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนสามารถขับเคลื่อนกระบวนการทำงานเพื่อแก้ไขปัญหาาร่วมกันได้

ขณะเดียวกันในปีงบประมาณ 2558 โครงการวิจัยในพื้นที่ตำบลดงพญา ได้รับคัดเลือกให้รับโล่รางวัลโครงการวิจัยเด่น การใช้ประโยชน์ด้านชุมชนและพื้นที่ กล่าวคือ การนำกระบวนการวิธีการ องค์ความรู้ การเปลี่ยนแปลง การเสริมพลัง อันเป็นผลกระทบ ที่เกิดจากการวิจัยและพัฒนาชุมชน ท้องถิ่น พื้นที่ ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ การขยายผลต่อชุมชนท้องถิ่นและสังคมอื่น ซึ่งรางวัลดังกล่าว ถือเป็นความภาคภูมิใจของทีมนักวิจัยและชุมชน และในขณะเดียวกันปัจจุบันตำบลดงพญา กำลังมีสิ่งท้าทายใหม่เกิดขึ้น กล่าวคือ มีสถานการณ์ใหม่ที่กำลังเป็นภัยคุกคามกับชุมชนท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นการแย่งยึดที่ดิน เช่น นโยบายการทวงคืนผืนป่า การกว้านซื้อที่ดินของนายทุนเพื่อขายเก็งกำไร หรือทำธุรกิจด้านการท่องเที่ยว รวมถึงสิทธิในการเข้าถึงที่ดินทำกินและสิทธิในการเข้าถึงฐานทรัพยากรธรรมชาติ หรือแม้แต่การลดลงของฐานอาหารจากทรัพยากรธรรมชาติที่เริ่มมีน้อยลง เป็นต้น ซึ่งสถานการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนส่งผลกระทบต่อคนในชุมชนทั้งในปัจจุบันและอนาคตอันใกล้ ซึ่งเรื่องดังกล่าวถือท้าทายใหม่ ที่นักวิจัยเดิม 5 โครงการและผู้นำชุมชนในพื้นที่ตำบลดงพญา จึงมีความเห็นร่วมกันว่า ตำบลดงพญาน่าจะมีการขยับงานวิจัยให้เป็นระดับตำบล เพื่อเป็นการเสริมพลังในการตั้งรับปรับตัวกับสิ่งที่เกิดขึ้น โดยอาศัยทุนเดิมในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการมีส่วนร่วมของชุมชนและท้องถิ่น ความสมบูรณ์และความหลากหลายของฐานทรัพยากรและวิถีชีวิตที่ชุมชนยังคงพึ่งพาทรัพยากรอย่างเกื้อกูล ซึ่งจะเป็นพลังในการขับเคลื่อนการทำงานโดยอาศัยกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นเครื่องมือในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน ภายใต้สถานการณ์หรือโจทย์ร่วมของคนตำบลดงพญา และมีการทดลองปฏิบัติการให้เห็นผล โดยมีเป้าหมายร่วมกันคือ การสร้างพื้นที่รูปธรรมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูฐานทรัพยากรธรรมชาติเพื่อความมั่นคงทางอาหารของตำบลดงพญา อำเภอป่าเมรุ จังหวัดน่าน ทั้งนี้เพื่อให้คนในชุมชนและฐานทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างยั่งยืน มั่นคงในอนาคต และจะเป็นสมบัติร่วมกันของคนในชุมชนที่จะส่งต่อไปให้กับลูกหลานต่อไป ดังนั้นเพื่อการดำเนินงานวิจัยและพัฒนา สามารถขับเคลื่อนการทำงานร่วมกันได้ ขณะเดียวกันบทเรียนการทำงานวิจัยที่ผ่านมาทั้ง 5 โครงการ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหลาย ๆ ด้าน ทั้งในด้านการสร้างคนในชุมชนให้มองเห็นการเปลี่ยนแปลง เห็นปัญหาที่จะมีผลกระทบกับชุมชน โดยเฉพาะนักวิจัยชาวบ้าน ที่สามารถวิเคราะห์สถานการณ์ในพื้นที่ได้ตรงกับปัญหาที่เกิดขึ้น รวมถึงคนในชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ รวมถึงได้สร้างชุดความรู้ที่เป็นของชุมชนและมองเห็นคุณค่าของตัวเองและทุนด้านต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน มองเห็นการเปลี่ยนแปลงของฐานทรัพยากรธรรมชาติและความมั่นคงทางอาหารและปัจจัย สาเหตุและผลกระทบที่เกิดขึ้น ทั้งในอดีต ปัจจุบันและมองไปในอนาคต รวมถึงการสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็งและหาทางออกของปัญหาร่วมกัน รวมถึงการมีภาคีเครือข่ายต่าง ๆ เข้ามาร่วมกันทำงานเพื่อแก้ไขปัญหา ผลการดำเนินงานวิจัยในพื้นที่ตำบลดงพญาที่เริ่มเห็นแนวทางในการสร้างเป็นพื้นที่รูปธรรมในการขับเคลื่อนการทำงานในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว

ซึ่งสถานการณ์ดังกล่าว จำเป็นที่จะต้องมีการยกระดับทั้งในส่วนขอกระบวนการงานวิจัย ที่นักวิจัยและขอบเขตพื้นที่ให้กว้างมากยิ่งขึ้น รวมถึงจำเป็นต้องมีภาคีเครือข่ายในการทำงานกันทำงานเพื่อแก้ไขปัญหาและร่วมมือกันในการตั้งรับ ปรับตัว กับสิ่งที่เกิดขึ้นในปัจจุบันและอนาคต รวมถึงการหา

แนวทางในการสร้างพื้นที่รูปธรรมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารในระดับตำบล ซึ่งจะเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับชุมชนอื่น ๆ ได้เข้ามาเรียนรู้และนำไปปรับใช้กับชุมชนหรือพื้นที่ของตนเองต่อไป

โดยในปีงบประมาณ 2559 จึงได้มีการจัดทำโครงการวิจัยในลักษณะต่อยอดในงานเดิมเพื่อให้เห็นเป็นรูปธรรมทั้งในระดับพื้นที่และการขับเคลื่อนงานด้านการพัฒนาในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด ภายใต้ชื่อโครงการ “แนวทางการสร้างพื้นที่รูปธรรมการอนุรักษ์และฟื้นฟูฐานทรัพยากรธรรมชาติเพื่อความมั่นคงทางอาหาร ตำบลดงพญา อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน” ปัจจุบัน (ปีงบประมาณ 2560) โครงการวิจัยอยู่ในขั้นตอนการดำเนินงานวิจัยระยะที่ 1

2.) ขยายการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นร่วมกับองค์กรภาคีในพื้นที่จังหวัดน่าน ซึ่งในปีงบประมาณ 2560 ได้กำหนดยุทธศาสตร์ในการที่จะเชื่อมการทำงานร่วมกับเครือข่าย เนื่องจากเห็นว่าจะเป็นอีกช่องทางหนึ่งที่จะขยายผลกระทบงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้เร็วยิ่งขึ้น และเป็นการสร้างการยอมรับเครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยในเบื้องต้นมี กศน.น่านและ พอช.น่าน สนใจที่จะใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนการทำงานขององค์กร โดยได้ประสานมายังโหนดน่าน เพื่อไปให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และได้ลงพื้นที่เพื่อพัฒนาข้อเสนอโครงการ ดังนี้

กศน.จังหวัดน่าน ได้ลงพื้นที่ร่วมกับครูกศน.อำเภอกู่ช้าง อำเภอบ่อเกลือ และอำเภอนาน้อย ในการพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัย ซึ่งปัจจุบันอยู่ในช่วงของการพัฒนาโจทย์วิจัย

พอช.น่าน ได้ลงพื้นที่อำเภอนาน้อย เพื่อพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัยร่วมกับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ตำบลน้ำตก ตำบลศรีสะเกษและตำบลบัวใหญ่ ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการปลูกพืชผักเกษตรอินทรีย์เพื่อทดแทนการปลูกข้าวโพด สำหรับกลุ่มเกษตรกรที่หันหลังให้การปลูกพืชเชิงเดี่ยว

นอกจากนี้ยังได้มีการขยับการทำงานร่วมกับฝ่ายชุมชนและสังคม (ฝ่าย4) ในประเด็นสังคมไทยไร้คอร์รัปชัน ภายใต้โครงการ แนวทางการสร้างธรรมาภิบาลท้องถิ่นและกลไกเฝ้าระวังการทุจริตคอร์รัปชัน โดยชุมชนมีส่วนร่วม อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน โดยมีพื้นที่เป้าหมายจำนวน 3 ตำบล คือ ตำบลดงพญา ตำบลภูฟ้า และตำบลบ่อเกลือใต้

รวมถึงการขยับการทำงานร่วมกับมูลนิธิสยามกัมมาจล ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) ภายใต้โครงการพัฒนาศักยภาพเครือข่ายเยาวชน จังหวัดน่าน โดยในปี 2560 มีกลุ่มเยาวชนในพื้นที่จังหวัดน่าน 20 กลุ่ม เข้าร่วมโครงการ โดยกระจายอยู่เกือบทุกอำเภอของจังหวัดน่าน

ฉะนั้นการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในปีงบประมาณ 2560 จึงเป็นลักษณะของการต่อยอดงานวิจัยเดิมและในพื้นที่เดิม เพื่อสร้างเป็นพื้นที่รูปธรรมในการแก้ไขปัญหา รวมถึงเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับคนในชุมชนและนอกพื้นที่ และงานวิจัยที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดน่านในเชิงพื้นที่จะเน้นพื้นที่ที่ได้กล่าวมาแล้ว ทั้งนี้ ในการดำเนินงานของโหนดน่านในปี 2560 ได้กำหนดตัวชี้วัดการทำงานไว้ 3 ส่วน คือ 1. เกิดคนในพื้นที่ ที่สามารถอธิบายวิเคราะห์ปัญหาของตนเองได้ นักวิจัยท้องถิ่น

รู้จักหมู่บ้าน ชุมชน วิถีวัฒนธรรม อาชีพ ฐานทรัพยากรของตัวเองได้ 2. เกิดความรู้ท้องถิ่น (ภูมิปัญญาต่าง ๆ) ตามวัตถุประสงค์ และ 3 เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ มีพืชทดแทน มีอาชีพที่สัมพันธ์กับป่า เป็นต้น

การสนับสนุนให้เกิดงานวิจัยในพื้นที่จังหวัดน่าน จึงให้น้ำหนักในขั้นตอนของการพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัยที่จะตอบโจทย์ของชุมชนและเมืองน่าน ทั้งนี้เพื่อเป็นการสร้างพื้นที่ต้นแบบให้เกิดขึ้น โดยเฉพาะประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและความมั่นคงทางอาหาร รวมถึงการป้องกันความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้น โดยเฉพาะการขยายพื้นที่เพาะปลูกพืชเชิงเดี่ยว เช่น ข้าวโพด ยางพารา รวมถึงภัยคุกคามที่มาพร้อมกับกระแสการท่องเที่ยว และการขยายงานด้านพืชทดแทน ข้าวโพด เช่น การปลูกพืชแบบผสมผสานหรือเกษตรประณีต เป็นต้น รวมถึงการประสานงานร่วมกับองค์กรภาคีเครือข่ายในพื้นที่จังหวัดน่านและภาคีเครือข่ายที่เข้ามาทำงานในพื้นที่จังหวัดน่าน

ซึ่งกระบวนการพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัยในปี 2560 มีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

1. การประชาสัมพันธ์ผ่านเครือข่ายงานวิจัยเดิมและภาคีเครือข่าย จ.น่าน

เนื่องจากในปีงบประมาณ 2560 ได้มีเป้าหมายในการขยายงานในพื้นที่เดิมหรือต่อยอดโครงการวิจัยที่ประสบความสำเร็จ สามารถแก้ไขปัญหาของชุมชนได้ ซึ่งทางโหนดน่าน ได้วางเป้าหมายในการขับเคลื่อนไว้ 2 พื้นที่ คือ ตำบลดงพญา อำเภอบ่อเกลือ และขยายงานในประเด็นสังคมไทยไร้คอร์รัปชัน โดยใช้พื้นที่ฐานงานวิจัยเดิมในพื้นที่ตำบลดงพญา ตำบลบ่อเกลือใต้ และตำบลภูฟ้า เป็นพื้นที่นำร่อง รวมถึงประสานความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายในพื้นที่จังหวัดน่าน เช่น กศน.น่านและพอช.น่าน

โดยในพื้นที่อำเภอบ่อเกลือ ที่มีการต่อยอดงานวิจัยประเด็นการสร้างธรรมาภิบาลท้องถิ่นและกลไกการเฝ้าระวังการทุจริตคอร์รัปชัน ได้มีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งในส่วนของการทำงานโครงการวิจัยในแต่ละพื้นที่ ตลอดจนสถานการณ์ปัญหาใหม่ ที่ถือเป็นภัยคุกคามที่เข้ามาในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างธรรมาภิบาลท้องถิ่น และปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน ซึ่งการแลกเปลี่ยนพูดคุยกันดังกล่าว ที่มวิจัยและชาวบ้าน ได้ร่วมกันสะท้อนทั้งในด้านทุกข์และทุนของพื้นที่ รวมถึงผลดีของการใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหา ตลอดจนสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อชุมชน และตั้งโจทย์คำถามร่วมกันว่า ทำอย่างไรที่จะหาวิธีการแก้ไขปัญหาหรือมีกลไกในการเฝ้าระวังปัญหาคอร์รัปชันไม่ให้เกิดขึ้นในพื้นที่

ส่วนการทำงานร่วมกับ กศน.จ.น่าน ได้มีการจัดฝึกอบรมให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ให้กับผู้บริหาร กศน.น่านและพนักงานคณะครู กศน.น่าน ให้ได้รับทราบงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ตลอดจนจะสามารถเชื่อมประสานการทำงานกันได้อย่างไร และจะใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นเครื่องมือในการทำงานร่วมกับชุมชนที่ทาง กศน.น่าน ได้เข้าไปมีส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนงาน โดยเฉพาะประเด็นการศึกษา ที่มีความหลากหลายของกลุ่มผู้เรียนและสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้น

ส่วนของ พอช.น่าน ได้มีการไปให้ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น รวมถึงการเข้าร่วมเวทีที่ทาง พอช.จัดขึ้น ทั้งนี้เพื่อเป็นประสานการทำงานร่วมกัน รวมถึงได้ลงพื้นที่

พัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัยในพื้นที่ของ พอช. โดยมีกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ทาง พอช.น่าน ได้ให้การหนุนเสริมเข้ามาเป็นภาคีเครือข่าย และยับยั้งจากการพัฒนามาสู่การศึกษาวิจัย เพื่อที่จะได้ข้อมูลทั้งในส่วนของงานวิจัยและการพัฒนา

2. ลงพื้นที่ชุมชนเพื่อแนะนำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น การขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในปี 2560 นอกจากจะเน้นในเรื่องของการสร้างพื้นที่รูปธรรมให้เกิดขึ้นในเมืองน่าน จำนวน 1 พื้นที่ ซึ่งถือเป็นพื้นที่เป้าหมายแล้ว งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นยังได้รับความสนใจจากหลาย ๆ ชุมชน ที่ต้องการใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการค้นหาปัญหา การสร้างการมีส่วนร่วม และใช้เครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นเครื่องมือในการหาแนวทางการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน ซึ่งในช่วงระยะที่ 1 มีหลายหมู่บ้านได้ประสานงานมายังโหนดน่าน เพื่อไปให้ความรู้ความเข้าใจในกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ตลอดจนขั้นตอนการทำงานวิจัย ทั้งในพื้นที่ของอำเภอเวียงสา อำเภอทุ่งช้างและอำเภอเฉลิมพระเกียรติ อำเภอสองแคว อำเภอนาน้อย

โดยในแต่ละพื้นที่แต่ละพื้นที่ ได้มีการขั้นตอนการจัดเวทีประชุมชี้แจงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ดังนี้

1. แนะนำความเป็นมาของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น รวมถึงภาพรวมของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ทั้งในส่วนของนโยบาย แผนการทำงาน ฝ่ายต่าง ๆ รูปแบบการสนับสนุนงบประมาณการวิจัย เป็นต้น รวมถึงศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดน่าน ประกอบด้วย เนื้อหาสาระของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น การสนับสนุนเพื่อให้เกิดงานวิจัยในพื้นที่ และการดำเนินงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รวมถึงโครงการวิจัยชาวบ้านที่ดำเนินการเสร็จสิ้นไปแล้วและกำลังดำเนินการอยู่ เป็นต้น

2. แนะนำกระบวนการดำเนินงานของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และใช้สื่อ VCD งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น หรือสิ่งสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ เช่น วารสารงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เอกสารงานวิจัย หนังสือเล่มเล็ก เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อสร้างความเข้าใจกับชุมชน รวมถึงการใช้สื่อในการนำเสนอไปพร้อมกับการบรรยาย สามารถที่จะทำให้ชาวบ้านได้เข้าใจกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้ดียิ่งขึ้น ดังนั้น การที่ได้รับฟังการบรรยายและได้เห็นตัวอย่างการดำเนินงานวิจัยของแต่ละชุมชน ผ่านวีดิทัศน์ ช่วยให้ชาวบ้านสามารถเข้าใจงานวิจัยได้ดียิ่งขึ้น ซึ่งเสียงสะท้อนส่วนใหญ่ มักจะบอกว่า “งานวิจัยใคร ๆ ก็ทำได้”

3. การวิเคราะห์ชุมชนเพื่อให้เห็นทุกซ์ ทูณ โอกาส ศักยภาพของชุมชน หลังจากที่ได้ชี้แจงทำความเข้าใจถึงความเป็นมาของ สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นน่าน รวมถึงกระบวนการทำงานของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นแล้ว สิ่งที่ได้ดำเนินการ คือ การให้ชาวบ้านได้ร่วมกันวิเคราะห์ชุมชนของตนเอง เพื่อให้เห็นทั้งทุกซ์ (ปัญหา) ทูณ (ของดีในชุมชน) โอกาสและศักยภาพ โดยใช้เครื่องมือในการช่วยวิเคราะห์ คือ แผนที่ชุมชน (จากหมู่บ้าน) เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ เพื่อให้เห็นในสิ่งที่ชุมชนไม่เคยเห็น ผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยการทำแผนที่ชุมชน และจากกระบวนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ทำร่วมกัน และในฐานะของว่าที่นักวิจัย ซึ่งจำเป็นที่จะต้องอาศัยการทำงานเป็นทีม และมีเป้าหมายร่วมกันคือ การพัฒนา/ต่อยอดหรือแก้ไขปัญหาชุมชนของตนเอง

จากนั้น จึงเป็นการสำรวจปัญหา เพราะสิ่งที่ชาวบ้านคิดไว้ว่าจะทำเป็นโครงการวิจัย บางทีอาจไม่ได้คิดโดยชุมชน หรืออาจไม่ได้คิดโดยการมีส่วนร่วม แต่อาจถูกคิดโดยผู้นำหรือบุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ซึ่งไม่ได้ตอบโจทย์ที่แท้จริงของชุมชน เวลาวิเคราะห์ในการเลือก ทุกข์ ทน โอกาส จะช่วยให้ได้มองเห็นว่า ไม่ว่าในความทุกข์นั้นย่อมมีโอกาหรือข้อดี ๆ บางอย่าง ซึ่งจะช่วยให้ลดความทุกข์ได้ แต่ว่าต้องทำอย่างไรบ้าง ซึ่งเป็นโจทย์ที่ทั้งทำไว้ให้สำหรับคนในชุมชน ให้ร่วมกันคิด วางแผน และหาแนวทางการแก้ไขปัญหาต่อไป โดยอาศัยเครื่องมือในการช่วยแก้ไขปัญหา คือ กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพราะฉะนั้น เวลาที่ชุมชนมองภาพรวมในชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่การดำเนินงานการแก้ไขปัญหาที่ผ่านมา ส่วนใหญ่เวลาไปคุยกับราชการ ชาวบ้านมักจะพูดแต่เรื่องของปัญหา โน่น นั่น นี่ แต่ประเด็นอยู่ที่ว่า หากในสังคม /ชุมชน มีแต่ปัญหาคงจะอยู่กันไม่ได้ ในขณะที่เดียวกันทุกข์ มันมีทุน บางอย่างปะปนในพื้นที่ด้วย แต่สิ่งที่สำคัญคือการหยิบยกทั้ง 2 อย่าง ทั้งทุนและโอกาส มาช่วยผ่อนเบาทุกข์ ซึ่งเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงกันอยู่ นอกจากนั้น การเชื่อมโยงสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน ที่ชุมชนจำเป็นต้องนำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาแก้ไขปัญหาของชุมชน จำเป็นที่จะต้องเชื่อมโยงกับสถานการณ์ภายนอก สถานการณ์โลก ซึ่งมีผลกระทบต่อชุมชนและเป็นสิ่งที่ใกล้ตัวและมาเร็ว และจะส่งผลกระทบต่อตัวเราและชุมชน ฉะนั้น สิ่งที่สำคัญในการแก้ไขปัญหาของชุมชน คือ กระบวนการมีส่วนร่วม การพัฒนา แล้วมีงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือ เพราะงานวิจัยที่แท้จริง คือ การแสวงหาคำตอบ เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหา ผ่านกระบวนการวิเคราะห์ สังเคราะห์ของคนในชุมชน ซึ่งสิ่งสำคัญที่สุดของกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น คือ 1) โจทย์มาจากชุมชน 2) เน้นการมีส่วนร่วม 3) นำไปสู่การทดลองเพื่อแก้ไขปัญหาได้

ฉะนั้นงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ถือเป็นการทำให้คนมาร่วมคิด ทบทวนสถานการณ์ ตั้งคำถามต่อสิ่งที่เกิดขึ้น (ปรากฏการณ์) วางแผนในการหาข้อมูล ทดลองทำ กระบวนการการวางแผนหาข้อมูลต้องวิเคราะห์แล้วสรุปหาคำตอบ รวมถึงสรุปผลและถอดบทเรียนร่วมด้วย

4. สรุปผลการจัดเวทีชี้แจงกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น หลังจากที่ได้ชี้แจงเนื้อหา งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น รวมถึงกระบวนการและเครื่องมือ ทีมคณะทำงานโหนด ได้ให้ชาวบ้านของแต่ละหมู่บ้านไปปรึกษากันว่า การใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นอีกเครื่องมือหนึ่งในการแก้ไขปัญหาของชุมชน ดีหรือไม่และหากต้องการให้ทีมพี่เลี้ยงฯ นำน ไปพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัยในพื้นที่ ก็ให้ติดต่อประสานงานกลับมา เพื่อที่จะได้ร่วมกันพัฒนาข้อเสนอโครงการภายใต้ ทุกข์ ทน โอกาส ศักยภาพที่มีอยู่ในชุมชนของตนเอง อีกครั้งหนึ่ง

สรุปข้อเสนอโครงการวิจัย ประจำปีงบประมาณ 2560

การสนับสนุนให้เกิดโครงการวิจัยในพื้นที่นั้น มีเป้าหมายในการสนับสนุนให้เกิดโครงการวิจัยในเชิงปริมาณอย่างน้อย จำนวน 3 โครงการ NODE น่าน ได้ดำเนินการพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัย ในพื้นที่ยุทธศาสตร์และเป้าหมาย คือ พัฒนาโครงการวิจัยร่วมกับ กศน.น่าน ในพื้นที่อำเภอภูเพียง 1 โครงการ และอำเภอทุ่งช้าง จำนวน 1 โครงการ และพัฒนาโครงการร่วมกับสภาพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.น่าน) ในพื้นที่อำเภอนาน้อย 1 โครงการ รวม 3 โครงการ ซึ่งการดำเนินงานของโหนดนั้น ได้พัฒนาข้อเสนอโครงการ เพื่อเสนอต่อ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้จำนวน 3 โครงการ และพัฒนาโครงการสังคมไทยไร้คอร์รัปชัน ร่วมกับฝ่ายชุมชนและสังคม (ฝ่าย 4) ในพื้นที่อำเภอบ่อเกลือ จำนวน 3 โครงการ รวมทั้งหมด 6 โครงการ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นประเด็นที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์และเป้าหมายของโหนดและสกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น คือ ประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และความมั่นคงทางอาหาร โดยมีรายละเอียดดังนี้

ที่	ชื่อโครงการที่เสนอ	สถานะโครงการ
1	แนวทางสร้างระบบเกษตรอินทรีย์ที่เอื้อต่อการดำรงชีพให้ยั่งยืน โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนตำบลศรีสะเกษ ตำบลน้ำตก อำเภอนาน้อย จังหวัดน่าน	1. เพื่อทบทวนฐานทุนเดิมที่มีอยู่ทั้ง 5 ฐานประกอบด้วยฐานด้านกายภาพ เศรษฐกิจทรัพยากรธรรมชาติ มนุษย์และสังคมวัฒนธรรมและความเสี่ยงด้านต่างๆ รวมถึง สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการจัดการระบบเกษตรอินทรีย์ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันในพื้นที่ตำบลศรีสะเกษและตำบลน้ำตก 2. เพื่อศึกษากระบวนการเปลี่ยนแปลงทางความคิด ในการริเริ่มการเปลี่ยนแปลงจากการทำเกษตรแบบเคมีมาเป็นเกษตรอินทรีย์และปัจจัยแวดล้อม ที่เป็นข้อบ่งชี้ว่าเกษตรอินทรีย์สามารถเป็นเครื่องมือในการสร้างรายได้ ลดรายจ่าย สร้างเศรษฐกิจระดับครอบครัวได้อย่างไร 3. เพื่อรวบรวมชุดความรู้ของชุมชนท้องถิ่น (ผ่านงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น) รูปแบบด้านการจัดการระบบการเกษตรอินทรีย์ในชุมชนเพื่อการจัดการตนเองและเพิ่มเติมความรู้ใหม่เพื่อให้เท่าทันกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของสังคมในปัจจุบัน 4. เพื่อนำความรู้ที่ได้จากการวิจัยไปสู่การสร้างแรงจูงใจในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการผลิตของเกษตรกร สร้างแนวการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตจากเกษตรเคมีเป็นเกษตรอินทรีย์ การพัฒนาผลผลิต การเพิ่มรายได้ ลดรายจ่ายให้กับเกษตรกรและครอบครัว 1. เพื่อพัฒนาเป็นพื้นที่รูปธรรมหรือพื้นที่ต้นแบบ ในการปลูกพืชผักทดแทนการปลูกพืชเชิงเดี่ยว รวมถึงกระบวนการและแนวคิด

		ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ตำบลศรีสะเกษ ตำบลน้ำตก อำเภอนาน้อย จังหวัดน่าน
2	แนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่นำไปสู่การเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนที่มั่นคงโดยชุมชนมีส่วนร่วมบ้านสบยาว หมู่ที่ 7 ตำบลเมืองจัง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน	โครงการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์และเป้าหมาย คือ 1. เพื่อทบทวนฐานทุนเดิมทั้ง 5 ประกอบด้วย ฐานด้านกายภาพ ฐานเศรษฐกิจ ฐานทรัพยากรธรรมชาติ ฐานชุมชนและฐานวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น 2. เพื่อศึกษาศักยภาพในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชนที่ผ่านมา ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน 3. ศึกษารายได้ที่มาจากทรัพยากรธรรมชาติ ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน 4. เพื่อรวบรวมชุดความรู้ของชุมชนท้องถิ่น (ผ่านงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น)ด้านอนุรักษ์และฟื้นฟูฐานทรัพยากรธรรมชาติและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน 5. เพื่อหาแนวทางในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนที่มั่นคง
3	การจัดการสิ่งแวดล้อมที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมของกลุ่มชาติพันธุ์เผ่าถิ่น โดยชุมชนมีส่วนร่วม บ้านแพะกลาง ตำบลทุ่งช้าง อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน	โครงการวิจัยมีวัตถุประสงค์และเป้าหมาย คือ 1. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัย 4 ด้านหลัก ซึ่งได้แก่ ด้านที่อยู่อาศัย ด้านเศรษฐกิจ-สังคม ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านสุขภาพอนามัยกับการจัดการที่อยู่อาศัยของบ้านแพะกลาง 2. เพื่อศึกษาสถานการณ์การจัดการสิ่งแวดล้อมที่อยู่อาศัยของชุมชนบ้านแพะกลาง 3. เพื่อศึกษาปัจจัยเงื่อนไขที่มีผลต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมที่อยู่อาศัยของชุมชนบ้านแพะกลาง 4. เพื่อศึกษาผลกระทบที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อมที่อยู่อาศัยของชุมชนบ้านแพะกลาง 5. เพื่อหาแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมของชุมชนบ้านแพะกลาง
4	แนวทางการเสริมสร้างธรรมาภิบาลท้องถิ่น และการเฝ้าระวังติดตามการคอร์รัปชัน โดยชุมชนมีส่วนร่วม กรณีศึกษา : โครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูฐาน	โครงการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์และเป้าหมาย คือ 1.1 เพื่อศึกษาบริบทชุมชน ทูทางสังคม สถานการณ์ ในเรื่องธรรมาภิบาลและปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน ทั้งในระดับสังคมไทยและระดับพื้นที่และระบบ/กลไกทางสังคมต่อการจัดการและป้องกันแบบชาวบ้านกับปัญหาดังกล่าว 1.2 เพื่อศึกษาข้อมูลความรู้ท้องถิ่นด้านสถานการณ์และนิยาม

	ทรัพยากรธรรมชาติ พื้นที่ตำบลดงพญา อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน	ความหมาย/ทัศนคติต่อการคอร์รัปชันแบบต่างๆ เช่น แบบชาวบ้านแบบหน่วยงานรัฐในพื้นที่ แบบหน่วยงานที่เข้ามาหนุนเสริมการทำงานของชุมชนในพื้นที่ตำบลดงพญา อำเภอบ่อเกลือ 1.3 เพื่อสร้างความเข้าใจและการมีส่วนร่วมในปัญหาการคอร์รัปชันและ/หรือธรรมาภิบาลในพื้นที่ โดยใช้เครื่องมือการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) รวมทั้งให้ประชาชนในพื้นที่มีโอกาสกำหนดนิยามและปัญหาการคอร์รัปชันด้วยตนเอง 1.4 เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมและสร้างความร่วมมือของชาวบ้านและหน่วยงานในพื้นที่ต่อการแก้ไขปัญหาและสร้างกลไกเฝ้าระวังต้านคอร์รัปชัน และเกิดความร่วมมือกันของท้องถิ่น ทั้งภาครัฐ เอกชน หน่วยงาน องค์กรภาคชุมชน ร่วมมือกันปรึกษาหารือกัน เพื่อพัฒนาระบบและกลไกในการเสริมสร้างธรรมาภิบาลท้องถิ่นและระบบและกลไกในการป้องกันการทุจริต 1.5 เพื่อออกแบบและดำเนินการตามแนวทางเบื้องต้นของการแก้ปัญหา พร้อมทั้งประมวลผลความสำเร็จและอุปสรรคในการดำเนินการของแนวทางดังกล่าว 1.6 เพื่อทำการเรียนรู้และจัดกิจกรรมในพื้นที่ร่วมกับทีม SIAM Lab (Social Integrity Architecture and Mechanism Design Lab) 1.7 เพื่อวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค ข้อจำกัดของแนวทางปฏิบัติที่ใช้อยู่ในปัจจุบันของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งเป็นสาเหตุของการทุจริตคอร์รัปชันในโครงการหรือกิจกรรมในชุมชนท้องถิ่น 1.8 เพื่อกระตุ้นให้เกิดการตื่นตัว การเรียนรู้ ตระหนักรู้ เรื่องธรรมาภิบาลและการลด/ป้องกันคอร์รัปชันในชุมชนท้องถิ่น 1.9 เพื่อสรุปบทเรียนการทำงานร่วมกัน ทั้งในรายพื้นที่ รายประเด็น เพื่อวิเคราะห์ สังเคราะห์เป็นชุดความรู้ท้องถิ่นด้านการเสริมสร้างธรรมาภิบาลในระดับท้องถิ่น เพื่อหาแนวทางการสร้างวัฒนธรรมต้านคอร์รัปชันในระดับพื้นที่ ซึ่งจะช่วยป้องกันการคอร์รัปชันและลดการสูญเสียจากการคอร์รัปชันในระดับพื้นที่ที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น
5	แนวทางการเสริมสร้างธรรมาภิบาลท้องถิ่นและการติดตามเฝ้าระวังการคอร์รัปชัน โดยชุมชนมีส่วนร่วม กรณีศึกษา :	โครงการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์และเป้าหมาย คือ 1. เพื่อศึกษาบริบทชุมชน ทูทางสังคม สถานการณ์ ในเรื่องธรรมาภิบาลและปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน ทั้งในระดับสังคมไทยและระดับพื้นที่และระบบ/กลไกทางสังคมต่อการจัดการและป้องกันแบบชาวบ้านกับปัญหาดังกล่าว

	โครงการพัฒนาและงานก่อสร้างในพื้นที่ตำบลบ่อเกลือใต้ อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน	2. เพื่อศึกษาข้อมูลความรู้ท้องถิ่นด้านสถานการณ์และนิยามความหมาย/ทัศนคติต่อการคอร์รัปชันแบบต่างๆ เช่น แบบชาวบ้าน แบบหน่วยงานรัฐในพื้นที่ แบบหน่วยงานที่เข้ามาหนุนเสริมการทำงานของชุมชนในพื้นที่ตำบลบ่อเกลือใต้ อำเภอบ่อเกลือ 3. เพื่อสร้างความเข้าใจและการมีส่วนร่วมในปัญหาการคอร์รัปชันและ/หรือธรรมาภิบาลในพื้นที่ โดยใช้เครื่องมือการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) รวมทั้งให้ประชาชนในพื้นที่มีโอกาสกำหนดนิยามและปัญหาการคอร์รัปชันด้วยตนเอง 4. เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมและสร้างความร่วมมือของชาวบ้านและหน่วยงานในพื้นที่ต่อการแก้ไขปัญหาและสร้างกลไกเฝ้าระวังด้านคอร์รัปชัน และเกิดความร่วมมือกันของท้องถิ่น ทั้งภาครัฐ เอกชน หน่วยงาน องค์กรภาคชุมชน ร่วมมือกันปรึกษาหารือกัน เพื่อพัฒนาระบบและกลไกในการเสริมสร้างธรรมาภิบาลท้องถิ่นและระบบและกลไกในการป้องกันการทุจริต 5. เพื่อออกแบบและดำเนินการตามแนวทางเบื้องต้นของการแก้ปัญหา พร้อมทั้งประมวลผลความสำเร็จและอุปสรรคในการดำเนินการของแนวทางดังกล่าว 6. เพื่อทำการเรียนรู้และจัดกิจกรรมในพื้นที่ร่วมกับทีม SIAM Lab (Social Integrity Architecture and Mechanism Design Lab) 7. เพื่อวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค ข้อจำกัดของแนวทางปฏิบัติที่ใช้อยู่ในปัจจุบันของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งเป็นสาเหตุของการทุจริตคอร์รัปชันในโครงการหรือกิจกรรมในชุมชนท้องถิ่น 8. เพื่อกระตุ้นให้เกิดการตื่นตัว การเรียนรู้ ตระหนักรู้ เรื่องธรรมาภิบาลและการลด/ป้องกันการคอร์รัปชันในชุมชนท้องถิ่น เพื่อสรุปบทเรียนการทำงานร่วมกัน ทั้งในรายพื้นที่ รายประเด็น เพื่อวิเคราะห์สังเคราะห์เป็นชุดความรู้ท้องถิ่นด้านการเสริมสร้างธรรมาภิบาลในระดับท้องถิ่น เพื่อหาแนวทางการสร้างวัฒนธรรมต้านคอร์รัปชันในระดับพื้นที่ ซึ่งจะช่วยป้องกันการคอร์รัปชันและลดการสูญเสียจากการคอร์รัปชันในระดับพื้นที่ที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น
6	แนวทางการเสริมสร้างธรรมาภิบาลท้องถิ่นและการเฝ้าระวัง ติดตาม การคอร์รัปชัน โดยชุมชนมีส่วนร่วม	โครงการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์และเป้าหมาย คือ 1.1 เพื่อศึกษาบริบทชุมชน ทูทางสังคม สถานการณ์ ในเรื่องธรรมาภิบาลและปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน ทั้งในระดับสังคมไทย และระดับพื้นที่และระบบ/กลไกทางสังคมต่อการจัดการและ

	ร่วม กรณีศึกษา : โครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูฐานทรัพยากรธรรมชาติ พื้นที่ตำบลภูฟ้า อำเภอปอเกือ จังหวัดน่าน	ป้องกันแบบชาวบ้านกับปัญหาดังกล่าว 1.2 เพื่อศึกษาข้อมูลความรู้ท้องถิ่นด้านสถานการณ์และนิยามความหมาย/ทัศนคติต่อการคอร์รัปชันแบบต่างๆ เช่น แบบชาวบ้าน แบบหน่วยงานรัฐในพื้นที่ แบบหน่วยงานที่เข้ามาหนุนเสริมการทำงานของชุมชนในพื้นที่ตำบลภูฟ้า อำเภอปอเกือ 1.3 เพื่อสร้างความเข้าใจและการมีส่วนร่วมในปัญหาการคอร์รัปชันและ/หรือธรรมาภิบาลในพื้นที่ โดยใช้เครื่องมือการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) รวมทั้งให้ประชาชนในพื้นที่มีโอกาสกำหนดนิยามและปัญหาการคอร์รัปชันด้วยตนเอง 1.4 เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมและสร้างความร่วมมือของชาวบ้านและหน่วยงานในพื้นที่ต่อการแก้ไขปัญหาและสร้างกลไกเฝ้าระวังด้านคอร์รัปชัน และเกิดความร่วมมือกันของท้องถิ่น ทั้งภาครัฐ เอกชน หน่วยงาน องค์กรภาคชุมชน ร่วมมือกันปรึกษาหารือกันเพื่อพัฒนาระบบและกลไกในการเสริมสร้างธรรมาภิบาลท้องถิ่นและระบบและกลไกในการป้องกันการทุจริต 1.5 เพื่อออกแบบและดำเนินการตามแนวทางเบื้องต้นของการแก้ปัญหา พร้อมทั้งประมวลผลความสำเร็จและอุปสรรคในการดำเนินการของแนวทางดังกล่าว 1.6 เพื่อทำการเรียนรู้และจัดกิจกรรมในพื้นที่ร่วมกับทีม SIAM Lab (Social Integrity Architecture and Mechanism Design Lab) 1.7 เพื่อวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค ข้อจำกัดของแนวทางปฏิบัติที่ใช้อยู่ในปัจจุบันของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งเป็นสาเหตุของการทุจริตคอร์รัปชันในโครงการหรือกิจกรรมในชุมชนท้องถิ่น

4.5 การติดตามสนับสนุนโครงการวิจัย

โครงการวิจัยที่อยู่ในช่วงของการติดตามของ NODE นานในปีงบประมาณ 2558 - 2559 มีจำนวนทั้งสิ้น 6 โครงการ สามารถจำแนกโครงการได้ดังต่อไปนี้

4.5.1 โครงการประจำปีงบประมาณ 2558 ปัจจุบันส่งรายงานฉบับสมบูรณ์ ปิดโครงการแล้ว จำนวน 6 โครงการ คือ

ที่	ชื่อโครงการ	สถานะโครงการ
1	การพัฒนากระบวนการจัดการน้ำ ให้เพียงพอต่อการอุปโภคบริโภค และน้ำเพื่อการเกษตร ของชุมชนบ้านผาสุก หมู่ 3 ตำบลภูฟ้า อำเภอปอเกือ จังหวัดน่าน	1. โครงการวิจัยนี้ เป็นโครงการสถานะปกติ จัดอยู่ในประเด็น การจัดการทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า มีขอบเขตการดำเนินงานระดับหมู่บ้าน คือบ้าน ผาสุก หมู่ 3 ตำบลภูฟ้า อำเภอปอเกือ จังหวัดน่าน โดยมี OUTPUT ของงานที่สำคัญ ในเชิงวิจัย คือ - สถานการณ์การบริหารจัดการน้ำที่นำไปสู่การพัฒนาระบบการจัดการน้ำของชุมชน - ความสำคัญของการบริหารจัดการน้ำโดยมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ทั้งในช่วงปกติและขาดแคลนและสร้างความตระหนักและเห็นคุณค่าของน้ำผ่านข้อมูลข้อเท็จจริง - ข้อมูลปริมาณการใช้น้ำระดับครัวเรือน ในช่วงปกติและช่วงขาดแคลน - องค์ความรู้เรื่อง แนวทางและแนวปฏิบัติการจัดการน้ำที่ดี ผ่านกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้กับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เชิงพัฒนา - กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการบริหารจัดการน้ำ รวมถึงมีจิตอาสา/จิตสาธารณะ - กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูการบริหารจัดการน้ำอย่างเป็นระบบ - เกิดกลไกเชิงธรรมชาติในการบริหารจัดการที่เหมาะสมของชุมชน 2. โครงการนี้มีลักษณะที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ 3. โครงการนี้ปัจจุบันได้ส่งรายงานฉบับสมบูรณ์และปิดโครงการเรียบร้อยแล้ว

ที่	ชื่อโครงการ	สถานะโครงการ
2	โครงการ แนวทางการเพิ่มผลผลิตข้าวไร่ของชุมชนลัวะบ้านห้วยขวางโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านห้วยขวาง ต.บ่อเกลือเหนือ อ.บ่อเกลือ จ.น่าน	1. โครงการวิจัยนี้ เป็นโครงการสถานะปกติ จัดอยู่ในประเด็น ความมั่นคงทางอาหาร มีขอบเขตการดำเนินงานระดับหมู่บ้าน คือบ้านห้วยขวาง หมู่ 11 ตำบลบ่อเกลือเหนือ อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน โดยมี OUTPUT ของงานที่สำคัญ ในเชิงวิจัย คือ - สถานการณ์การปลูกข้าวไร่ - องค์ความรู้ภูมิปัญญาที่ผสมผสานกับความรู้จากภายนอกเกิดเป็นความรู้ใหม่ในการเพิ่มผลผลิตข้าวไร่ในพื้นที่ - องค์ความรู้ในการจัดการแปลงข้าวไร่ที่มีอย่างจำกัดและลาดชัน - กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการเพิ่มผลผลิตข้าวไร่ <u>ด้านการพัฒนา</u> - การสร้างภาคีการเรียนรู้หลายภาคส่วนในการเพิ่มผลผลิตข้าวไร่ให้เพียงพอต่อความต้องการของชุมชนโดยมีส่วนร่วมของชุมชน - ได้พันธุ์ข้าวที่เหมาะสมและให้ผลผลิตข้าวไร่ที่เพียงพอ - ชุมชนตระหนักและเห็นคุณค่าของการปลูกข้าวไร่ที่เหมาะสมกับพื้นที่เกิดการผสมผสานองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิทยาการสมัยใหม่มาปรับใช้ในเรื่องของการจัดการแปลงข้าวไร่อย่างเหมาะสม 2. โครงการนี้มีลักษณะที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน ที่เกี่ยวข้องกับประเด็น ความมั่นคงทางอาหาร 3. โครงการนี้ปัจจุบันได้ส่งรายงานฉบับสมบูรณ์ ให้ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นและปิดโครงการแล้ว
3.	การใช้กระบวนการของผู้มีส่วนได้เสียในการ แก้ไขปัญหาน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคในครัวเรือน ของชุมชนบ้านห้วยไฮ หมู่ 14 ตำบลฝายแก้ว อำเภอ	1. โครงการวิจัยนี้ เป็นโครงการสถานะปกติ จัดอยู่ในประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ มีขอบเขตการดำเนินงานระดับหมู่บ้าน คือบ้านห้วยไฮ ตำบลฝายแก้ว อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน โดยมี OUTPUT ของงานที่สำคัญ ในเชิงวิจัย คือ - องค์ความรู้ในการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำอุปโภคบริโภค - สถานการณ์ปัญหาการลดลงของฐานทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า ในลุ่มน้ำห้วยไฮ - ความสำคัญของการจัดการน้ำโดยมีส่วนร่วมของชุมชนในลุ่มน้ำห้วยไฮ - ข้อมูลพื้นที่เพาะปลูก ชนิด ปริมาณ ของการปลูกพืชการใช้สารเคมีทางการเกษตรในลุ่มน้ำห้วยไฮที่มีผลต่อน้ำในลำห้วยไฮ - กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการฟื้นฟูการ

	ภูเพียง จังหวัดน่าน	จัดการน้ำอย่างเป็นระบบ เชิงการพัฒนา คือ - การสร้างภาคีเครือข่ายในการแก้ไขปัญหาการลดลงของฐานทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า และสร้างความตระหนักถึงสถานการณ์ปัญหาน้ำไม่เพียงพอต่อการอุปโภคบริโภคและน้ำไม่มีคุณภาพ - ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการทำการเกษตรลุ่มน้ำห้วยไฮ เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาในเรื่องน้ำและการใช้สารเคมีทางการเกษตร - การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมลดการใช้สารเคมีทางการเกษตร 2. โครงการนี้มีลักษณะที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน ที่เกี่ยวข้องกับประเด็น การจัดการทรัพยากร 3. . โครงการนี้ปัจจุบันได้ส่งรายงานฉบับสมบูรณ์ ให้ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นและปิดโครงการแล้ว
4.	การพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อปรับปรุงคุณภาพน้ำในระบบประปาภูเขาของชุมชนลัวะบ้านนาเกียน หมู่ 5 ตำบลบ่อเกลือเหนือ อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน	โครงการวิจัยนี้ เป็นโครงการสถานะปกติ จัดอยู่ในประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ มีขอบเขตการดำเนินงานระดับหมู่บ้าน คือบ้านนาเกียน ตำบลบ่อเกลือเหนือ อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน โดยมี OUTPUT ของงานที่สำคัญ ในเชิงวิจัย คือ 1. การบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืน 2. องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและองค์ความรู้ใหม่ในการจัดการน้ำระบบประปาภูเขา ในเชิงพัฒนา 1. แนวทางสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดการน้ำระบบประปาภูเขา 2. โครงการนี้มีลักษณะที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน ที่เกี่ยวข้องกับประเด็น การจัดการทรัพยากร 3.โครงการนี้ปัจจุบันได้ส่งรายงานฉบับสมบูรณ์ ให้ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นและปิดโครงการแล้ว
5	โครงการ "การพัฒนารูปแบบการจัดการโรคไม่ติดต่อเรื้อรังแบบมีส่วนร่วมบ้านดอนตัน หมู่ที่ 12 ตำบลศรีภูมิ อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน	โครงการนี้ปัจจุบันได้ส่งรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ให้ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น และรอปิดโครงการ

6.	แนวทางการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน บ้านแจรงหลวง ตำบลภูคา อำเภอปัว จังหวัดน่าน	โครงการนี้ปัจจุบันได้ส่งรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ให้ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น และรอปิดโครงการ

4.5.2 โครงการประจำปีงบประมาณ 2558 สถานะ ได้ส่งรายงานความก้าวหน้าระยะที่ 1 และขอขยายเวลาในระยะที่ 2 จำนวน 6 โครงการ คือ

ที่	ชื่อโครงการ	สถานะโครงการ
1. ที่	1. โครงการสืบสานตำนานเกลือสินเธาว์ภูเข อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน	1. โครงการวิจัยนี้ เป็นโครงการสถานการณ์ขอขยายเวลาระยะที่ 2 จัดอยู่ในประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อาหาร มีขอบเขตการดำเนินงานระดับตำบล คือ ตำบลบ่อเกลือเหนือ ตำบลบ่อเกลือใต้ อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน โดยมี OUTPUT ของงานที่สำคัญ ในเชิงวิจัย คือ - องค์ความรู้ด้านสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของบ่อต้มเกลือในแต่ละแห่ง - ชุดความรู้วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการต้มเกลือ - องค์ความรู้การใช้ประโยชน์จากเกลือสินเธาว์ในด้านต่างๆ เชิงการพัฒนา - แนวทางการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญา การสืบทอดการต้มเกลือ - กระบวนการเพิ่มมูลค่าผลผลิตจากการต้มเกลือ - แนวทางความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวและการต้มเกลืออย่างยั่งยืน - แนวทางการแก้ไขปัญหาการใช้พื้นที่ในการต้มเกลือ - กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการบริหารจัดการ “การต้มเกลือ” 2. ส่งรายงานความก้าวหน้าระยะที่ 1 ขอขยายเวลาระยะที่ 2 และจัดทำรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

2.	ทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูลำน้ำมาอย่างยั่งยืน โดยชุมชนมีส่วนร่วมตำบลบ่อเกลือใต้ อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน	1. โครงการวิจัยนี้ เป็นโครงการสถานะขอขยายเวลาระยะที่ 2 จัดอยู่ในประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและมั่นคงทางอาหาร มีขอบเขตการดำเนินงานระดับตำบล คือ ตำบลบ่อเกลือใต้ อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน โดยมี OUTPUT ของงานที่สำคัญ คือ <u>เชิงการวิจัย</u> 1. องค์ความรู้/ข้อมูลสถานการณ์ของลำน้ำมา 2. องค์ความรู้ด้านการใช้ประโยชน์จากลำน้ำมา 3. องค์ความรู้ด้านห่วงโซ่อาหาร / วิถีชีวิตของคนในชุมชน 4. ความรู้ด้านการขยายผลสู่การฟื้นฟูสู่คนรุ่นใหม่ 5. ข้อมูลผลกระทบทั้งมิติเชิงบวกและเชิงลบ จากการเปลี่ยนแปลงนิเวศลำน้ำมา <u>เชิงพัฒนา</u> 1. ได้แผนการพัฒนาและฟื้นฟูลำน้ำมาอย่างยั่งยืน 2. มีการขยายผลความรู้ที่ได้สู่เครือข่ายและผู้ที่เกี่ยวข้อง 3. เกิดการพัฒนาศักยภาพแกนนำชุมชน ที่วิจัย ผ่านกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น 4. การสร้างภาคีการเรียนรู้และการพัฒนาร่วมกับหลายภาคส่วนในการอนุรักษ์และการใช้ ประโยชน์จากลำน้ำมา 2. ส่งรายงานความก้าวหน้าและขอขยาย และจัดทำรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
3.	แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูฐานอาหารเพื่อเป็นแหล่งอาหารที่สมบูรณ์ของชนเผ่าถิ่น บ้านขุนน้ำลาด หมู่ 7 ตำบลบ่อ อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน	1. โครงการวิจัยนี้ เป็นโครงการสถานะส่งรายงานความก้าวหน้าระยะที่ 1 ขอขยายเวลาระยะที่ 2 จัดอยู่ในประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและมั่นคงทางอาหาร มีขอบเขตการดำเนินงานระดับหมู่บ้าน คือ บ้านขุนน้ำลาด ตำบลบ่อ อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน โดยมี OUTPUT ของงานที่สำคัญ คือ <u>ด้านการวิจัย</u> - ได้องค์ความรู้ในการฟื้นฟูและสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชน - ได้ข้อมูลสถานการณ์ฐานอาหาร - ได้ข้อมูลความสำคัญของฐานอาหารต่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชน - ได้องค์ความรู้ในการจัดการและการอนุรักษ์ฐานอาหาร

		<u>ด้านการพัฒนา</u> - กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูฐานอาหารของชุมชน - การสร้างภาคีการเรียนรู้หลายภาคส่วนในการอนุรักษ์และการจัดการฐานอาหารในชุมชน 2. จัดส่งรายงานความก้าวหน้าระยะที่ 1 ขอยขยายเวลาระยะที่ 2 และจัดทำ(ร่าง)รายงานฉบับสมบูรณ์
4.	โครงการ แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูฐานทรัพยากรธรรมชาติ โดยชุมชนมีส่วนร่วม บ้านนาออก หมู่ 1 ตำบลภูฟ้า อำเภอปัว จังหวัดน่าน	โครงการวิจัยนี้ เป็นโครงการสถานะส่งรายงานความก้าวหน้าระยะที่ 1 ขอยขยายเวลาระยะที่ 2 จัดอยู่ในประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและความมั่นคงทางอาหาร มีขอบเขตการดำเนินงานระดับหมู่บ้าน คือ บ้านนาออก ตำบลภูฟ้า อำเภอปัว จังหวัดน่าน โดยมี OUTPUT ของงานที่สำคัญ คือ <u>ด้านการวิจัย</u> - ได้ข้อมูลสถานการณ์ฐานทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ - ได้ความรู้เรื่อง ความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติที่มีต่อวิถีชีวิตวิถีการผลิตของคนในชุมชน - องค์ความรู้ในการจัดการและการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ - องค์ความรู้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน <u>ด้านการพัฒนา</u> - กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ - การสร้างภาคีการเรียนรู้และการพัฒนาร่วมกับหลายภาคส่วนในการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน 2. จัดส่งรายงานความก้าวหน้าระยะที่ 1 ขอยขยายเวลาระยะที่ 2 และจัดทำร่างรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
5.	แนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหาร “ปลาน้ำว้า” ด้วยองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยชุมชนมีส่วนร่วมบ้านนาบง หมู่ 14 ตำบลบ่อเกลือใต้ อำเภอปัว	โครงการวิจัยนี้ เป็นโครงการสถานะปกติ จัดอยู่ในประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและความมั่นคงทางอาหาร มีขอบเขตการดำเนินงานระดับหมู่บ้าน คือ บ้านนาออก ตำบลภูฟ้า อำเภอปัว จังหวัดน่าน โดยมี OUTPUT ของงานที่สำคัญ คือ <u>1. ผลเชิงวิจัย</u> 1.1 ได้ข้อมูลชนิดพันธุ์ปลาในลำน้ำว้า และลำห้วยสาขา ที่ส่งผลให้เกิดความหลากหลาย อันเป็นความมั่นคงทางอาหารของชุมชน (เป็นอาหารเพื่อบริโภค และเป็นที่มาของรายได้)

	เกลือ จังหวัดน่าน	1.2 ได้ข้อมูลพัฒนาการและความเปลี่ยนแปลง ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ของเหตุปัจจัยภายนอกพื้นที่และเหตุปัจจัยภายในพื้นที่ ซึ่งมีผลต่อการเพิ่มขึ้นหรือลดลงของพันธุ์ปลาและสัตว์น้ำสำคัญในระบบนิเวศลำน้ำว้าและลำห้วยสาขา 1.3 ได้แนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหาร “ปลาน้ำว้า” บนฐานวิถีชีวิตและองค์ความรู้ภูมิปัญญาของชุมชน ในลุ่มน้ำว้า <u>2. ผลเชิงพัฒนา</u> 2.1 เกิดการอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศ ปลาน้ำว้า ซึ่งสามารถขยายผลด้วยการเสนอเป็นแนวทางการขับเคลื่อน ทั้งในระดับชุมชน ระดับลุ่มน้ำและเสนอเป็นนโยบายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการสนับสนุนการสร้าง ความมั่นคงทางอาหาร “ปลาน้ำว้า” บนฐานวิถีชีวิตและองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในลุ่มน้ำว้า 2.2 เกิดการพัฒนาศักยภาพของทีมวิจัย จากการดำเนินงาน ด้วยกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทั้งในด้านการคิดอย่างเป็นระบบ การบริหารจัดการโครงการวิจัย การคิดวิเคราะห์ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างโครงการวิจัยและการเรียนรู้ร่วมกันของทีมวิจัยในพื้นที่ จังหวัดน่าน ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลในด้านต่าง ๆ และสามารถนำมาปรับใช้ในชุมชนของตนเองได้ 2.3 จัดทำรายงานความก้าวหน้าให้ สกว. และกำลังจัดทำ (ร่าง)รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
6	การอนุรักษ์และฟื้นฟูฐานอาหาร โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มบ้านห้วยล้อม หมู่ 5 ตำบลภูฟ้า อำเภอปอเกลือ จังหวัดน่าน	โครงการวิจัยนี้ เป็นโครงการสถานะส่งรายงานความก้าวหน้าระยะที่ 1 ขอบข่ายระยะเวลาที่ 2 จัดอยู่ในประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ ความมั่นคงทางอาหาร มีขอบเขตการดำเนินงานระดับหมู่บ้าน คือ บ้านห้วยล้อม ตำบลภูฟ้า อำเภอปอเกลือ จังหวัดน่าน โดยมี OUTPUT ของงานที่สำคัญ คือ <u>ด้านการวิจัย</u> - ได้ข้อมูลสถานการณ์ฐานอาหาร - ได้องค์ความรู้ เรื่อง ความสำคัญของฐานอาหารต่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชน - องค์ความรู้ในการจัดการและการอนุรักษ์ฐานอาหาร - ได้องค์ความรู้เรื่อง กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูฐานอาหารของชุมชน <u>ด้านการพัฒนา</u> - การอนุรักษ์และฟื้นฟูฐานอาหารเพื่อสร้างความมั่นคงทาง

		อาหารของชุมชน การสร้างภาคีเครือข่ายการเรียนรู้หลายภาคส่วนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูการจัดการฐานอาหารในชุมชน 2. ส่งรายงานความก้าวหน้าระยะที่ 1 ขอบข่ายเวลาระยะที่ 2 และจัดทำ(ร่าง)รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

4.5.3 โครงการปกติ อยู่ในช่วงการดำเนินการติดตาม

ที่	ชื่อโครงการ	สถานะโครงการ	ระดับความวิกฤต			การติดตาม
			มาก	กลาง	น้อย	
1	โครงการ แนวทางในการสร้างพื้นที่รูปธรรมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารตำบลลงพญา อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน	ส่ง รายงานความก้าวหน้าระยะที่ 1			/	โหนดน่าน

4.5.4 ขั้นตอนการติดตามหนุนเสริมโครงการวิจัยที่ได้รับงบประมาณสนับสนุนจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

การติดตามสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดน่าน แบ่งการติดตามใน 2 ลักษณะ คือ 1. การติดตามโครงการวิจัยที่ล่าช้ากว่ากำหนด (โครงการล่าช้า)

2. การติดตามโครงการวิจัยที่กำลังดำเนินการอยู่ (โครงการปกติ)

ซึ่งการติดตามหนุนเสริมโครงการวิจัย ทั้ง 2 ประเภท มีรายละเอียดและขั้นตอนการติดตาม ดังนี้

1. การติดตามโครงการล่าช้า

■ ลงพื้นที่หมู่บ้าน / ชุมชน เพื่อทำความเข้าใจกับทีมวิจัยและชาวบ้าน เพื่อชี้แจงผลการดำเนินงานของโครงการวิจัย ที่ไม่ได้เป็นไปตามเงื่อนไขและช่วงระยะเวลาในการดำเนินกิจกรรมโครงการวิจัย ทั้งนี้โครงการล่าช้ามีปัจจัยหลาย ๆ อย่างเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง ทั้งในเรื่องของการปรับเปลี่ยนหัวหน้าโครงการวิจัย ทีมวิจัย การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ไม่เป็นตามกรอบแผนงานที่ได้วางไว้ การวางแผนการทำกิจกรรมไม่สอดคล้องกับปฏิทินทางการผลิต หรือช่วงระยะเวลาของคนในชุมชน รวมถึงความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของทีมวิจัย เป็นต้น ทำให้เกิดโครงการล่าช้า หากแต่ใน

ปัจจุบันโครงการล่าช้าดังกล่าว ทางศูนย์ประสานงานวิจัย จ.น่าน ได้ลงพื้นที่ติดตามและสามารถปิดโครงการได้ โดยอาศัยความร่วมมือกันทั้ง 2 ฝ่าย โดยเล็งเห็นผลกระทบและผลที่จะเกิดขึ้นร่วมกัน

■ ประชุมร่วมกับทีมวิจัย เพื่อสอบถามความก้าวหน้าของการดำเนินงาน ทั้งข้อติดขัด ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน ที่ไม่สามารถดำเนินงานได้ตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ โดยกระบวนการประชุมที่มนั้น เป็นการพูดคุยถึงภาพรวมของปัญหาทั้งหมด และนำมาจัดเรียงลำดับของปัญหาว่าติดขัดในขั้นตอนใด ใครควรเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหาและร่วมกันดำเนินการแก้ไขในสิ่งที่เกิดขึ้น ทั้งนี้การพูดคุยต้องอาศัยการพูดคุยที่เป็นเหตุเป็นผล เพราะในแต่ละพื้นที่ก็มีปัญหาที่แตกต่างกันออกไปตามเหตุและปัจจัย ดังนั้น สิ่งที่พี่เลี้ยงต้องคำนึงก็คือการสร้าง ความเชื่อมั่นให้เกิดขึ้นกับทีมวิจัย ว่า เราสามารถที่จะแก้ไขปัญหาได้ ขอเพียงทีมวิจัยมีความร่วมมือกันและเริ่มแก้ไขไปตามกรอบที่วางแผนไว้ร่วมกันและค่อยก้าวเดินไปที่ละขั้น ซึ่งสามารถที่แก้ไขปัญหาได้ นอกจากนั้นการเติมเต็มกำลังใจให้กันและกันก็ถือเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง เพราะในความเป็นจริงแล้วชาวบ้านหรือทีมวิจัยมีความรู้และความสามารถในการทำวิจัย หากแต่จะติดขัดในเรื่องของการเขียนรายงาน การสรุปประเด็น การคิดวิเคราะห์ตามหลักวิชาการ ซึ่งพี่เลี้ยงต้องคอยเติมเต็มตรงจุดนี้ให้ได้ และคอยให้กำลังใจและพัฒนาศักยภาพทีมวิจัย เพื่อให้เป็นผู้ที่สามารถที่จะแก้ไขปัญหาหรือทำงานวิจัยจนบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ได้

■ หาทางออกร่วมกัน เพื่อให้โครงการวิจัยสามารถปิดโครงการวิจัยได้ รวมถึงความสมบูรณ์ของเนื้อหาการวิจัยและเอกสารการเงิน ที่สามารถตรวจสอบได้ นั่นคือเป้าหมายที่สำคัญที่สุดของงานวิจัย เพราะงานวิจัยต้องอาศัยชุดข้อมูลความรู้ที่เกิดขึ้น ในช่วงระหว่างของการทำวิจัย ความสำเร็จและความล้มเหลว ถือเป็นบทเรียนสำคัญ ทั้งทีมวิจัยและพี่เลี้ยงที่จะต้องนำมาปรับใช้ในการดำเนินงานและการดำเนินชีวิต เพราะความเชื่อที่ว่าทุกสิ่งทุกอย่างสามารถแก้ไขได้ หากเริ่มต้นกระทำ

■ ลงมือปฏิบัติงานร่วมกันระหว่างพี่เลี้ยงและทีมวิจัยชาวบ้าน เพื่อให้งานวิจัยมีความสมบูรณ์และสามารถปิดโครงการได้ โดยอาศัยแผนปฏิบัติงานร่วมกันและดำเนินงานตามแผนงานที่ได้วางไว้

■ สรุปผลการศึกษาวิจัย และเป็นบทบาทหน้าที่ของพี่เลี้ยง ที่คอยให้คำปรึกษาในด้านการเขียนรายงานวิจัยและการทำเอกสารการเงิน ทั้งนี้เนื่องจากงานวิจัยเกือบทุกพื้นที่ จะมีปัญหาในเรื่องของการเก็บข้อมูล การสรุป การวิเคราะห์ข้อมูล และนำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่ แล้วมาเขียนเป็นรายงานตามกรอบที่กำหนดไว้ โดยปกติแล้วทีมวิจัยสามารถเล่าเรื่องราวที่เกิดขึ้น ทั้งในด้านข้อมูล การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ แต่ไม่สามารถที่จะนำเอาข้อมูลต่าง ๆ เหล่านั้นมาเขียนเป็นตัวหนังสือในรายงานวิจัยได้ ส่วนใหญ่จะพบปัญหาในกลุ่มทีมวิจัยที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งไม่สามารถที่จะอ่านออกเขียนได้ แต่เป็นนักเล่าเรื่องได้ดี ดังนั้นการแก้ไขปัญหา จำเป็นที่จะต้องมีการพูดคุยและเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ของการทำวิจัย แล้วบันทึกคำพูดต่าง ๆ ลงในเครื่องบันทึกเทปและนำมาแกะ แล้วพิมพ์เป็นตัวหนังสือ ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยระยะเวลาสักหนึ่ง เดือนที่ได้กลับคืนมา คือ ชุดความรู้ที่เป็นจริงและเป็นสิ่งที่ชาวบ้านหรือทีมวิจัย ได้ร่วมกันดำเนินกิจกรรมในทุก

กิจกรรม ตลอดจนเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงของการดำเนินงาน ซึ่งถือว่าเป็นประโยชน์อย่างมาก ในการนำมาวิเคราะห์ แต่สิ่งที่สำคัญก็คือการค้นหาทีมวิจัย ที่จะมาเป็นผู้เก็บบันทึกข้อมูลและพัฒนาศักยภาพบุคคลนั้น ให้สามารถที่จะบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ได้ และสามารถที่จะวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลงานวิจัยได้

- ตรวจสอบความถูกต้องของรายงานวิจัย ตั้งแต่กระบวนการเก็บข้อมูล ผลการศึกษาวิจัย สรุป/อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ซึ่งต้องสามารถตอบวัตถุประสงค์ของงานวิจัยได้ และความถูกต้องของเอกสารการเงิน

- จัดพิมพ์รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ พร้อมเอกสารการเงิน เพื่อนำเสนอต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

- ถอดบทเรียนการทำงานร่วมกันระหว่างทีมวิจัยในแต่ละพื้นที่และพี่เลี้ยงฯ ถึงเรื่องราวต่าง ๆ ตั้งแต่เริ่มวิเคราะห์พื้นที่ การพัฒนาโจทย์วิจัย ช่วงดำเนินงานวิจัยและหลังเสร็จสิ้นงานวิจัย ทั้งนี้เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาสรุปบทเรียนในการทำงาน ทั้งกระบวนการพัฒนาโจทย์วิจัย การติดตามหนุนเสริม ตลอดจนปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จและไม่สำเร็จและข้อเสนอแนะต่าง ๆ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทั้งในส่วนของพี่เลี้ยงและทีมวิจัย ที่จะได้นำไปปรับใช้ในการทำงานและการดำเนินชีวิต

2. การติดตามโครงการวิจัยปกติ

- ลงพื้นที่หมู่บ้าน / ชุมชน เพื่อเข้าร่วมกิจกรรมกับทีมวิจัย ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ตามแผนงานที่ได้วางไว้

- ติดตามหนุนเสริมและให้กำลังใจ กับทีมงานวิจัยชุมชนอย่างสม่ำเสมอและต้องเข้าร่วมกิจกรรมทุกครั้งที่มีโอกาส เพราะจะได้ทราบถึงสถานการณ์ปัญหาและพัฒนาการของทีมวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทั้งในส่วนของพี่เลี้ยงและทีมวิจัย ทั้งในเรื่องของการดำเนินงานวิจัยและการติดตามหนุนเสริม หากพบว่าโครงการกำลังประสบปัญหาและจะได้ช่วยกันแก้ไขปัญหาค้นหาได้ทัน่วงก่อนที่ปัญหาจะบานปลาย ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อกระบวนการงานวิจัยและขอบเขตระยะเวลาตามที่กำหนดไว้

- ให้ความรู้ในเรื่องการออกแบบการเก็บรวบรวมข้อมูลและการบันทึกข้อมูล
- แนะนำการจัดการเอกสาร ทั้งเอกสารการเงินและเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง
- ติดตามรายงานความก้าวหน้าและรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ เพื่อให้เป็นไปตามกรอบระยะเวลาและกรอบงบประมาณ

- ในปีงบประมาณ 2558 – 2560 ได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการขึ้นโครงการใหม่ โดยเป็นการขึ้นโครงการวิจัยในพื้นที่จังหวัดน่าน พร้อมกันทั้ง 6 โครงการ ตั้งแต่เริ่มทำสัญญาโครงการ จนถึงสิ้นสุดโครงการ โดยมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการหนุนเสริมใหม่ คือ การมีเวทีสัญจรโครงการวิจัย กล่าวคือ โครงการวิจัยในพื้นที่จังหวัดน่านทั้งหมด จะมีการจัดเวทีแบบหมุนเวียนกันไปในแต่ละพื้นที่ ซึ่งในเวทีดังกล่าว จะเป็นสรุปผลการดำเนินงานในแต่ละโครงการ ว่าได้ดำเนินการวิจัยไปถึงไหน ผลการศึกษาวิจัยเป็นอย่างไร มีปัญหาหรืออุปสรรคในด้านใดบ้าง และสิ่งที่ได้เรียนรู้จากกระบวนการวิจัย เป็นอย่างไร มีข้อดี ข้อเสีย หรือสิ่งที่ต้องควรปรับปรุงเป็นอย่างไร

นอกจากนั้นทีมวิจัยแต่ละพื้นที่ ยังมีโอกาสได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้การดำเนินงานของแต่ละพื้นที่ เพื่อนำสิ่งที่ได้เรียนรู้ ไปปรับใช้กระบวนการงานวิจัยของตนเองต่อไป นอกจากนี้ การใช้เวทีสัญจรฯ ยังเป็นโอกาสอันดี ที่จะช่วยสร้างขวัญกำลังใจในการศึกษาวิจัยในแต่ละพื้นที่อีกทางหนึ่ง

4.6 เวทีพัฒนาศักยภาพนักวิจัยตำบลดงพญา อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน เห็นความสำคัญของบทบาทที่นักวิจัยชาวบ้าน ซึ่งต้องอาศัยทักษะประสบการณ์ในการศึกษาวิจัยและเครื่องมือหลาย ๆ อย่างในการเก็บรวบรวมข้อมูล ไม่ว่าจะเป็นเทคนิคกระบวนการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม การวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม AIC เช่น เครื่องมือการทำแผนที่ชุมชน แผนที่ทรัพยากร การจัดทำปฏิทิน การวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ชุมชนผ่านเส้นแบ่งเวลา (TIMELINE) AAR การบริหารจัดการโครงการวิจัย ฯลฯ ซึ่งสามารถนำไปปรับใช้ในการทำงานวิจัยและงานอื่น ๆ ได้ โดยในปีงบประมาณ 2560 ได้มีการจัดเวทีฝึกอบรมพัฒนาศักยภาพนักวิจัย ให้กับทีมวิจัยที่ได้รับทุนสนับสนุน ประจำปี 2558 จำนวน 1 โครงการ ได้แก่ โครงการ แนวทางการสร้างพื้นที่รูปธรรมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อความมั่นคงทางอาหารตำบลดงพญา อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน

การจัดฝึกอบรมครั้งนี้ มีทีมวิจัยเข้าร่วมรับการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพ และเติมเต็มชุดความรู้เครื่องมือกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นและการเขียนรายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จำนวนทั้งหมด 20 คน

การจัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ คือ

1. เพื่อพัฒนาศักยภาพนักวิจัยเพื่อท้องถิ่น
2. ทีมวิจัยได้เรียนรู้เครื่องมือ ทั้งในส่วนของกระบวนการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม กระบวนการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม
3. เพื่อร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ในการทำงานร่วมกันระหว่างทีมวิจัยและพี่เลี้ยงในการทำงานวิจัยร่วมกัน จนนำไปสู่การทำงานวิจัยแบบมีคุณภาพ

โดย มาร่วมเรียนรู้และเติมเต็มเครื่องมือในการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพื่อจะนำความรู้ที่ได้ไปเผยแพร่แก่สมาชิกในกลุ่มและนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินโครงการวิจัยในชุมชนของตนเองได้

4.7 สรุปเวทีประชุม RC ภาคเหนือ ระหว่างวันที่ 10 – 13 กุมภาพันธ์ 2560 ณ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย และ เมืองเชียงตุง รัฐฉาน ประเทศพม่า

1. นโยบายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประจำปี 2560¹

โดย ... ผศ.ดร.บัญชา แก้วส่อง (รักษาการผู้อำนวยการฝ่าย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น)

“งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นแนวทางปฏิรูปประเทศไทยที่เป็นจริง หากคนตัวเล็กตัวน้อยไม่มีที่ยืน ยุทธศาสตร์ประเทศไทย 4.0 จะไม่สามารถขับเคลื่อนได้จริง” ทั้งนี้ ในปีงบประมาณ 2560 นี้ ทางฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้วางทิศทางการดำเนินงานไว้ ดังนี้

1) คาดการณ์งบประมาณสนับสนุนทุนวิจัย และการค้นหารูปแบบการขยายพื้นที่เลี้ยงฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ปีงบประมาณ 2561

งบประมาณของฝ่ายท้องถิ่นที่จะเพิ่มขึ้นจากเดิมยุค อ. ปิยะวัฒน์ จำนวน 130 ล้านบาท คงเหลือ 63 ล้านบาทในปี 2553 และในปีปัจจุบัน (ปี 2560) มีงบประมาณ 95 ล้านบาท แต่ปีงบประมาณ 2561 นั้น ทางฝ่ายฯ ได้เสนองบประมาณไปยังผู้ที่เกี่ยวข้องในการอนุมัติงบประมาณอยู่ที่ 400 ล้านบาท ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายของฝ่ายฯ ที่เปิดโอกาสให้คนเล็กคนน้อย ผนวกกับได้รับนโยบาย Mega project ที่มาจากท่านรองนายก (ท่านประจัน จันตอง) ที่ได้กล่าวไว้ในเวที “งานมอบรางวัลโครงการวิจัยเด่น สกว. ปี 2559” และการมอบนโยบายให้กับ สกว. ในการประชุมกรรมการที่กล่าวถึง เรื่องการสร้างนักวิจัยท้องถิ่น 20,000 คน ที่ท่านให้มุมมองว่า การสร้าง “คน” ในลักษณะแบบเดิมนั้นน้อยเกินไป (หากเปรียบเทียบกับประชากรทั้งหมดของประเทศ) ดังนั้น จึงอยากให้ สกว. สร้างนักวิจัยเพื่อท้องถิ่นแบบก้าวกระโดด ซึ่งเป็นรูปแบบการขยายแบบใหม่ ที่ไม่ใช่การขยายแบบแนวราบ (ที่เน้นขยายเฉพาะที่มาจากภาระงานภาคปกติของโหนด) แต่ควรเพิ่มมุมคิดมุมใหม่ของการขับเคลื่อน ที่มองว่า ควรเป็นในลักษณะ Mega เนื่องจาก หากยังคงมีการขยาย (การสร้างนักวิจัยชุมชนแบบเดิม) กับโหนดปกติจะขยายได้เต็มที่ที่จะได้งบประมาณสูงสุดอยู่ที่ 150 ล้านบาท (เป็นการคาดการณ์งบประมาณขั้นต่ำที่สุด ที่จะได้ในปี 2561) ดังนั้น สิ่งที่ต้องคำนึงถึง คือ ถ้าจะขยายการสร้างนักวิจัย CBR ในลักษณะโครงการ Mega นั้น ควรจะมีรูปแบบการขยาย (สร้างคน CBR) อย่างไร เช่น

- การขยายตัวของโหนด เช่น บางโหนดมีศักยภาพในการยกระดับ งานย่อยๆ ปล่อยให้้องทำและทำงานชิ้นใหญ่ ซึ่งได้มีการดำเนินการ อย่างเช่น โหนดแม่ฮ่องสอน ลำพูน ลำปาง เป็นต้น ซึ่งต้องขึ้นอยู่กับความพร้อมของโหนดนั้น หรือหากโหนดไม่พร้อมที่จะมีการขยายก็สามารถทำงานในลักษณะแบบเดิมให้

¹ สรุปโดย: ดารารัตน์ โพธิ์รักษา สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

แน่น/ มีรูปธรรมที่ชัดเจน เพื่อเป็นตัวแบบ/พื้นที่รูปธรรมให้กับของกลุ่มใหม่ๆ ในพื้นที่นั้นๆ

- O การเปิดโอกาสให้นักวิจัยเก่าทดลองยกระดับมาเป็นพี่เลี้ยง CBR ในการทดลองให้ขึ้นโจทย์กับชาวบ้านในพื้นที่ที่ตนมีความสัมพันธ์หรือมีเครือข่าย เช่น พี่บุญมี (จากภาคอีสาน) ฯลฯ หรืออีกหนึ่งวิธี คือ การเพิ่มพี่เลี้ยงที่ เปิดโอกาสให้นักวิจัยที่มีศักยภาพมาทดลองเป็นพี่เลี้ยง CBR
- O สถาบันการศึกษา ที่ผ่านมามีวิจัยที่ไม่ค่อยเอื้อต่อชุมชนเท่าไร แม้ว่าจะมีการพูดถึงงานวิจัยรับใช้สังคมแต่ยังไม่ค่อยได้ผล ทั้งนี้ หากสถาบันการศึกษาทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ก็ควรที่จะนำไปสู่การเกิด 7 in 1 (3 in 1 + 4 in 1) ทิศทางข้างหน้าอาจจะมีไหนดบางไหนดได้มีส่วนเกี่ยวข้อง ไปช่วยในเชิง concept

2) การขับเคลื่อนงานวิจัย CBR ในอนาคต ที่ทำอาจจะไม่ใช่งานในลักษณะงานขับเคลื่อนงานเชิงเดี่ยว เน้นการทำงานแบบบูรณาการ ซึ่งการทำงานแบบบูรณาการแบบเราจะเป็นอย่างไร ทิศทางข้างหน้าจะเป็นการทำงานร่วมกับหน่วยงาน/ ภาควิชาอย่างไร เป็นลักษณะงานร่วมบูรณาการจากข้างล่าง มองเห็นองค์รวมและทำอย่างไรให้เป็นจริงทั้งจังหวัดเวลา ความเป็นจริงงานวิจัยข้างหน้าจะซับซ้อนไปเรื่อยๆ จะต้องคิดกระบวนการทำงานใหม่ที่ทำงานร่วมกับภาคีในพื้นที่ เช่น อปท. กระทรวง ฯลฯ

3) งานเฉพาะหน้า คือ

- (1) รองนายกฯ เห็นโครงการท่องเที่ยววิถีชาวนา ช่วยทำต้นแบบท่องเที่ยววิถีชาวนา โครงการละ 2.5 ล้าน 4 โครงการ อีสาน 2 แห่ง คือ ศรีสะเกษ จะเอางานวิจัยไปเติม ให้คนสำนึกความเป็นท้องถิ่น มีพิพิธภัณฑ์ชาวนา และ เกษตรสารคาม ภาคกลาง คือ คลองโยง ภาคใต้ คือ ข้าวสังข์หยด ภาคเหนือ คือ พื้นที่ของ อ.สุริยรัตน์ ซึ่งทางฝ่ายฯ จะต้องนำเสนอข้อมูลภายในสัปดาห์หน้า เรื่องพื้นที่รูปแบบการขยับงาน สร้างการท่องเที่ยวจากชาวนาจะออกแบบอย่างไร
- (2) บรรณารักษ์ของรองนายกฯ เนื่องจากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมีนวัตกรรม เกิดศูนย์วิจัยนวัตกรรมท้องถิ่น ให้คำปรึกษาเรื่องงานวิจัย ซึ่งไหนดจะอาจมีการปรับเปลี่ยนเป็นศูนย์นวัตกรรม รวมถึงควรมีการเช็คพื้นที่วิจัยว่ามีพื้นที่ นักวิจัยที่มีศักยภาพยกระดับเป็นศูนย์นวัตกรรม ซึ่งอาจที่จะมีการจัดเป็นโครงการวิจัยเติมการพัฒนายกระดับการสร้างคน เพื่อให้เป็นศูนย์นวัตกรรมพื้นที่ชุมชน ดังนั้น ควรมีการ scan ว่าไหนดใดที่จะสามารถพัฒนายกระดับเป็นศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชน

หมายเหตุ : ไหนดท้องถิ่น สามารถขับเคลื่อนในงานลักษณะวิธีการเดิม หรือ สำหรับบาง

ไหนดหากสามารถทำงานกับกลุ่มใหม่ได้ อาจจะต้องเปิดวิธีการทำงานรูปแบบใหม่ แต่บนฐานการรู้เท่าทันการวิจัย ไม่ใช่งานพัฒนา งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นงานสำหรับคนเล็กคนน้อย นำไปสร้างอำนาจการต่อรอง ซึ่งจะทำอย่างไรเพื่อสร้างอำนาจการต่อรอง ทำอย่างไรชาวบ้านจะได้ประโยชน์ได้มากที่สุด

1. เติมเต็มความรู้ “การค้าชายแดนไทยจีน และผลกระทบจากนโยบายการค้าชายแดน”²

โดย... คุณสุโชค หวงธรรมชาติ นักธุรกิจการค้าไทย-จีน จังหวัดเชียงราย

คุณสุโชค หวงธรรมชาติ มีประสบการณ์การค้าชายแดนในชายแดนไทย – พม่า จ. เชียงราย กว่า 10 ปี สินค้าที่ค้าขายหลักจากฝั่งไทยคืออาหารตามฤดูกาล เช่น พืชผัก ผลไม้ และอาหารกระป๋อง อาหารแห้ง ฯลฯ ระบบการขนส่งหลักๆ คือ ระบบการขนส่งทางเรือ ผ่านเส้นทางด่านเมือง (การผ่านเส้นทางด่านมีทั้งถูกกฎหมายและไม่ถูกกฎหมาย) การขนส่งสินค้ามีเส้นทางการค้าระหว่างไทย – มาเลเซีย, ไทย – เวียดนาม, ไทย – ลาว, ไทย – พม่า และไทย – จีน ซึ่งสินค้าที่มีความสำคัญมากในการค้า คือ ผลไม้ของไทย จะเป็นสินค้าที่มีความต้องการของตลาดการค้าประเทศเพื่อนบ้านมาก

ข้อเสียของระบบการค้าชายแดน คือ มาตรการการบังคับร่วมไม่เท่าเทียมกัน มีการแข่งขันทางตลาดสูงของสินค้า และพ่อค้าคนกลาง เช่น มีการหุ้มตลาด (ขายขาดทุนเพื่อฆ่า) ซึ่งระบบการตรวจสอบสินค้าไม่ดี อีกทั้ง พ่อค้าไทยยังมีการศึกษาข้อมูลระบบการตลาดน้อย

ทุกวันนี้ระบบตลาดการค้าพ่อค้าคนจีนดูแลควบคุม ทั้งงานตลาด งานสินค้า งานโลจิสติกส์ ทำให้การส่งสินค้าคืนภาษีไม่คงที่ การรวบรวมและการส่งสินค้าล่าช้า

ส่วนจุดแข็งการค้าชายแดนจังหวัดเชียงรายคือ เรื่องฐานความรู้ทางวัฒนธรรม ด้านการเกษตร ความเป็นเพื่อนบ้านชายแดน และสินค้าไทยมีคุณภาพเป็นที่ต้องการและมีอิทธิพลต่อเพื่อนบ้านจีน พม่า ลาว มาก โดยเฉพาะสินค้าประเภทไม้ผล

ผลกระทบและสถานการณ์จากการค้าชายแดน

1. มาตรการและนโยบายการค้าระหว่างประเทศของเพื่อนบ้านมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทำให้ระบบการลงทุน การค้าขาย ไม่มั่นคง วางแผนล่วงหน้ายาก
2. พ่อค้าไทยเข้าถึงการค้าการตลาดจีนน้อย มีการวิเคราะห์การตลาดไม่ถึง ส่งผลในการขาย และส่งสินค้าล่าช้า
3. ระบบการค้า 5 เสือ เปลี่ยนแปลงไป ความร่วมมือ การลงทุนไม่เหมือนเดิม (หันไปเข้ากับทุนจีน)
4. ความสูญเสียทางทรัพยากรธรรมชาติของไทยเพิ่มมากขึ้น (ความกังวล)
5. วัฒนธรรมการแข่งขันทางการค้าเปลี่ยนแปลงไป ที่ผ่านมามีความร่วมมือของนักวิชาการ นักการเกษตร และนักธุรกิจ มีน้อย
6. ความรู้ในการตั้งรับสิ่งที่เข้ามาทางด้านการตลาดของพ่อค้าไทย มีน้อย
7. ความไม่สงบเรียบร้อยของการค้าชายแดน เส้นทาง พื้นที่ ยังมีความขัดแย้ง มีการสู้รบกันของชนกลุ่มน้อย

²

สรุปโดย: พนา ขอบขุนเขา, ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดแม่ฮ่องสอน

8. การค้าระหว่างประเทศ ต้นทุนในการค้าไม่เท่ากัน ระบบการตลาด หุ่น มีการแข่งขันกันสูง
9. สินค้าหลักในการส่งออกของไทย คือ ผลไม้ต่างๆ ตามฤดูกาล สินค้านำเข้า คือ พืชผักจากจีน

ทางรอด/ ทางเลือกในการค้าชายแดน

1. เกษตรกร พ่อค้า ควรมีการวางแผนบริหารจัดการระบบการเพาะปลูก โดยพัฒนาระบบการผลิตบนฐานทุนเดิม ที่ดีและได้เปรียบอยู่แล้ว
2. การเติมความรู้ให้กับเกษตรกร หนุนเสริมให้มีการผลิตสินค้าที่หลากหลาย เพียงพอต่อตลาดตามฤดูกาล
3. รัฐ ควรมีการหนุนเสริมการรวมกลุ่มของเกษตรกร ในการทำการค้า การผลิต เพราะเกษตรกรไทยส่วนใหญ่เป็นรายย่อย อยู่อย่างกระจัดกระจาย ยากในการรวบรวมผลผลิตสู่ตลาดใหญ่
4. การเชื่อมงานกับหน่วยงานระดับจังหวัด ระดับประเทศ และ สถาบันภาคเอกชน ในการทำการค้าข้ามชายแดน
5. การสร้างความรู้ใหม่ให้กับเกษตรกร พ่อค้า นักธุรกิจ ในประเทศ ให้อยู่บนฐานทุนทางสังคมไทย
6. การสร้างคนรุ่นใหม่ในการสืบทอดความรู้ การทำการเกษตร การประกอบการค้า และอื่นๆ

2. กระบวนการพัฒนาสมรรถนะคนหนองหานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ

3.1 กระบวนการพัฒนาศาสตร์ CBR-N ในยุคไทยแลนด์ 4.0 ³

ขั้นตอนที่ 1 ทบทวนเพื่อสร้างความเข้าใจร่วม

ยุทธศาสตร์และยุทธการรวมพลังดอกไม้แบ่งบานสะพรั่งร้อยดอกเป็นพลังสร้างสรรค์เครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ (สรุปการระดมความคิดภาคเหนือจากเวที อ.ชัยวัฒน์ ธีระพันธ์)

ยุทธศาสตร์

สร้างพลังท้องถิ่นระดับจังหวัดและระดับภาคเพื่อให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ยุคTHAILAND 4.0

ยุทธศาสตร์และเป้าหมายร่วมภาคเหนือ

“สานพลังปกป้องพื้นที่อาหารภาคเหนือและเกิดสถาบันวิจัยท้องถิ่นระดับจังหวัดและระดับภาค”

³ สรุปและเรียบเรียง โดย ... อภิสทิธิ ลัมภยศ, ผู้ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน

ยุทธการ

1) ร้อยเพื่อนรวมพลยึดโยงคนทำงาน (รู้เขา รู้เรา) ทั้งนี้เพื่อให้เห็นการเคลื่อนไหวงานของกันและกัน รวมถึงเป็นการเรียนรู้ร่วมกันและมีการถอดบทเรียนร่วมกัน โดยมีศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ภาคเหนือเป็นศูนย์กลางของการเชื่อมร้อยภาคี โดยถือเป็นการเชื่อมพีเชื่อมน้อง ทั้งนี้ การที่รู้จักเขา รู้จักเรา และจะต้องหาจุดเชื่อมให้เจอ โดยต้องมียอดประกอบ เช่น

รู้เขา

- พันธกิจขององค์กรนั้นๆ
- จริตองค์กรหรือรูปแบบการทำงานขององค์กร
- ยุทธศาสตร์และเป้าหมายขององค์กร และประเด็นการเคลื่อนไหวงาน
- กำลังคน/ กำลังงบประมาณ
- แรงแหนเสริมขององค์กร/ ภาคีความร่วมมือ
- การสื่อสารทุกช่องทาง (แต่เลือกให้เหมาะกับองค์กร) เพื่อให้ทำงานร่วมกันได้

รู้เรา

- ข้อมูลงานวิจัยในพื้นที่
- ความเป็นตัวตน/ องค์กร
- การเปิดตัวสู่โลกกว้าง
- ความชัดเจนในการทำงาน/ เนื้องาน
- สร้างการยอมรับ ทั้งในระดับพื้นที่ จังหวัด ภาค ประเทศ (หาเพื่อนให้เจอ)
- ผลลัพธ์ (Out put)
- เครื่องมือการทำงาน (สร้างความเชื่อมั่น)
- ภาคีความร่วมมือ
- การสื่อสารภายในทุกช่องทางเพื่อพัฒนาทีมที่มีประสิทธิภาพ

2) สร้างพื้นที่การเรียนรู้ร่วม (การขับเคลื่อนนโยบาย หรือกระแสสังคมโดยใช้ความรู้) ทั้งในเชิงประเด็นและเชิงพื้นที่ ซึ่งตัวชี้วัดที่สำคัญที่สุด คือ สามารถตอบโจทย์พื้นที่ หรือชุมชนได้ และมีความต่อเนื่อง ขณะเดียวกันชุมชนซึ่งเป็นเจ้าของต้องร่วมกันออกแบบการเรียนรู้ร่วม (Community learning) นอกจากนั้นยังรวมถึงการร่วมชื่นชมยินดีกับผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น

3) ปรับเปลี่ยนเรียนรู้ไป โดยใช้กระบวนการเรียนรู้อย่างลึกซึ้ง ซึ่งประกอบด้วย ร่วมคิด ร่วมวางแผน ลงมือปฏิบัติ ประเมิน สรุปบทเรียน คิดใคร่ครวญ ตั้งคำถาม ตรึกตรอง และทำซ้ำๆ เพื่อสร้างการเรียนรู้ใหม่และไม่ตรึงเดิม และมีเข็มทิศในการชี้หน้า โดยมีโครงสร้างหรือระบบที่สร้างสรรค์ และมีทฤษฎี วิธีวิทยา วิธีการ เครื่องมือที่มีความเหมาะสมกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ซึ่งจะนำไปสู่ผลลัพธ์ที่ปรารถนา

4) สร้าง หรือยกระดับพื้นที่รูปธรรมในประเด็นการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ทั้งในระดับจังหวัดและระดับภาค

- 5) มีเวทีการแลกเปลี่ยนพูดคุยกันทั้งในระดับจังหวัดและระดับภาค
- 6) ผลักดันงานวิจัยท้องถิ่น คน งบประมาณ ส่วนนโยบายสาธารณะ ท้องถิ่น หรือจังหวัด (เชื่อมโยงข้อมูล)
- 7) ช่อดอกไม้ขนาดใหญ่โอบอุ้มช่อดอกไม้ขนาดเล็ก
- 8) ยุทธศาสตร์ CBR พิทักษ์ท้องถิ่น
  - คน (รุ่นเก่า – รุ่นใหม่) จะสร้างให้เป็นมืออาชีพได้อย่างไร (ปัจเจก-ส่วนรวม)
  - ชุมชน/ เครือข่าย จะเท่าทันการเปลี่ยนแปลงได้อย่างไร ชุมชนยุค 4.0
  - ฐานทรัพยากรธรรมชาติ จะจัดการ (อยู่ร่วม) อย่างไร จึงจะอยู่รอด (คน-ดิน-น้ำ-ป่า)
  - เศรษฐกิจฐานราก สร้างอย่างไรบนฐานทุนในพื้นที่ + ความรู้จากข้างนอก + นวัตกรรมที่เหมาะสม กับบริบทพื้นที่

กฎแห่งความสำเร็จ

- 1) งาน CBR เป็นศูนย์กลางของการเชื่อม (หรือเชื่อมตามสถานการณ์ .. ในเรื่องที่มีอำนาจ เห็นด้วย และเป็นเรื่องเดียวกันกับสิ่งที่ปัญหาของชุมชน)
- 2) เชื่อมพี่เชื่อมน้อง (เริ่มจากการรู้จักและทำงานด้วยกัน หรือเชื่อมแบบพี่น้องจากสายสัมพันธ์ที่ดี)
- 3) เวทีเล็กเชื่อมเวทีใหญ่
- 4) ถอดบทเรียน/ สรุปบทเรียน
- 5) สร้างการเรียนรู้ร่วม (การขับเคลื่อนฯ โดยใช้ความรู้)
- 6) ปรับเปลี่ยนเรียนรู้ไป
- 7) อย่างจบกับความสำเร็จของโครงการเล็ก (เล็กต้องเชื่อมใหญ่) มองภาพให้กว้างกว่าพื้นที่
- 8) ด้านทุนใหญ่ที่จะเข้ามาสร้างผลกระทบกับชุมชน/ พื้นที่ระดับต่าง ๆ
- 9) เรียนรู้กับสถานการณ์ใหม่ที่เข้ามามีผลกระทบ
- 10) มีกระบวนการขับเคลื่อนที่มีพลัง (รูปแบบการขับเคลื่อน เครื่องมือ คน งบประมาณ) เพื่อหาตัวคูณ และให้เกิดแรงเหวี่ยงที่ทรงพลังในการออกจากปัญหาหรือการพัฒนา
- 11) งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น คือ การรบด้วยปัญญา โดยมีเป้าหมาย คือได้ใจ ได้คน ได้งาน โดยมีสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นตัวจุดพลัง เพื่อให้เกิดอารมณ์ความรู้สึกร่วม เกิดแรงเหวี่ยง/แรงฮึด (โมเมนตัม) และอยากไปต่อ โดยมีความเชื่อและเป้าหมายร่วมกันว่า “ ชัยชนะไม่ใช่แค่การยึดเมืองแต่ต้องรบให้ชนะ” ภายใต้สภาวะ/ บรรยากาศที่ดีในการทำงาน (พลังกลุ่มและความสุข)
- 12) ทิศทางงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือสู่ความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น จะต้องมียุทธศาสตร์ร่วม มีการระดมสรรพกำลัง ประเมินกำลังที่มี กำลังที่เอื้อ งบประมาณ วิธีคิด เงื่อนไข เห็นกำลังของกันและกัน และเพิ่มแรงหนุน จุดแข็งของ CBR เห็นความสำเร็จของงานวิจัย และรวมให้เป็นระบบสู่การขยายผลเป็นทวีคูณ

การกำหนดประเด็นในการขับเคลื่อน

“การปกป้องพื้นที่อาหาร” เหตุ/ ปัจจัยในการสูญเสียพื้นที่อาหาร สำหรับภาคเหนือตอนบนที่ชัดเจนที่สุดและสามารถเป็นเรื่องราวร่วมได้คือ การปลูกพืชเชิงเดี่ยว ได้แก่ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ และกะหล่ำปลี เป็นสำคัญ เราจึงใช้ประเด็นนี้ในการออกจากปัญหา โดยตั้งคำถามต่อว่า “ทำไมเกษตรกรปลูกพืชเชิงเดี่ยว ถ้าไม่ปลูกแล้วเค้าจะอยู่อย่างไร หรือจะมีรายได้จากอะไรที่เท่าเดิมหรือดีกว่า”

คำถามนี้นำไปสู่การกำหนดแนวทางการขับเคลื่อนชุมชนให้ออกจากพืชเชิงเดี่ยว หรืออยู่กับมันได้อย่างเข้าใจ โดยที่สำคัญที่สุดคือ การหาทางเลือกอาชีพที่เหมาะสม (มีรายได้ ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม และสังคม) ซึ่งก็คือแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนและเศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง (หาความสมดุลของ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม) ที่อาจแตกต่างกันในแต่ละบริบท ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการกำหนด ยุทธศาสตร์และประเด็นในการขับเคลื่อน ดังนี้

ยุทธศาสตร์

1) ด้านเศรษฐกิจ

ค้นหาและพัฒนาอาชีพทางเลือกที่ทดแทนพืชเชิงเดี่ยว สร้างมูลค่าเพิ่ม และการตลาด (ตามผลการวิเคราะห์ พื้นที่) เช่น ด้านระบบเกษตรได้แก่ เกษตรทางเลือก (ปลอดภัย อินทรีย์) ป่าเศรษฐกิจ (กรณี บุกแม่ฮ่องสอน)

2) ด้านการจัดการทรัพยากร

- ดิน : การใช้ที่ดินอย่างยั่งยืน การเข้าถึงที่ดินทำกิน สิทธิในที่ดินทำกิน
- น้ำ : การบริหารจัดการน้ำโดยชุมชนมีส่วนร่วม
- ป่า : ร่วมจัดการปัญหา หมอกควัน ไฟป่า อาหารจากธรรมชาติ การปกป้องเฝ้าระวังทรัพยากรป่าไม้ การบริหารจัดการป่าอย่างยั่งยืน

3) ด้านสังคม/ วัฒนธรรม

- ทำงานโดยคำนึงถึงความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ และวิถีชีวิต/ พหุวัฒนธรรม ในระดับพื้นที่และภาคเหนือ
- ด้านสุขภาพ
- กับเครือข่ายเชิงประเด็น
- เชื่อมกับเรื่องผู้สูงอายุ และสวัสดิการชุมชน

ยุทธการ

1) ทบทวน วิเคราะห์ความเสี่ยงต่อความมั่นคงด้านอาหาร (ทำอย่างสม่ำเสมอ)

- เหตุ/ ปัจจัยการสูญเสียพื้นที่อาหาร
- เขตเศรษฐกิจพิเศษ/ ผังเมือง/ การเปิดการค้าเสรี/ การค้าชายแดน
- นโยบายทางที่ดินป่า

- นโยบายนำเข้าข้าวโพดจากตอยลงนา (ส่งเสริม ประกันเฉพาะข้าวโพดที่ปลูกในพื้นที่มีเอกสารสิทธิ์)
- การใช้สารเคมีทางการเกษตรเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ (คนทำเกษตรแก่ แรงงานครัวเรือนน้อย คนงานหายาก ค่าจ้างแพง)
- คนรุ่นใหม่ทิ้งอาชีพเกษตร
- พันธุกรรมพืชพื้นบ้านลดบทบาทลง (บรรษัท ธุรกิจเกษตร การเมือง การยึดครอง ชาวบ้าน ? ร่วมกันวิเคราะห์ทบทวน เพราะพันธุกรรมคืออาหาร ด้านอาหาร)
- การแย่งยึดที่ดิน
- การรุกรานของกลุ่มทุนใหญ่ (ในและต่างประเทศ)

2) การยกระดับ/ ต่อยอดทุนในพื้นที่

- ความรู้ชุมชนผ่านงาน CBR
- ความรู้ของคนรู้ /เครือข่าย/ภาคในพื้นที่
- การสร้าง/ต่อยอดพื้นที่รูปธรรมในระดับพื้นที่/จังหวัด/ภาค
- กระบวนการ /เครื่องมือ/วิธีวิทยา CBR
- สมรรถนะของคน CBR
- การท่องเที่ยวโดยชุมชน

3) เชื่อมโยงการทำงาน

- SDG
- THAILAND 4.0 ภาคพลเมือง/รัฐ
- แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12
- ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี
- ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดในพื้นที่ภาคเหนือ

ปัจจัยสู่ความสำเร็จของยุทธการ

- เห็นสถานการณ์เห็นการเปลี่ยนแปลง มีสติที่ดี
- อ่านสถานการณ์ออก อ่านให้ขาดให้ทะลุ ใจไม่หวาดหวั่น
- รู้ฟ้ารู้ดิน
- เห็นแรงเหวี่ยง ของสถานการณ์ที่จะสร้างพลังร่วมได้มากขึ้น
- ชีค่ลื่นของการเปลี่ยนแปลง (ไม่ได้คลื่น ควรชี่คลื่นแต่ทำตามแนวทางคน CBR ยุค 4.0)
- เล็กก็ชนะใหญ่ได้
- จับจังหวะการเข้าหา
- ยกระดับตัวเองและทีม

3.2 ยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพทีมภาคเหนือ (พี่เลี้ยง – นักวิจัย – เครือข่ายภาคี)

(ผลการระดมความคิดเห็นเพิ่มเติมในเวที RC เหนือ วันที่ 10 กพ.60)

- 1) **จุดร่วมภาคเหนือ** ประเด็นการขับเคลื่อน คือ ความมั่นคงด้านอาหาร ทรัพยากร การท่องเที่ยว และการศึกษา ประเด็นพุ่งเป้าคือ “การปกป้องพื้นที่อาหารภาคเหนือ”
- 2) **เป้าหมายปลายทาง (Ultimate Goal)** สถาปนาสถาบันวิจัยท้องถิ่น โดยมีพื้นที่การเรียนรู้ร่วม พื้นที่การเสริมพลัง ความรู้ คนทำงาน ผู้รู้
- 3) **เป้าหมายงาน CBR** คือ Empowerment (การเสริมพลัง) โหนดเป็นกลไกสำคัญในการสร้างการเรียนรู้ ร่วมกับภาคี (ยุทธศาสตร์ดอกไม้มาน) ยุทธศาสตร์สานพลัง การขับเคลื่อนเป็นชุดโครงการ ยกระดับโหนดภาคเหนือ ให้เป็นจุดเชื่อมพลังความคิด ปัญญา/ ความรู้ ทั้งในระดับพื้นที่และภาค
- 4) **Vision**
  - ปลุกเร้าเจตจำนงร่วม (มีเรื่องร่วมในการขับเคลื่อนระดับภาคอย่างมีพลัง)
  - สร้างความตระหนักในปัญหาร่วม (กระบวนการหาฉันทะในประเด็นเคลื่อน ..ปลุกเร้าพลัง)
  - ระดมสรรพกำลัง ทรัพยากร ทุน (ยุทธการดอกไม้มากสิ หาเพื่อน ชี้กระแสนโยบายให้เป็น)
  - เห็นแนวทางการทำงานเชิงรุก ที่ตอบโจทย์สังคมภาคเหนือ บนกระแสนการเปลี่ยนแปลง
- 5) **การพัฒนาศักยภาพ/ เติบโตเต็มความสามารถ**
จุดเชื่อมความคิด การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประเด็นที่อยากเพิ่มเติม คือ
  1. ทบทวนแนวคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ครุ่นคิดและทบทวนตนเอง มีอุดมการณ์ (มีเจตจำนงชัด .. สร้างความเชื่อมั่นศรัทธาในสิ่งที่ทำ) วิเคราะห์เป็น รู้เท่าทัน เชื่อมโยงสถานการณ์ทั้งภายนอกและภายใน ได้ทุกระดับ
  2. ทักษะการทำงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายใหม่ ควรเติมเครื่องมืออะไรบ้าง อย่างไร (ทีมโหนด รุ่นใหญ่ กลาง เล็ก .. ซึ่งได้ระดมเบื้องต้นมาแล้วจากทุกโหนด ตามที่แนบ)
  3. การวิเคราะห์สถานการณ์ที่เป็นปัจจัยภายนอก เช่น การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ น้ำท่วมภัยแล้ง หมอกควัน ไฟป่า สถานการณ์การเมืองโลก (เช่น USA USSR AEC) สถานการณ์ด้านนโยบายทั้งของไทยและต่างชาติ Thailand 4.0 SDGs ประชารัฐ งบจังหวัดและกลุ่มจังหวัด แผนชาติฉบับที่ 12 ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ยุทธศาสตร์จังหวัด (จะวิเคราะห์เชื่อมโยงให้ผู้เกี่ยวข้องในแต่ละระดับ รับรู้ เข้าใจ และตระหนัก ด้วยการสื่อสารแบบใด ? ใช้สื่ออะไร หรือจัดการเรียนรู้แบบไหนจึงจะเกิดผล)
  4. นักวิจัย CBR มีการสร้างพลังการเรียนรู้ร่วมกัน การสร้างแรงเหวี่ยง สร้างตัวคุณ ที่มีพลังสู่ระดับนโยบาย (จะออกแบบการเรียนรู้อย่างไร เพราะทุกโหนดมีทุนพื้นที่ คน ประเด็นเด่น ที่สร้างมากกว่า 10 ปี) เพิ่มขีดความสามารถในการสื่อสารที่คมชัด มีรูปธรรมรองรับ มีแรงบันดาลใจในการสื่อสาร

6) กลุ่มเป้าหมายการทำงาน (ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม)

1. พี่เลี้ยง (เก่า – กลาง – ใหม่) ...โดยตรง

- เติมเรื่อง แนวคิด อุดมการณ์ ทักษะ สถานการณ์ใหม่ “เร้าพลังนักรบ CBR” ที่เดินด้วยปัญญา ความรู้ ความจริง การลดช่องว่างคนทำงาน มีการออกแบบการเรียนรู้ร่วมกัน มีหลักสูตรการพัฒนาศักยภาพ
- การบูรณาการทำงานกับการทำงานของโหนดในพื้นที่ การเรียนรู้ภายในโหนด เรียนรู้ข้ามโหนด และการเรียนรู้กับภาคีในพื้นที่ (เชื่อมพลังดอกไม้หลากหลาย)
- การวิจัยตอบโจทย์ระดับพื้นที่ การคิดโจทย์เชิงระบบ ตอบพื้นที่ เท่าทันการเปลี่ยนแปลง “ชี้กระแสนโยบายที่เอื้อ” เพื่อให้มีแรงส่งสู่เป้าหมาย โดยมีการหนุนอย่างเป็นระบบ
- การพัฒนาโจทย์ยกระดับ

2. นักวิจัย โดยอ้อม

- สร้างพลังการเรียนรู้
- การสร้างแรงบันดาลใจ
- มีการคัดเลือกโดยพื้นที่ เชิงประเด็น และทุกกลุ่มวัย
- มีหลักสูตรการพัฒนาศักยภาพนักวิจัย สร้างแนวคิด (กำกับ) ติดอาวุธ (เครื่องมือ)
- สร้างการเรียนรู้ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ มีเวทีแลกเปลี่ยนนักวิจัย
- ความต่อเนื่องหลังสิ้นสุดโครงการวิจัย โดยยกระดับความรู้ คน ขยาย และพื้นที่

รูปธรรม ที่ตอบกระแสการเปลี่ยนแปลง และนโยบายที่เอื้อ เช่น SDGs ไทยแลนด์ 4.0 วิธีการกรณีภาคเหนือ มีโจทย์พุ่งเป้า (ร่วม) “การปกป้องพื้นที่อาหารจากพืชเชิงเดี่ยว” อาจให้โครงการวิจัยที่มีความรู้ที่เกี่ยวข้อง ที่ไม่เอาข้าวโพด มีทางเลือกอาชีพที่ดีกว่า มานำเสนอ อาจจัดเวทีระดับภาค แล้วให้แต่ละโหนดที่มีรูปธรรมชัดเจนในเรื่องนี้ คัดเลือกโครงการมานำเสนอในวง แล้วกำหนดให้ทีมโหนดที่ต้องการพัฒนาศักยภาพ “การเขียนเชิงสังเคราะห์” ปฏิบัติการร่วมกันเป็นทีม โดยให้มีนักวิชาการมาเป็นพี่ปรึกษา เป็นต้น

3. ภาคี ...โดยตรงและโดยอ้อม

ภาคี ขับเคลื่อนบนฐาน 3 เหลี่ยมเขื่อนภูเขาคือ ภาคประชาชน (เครือข่าย ภาคธุรกิจ) ภาครัฐ และนักวิชาการ ร่วมมือกัน โดยภาคประชาสังคมที่ทางโหนดได้เชื่อมการทำงานที่ผ่านมา มีหลากหลาย เช่น สข.ธรรมนุญสุขภาพ DHS สปสช. พอช. สสส. วชช. มหาวิทยาลัยชีวิต กศน. SCG Scbf. วทช. ธกส. พม. ตชด. กระทรวงทรัพยากรฯ ฝ่ายมีชีวิต และภาคีที่คิดว่าจะเชื่อมในอนาคต ได้แก่ กองทัพภาคที่ 3 และกรมป่าไม้ เติมภาคีให้มีเครือข่ายเพียงพอในการขับเคลื่อนงานที่มีพลังมากขึ้น

3. คนรุ่นใหม่

- เยาวชน Start up
- เด็กและเยาวชนที่เป็นนักวิจัยและทีมวิจัย CBR หรือเยาวชนในเครือข่าย
- คนทุกระดับที่มี “หัวใจใหม่”
- กระบวนการหนุนเสริมคนรุ่นใหม่ในการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น/ งานอาสา

7) กระบวนการ/ ยุทธการ

- เวทีสร้างแรงบันดาลใจ
- เวทีนำเสนอผลสำเร็จในประเด็นที่เชื่อมกับโจทย์ร่วม (พุ่งเป้า)
- เรียนรู้ข้ามข่าย/ พื้นที่/ ประเด็น
- เติมความรู้สถานการณ์ (อยู่ร่วมจึงอยู่รอด)
- พื้นที่เรียนรู้ร่วม (เชิงประเด็น/ เขตเศรษฐกิจพิเศษ/ ชายแดน)
- เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง
- วงจรการเรียนรู้ร่วมระดับภาค

8) ยุทธการการสื่อสารที่มีพลัง (ยกมาเพื่อให้ชัดเพราะภาคเหนือยังขาดจุดนี้อยู่มาก)

- มีการสื่อสารทุกระดับ ทั้งระดับภาค ระดับจังหวัด ระดับไหนด
- พัฒนาระบบการสื่อสาร นำเสนอตัวเอง พูดให้โดน ตื่น ตระหนัก ยกกระดับให้ดีขึ้น มีองค์ความรู้ต้องนำเสนอสู่สาธารณะอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ “ทำดีต้องโปรโมต”

9) ยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพไหนดและประชาสังคม

กระบวนการ

1. เช็กต้นทุนเดิม (Mapping) เช่น “คนคุณภาพ” เครือข่าย กลุ่ม ชุมชนวิจัย และพื้นที่รูปธรรมที่เกิดขึ้นบนฐานงาน CBR และของภาคีความร่วมมือ ยึดโยงพื้นที่และประเด็นวิเคราะห์ แยกแยะจัดกลุ่ม เช่น กลุ่มใหม่-กลุ่มเก่า
2. สานสร้าง “เจตจำนงร่วม” ให้ชัดเจน โดย
  - ครุ่นคิด ทบทวน ค้นหาพลังจากภายใน (Inner Voice) เพื่อการเลือกการขับเคลื่อนที่เหมาะสม (Inner Choice) บนฐานความเชื่อและศรัทธาต่อสิ่งที่ทำว่าจะยังประโยชน์แก่คนส่วนใหญ่ แก่คนเล็กคนน้อยที่ไร้อำนาจในสังคม
  - กำหนดยุทธศาสตร์ร่วม (ระดับพื้นที่ ระดับภาค)
  - มียุทธการ และพันธกิจ
  - จัดทัพ (ทางปัญญา) ฝึกคน แยกแยะรับผิดชอบตามพันธกิจ ความถนัด จริต ตามฐานงานของตนเป็นหลัก (ตอบงานพื้นที่และงานร่วม) ลงมือทำจากเล็กไปหาใหญ่ จากง่ายไปหายาก
  - มีโค้ช คอยกำกับดูแล ให้คำแนะนำบนฐานการทำงานจริง

- ประเมินหลังปฏิบัติการ (AAR: After Action Review) ทั้ง 3 ระดับ ร่วมกับการติดตามตามวงจรการเรียนรู้อย่างลึกซึ้ง เน้นการฝึกจนเกิดความเชี่ยวชาญสร้างพลังจากการพูดคุยและไว้วางใจได้
  - มีเวทีกลางที่สร้างโอกาสการเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอ (ระดับจังหวัด ภาค)
3. การสื่อสารอย่างมีพลังที่สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย เช่น ชาวบ้าน นักวิชาการ คนรุ่นใหม่ ที่มีหลากหลายรูปแบบ เช่น เพลง คลิป โทรทัศน์ ไอที นักข่าวพลเมือง และ info Graphic เป็นต้น
  4. มีพื้นที่ปฏิบัติการร่วมระดับภาค อาจเป็นในรูปของ งานสมัชชา การถอดบทเรียนความรู้ เนื้อหาทางวิจัย งานเรียนรู้ข้ามชาย พื้นที่ หรือประเด็น
  5. ประเมินผลการเรียนรู้และเติบโต และร่วมกันสร้างตัวชี้วัดใหม่ที่เหมาะสมกับการทำงานแบบใหม่ที่ไม่ใช่เพียงงานบนฐานโครงการวิจัยเท่านั้น
  6. ประเมินก่อนและหลังการทากิจกรรมทุกครั้ง (BAR และ AAR) และมีการสรุปบทเรียนระหว่างทางเป็นระยะ ๆ

4. นำเสนอการค้าชายแดนไทย-เมียนมาร์ (ด้านแม่สาย)⁴

โดย... ประธานหอการค้าแม่สาย จ.เชียงราย

การค้าชายแดนด้านนี้ประเทศไทยได้เปรียบไม่ว่าเรื่องการค้าหรือการท่องเที่ยว เราติดต่อกับรัฐฉานของเมียนมาร์ และแม่น้ำโขง ซึ่งเป็นแหล่งรองรับทางตะวันตกของจีนก็คือมณฑลยูนนาน และเขตปกครองตนเองสิบสองปันนา มีเส้นทางออกเส้นทางเดียวคือเส้นทางแม่น้ำโขงและเส้นทางเข้าสู่ชายแดนลาวหรือจะเข้ามาทางเมียนมาร์ก็ต้องเข้ามาทางรัฐฉานภาคเหนือ ตรงนี้เราก็เน้นอาเซียนบวก 1 เพราะว่าจุดนี้เราใกล้จีนมากที่สุด เป็นเส้นทางที่เชื่อมจีนจากทางน้ำ ทางน้ำคือทางแม่น้ำโขง ทางบกคือทางถนน R3A และ R3B

ตอนนี้อาเซียนเราจะมี CLMV กัมพูชา ลาว เมียนมาร์ เวียดนาม ตามนโยบายของ สี จิ้น ผิง ตรงนี้เขาต้องการให้เป็น CLMT การพัฒนาเส้นทางแม่น้ำโขง ก็คือมอเตอร์เวย์ และเส้นทางไฮเวย์ ก็คือเส้นทางคู่ขนานกับ R3A คือเปลี่ยนจาก C Cambodia เป็น C China, L คงเดิมคือ Laos, M คือ Myanmar และเปลี่ยนจาก V มาเป็น T คือ Thailand จังหวัดเชียงรายได้รับการพัฒนาอยู่ 3 ที่ด้วยกันคือ อำเภอแม่สายเป็น Trading City เป็นศูนย์กลางทางการเงิน เชียงแสนคือ Port City คือศูนย์กลางของการขนส่งสินค้าทางน้ำ และส่วนเชียงของคือ Logistics City คือพื้นที่ส่งสินค้าทางบกผ่านแขวงสองแขวงคือ แขวงบ่อแก้วและหลวงน้ำทา ที่丫สองแขวงนี้บ่อยๆ เพราะ การเข้าเมียนมาร์ในเขตพื้นที่อำเภอแม่สายเรามีด่านพรมแดนที่เป็นด่านถาวรสองด่านคือแม่สาย ซึ่งสะพานแม่สายถูกสร้างมา 50 กว่าปีแล้ว และด่านที่สองคือ ด่านที่ส่งออกสินค้าประเภท ปูน น้ำมัน เหล็กเส้น สินค้าหนักๆใหญ่ๆ ได้รับใบอนุญาตจากรัฐบาลกลางกรุงเนปีตอ แต่ถ้ามาด่านนี้จะไม่อนุญาตให้นำ

⁴ ถอดเทปโดยโหนดลำพูน

รถบรรทุกสินค้าข้าม จะใช้รถอีกแบบที่มีประมาณ 400 กว่าคัน ตรงจุดนี้ผ่านเข้ามาก็จะใช้การเสียภาษีท้องถิ่น 3 % อยู่ในความดูแลของรัฐบาลท้องถิ่นนั่นก็คือ รัฐบาล

เส้นทางการขนส่งสินค้าทุกอย่างที่ผ่านกรมศุลกากรที่ด่านแม่สายทั้งหมด การเปลี่ยนถ่ายจากรถสิบล้อขนาดใหญ่เป็นรถขนาดกลางที่มี 400 กว่าคันและรถตู้เก่าๆ ที่มีจอดอยู่มากมายที่แม่สาย นั่นคือรถสินค้าที่เข้ามาตามเงื่อนไขของรัฐบาลท้องถิ่น ที่เสียภาษี 3 % โดยที่ไม่ต้องไปขึ้นสะพานสองใช้ใบอนุญาตจากรัฐบาลกลาง คือรายได้ของท้องถิ่น (รัฐบาล) สินค้าส่วนใหญ่ก็เป็นสินค้าตั้งแต่หัวจรดเท้า สินค้าอุปโภคบริโภคที่ใช้ในชีวิตประจำวัน แต่ปัจจุบันนี้มูลค่าการส่งออกการค้าขายลดลงเนื่องจาก ค่าเงินเปลี่ยน ค่าเงินจืดตกลดลงมาก เมื่อก่อน 100 จ๊าด เท่ากับ 33 บาท ตอนนั้นเท่ากับ 25-26 บาทเท่านั้น 100 ล้านจ๊าดนี้จะหายไปจำนวนมาก เพราะฉะนั้นการส่งออกก็จะลดลง เขาจะถือครองเงินบาท จะไม่แลกเปลี่ยนเงิน จะข้ามไปฝั่งไทยซื้อของใช้ในชีวิตประจำวัน มูลค่าการค้าผ่านแดนที่ผ่านทางศุลกากรโดยเฉลี่ยเราเคยมีมูลค่าการส่งออกกว่า 14,000 ล้านบาทเศษ ปัจจุบันนั้นลดลงไปเกือบ 40 % แต่มูลค่าการค้าขายแดนยังคงที่ เป็น 3 เท่าของมูลค่าการค้าผ่านแดนการส่งออก

คนเมียนมาร์จะข้ามมาฝั่งไทยแต่เช้า ไปโรงเรียน ซื้อของ แต่งหน้าทำผม ต่างๆ กินอยู่ใช้ในไทยใช้เงินบาทไทย ที่นี้ก็เป็นทีในเมียนมาร์ที่ใช้เงินบาทมากที่สุด ถือครองเงินบาท รวมไปถึงที่เชียงตุงก็ยังมีเงินบาทใช้ไปถึงตองยีก็ยังมีเงินบาทใช้ สินค้าที่ส่งออกของแม่สาย ที่นี้ก็เป็นทีๆอยู่ร่วมกันของชาวเผ่าต่างๆ รวมเป็น 17 ชนเผ่า มีความเป็นอยู่ร่วมกันไม่ว่าจะเป็น ว่า อาข่า มูเซอ ไทใหญ่ ไทลื้อ หรือว่าสัญชาติเมียนมาร์ โดยจะอยู่ร่วมกันเยอะมาก ส่วนอำเภอแม่สายเนื่องจากมีการค้าขายแดนสูงมาก ที่นี้เลยมีสถาบันทางการเงินรองรับทั้งหมด 11 ธนาคาร มี 3 ธนาคารที่เปิด 2 สาขา และมี 3 ธนาคาร ที่เปิดวันเสาร์ และอีกหนึ่งธนาคารคือ แบงค์กรุงไทยที่เปิดถึง 5 โมงเย็น 7 วันทำการ ส่วนร้านแลกเปลี่ยนเงินตรา ที่นี้ใช้เงินสกุล US Dollar มากที่สุด อันดับสองคือ เงินหยวน เงินบาทเป็นเงินที่ใช้ค้าขายไปแล้ว การค้าปลีก-ค้าส่ง ที่นี้ Tesco Lotus คือ อันดับหนึ่งของประเทศ ส่วน Macro คนที่นี้เขาต่อต้านเพราะไม่มีถุงใช้ จนเดี๋ยวนี้คนเริ่มชินแล้วว่า Macro ไม่มีถุงใช้

ที่นี้ยังอยู่ในการใช้กฎอัยการศึก เนื่องจากพรมแดนของเราติดชายแดนตรงข้ามมีชนกลุ่มน้อยที่มีกองกำลัง มีอาวุธ มีทั้งกลุ่มว่า ไทใหญ่ กลุ่มเจ้ายอดศึก ที่นี้เลยยังใช้กฎอัยการศึกแต่ไม่บังคับใช้ ได้มีการเชื้ตกลงความร่วมมือทั้ง 4 ประเทศ 9 ฝ่าย ประกอบด้วย จีน ลาว เมียนมาร์ และไทย 9 ฝ่ายคือ 9 เขตแดนเช่น แม่สาย ท่าขี้เหล็ก เชียงรุ่งกับเชียงแสน บ่อแก้วกับเชียงของ รวมทั้งหมด 9 ฝ่าย เรามีวัตถุประสงค์คือแก้ปัญหา แก่การค้า การท่องเที่ยว การศึกษา วัฒนธรรม โดยผ่านเฉพาะคนที่รับผิดชอบในพื้นที่ชายแดน เมื่อคราวที่แล้วเชียงใหม่เป็นเจ้าภาพ ครั้งที่สองที่จัดประชุมที่ท่าขี้เหล็ก โดยที่ท่าขี้เหล็กจะเป็นเจ้าภาพต่อ

ที่นี้มีการรณรงค์อาชญากรรมข้ามชาติและการค้ามนุษย์ ซึ่งสืบเนื่องมาจากฝั่งไทย เราก้มีการรณรงค์รวมทั้งกับเพื่อนบ้าน ใช้ชื่อว่า Border Cooperation On Anti Trafficking In Persons (BCATIP) หน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงคือ ตรวจคนเข้าเมือง นี่คือเส้นทางของ R3A มีหน่วยงานประสานงานคือ BLO (Border Liaison Office) มีการรณรงค์ในภาคเชียงตุง กาดเข้า เราจะเจอแบบนี้แต่เช้าในเรื่องการต่อต้านการค้ามนุษย์ อาชญากรรมข้ามชาติ ในพื้นที่ชายแดนตรงนี้คนจะ

มองว่าเป็นพื้นที่ล่อแหลม เพราะมียาเสพติดจำนวนมาก ขณะเดียวกันเราพยายามรณรงค์ร่วมกัน ให้พวกเขาออกจากยาเสพติด เริ่มจากเยาวชน โดยใช้การเล่นกีฬา เราได้ทำการชักชวนให้มาเล่นกีฬา มาปั่น เริ่มมีการจัดชมรมการปั่น ปีใหม่เราก็มีการจัด Countdown กัน ที่นี้เป็นที่เดียวในประเทศไทยที่ทำนายกรัฐมนตรีนุมนัติให้จัดถึงดี 2 ตั้งแต่มี คสช.มา ท่านเป็นคนเซ็นอนุมัติ เมื่อก่อนนี้ถึงแค่รัฐมนตรีมหาดไทย แต่ 3 ปีให้หลังนี้ท่านนายกเซ็นอนุมัติ เพื่อที่จะให้ทางไทย-เมียนมาร์ได้มีการ Countdown ร่วมกัน แต่ปีนี้เราไม่มีการจุดพลุ ปีนี้มีการแสดงชนเผ่า

ที่นี่เราพยายามหลีกเลี่ยงการเกิดการบาดหมางขณะที่ปิดพรมแดน เมื่อก่อนมีการปิดพรมแดนหลายครั้ง ขณะนี้เมืองเมียวดีก็เช่นกัน ถ้าไม่พอใจขึ้นมาก็จะมีการปิดท่า ที่นี้ไม่มี ที่นี้มีการจัดประชุม Border Committee คือ คณะกรรมการประสานงานไทย-เมียนมาร์ ส่วนท้องถิ่น เรามีการประชุมครั้งที่ 88 แล้ว โดยกองกำลังผาเมืองที่รับผิดชอบในพื้นที่ และหัวหน้าส่วนราชการ ทั้งฝ่ายทหาร ฝ่ายปกครอง ส่วนภาคเอกชนก็มีดิฉันคนเดียวที่เป็นกรรมการอยู่ โดยมีการจัดทุกเดือน สลับกันเป็นเจ้าภาพ ครั้งต่อไปทางเมียนมาร์ก็จะเป็นเจ้าภาพ เราจะมีการคุยกันก่อนว่าจะหารือเรื่องอะไร ถ้าเป็นเรื่องที่สำคัญต้องทำการรายงานไปที่ส่วนกลางทั้งหมด เราจะมีการประชุมนอกรอบ ส่วนมากก็จะจัดในห้องนี้ เรื่องด่วนๆ หรือฉุกเฉินสามารถแก้ไขกันเองได้ในส่วนท้องถิ่นเลย เราก็คจะมีการประชุมพัฒนาสัมพันธ์ แต่ถ้าถึงเวลาประชุมจริง ๆ จะมีการประชุมนอกรอบที่ไม่มีการจดบันทึกการประชุม จะประชุมปรึกษาปัญหาเล็ก ใหญ่ต่าง ๆ แล้วนำเข้าห้องประชุม ส่วนมากเรื่องที่ประชุมก็เป็นเรื่องปัญหาที่ต้องได้รับการแก้ไข เรื่องเขตแดน การลักลอบพื้นที่ของการตั้งฐานทหาร เรื่องความมั่นคง ภัยแล้ง การปลูกป่าอาเซียน การป้องกันไฟฟ้า ขอบฐานทหารให้ลดลงบ้างในพื้นที่ ๆ ยังไม่ได้กำหนดอาณาเขต มีการประชุมที่แม่ฟ้าหลวง เมื่อก่อนจะเป็นกองกำลังผาเมือง จก.ม.2 แต่ว่าเดินพฤศจิกายนที่ผ่านมาเป็น จก.ม.3

แหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ชายแดนเราก็จะเน้นกิจกรรมของชนเผ่าในพื้นที่ อาข่าจะมีในพื้นที่มากที่สุด อาข่าฝั่งเมียนมาร์จะมีบทบาทมาก ทางเมียนมาร์ ตอนนี้เขาจะให้ความสนใจอาข่ามาก โดยพัฒนาด้านการลงทุน การค้าขายทำโรงแรมอะไรต่างๆ วาก็จะมีอยู่บ้าง ในพื้นที่ชายแดนเราก็พยายามผลักดันให้ฐานปฏิบัติการของทหารให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว แต่ฐานที่ ๆ มีความมั่นคงมาก ๆ มีเขตพื้นที่ติดกับว่า หรือชนกลุ่มน้อยเราจะไม่เข้าไป แต่ที่ ๆ มองเห็นวิวหรือเห็นหมู่บ้านเราจะขอให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว ในที่ ๆ มีกองอาวุธอยู่เราจะไม่เข้าไปพัฒนาฐานพวกนั้น ดอยผาหมี่ อำเภอแม่สาย เราพยายามผลักดัน เพราะเป็นอาข่าในเมืองที่เดียว เราได้องค์กรแคนาดา มาศึกษาในพื้นที่ช่วยกันพัฒนาพื้นที่ ตอนที่ในหลวงเสด็จมาที่นี่ท่านก็ทรงเป็นห่วงเพราะมันใกล้กับพื้นที่แหล่งปลูกฝิ่น เราพยายามทำให้เขามีอาชีพที่มั่นคง ให้นักท่องเที่ยวเข้ามา เพราะเขามีการปลูกกาแฟ ที่ผาหมี่ถ้ามีโอกาสก็อยากจะชวนให้ไปพักผ่อนกันได้

รัฐฉานแบ่งออกเป็น 3 ภาค มี Northern, Southern, Eastern Northern เมืองหลวงคือ Lashio เมืองชายแดนคือ มูเซ รถไฟจีนจะเข้ามาจากที่นี่ จากนั้นก็เข้ามูเซ มัลดาลัยเข้าอย่างถ่วง และหลังจากนั้น ออกเจดีย์สามองค์ ต้องจีจะเป็นที่อยู่ของเมืองหลวงรัฐฉานได้ซึ่งต้องแปลว่าภูเขา จี แปลว่าใหญ่ เป็นเมืองที่อยู่บนภูเขาสูงใหญ่จะมองเห็นสภาพบ้านเมืองทั้งหมด มีความมั่นคง รวยล้น

ไปด้วยค่ายทหาร Eastern เมืองหลวงก็คือเชียงตุง หน้าด่านก็คือท่าขี้เหล็ก เขาก็มีตรงนี้เป็นเวียงแก้วเมืองเก่าแก่ เมื่อก่อนอยู่ในเขตของเชียงตุงแต่ปัจจุบันเป็นเขตท่าขี้เหล็ก จุดนี้เป็นจุดที่ล้าไปจีน จะเห็นได้ว่าถ้าจีนบุกเข้ามาในเมียนมาร์ เขาสามารถตัดขาดตรงนี้ได้เลย อย่างลิมาเมียนมาร์สัญลักษณ์คือกลอง จุดนี้ก็เป็นจุดจำลองต่างๆ ราชวังมันดาเลย์เป็นของกระทรวงพาณิชย์ ปัจจุบันนี้รัฐบาลเปิดประมูลก็เลยประมูลได้ เราก็ได้มีการแสดงสินค้า ที่เห็นใส่เสื้อสีน้ำตาลทั้งหมดคือรัฐมนตรีงาน Trade Fair เน้นสินค้า SME ของไทย ธนาคารที่รองรับที่นี่มีเยอะมากๆ KBZ ย่อมาจาก KANBAWZA ในรัฐฉาน เป็นภาษาท้องถิ่น มีสองสาขา จัดตรงนี้และสะพาน มีตู้เอทีเอ็ม และเป็นเจ้าของแอร์ไลน์ ปูนซีเมนต์ เป็นเจ้าของแบรนด์ห้าดาว เป็นคนฉานที่ไปเติบโตใหญ่โตในประเทศเมียนมาร์ อย่างกุ้ง และเมืองใหญ่ๆ ธนบัตรในตู้จะเป็นเงินจำกัดแบงค์ 5,000 และ 1,000

สนามบินห่างจากที่นี่ 13 กิโลเมตร มีทั้งหมด 8 แอร์ไลน์ ใช้เครื่อง ATR จะเป็นการบินจากเมืองอื่นๆ มาปลายทางที่นี่ เป็นการบินของฉานตะวันออก เมื่อก่อนนี้เส้นทางไปเชียงตุงใช้ทางของว้า แต่ปัจจุบันชื่อเสียงว่าไม่ค่อยดี เขาเลยเปลี่ยนชื่อ เส้นทางก็เลยเปลี่ยน ถนนเส้นนี้ด่านแรกจะยังใช้ระบบ manual อยู่ มีทางแยกทำเดือคือทางแยกที่ตรงไปเชียงตุง เลี้ยวขวาไปสะพานแม่น้ำโขงเป็นจุดศูนย์กลางของแผ่นดินเกิดจากแผ่นดินไหวครั้งล่าสุด 7 ริกเตอร์ ทำให้เกิดบ่อทองขนาดใหญ่ ซึ่งเป็นทองที่มีคุณภาพดี 96% เป็นแม่น้ำเชื่อมต่อแม่น้ำเชียงตุง และก็จะเจอสะพานข้ามน้ำโขงเรียกว่าแคว้นเวียงสาเป็นเมืองเก่าแก่ จะมีวัดพระเจ้าล้านทองที่ตอนสงครามโลกครั้งที่สองยังเป็นของไทยอยู่ เราได้ให้ระเบิดสงครามมาอยู่ในวัดตรงนี้ สะพานแห่งนี้ได้มีการทำ Grand Opening แล้วเรียบร้อยได้แรงสนับสนุนมาจากรัฐบาลจีน ใช้งบประมาณทั้งหมด 28 ล้านดอลลาร์ ประธานาธิบดีได้มาเปิดแล้วเมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม 2558 ปัจจุบันสะพานนี้ยังไม่เปิดใช้งานแต่เปิดเป็นทางการแล้ว สะพานนี้อยู่กึ่งกลางระหว่างเชียงแสนกับสิบสองปันนา เรือจีนจะใช้ที่นี่เป็นจุดพักเรือ มีทั้งหมด 12 หน่วยงาน

ปัจจุบันด่านพรมแดนลาวเปิดแล้วแต่ของเมียนมาร์ไม่เปิด หลังจากที่มีการเจรจาระหว่างองชานซูจี กับทางรัฐบาลเวียงจันทน์ ได้มีการตกลงเรื่องเขตแดนใหม่ สะพานตั้งอยู่เหนือแหลมเชิงราบ ซึ่งเชื่อมกับแม่น้ำโขงทำให้กึ่งกลางของสะพานอยู่เหนือแหลม ซึ่งเขตลาวอยู่เป็นเหนือแหลมแต่เป็นอาณาจักรของเมียนมาร์ ในขณะที่เดียวกันแม่น้ำโขง เส้นแบ่งเขตแดนระหว่างลาวกับเมียนมาร์ อยู่ร่องน้ำลึก ปรากฏว่าร่องน้ำลึกตรงได้สะพานไปติดกับทะเลสาบ ทั้งสองฝ่ายเลยไม่ยอมกัน ปัจจุบันเลยยังไม่เปิด ลงสะพานไปตรงฝั่งลาวก็เป็นเมืองสิงห์ เมืองหลวงของแขวงหลวงน้ำทา ตรงชายแดนของเมืองสิงห์ก็จะมีด่านอยู่เป็นแหล่งค้าขายและเป็นจุดท่องเที่ยวที่สำคัญ ตรงนี้เป็นเขตทหาร หากเราถ่ายภาพอาจจะเรียกไปขอให้ลบออก

เชียงตุงเฉลี่ยคนเข้าออกประมาณวันละ 4-5 พันคน ยาวไปถึงบ่าย 2-3 ไม่ต้องมีซูเปอร์มาร์เกตเลย นี่คือทางไปเมืองลาวประมาณ 90 กิโลเมตร ตรงนี้จะมีด่านต่าปิง ในขณะที่จะมีทหารพม่าเฝ้าอยู่ ทหารพม่าเฝ้าอยู่หน้ากันอยู่ เมืองจะเป็นคาสิโนทั้งหมด จากตรงนี้ถ้าเราออกเข้าเราจะถึงเชียงตุงตอนเที่ยง แล้วเราก็เข้ามาเส้นนี้ เราจะพักที่เมืองกุ่มเฮงและจะผ่านเมืองพันเกาะ เราต้อง

ผ่านเข้าที่นั่นเพราะสะพานจะปิดตอน 6 โมงเย็น ถ้าไปเที่ยวจะสวยมากแต่ตอนนี้เขาห้ามเข้าน่าจะอีกประมาณ 1 เดือน

อันนี้คือเมืองหลวงของตองจี เราก็จะมาจัดการแสดงสินค้าซึ่งประมาณของกรรมการค้าต่างประเทศ ที่นี่ปลูกมะเขือเทศและเลี้ยงประชากรทั้งประเทศด้วยมะเขือเทศที่นี่ ดอยมูเซมีการค้าทางบกที่ใหญ่ที่สุด บริหารการค้าโดยหอการค้ามูเซ อันนี้ก็ด่านมูเซ ติดกันแบบนี้ไม่มีแม่น้ำกันเลยตรงนี้คือ CLMT China Laos Myanmar และ Thailand จีนจะมีเขื่อนเยอะมากที่สุดจะมีผลกระทบกับทางเชียงแสนเรา จีนควบคุมน้ำใหญ่กว่าเขื่อนภูมิพลมากกว่า 2 เท่า และเป็นเขื่อนควบคุมแม่น้ำโขง ไม่อนุญาตให้ใครเข้าไปดู เขื่อนตรงนี้เป็นเขื่อนที่เดียวในโลกที่ใช้แรงดันยกตัวสามารถยกเรือได้ 500 ตัน ใช้ระบบแรงดันน้ำ วิธีที่ถ่ายรูปเขื่อนมาได้คือ ไปนั่งเครื่องบินจากสิบสองปันนาและจะเห็นวิวข้างล่างทั้งสองฝั่ง โดยปกติถ้าระบายปกติที่จะขนส่งสินค้าได้ปกติ 12,000 ลูกบาศก์เมตร/วินาที แต่ถ้าต่ำกว่านี้น้ำจะแห้งเหมือน 2 อาทิตย์ที่ผ่านมา

ตรงนี้จะเรียกว่าฮองกงน้อย การเจริญเติบโตของสิบสองปันนารวดเร็วมาก รถไฟคุณหมิงจะต้องผ่านตรงนี้ เขาสร้างเมืองขึ้นมาตรงนี้ จากนั้นจะเข้าชายแดนลาว บ่อเต็น นาเตย ไปข้ามแม่น้ำโขง เข้ามาที่หงส์สา ตรงนี้จะใกล้กันที่สุดสำหรับสถานีรถไฟของจีน กำลังสร้างอยู่ จากนั้นข้ามกลับไปหหลวงพระบางและไปวังเวียง ออกมาที่เวียงจันทน์ ของไทยเราจะจอดที่หนองคาย เส้นทางจะเป็นแบบนี้ เส้นทางลู่สี่จะเป็นเส้นทางโอบแบบนี้ ไม่มีเข้าไทย และตอนนี้กำลังสร้างถนนเลียยสะพานแม่น้ำโขงยาวมาจากเชียงรุ่งไปจนถึงสามเหลี่ยมทองคำ จะเสร็จภายใน 3 ปี

อันนี้จะเป็นสะพานข้ามแม่น้ำโขงกำลังสร้างตัวใหม่ล่าสุด และจะสร้างเขื่อนตรงนี้ด้วย อันนี้คือภาพล่าสุด ตรงนี้คือท่าเรือแม่น้ำแห่งเดียวของจีน แม่น้ำโขงหากอยู่ในเขตจีนจะเรียกว่าแม่น้ำล้านช้าง หรือแม่น้ำหลานซาง ถ้าคนที่อยู่หนองคายเขาจะเรียกแม่โขง แต่ถ้าอยู่ตรงนี้ขึ้นเชื่อมกับจีนเราจะเรียกว่าแม่น้ำล้านช้างแม่น้ำโขง แสดงว่าเราเชื่อม 4 ชาติไว้ ตรงนี้มีเรือเจ้าเดียวในประเทศไทยที่วิ่งเรือตรงนี้ถึงสิบสองปันนา อีกไม่กี่วันข้างหน้าตรงนี้จะกลายเป็นศูนย์ที่รับสินค้าอาหาร ผัก ผลไม้แซ่แข็งจากไทย เป็นช่องทางพิเศษตามนโยบายของ สี จิ้นผิง จะเป็นช่องทางพิเศษสำหรับสินค้าที่เข้าไปเมืองมณฑลกุ้ยโจวเฉวฉวน และยูนนาน โดยใช้เส้นทางห้องเย็น

อันนี้คือตารางระเบิดหินในน้ำโขง เพื่อจะเปิดร่องน้ำให้กว้างขึ้น เพื่อขยายเส้นทางเดินเรือ สีแดงคือวันที่ระเบิดหิน สีเขียวคือระเบิดครั้งวัน ระเบิดถึงวันที่ 31 มกราคมที่ผ่านมา ตรงนี้หยุดทำอยู่เลยยังไม่มีตารางออกมา

ตรงนี้คือท่าเรือที่ยกเลิกไปแล้วอยู่ในความควบคุมของว้าแล้ว เมื่อก่อนนี้ตรงนี้เคยคึกคัก เรือ 700 ลำในน้ำโขงจะจอดตรงนี้ แต่ปัจจุบันเป็นแบบนี้ นี่คือน้ำที่ส่งออกจากประเทศไทย โดยนำดินสีขาวมาพอกไว้ แต่พอไปถึงเขาจะลอกสติกเกอร์ออก สำหรับใส่อาวุธ พวกเขาใส่เข้าไปเยอะมาก เราใช้โดรนบินถ่าย น้ำแล้งมาก นี่คือภาพเมื่ออาทิตย์ที่แล้ว เขาเพิ่งระบายน้ำออกมาเมื่อวันที่ 12

อันนี้คือชายแดนเมียนมาร์-ลาว จริงๆ แล้วสาเหตุที่เขามาสืบหาบอกว่า เพื่อที่จะหาเส้นทางเพื่อที่จะขยายร่องน้ำสำหรับเรือ 500 ตัน เขาบอกว่ามีนักข่าวจำนวนมากมาถามเกี่ยวกับ

เรื่องนี้ด้วย วันนั้นเขาก็พาคนไปดูสภาพน้ำที่แห้งแล้ง ถ้ากับตันไม่เก่งจะไม่สามารถผ่านตรงนี้ได้ การที่จะนำเรือ 500 ตันมาตรงนี้ ต้องเคลียร์เส้นทางด้านบนก่อน หากจะใช้เรือเดินทางไปหลวงพระบาง ทำไมไม่ใช้รถไฟจากคุนหมิงมาจะใกล้กว่า และไม่ต้องขนส่งลงเรือ เรือ 500 ตัน มีไม่ถึง 3 ลำในแม่น้ำโขง ซึ่งจะไม่สามารถผ่านได้ในแม่น้ำโขง มีกองกำลัง 4 ชาติที่แม่น้ำโขง ที่คอยลาดตระเวนทุกเดือน อันนี้เป็นของลาว จีน Chinese Police มีอาวุธครบมือ มีทั้งเรือเร็ว เรือกลาง เรือใหญ่ มีกล้อง CCTV ต่อไปถึงยูนนาน คุนหมิง อันนี้จะเป็นของเมียนมา และไทย เราอยู่ตรงตะเข็บชายแดน ของลาวจะมีหลายลำ เส้นทาง R3A จะผ่านภูเขา ผ่านเหวก็จะทำสะพาน สินค้าคือมะขามจากเพชรบูรณ์

5. สรุปผล การวิเคราะห์หลังปฏิบัติการ (AAR : After Action Review)⁵

RC เหนือ ณ เชียงตุง 10-13 กุมภาพันธ์ 2560 “การเรียนรู้ประเทศเพื่อนบ้าน”

การเข้าชุมชนเก็บข้อมูลเพื่อทำความเข้าใจในตัวบริบทของพื้นที่

เชียงตุงเป็นเมืองที่ตั้งอยู่ในรัฐฉานของประเทศพม่า เป็นเมืองของชาวไทเขิน และชาวไทใหญ่ ถือได้ว่าเป็นเมืองที่มีความเจริญรุ่งเรือง เชียงตุงมีประชากรหลากหลายชาติพันธุ์อาศัยอยู่ร่วมกัน ส่วนใหญ่จะเป็นชาวไทเขิน หรือไทเขิน มีไทใหญ่ และ พม่า รองลงมา ยังมีชนกลุ่มน้อยอื่นๆ อีกมากมาย เช่น อาข่า ปะดों ว่า รัฐบาลพม่าจัดการศึกษาในเชียงตุงตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงอุดมศึกษา มีวิทยาลัยเพาะช่าง มหาวิทยาลัยทางด้านวิทยาศาสตร์และคอมพิวเตอร์ โดยในโรงเรียนจะสอนเป็นภาษาพม่า ส่วนภาษาไทเขินมีสอนแต่ในวัดเท่านั้น การศึกษาจะช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนเพื่อที่จะพึ่งพาช่วยเหลือตัวเองได้อย่างยั่งยืน

การเข้าพื้นที่เก็บข้อมูลถือว่าเป็นขั้นตอนแรกของการออกแบบ เราได้ลงไปเก็บข้อมูลของชุมชนบ้านหนองเงิน (ชาติพันธุ์ไตลอย) ชุมชนของชาวอาข่า (อาข่า) แต่ก่อนที่เราจะไปเก็บข้อมูลนั้นเราต้องรู้ถึงบริบทพื้นที่กลุ่มชาติพันธุ์ วัฒนธรรม ภาษา ความเป็นอยู่ของพื้นที่นั้น

บริบทพื้นที่

ลักษณะภูมิศาสตร์ของพื้นที่นั้นๆ ลักษณะภูมิศาสตร์ของพื้นที่ล้วนแตกต่างกันออกไป การดำรงอยู่ของผู้คนส่วนใหญ่จะขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมของพื้นที่นั้น พื้นที่ไหนที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยน้ำ มีน้ำกินน้ำใช้ตลอดปี พื้นที่นั้นก็จะอาจจะยึดการเพาะปลูกเป็นอาชีพหลัก พื้นที่ไหนแห้งแล้งประชาชนในพื้นที่นั้นอาจจะออกมารับจ้างทำงานในตัวเมือง กลุ่มภาษาชาติพันธุ์ ถึงแม้ชุมชนจะอยู่ในตัวบริบทพื้นที่ใกล้เคียงกัน และภาษา ศิลปวัฒนธรรมนั้นก็จะมีข้อแตกต่างกันออกไปอย่างเห็นได้ชัดเจน เช่น หมู่บ้านหนองเงิน (ชาติพันธุ์ไตลอย) ภาษาที่เค้าใช้จะคล้ายๆ ภาษาเหนือของไทย ซึ่งเราสามารถที่จะพูดคุยสื่อสารกับเค้าได้แต่ต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า (อาข่า) ซึ่งหมู่บ้านนี้จะสื่อสารอีกภาษาซึ่งเราไม่สามารถเข้าใจภาษาของเค้าได้

⁵

สรุปและเรียบเรียงโดย .. ภัสสรินทร์ โชคชัย. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ศิลปวัฒนธรรม เราจะเห็นได้ว่าชาวเชียงตุงนั้นจะนับถือศาสนาพุทธ ซึ่งเห็นได้จากการมีสถานที่สำคัญทางศาสนาอย่างเช่นวัด ซึ่งมีจำนวนที่มาก เพราะประชาชนส่วนใหญ่ นับถือและศรัทธาต่อศาสนาพุทธอย่างลึกซึ้งโดยแทบที่จะไม่มีศาสนาอื่นเข้ามาในพื้นที่

การเข้าชุมชน ต้นทุนที่ดีของชุมชนคือ การต้อนรับด้วยมิตรไมตรีที่ดี คำกล่าวเหล่านี้อาจจะใช้ได้บางเฉพาะพื้นที่ และบางพื้นที่อาจใช้ไม่ได้ และถ้าพื้นที่ที่ไม่มีการต้อนรับที่ดีเราควรทำอย่างไรเพื่อที่จะได้ข้อมูลเหล่านั้นมา เทคนิคการเข้าชุมชนของแต่ละบุคคลอาจจะแตกต่างกันออกไปตามความถนัดของแต่ละบุคคล แต่โดยส่วนมากแล้วการเข้าชุมชนนั้นต้องแสดงออกให้เค้าไว้นั่นคือใจ การกล่าวทักทายแสดงออกถึงไมตรีจิตตั้งแต่แรกเริ่มนั้นถือว่าการเริ่มต้นที่ดีทั้งของตัวเองและของชุมชน เพราะถ้าเค้าไว้นั่นคือใจเราก็จะทำให้เป็นประโยชน์ของทั้งสองฝ่าย

การเก็บข้อมูล จากการที่เราศึกษาบริบทพื้นที่ แผนที่นั้น เพื่อที่จะให้ได้ข้อมูลที่หลากหลาย และตรงตามประเด็นที่ตั้งไว้ การชวนคุยในเนื้อหาที่เราอยากจะทำนั้นถือว่าเป็นเรื่องที่สำคัญ จากการที่เราทำความรู้จักกับชุมชนสร้างปฏิสัมพันธ์อันดีการที่เราจะพูดคุยในเรื่องต่าง ๆ ย่อมเป็นไปได้ง่าย ประเด็นแรกที่เราจะหยิบยกมาพูดคุยส่วนใหญ่ก็จะเป็นเรื่องใกล้ตัว กิจวัตรประจำวัน ค่อยเป็นค่อยไปแล้วถึงค่อยเชื่อมโยงเข้าสู่เนื้อหาเชิงลึก และกว้าง แต่เนื้อหาที่พูดคุยต้องกระชับด้วยเพื่อให้ทันต่อเวลาและได้ข้อมูลที่หลากหลาย

สิ่งที่คาดไม่ถึง สิ่งที่เราคาดไม่ถึงล้วนจะเกิดขึ้นได้ตลอดเวลาไม่ว่าจะเป็นการต้อนรับที่ดีของคนในชุมชน เนื่องจากเราเป็นคนแปลกหน้าที่เข้าไปยังพื้นที่ความกังวลย่อมเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา เค้าจะต้อนรับเราหรือไม่ เค้าจะมีปฏิสัมพันธ์กับเราในทางที่ดีหรือไม่ แต่กับตรงกันข้ามเมื่อเราได้ไปสัมผัส ได้ไปลงชุมชนเค้าก็ต้อนรับเราอย่างญาติพี่น้องที่มาเยี่ยมเยียน ทักทายด้วยความยิ้มแย้มแจ่มใสจึงทำให้เราลดความประหม่าลงได้การพูดคุยซักถามจึงเป็นไปได้ง่ายกว่าที่เราคิดไว้ และที่หน้าแปลกใจคือวิถีชีวิตการเลี้ยงหมูเพื่อนำมาบริโภคเป็นอาหาร ส่วนใหญ่แล้วการเลี้ยงในโรงเลี้ยงมีหัวอาหารสำหรับการเลี้ยงหมูโดยเฉพาะ แต่ในชุมชนที่เราลงพื้นที่นั้นเค้ากลับเลี้ยงแบบปล่อยให้หากินตามธรรมชาติ เพราะคนส่วนใหญ่ในชุมชนเค้าจะมีความเชื่อว่าการเลี้ยงหมูแบบนี้จะทำให้หมูอารมณ์ดี เนื้อหมูที่ได้จะมีคุณภาพและรสชาติที่หวาน

การวางแผนในการเข้าพื้นที่

การวางแผนถือว่าเป็นเรื่องที่สำคัญของการลงพื้นที่ เพราะการลงพื้นที่นั้นจะเป็นการทำงานเป็นทีมโดยเริ่มตั้งแต่การเตรียมทีม จากการที่เราได้ข้อมูลขั้นพื้นฐานของบริบทพื้นที่มาแล้วนั้น ขั้นตอนต่อไปคือการลงหาข้อมูลตามประเด็นที่เราตั้งไว้

การเตรียมทีม แต่ละคนในทีมมีทักษะเฉพาะตัวที่แตกต่างกันออกไป เมื่อเราได้ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนมาแล้วการแบ่งหน้าที่ของแต่ละคนตามความถนัดจะช่วยให้งานง่ายขึ้น รวดเร็ว กระชับ และได้ข้อมูลที่หลากหลาย โดยข้อมูลนั้นต้องอยู่ในกรอบประเด็นที่เราตั้งไว้

การออกแบบ เราจะเริ่มต้นหาข้อมูลจากใครจากสถานที่ไหนนั่นคือสิ่งสำคัญ เพราะจะเป็นตัวที่จะทำให้เราสามารถเชื่อมโยงข้อมูลของคนในพื้นที่ และสามารถให้ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนนั้นได้ การหาข้อมูลนั้นก็แล้วแต่ความถนัดของแต่ละคนบางคนอาจเริ่มจากการหาผู้สูงอายุ เพราะผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะรู้จักพื้นที่นั้นได้ดี บางคนอาจจะเริ่มจากร้านค้า เพราะเปรียบเสมือนเป็นจุดศูนย์กลางของพื้นที่ซึ่งมีการซื้อขายการพบปะซึ่งกันและกัน ซึ่งการเริ่มต้นหาข้อมูลนั้นก็แล้วแต่ความถนัดของแต่ละกลุ่มบุคคล ซึ่งจะแตกต่างกันออกไป

เข้าพื้นที่ตามบทบาทที่ได้รับ เมื่อมีการมอบหมายหน้าที่ของคนในทีมตามความถนัดและได้จุดเริ่มต้นของการหาข้อมูลแล้วนั้น หน้าที่ของแต่ละคนที่ได้รับนั้นก็แตกต่างกันออกไป บางคนมีทักษะเฉพาะตัวในการพูดคุยสร้างความสัมพันธ์ที่ดี บางคนมีทักษะในการจดบันทึกที่ละเอียดรอบคอบ บางคนถนัดในการเชื่อมโยงเรื่องการซักถามซึ่งเป็นประเด็นในกรอบที่ตั้งไว้โดยไม่ทำลายบรรยากาศในการพูดคุย แต่การลงพื้นที่นั้นเนื่องจากเป็นกลุ่มคนต่างกัน หลากหลายชาติพันธุ์ การพบเจอกันครั้งแรกสร้างความสัมพันธ์ที่ดีย่อมเป็นสิ่งสำคัญ เนื่องจากที่เราเป็นคนต่างถิ่นการมีความอ่อนน้อม ถ่อมตน ไปลามาไหว ยิ้มแย้มแจ่มใส ย่อมเป็นสิ่งที่ดีควรมีติดตัวไว้ตลอด เพราะจะช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีบรรยากาศที่ดีในการพูดคุย เมื่อเริ่มสร้างความสัมพันธ์ที่ดีแล้วก่อนที่จะเราจะพูดคุยถึงประเด็นตามกรอบที่เราตั้งไว้ การหยิบยกประเด็นใกล้ตัวในกาพูดคุยก็เป็นเรื่องที่สำคัญ ดูบริบทพื้นที่สภาพแวดล้อมของชุมชนว่า ณ ขณะนั้นเค้าทำอะไร เราอาจจะหยิบยกสิ่งนั้นมาพูดคุยเป็นการเปิดเรื่องในการสนทนาก็ได้ การพูดคุยต้องค่อยเป็นค่อยไป ดูสถานการณ์ ดูสิ่งที่เค้าตอบรับกับเราว่ามีที่ท่าอย่างไร เค้าให้ความสนใจกับคำถามเราหรือไม่ เค้ามีการซักถามเรากลับมาหรือไม่สิ่งเหล่านี้เราจะได้จากการสังเกตสภาพแวดล้อมในการพูดคุย เมื่อสภาพแวดล้อมในการพูดคุยเป็นไปได้ดีค่อยเชื่อมโยงเข้าสู่เนื้อหาที่เราตั้งไว้ แต่เนื้อหานั้นก็ต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของเช่นกัน

เก็บข้อมูลตามสถานการณ์ ณ ขณะที่เราไปเก็บข้อมูลพื้นที่นั้นมียะไรเกิดขึ้นบ้าง กำลังจัดงานสำคัญ หรือกำลังประกอบอาชีพอยู่ การหยิบยกสิ่งเหล่านั้นขึ้นมาพูดคุยก็ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการสนทนาที่ดี เพราะเป็นเรื่องใกล้ตัวของคนในชุมชนเพราะเค้าดำรงอยู่กับมันตลอดเวลา การให้ข้อมูลก็จะละเอียดตามไปด้วย

สรุปบทเรียน การสรุปบทเรียนจากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลนั้นถือว่าเป็นขั้นตอนสุดท้ายของการลงพื้นที่ ข้อมูลที่เราได้มานั้นอยู่ในกรอบประเด็นคำถามที่เราอยากจะทราบหรือไม่

บทเรียนของการเข้าพื้นที่ต่างแดน เชียงตุง

การเข้าพื้นที่ต่างแดนนั้นสิ่งสำคัญที่ต้องมีคือข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่นั้นๆ ยิ่งถ้าเรารู้ภาษา สามารถที่จะพูดคุยทำความเข้าใจได้ยิ่งเป็นเรื่องที่ดี การทำงานเป็นทีมนั้น ถ้าทีมมีการวางแผนงานที่ชัดเจนแบ่งหน้าที่กันทำในส่วนของวางแผนงานซึ่งถือว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญเพราะการวางแผนนั้นจะช่วยให้เราเห็นถึงความชัดเจนในการทำงาน การแบ่งหน้าที่การทำตามความถนัด

ของแต่ละบุคคล การลงพื้นที่นั้นสิ่งสำคัญอีกประการคือ การสร้างความสัมพันธ์กับคนในพื้นที่ถ้าความสัมพันธ์นั้นดีตั้งแต่เริ่มแรกจะช่วยให้เราเข้าถึงชุมชนเข้าถึงพื้นที่ได้ง่าย เกิดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ทักษะเฉพาะตัวแต่ละบุคคลจะเป็นสิ่งที่ช่วยสร้างให้บรรยากาศในการพูดคุยให้เป็นเรื่องที่ย่อย ทำให้ไม่เกิดความประหม่าของทั้งสองฝ่าย ในเรื่องของการพูดคุยเริ่มแรกของการสนทนานั้นมักจะหยิบยกประเด็นใกล้ตัวของชุมชนมาเป็นการมาเริ่มต้นการสนทนา ค่อยเป็นค่อยไป ค่อยๆดึงเข้าสู่ประเด็นที่อยากรู้โดยการสังเกตบริบทการสนทนาภายในตัว

ในการเข้าพื้นที่นั้นเราจะเห็นถึงบริบทของชุมชนซึ่งเป็นชุมชนที่พึ่งพาตนเอง ซึ่งทางรัฐบาลจะเข้ามาช่วยเหลือน้อยมาก การดำรงอยู่ การเลี้ยงชีพขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมของพื้นที่นั้นๆ มีการเลี้ยงสัตว์ที่เลี้ยงแบบธรรมชาติโดยปล่อยให้สัตว์เลื้อยหาอาหารกินเอง เพราะคนในพื้นที่เชื่อว่าจะทำให้เนื้อสัตว์มีรสชาติที่หวานอร่อย คนส่วนใหญ่ในพื้นที่จะทำอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก มีการปลูกข้าวไว้เพื่อบริโภคและเพื่อจำหน่าย การปลูกข้าวก็ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อม พื้นที่ที่ไม่ค่อยมีน้ำก็จะปลูกข้าวแค่ปีละครั้งเท่านั้น ส่วนพื้นที่ที่มีน้ำตลอดปีก็จะปลูกข้าวปีละ 2-3 ครั้ง การปลูกผักไว้ซื้อขายส่วนใหญ่จะไม่มีเช่นที่หมู่บ้านหนองเงิน คนส่วนใหญ่จะปลูกไว้รับประทานในครัวเรือนเท่านั้น และจะซื้อผักจากหมู่บ้านอื่นมารับประทาน คนในหมู่บ้านส่วนใหญ่จะมีแต่ผู้หญิง เด็ก และชรา ส่วนผู้ชายวัยรุ่นหนุ่มสาวจะไปทำงานที่เมืองหลวงหรือประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งผู้ชายจะออกไปทำงานข้างนอกและให้ผู้หญิงเป็นผู้ดูแลบ้านดูแลลูก จะกลับบ้านมาอีกทีก็ช่วงเทศกาลสำคัญเช่นวันปีใหม่ และฤดูทำนา ฤดูเก็บเกี่ยว

การตอบรับที่ดีของชาวบ้านเป็นเรื่องที่ไม่คาดคิดเหมือนกัน ซึ่งชาวบ้านมีการต้อนรับที่ดีมาก เขาเห็นเราว่าเป็นนักท่องเที่ยว การต้อนรับจะเป็นเหมือนพี่น้องมีการชวนพูดคุยในเรื่องต่างๆ ต่างฝ่ายต่างซักถาม พูดคุยเหมือนญาติพี่น้อง ซึ่งเรามองเห็นว่าถึงแม้ชุมชนจะไม่ได้รับการดูแลจากรัฐบาลที่ดี แต่เราก็มองเห็นว่าเค้าสามารถพึ่งพาตนเองได้การต้อนรับคนแปลกหน้าซึ่งไม่เคยรู้จักกันมาก่อนทำให้บ่งบอกว่าเค้ามีพื้นฐานการดำรงชีพที่ดี มีผู้นำชุมชนที่ดี

การนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ จากข้อมูลที่ได้ส่วนใหญ่จะทำอาชีพเกษตรกรรม และการหาพืชสมุนไพรมาขายซึ่งก็สอดคล้องกับพื้นที่ของเราที่คนในประเทศส่วนใหญ่จะทำอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ทางพื้นที่เชียงตุงได้มีการพัฒนาสายพันธุ์ข้าวอยู่ตลอดเวลา มีการสร้างจุดเด่นของพันธุ์ข้าวของพื้นที่เอง ซึ่งจะหาซื้อได้เฉพาะที่เมืองเชียงตุงเท่านั้น เช่น ข้าวอู๋ ที่มีขายเฉพาะในเชียงตุง ข้าวอู๋เป็นข้าวที่ยังไม่สุก 100 เปอร์เซ็นต์ แต่ลักษณะจุดเด่นของข้าวอู๋นั้นคือข้าวจะมีลักษณะที่อ่อนนุ่ม เก็บไว้ได้นานข้าวก็ยังมีประสิทธิภาพเหมือนเดิม ซึ่งกรรมวิธีจะคล้ายๆ ข้าวฮางของทางภาคอีสาน เป็นข้าวสารแปรรูปที่ผลิตขึ้นตามกรรมวิธี ซึ่งเป็นภูมิปัญญาของชาวไทยอีสานมาตั้งแต่เดิม โดยการนำเอาข้าวเปลือกมาแช่น้ำไว้ เพื่อกระตุ้นให้สารอาหารต่างๆ จากเปลือกข้าวซึมเข้าไปในเมล็ดข้าว แล้วจึงนำมานึ่ง เพื่อจัดเก็บสารอาหารให้คงไว้ แล้วนำข้าวเปลือกไปตากให้แห้ง และนำไปสีโดยเครื่องสีข้าวกะเทาะเปลือก ทั้งนี้การนำข้าวเปลือกมาแช่น้ำ เพื่อกระตุ้นให้เกิดการงอกของข้าวจะทำให้ผลิตสารชนิดหนึ่งขึ้นมา คือ สาร GABA (กาบาร์) ที่มีส่วนในเรื่องความจำ และเป็นสารอาหารที่มีประโยชน์ต่อร่างกาย ซึ่งเราจะเห็นได้ว่าต่างคนต่างพื้นที่แต่มีวิธีที่ผลิตข้าวที่คล้ายๆ กัน

จะแตกต่างกันก็คือ ทางเชียงตุงจะผลิตเพื่อการค้าขายเป็นหลัก ส่วนทางภาคอีสานส่วนใหญ่จะทำให้รับประทานเท่านั้นเนื่องจากกรรมวิธีการทำที่ยุงยากจึงทำให้ข้าวฮางเป็นที่รู้จักเฉพาะทางภาคอีสานเท่านั้น ต่างจากที่เชียงตุงจะทำขึ้นมาเพื่อค้าขายเป็นหลักและมีขายเฉพาะที่เชียงตุงเท่านั้น

การเติมเต็มข้อมูลที่ได้จากการเข้าพื้นที่

การแนะนำตัวเอง เป็นขั้นตอนสำคัญของการลงพื้นที่เพื่อให้เค้ารู้ว่าเรคือใคร วัตถุประสงค์หลักของการลงพื้นที่คืออะไร เพราะโดยส่วนใหญ่แล้วจากการลงพื้นที่นั้นชาวบ้านจะเข้าใจว่าเราเป็นนักท่องเที่ยว การพูดคุยโดยส่วนใหญ่แล้วจะเป็นเรื่องทั่วไป ทำให้เราได้เนื้อหาที่ไม่ลึกมากพอ

การสร้างความสัมพันธ์ที่ดี จุดเริ่มต้นของความสัมพันธ์อันดีที่ทุกคนมีติดตัวอยู่แล้วคือรอยยิ้ม และการไหว้ ซึ่งถือว่าเป็นการเคารพในตัวบุคคลเจ้าของพื้นที่ ความสัมพันธ์ที่ดีตั้งแต่แรกเริ่มจะเป็นการช่วยให้การสนทนาเป็นไปโดยง่าย

เป้าหมายของการเข้าพื้นที่ การทำงานทุกอย่างล้วนมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน เราจะทำอย่างไรให้ได้ข้อมูลเชิงลึกตามกรอบที่เราวางไว้ซึ่งการตั้งเป้าหมายนั้นถือว่าเป็นเรื่องที่สำคัญเป็นอย่างมากเพื่อเป็นการกำหนดลู่ทางของการทำงานให้อยู่ในกรอบ ในแผนที่วางไว้

ตัวชี้วัดในเรื่องอาหาร ประเด็นที่เราอยากจะทราบข้อมูลหลักนั้นถ้าเป็นในเรื่องอาหารพื้นที่ในลำดับแรกที่จะได้ข้อมูลมาคือร้านค้าชุมชน เพราะร้านค้าชุมชนจะเป็นตัวบ่งชี้ได้ว่าคนในชุมชนบริโภคอะไรเป็นหลัก ถ้าเป็นเรื่องของการค้าระหว่างประเทศก็จะบ่งชี้ได้ว่าคนในชุมชนนิยมบริโภคอาหารที่ผลิตมาจากประเทศอะไร โดยส่วนมากแล้วสินค้าอุปโภคบริโภคนั้นก็ล้วนมาจากไทยและจีนทั้งนั้นซึ่งถือว่าสินค้าไทย จีน มีอิทธิพลต่อการดำรงชีพของเค้าไม่น้อย

การวิเคราะห์สถานการณ์เชิงลึก จากการลงพื้นที่มีบางพื้นที่ที่เราไม่สามารถสื่อสารกับเค้าได้ ด้วยภาษาและเวลาที่ลงไม่ตรงกัน เราจึงไม่สามารถที่จะรู้ข้อมูลพื้นฐานของเค้า ความเป็นอยู่ การดำรงชีพ แต่สิ่งเหล่านี้เราสามารถหาได้จากการสังเกตสิ่งรอบข้าง สังเกตคนในหมู่บ้าน เช่น ในพื้นที่กลุ่มชาติพันธุ์อาขือซึ่งเราได้ลงพื้นที่แต่ไม่สามารถได้ข้อมูลเชิงลึกเนื่องจากว่าเวลาในการลงพื้นที่ตรงกับเวลาเข้าโบสถ์ของคนในชุมชน ซึ่งในหมู่บ้านก็มีแต่เด็ก ๆ ซึ่งมีภาษาที่ใช้ก็แตกต่างกันออกไปไม่สามารถที่จะสื่อสารกันได้ จากที่สังเกตบริบทรอบหมู่บ้านจะมีสมุนไพรมานักเก็บมาแปรรูปด้วยการตากแห้ง มีการปลูกผัก มีบ่อน้ำขนาดใหญ่ และระหว่างการเดินทางเข้าพื้นที่นั้นซึ่งชุมชนในพื้นที่เข้าใจว่าเราเป็นนักท่องเที่ยวได้มีการนำสิ่งของทำมือที่ผลิตขึ้นเองมาขาย ซึ่งมีแทบทุกบ้าน จึงทำให้เราวิเคราะห์ได้ว่า หมู่บ้านนี้อาจจะเลี้ยงชีพด้วยการเก็บสมุนไพรมานักไปขาย และผลิตเครื่องประดับที่มาจากสิ่งของใกล้ตัวขายให้กับนักท่องเที่ยวเวลาผ่านไปชมหมู่บ้าน ถึงแม้เราจะไม่สามารถสื่อสารกับเค้าได้ การสังเกต วิเคราะห์สิ่งที่มีอยู่จะทำให้เราทราบถึงบริบทพื้นที่พอสมควรได้

สิ่งที่ได้เรียนรู้จากการเข้าพื้นที่

ความสัมพันธ์ข้ามชาติ (การพูดท้องถิ่น) ถึงแม้จะอยู่คนละพื้นที่ ต่างวัฒนธรรมแต่ความสัมพันธ์อันดีของคนสองกลุ่มนั้นเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา รอยยิ้ม การอ่อนน้อมถ่อมตนถือว่าเป็นสัญญาณที่ดีกับการที่ได้รู้จักพบเจอกันเป็นครั้งแรก การศึกษาบริบทของคนในพื้นที่ จะทำให้มีข้อมูลของพื้นที่นั้นๆ พอสังเขป การรู้ภาษา การสื่อสารได้นั้นถือเป็นเรื่องที่สำคัญเพราะจะทำให้เข้าใจกันได้ง่าย การลงในตัวชุมชนนั้นสิ่งที่อยากได้คือข้อมูลเชิงลึก ตัวเชื่อมในการหาข้อมูลที่สำคัญคือตัวชุมชนเอง คนในชุมชน อาจจะเป็นผู้เฒ่า ผู้แก่ ที่รู้ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน รู้จักคนในชุมชน หรือจะเลือกจุดเด่นของพื้นที่เช่น ร้านค้าที่เป็นจุดรวมของคนในชุมชน การพูดคุยนั้นก็ก็เป็นเทคนิคแต่แต่ละบุคคลที่จะสร้างบรรยากาศที่ดีในการสนทนา ทำอย่างไรให้การพูดคุยเหมือนการพูดคุยเรื่องทั่วไปแต่ได้ข้อมูลมาครบทุกประเด็น การหยิบเรื่องใกล้ตัวมาเป็นประเด็นในการดำเนินเรื่องเพราะการพูดคุยจากเรื่องที่ใกล้ตัวจะทำให้เราสามารถเชื่อมโยงเข้ากับประเด็นได้ง่าย เนื่องจากประเด็นคำถามนั้นอาจจะมีหลายประเด็น

การทำงานร่วมกันในทีมนี้เป็นสิ่งสำคัญ การแบ่งหน้าที่การทำตามความถนัดของแต่ละบุคคลนั้นก็ถือว่าเป็นเรื่องที่ดี การลงพื้นที่ในครั้งแรกนั้นเราอาจเก็บประเด็นได้ไม่ครบหรือไม่ลึกมากพอด้วยระยะเวลาที่จำกัด ประกอบกับตัวบุคคลในการให้ข้อมูลอาจไม่สามารถให้ข้อมูลได้ในทุกๆ เรื่อง เพราะฉะนั้นการที่จะได้ข้อมูลมาครบถ้วน ได้ข้อมูลเชิงลึก การลงพื้นที่บ่อยๆ ยังเป็นสิ่งที่ดี เพราะข้อมูลที่เราได้มาแต่ละครั้งอาจเหมือนหรือแตกต่างกันไป ซึ่งจะทำให้เรามีข้อมูลมากพอที่จะมาวิเคราะห์ถึงพื้นที่นั้นๆ สิ่งที่ได้จากการลงพื้นที่นั้นไม่ใช่แค่เนื้อหาที่เราจะได้ การสังเกตก็สภาพแวดล้อมการดำรงอยู่ก็เป็นสิ่งสำคัญซึ่งอาจจะทำให้เราได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์จากกรอบที่เราตั้งไว้ก็เป็นได้

6. ความต้องการพัฒนาศักยภาพของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคเหนือ ปี 2560-62⁶

(1) ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ข้อมูลพื้นฐาน

เริ่มมีโหนดในเดือนพฤษภาคม 2543 ถึงปัจจุบัน (2559) เป็นเวลา 16 ปี มีโครงการ RDG+PDG ในความดูแลทั้งสิ้น 68 โครงการ ส่วนโครงการ CBR ในจังหวัด ที่ไม่ได้ดูแลเองอีก 10 โครงการ (ดูแลโดยโหนดอื่น) มีโครงการที่ได้ดูแลเฉลี่ย ปีละ 5 โครงการ โดยมีนักวิจัย/ ทีมวิจัย รวมประมาณ 400 คน ซึ่งสัดส่วนของการสนับสนุนงานวิจัยแต่ละระดับ เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย สามารถเรียงได้ดังนี้

- ระดับชุมชน 70%	รวม	55 โครงการ
- ระดับตำบล 13%	รวม	10 โครงการ

⁶ รวบรวมเพิ่มเติมจากแต่ละโหนดหลังเวที RC-CBR-N #1 (กุมภาพันธ์ 2560)

- ระดับจังหวัด 10 %   รวม   8 โครงการ
- ระดับอำเภอ 4%   รวม   3 โครงการ
- ข้ามจังหวัด 3%   รวม   2 โครงการ

ประเด็นวิจัยที่ได้สนับสนุน ตั้งแต่ปี 2542 – 2559 มีจำนวน 9 ประเด็น จำนวน 78 โครงการ โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย คือ เกษตรกรรมยั่งยืน 19 โครงการ การบริหารจัดการท้องถิ่น 13 ชุมชนกับการจัดการทรัพยากร 12 การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ 10 เศรษฐกิจชุมชน 8 สุขภาพ หมอเมืองและสมุนไพร 6 ศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น 4 เด็ก เยาวชน และครอบครัว 3 และการศึกษากับชุมชน 3 โครงการ

มีโครงการวิจัยเด่น จำนวน 2 โครงการ ด้านเกษตรยั่งยืนในปี 2547 และปี 2548 หลังจากนั้นก็ไม่มีการส่งโครงการเด่นเข้าพิจารณาอีก

ปัจจุบันมีเจ้าหน้าที่โหนด เช่นสัญญา กับ สกว. จำนวน 5 คน เป็นเจ้าหน้าที่เต็มเวลา 2 คน ได้แก่ นางวาสนา เกษอินทร์ (อายุงาน 8 ปี) และนายพนา ชอบขุนเขา (อายุงาน 2 ปี) เจ้าหน้าที่บางส่วน 3 คน ได้แก่ นส.อรุณี เวียงแสง (ผู้ประสานงาน) นายนิติศักดิ์ โดนินิ และนายชูชัย ศรีทราธรรม (ทีมหนุนเสริม)

1) ทูตเดิม สิ่งดี ๆ ที่เกิดจากงาน CBR ที่สามารถสื่อสารแบ่งปัน

1. การจัดการความรู้ ประเด็นเกษตรยั่งยืน การท่องเที่ยวโดยชุมชน และความมั่นคงด้านอาหาร (มีรูปธรรม ความรู้ กลุ่ม เครือข่าย การเชื่อมกับภาคีตามยุทธศาสตร์ดอกไม้หลากสี การยกระดับนโยบายสาธารณะ ธรรมนูญเกษตรยั่งยืนและความมั่นคงทางอาหาร)
2. การพัฒนาโครงการแบบ “ยกระดับ” ด้านความมั่นคงทางอาหาร
3. บทเรียนการสนับสนุนโครงการวิจัยคุณภาพ จากต้นน้ำ กลางน้ำและปลายน้ำ ในบริบทที่หลากหลาย (ชาติพันธุ์ ชายขอบ)
4. งานวิจัยข้ามแดน ในบริบทแม่ฮ่องสอน

2) ความต้องการในการพัฒนาศักยภาพ พี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (เน้นพี่เลี้ยงงานวิจัยรุ่นใหม่ และรุ่นกลาง)

1. การทบทวน เติบโตเต็ม ในเรื่องแนวคิด กระบวนการ อุดมการณ์ งาน CBR
2. ทักษะการออกแบบกระบวนการจัดเวทีในรูปแบบต่างๆ
3. การมองภาพรวมชุมชน พื้นที่ ได้อย่างเป็นระบบ เพื่อที่จะสามารถเชื่อมโยงแนวทางการจัดการชุมชน หรือ โจทย์วิจัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ
4. แนวทางการพัฒนา ยกระดับความรู้ เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องของโครงการ CBR หลังสิ้นสุดโครงการไปแล้ว
5. ฝึก และพัฒนา เรื่องการจัดการทั้งระบบให้กับพี่เลี้ยงใหม่ เพราะการหนุนเสริมงานวิจัยฯ ไม่ได้มีเพียงงานด้านการจัดการโครงการ หรือ ข้อมูลความรู้ แต่เห็นว่งานด้านการจัดการทั้งระบบ เช่น งานสำนักงาน งานการเงินบัญชี งานฐานข้อมูล เป็นต้น ก็เป็นเรื่องสำคัญ

6. ทักษะการสื่อสารทุกระดับ ให้คมชัด เป็นระบบ เข้าใจง่าย มีพลัง ทั้งผ่านการพูดคุย ผ่านสื่อที่เหมาะสม ในแต่ละกลุ่มเป้าหมาย
7. พัฒนาด้านสติ อารมณ์ เพิ่มความสุนทรีย์ะ พักสมอง เพื่อให้เกิดความผ่อนคลายและมีแรงใจในการทำงาน

3) ตัวชี้วัด (เน้นพี่เลี้ยงงานวิจัยรุ่นใหม่ และรุ่นกลาง)

1. พี่เลี้ยงงานวิจัย มีความเข้าใจและสามารถอธิบายแนวคิด กระบวนการ งานวิจัย CBR ได้
2. พี่เลี้ยงงานวิจัย สามารถออกแบบกระบวนการจัดเวทีในรูปแบบต่างๆ ในระดับโครงการวิจัยได้
3. สามารถจัดการ เชื่อมประสาน เชื่อมโยง/ บูรณาการ ประเด็นงาน ระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคประชาสังคม และพื้นที่ เพื่อพัฒนา ยกระดับ เห็นแนวทางความยั่งยืนในอนาคต
4. จำนวน RE (การใช้ประโยชน์งานวิจัย)
5. มีความรู้ ความเข้าใจ สามารถจัดการงานทั้งระบบได้อย่างมีประสิทธิภาพ เกิดความผิดพลาดน้อยลง
6. ผลที่เกิดขึ้นจากการสื่อสาร วัดจากกลุ่มเป้าหมายที่สื่อสารระหว่างกัน เช่นเกิดความเข้าใจ ไม่สับสน เกิดกำลังใจในการทำงาน ผลงานดีขึ้น เป็นต้น
7. พี่เลี้ยงงานวิจัยมีความสุขกาย มีแรงใจในการพัฒนางานของตนเอง

(2) ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำพูน

ความต้องการพัฒนาศักยภาพ

1) ระดับนักวิจัย/ชุมชน

- การเชื่อมโยงสถานการณ์ประเทศ/โลกกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน การมองอนาคต การวิเคราะห์แนวโน้ม ทิศทางที่คาดว่าจะเกิดขึ้น เพื่อวางแผนในการเตรียมรับ บนพื้นงานการใช้เครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
- เทคนิคการใช้เครื่องมือและข้อมูลของนักวิจัย
- การเพิ่มมุมมองด้านมิติวัฒนธรรมชุมชน (รู้ เข้าใจ และยอมรับ) เพื่อให้การขับเคลื่อนงานอยู่บนฐานของชุมชนจริง ๆ ของนักวิจัย
- เทคนิค ทักษะ เช่น เทคนิคการนำเสนอที่น่าสนใจ การสร้างแรงบันดาลใจ การจัดการกับสถานการณ์ปัญหาความขัดแย้ง
- การผลิตสื่ออย่างง่าย เข้าถึงได้ง่าย และมีพลัง ในการสื่อสารเรื่องราวของชุมชน โดยชุมชน

2) ระดับพี่เลี้ยง

- การพัฒนาใจวิทยวิจัยยกระดับ

- หลักสูตรการพัฒนาผู้นำการเปลี่ยนแปลง (การสร้างตัวคุณ) ที่มีพลัง สามารถขับเคลื่อนสู่ระดับนโยบายได้
- การหนุนเสริมให้นักวิจัยมีการมองภาพที่กว้างกว่าขอบเขตพื้นที่ของตนเอง

3) ระดับเครือข่าย

- การเชื่อมโยงเครือข่าย องค์กร / แนวทางการการพัฒนาเชื่อมโยงเครือข่าย องค์กร / สร้างพลังเครือข่าย

ตัวชี้วัดศักยภาพ ประสิทธิภาพ หรือการเปลี่ยนแปลงของตัวพี่เลี้ยงแต่ละคน

- ประสิทธิภาพการทำงาน สามารถจัดการโครงการตั้งแต่พัฒนา ติดตาม และสรุปได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น
- บุคลิกภาพ ความมั่นใจ ความกล้าแสดงออก และสามารถนำความรู้ที่มีไปปรับใช้กับการทำงานได้
- สุขภาพและความสุขของคนทำงาน ทั้งสุขภาพกายและสุขภาพจิต
- การประสานงาน เชื่อมโยง/บูรณาการ หน่วยงาน องค์กรในการพัฒนางานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
- การจัดการความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น /ยกระดับความรู้จากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

(3) ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดน่าน

ความต้องการพัฒนาศักยภาพ

1) ระดับนักวิจัย/ ชุมชน

- การเชื่อมโยงสถานการณ์ประเทศ/ โลกกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน การมองอนาคต การวิเคราะห์แนวโน้ม ทิศทางที่คาดว่าจะเกิดขึ้น เพื่อวางแผนในการเตรียมรับบนพื้นงานการใช้เครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
- เทคนิคการใช้เครื่องมือและข้อมูลของนักวิจัยให้เท่าทันกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในชุมชน สังคมนำมาแก้ไขปัญหาสถานการณ์นั้นได้
- การเพิ่มมุมมองด้านมิติวัฒนธรรมชุมชน (รู้ เข้าใจ และยอมรับ) เพื่อให้การขับเคลื่อนงานอยู่บนฐานของชุมชนจริง ๆ ของนักวิจัย
- การเพิ่มมุมมองด้านการผลิตที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาด (นักธุรกิจท้องถิ่น) ที่เข้าถึงผู้บริโภคโดยตรง
- เทคนิค ทักษะ เช่น การสร้างแรงบันดาลใจ การจัดการกับสถานการณ์ปัญหา ความขัดแย้ง การรู้เท่าทันสถานการณ์ปัญหาในพื้นที่ สถานการณ์ปัญหาจังหวัดและประเทศ
- การผลิตสื่ออย่างง่าย เข้าถึงได้ง่าย และมีพลัง ในการสื่อสารเรื่องราวของชุมชนโดยชุมชน

2) ระดับพี่เลี้ยง

- การ In store งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้กับนักวิจัยชุมชนให้เกิดการเห็นคุณค่าของงานวิจัยและสามารถนำไปใช้ได้ในระยะยาว
- การสร้างฐานความรู้ให้เกิดความเชี่ยวชาญในโจทย์ประเด็นที่ Node ได้ขับเคลื่อน
- การพัฒนาโจทย์วิจัยระดับ
- การพัฒนาโจทย์เชื่อมโยงพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษที่จะเข้ามาในพื้นที่ของแต่ละ Node
- หลักสูตรการพัฒนาผู้นำการเปลี่ยนแปลง (การสร้างตัวคูณ) ที่มีพลัง สามารถขับเคลื่อนสู่ระดับนโยบายได้
- การหนุนเสริมให้นักวิจัยมีการมองภาพที่กว้างกว่าขอบเขตพื้นที่ของตนเอง

3) ระดับเครือข่าย

- การเชื่อมโยงเครือข่าย องค์กร/ แนวทางการการพัฒนาเชื่อมโยงเครือข่าย องค์กร/ สร้างพลังเครือข่าย
- การเชื่อมโยงนักพัฒนาในพื้นที่ให้เกิดการมองเป้าหมายเดียวกันในการพัฒนาระดับจังหวัดโดยใช้ฐานการทำงานแบบ CBR ในการทำงานร่วมกัน

ตัวชี้วัดศักยภาพประสิทธิภาพหรือการเปลี่ยนแปลงของตัวพี่เลี้ยงแต่ละคน

- ประสิทธิภาพการทำงานสามารถวิเคราะห์การทำงานทั้งในระดับพื้นที่ ระดับจังหวัด เชื่อมโยงกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นได้
- ประสิทธิภาพการทำงาน สามารถจัดการโครงการตั้งแต่พัฒนา ติดตาม และสรุปได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น
- บุคลิกภาพ ความมั่นใจ ความกล้าแสดงออก และสามารถนำความรู้ที่มีไปปรับใช้กับการทำงานได้
- สุขภาพและความสุขของคนทำงาน ทั้งสุขภาพกายและสุขภาพจิต
- การประสานงาน เชื่อมโยง/ บูรณาการ หน่วยงาน องค์กรในการพัฒนางานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
- การจัดการความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น/ ยกกระดับความรู้จากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

(4) ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำปาง

1) ทูตเดิมที่มีอยู่

- การทำงานร่วมกับเครือข่ายนักวิชาการในพื้นที่จังหวัดลำปาง จังหวัดพะเยา ประกอบด้วย ระดับอุดมศึกษา โรงเรียนขนาดเล็ก และการศึกษานอกระบบ เพื่อหนุนเสริมองค์ความรู้เดิมที่มีอยู่ในชุมชน

- เครื่องมือหนุนเสริมกระบวนการทำงานในพื้นที่ เช่น รูปแบบการอบรมเชิงปฏิบัติการ หลักสูตรวิทยาการกระบวนการ, การวิเคราะห์ชุมชนอย่างมีส่วนร่วม เป็นต้น
- 2) **สิ่งที่ต้องการพัฒนาศักยภาพ**
  - องค์ความรู้เฉพาะประเด็นของโหนด เช่น ผู้ด้อยโอกาส, กลุ่มชาติพันธุ์, ทรัพยากร, พื้นที่ชายแดน รู้กว้าง รู้ลึก รอบรู้ครบทุกด้าน เพื่อนำไปเชื่อมโยงประเด็นการศึกษาที่ทำอยู่
  - เครื่องมือในการช่วงพัฒนาโจทย์วิจัยเชิงคุณภาพ เช่น Project Management เพื่อช่วยทบทวนองค์ประกอบของข้อเสนอโครงการวิจัยๆ เป็นต้น
  - เครื่องมือในการเขียนรายงานโครงการวิจัยๆ เพื่อให้เกิดงานวิจัยที่มีคุณภาพ ให้ความรู้ และกระบวนการ ในรูปแบบของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
- 3) **ตัวชี้วัด**
  - ประเมินตามประสิทธิภาพของผลจากโครงการวิจัย เช่น การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

(5) ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อชุมชนเครือข่ายสถาบันการศึกษา จังหวัดเชียงใหม่

จุดแข็ง	จุดอ่อน
- การทำงานร่วมกันเป็นเครือข่าย โดยขยายฐานที่เล็งผ่านนักวิจัยที่เคยทำงาน CBR	- ความรู้ที่ครอบคลุมในทุกๆประเด็น
- เกิดระบบกลไกการทำงานร่วมในเชิงพื้นที่ ลักษณะพี่สอนน้อง	

ความต้องการพัฒนาศักยภาพ / ยกระดับความรู้ / ทุนเดิมที่มีอยู่

1) ด้านความรู้

- การเติมเต็มองค์ความรู้สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงอย่างสม่ำเสมอ และการวิเคราะห์สถานการณ์แนวโน้ม ทิศทางเพื่อนำมาเชื่อมโยงสู่โจทย์ในพื้นที่
- การเติมเต็มแนวคิด กระบวนการทำงาน CBR
- เวทีเรียนรู้ร่วมกับเครือข่าย node สกว.
- การสังเคราะห์ความรู้งานวิจัย (ประเด็น/พื้นที่)
- การเขียนรายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับงานวิชาการ

2) ด้านกระบวนการ

- แลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามเครือข่ายพื้นที่จากการปฏิบัติจริง

- การพัฒนาทักษะการออกแบบกระบวนการวิจัยเพื่อสร้างเรียนรู้ร่วมกันวิชาการและชาวบ้าน
- การถอดบทเรียน
- ทักษะการเป็นวิทยากรกระบวนการ
- ทักษะการจับประเด็น

3) อื่น ๆ

- เวทีพบปะเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันวิจัยข้าม node ในเชิงประเด็น

(6) พี่เลี้ยงลำปาง

ประเด็นที่พี่เลี้ยงลำปางขับเคลื่อนและเห็นผลที่พอจะแลกเปลี่ยนได้ก็มีประเด็นการทำงานเชิงประเด็นร่วมกับหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรโดยเฉพาะไฟฟ้าและหมอกควัน และบทเรียนการหนุนหน่วยงานนำเครื่องมือ CBR ไปใช้กับงาน CSR

ส่วนทักษะที่อยากเติมคือการเขียนงานในเชิงสังเคราะห์และเติมภายใน

(7) โหนด CBT-I

มีข้อคิดเห็นเพิ่มเติมต่อผู้ที่ไม่ได้ไปร่วมประชุม ต่อการพัฒนาศักยภาพพี่เลี้ยง

- 1 ด้านความรู้ มุ่งพัฒนาบุคลากรไปสู่ความเชี่ยวชาญ (มีความเฉพาะทาง) ในประเด็นของแต่ละโหนด
- 2 ด้านความรอบรู้ รู้กว้าง เท่าทัน และเชื่อมโยงสู่ประเด็นที่ทำอยู่ได้
- 3 ด้านทักษะ พัฒนาทักษะในการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ และการทำงานกับชุมชน
- 4 พัฒนาไปสู่การเป็นนักวิจัย ที่เข้าใจ methodology แบบงานวิชาการ และเชี่ยวชาญในงานวิจัยที่เข้าถึงชาวบ้านแบบ CBR

(8) โหนดภาคเหนือตอนล่าง (ทองเทียว)

“จะพัฒนาให้พี่เลี้ยงสามารถ coaching CBR ได้อย่างมืออาชีพได้อย่างไร?”

How to get สู่ความเป็นมืออาชีพสำคัญมาก

ประเด็นที่สามารถแบ่งปัน

“เทคนิคการประสานภาคีเครือข่ายร่วมหนุนเสริม CBR”

ประเด็นที่อยากพัฒนา

Big: ความเป็นมืออาชีพในการหนุนเสริม CBR

Middle: เรียนรู้แนวทางองค์กรประกอบ ทักษะทดลองทำ ทำซ้ำ ๆ จากต้นแบบ การกำหนดกลยุทธให้เหมาะกับแต่ละบริบทพื้นที่ coaching

รุ่นs tart up.:

1. ใจที่อยากจะทำงานจนเป็นมืออาชีพในวันหน้า
2. ยอมเป็นเสี้ยว เอื้อการเรียนรู้รับรู้ทุกเรื่อง อดทนฝึกปฏิบัติทุกรูปแบบทั้งที่คิดขึ้นเองและเรียนรู้จากรุ่นพี่ด้วยใจที่เป็นสุขอย่างมุ่งมั่น พร้อมสังเกตและประเมินพฤติกรรมความก้าวหน้าของตนเองด้วยใจที่เป็นธรรม

ตัวชี้วัด

- แบบสังเกตพฤติกรรม เพื่อดูการเปลี่ยนแปลง ทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ

8. บทเรียนจากเชียงตุง เมียนมาร์

จากผู้ประสานงาน Node ลำพูน, ลำปาง, น่าน, เชียงใหม่ ความว่า .....

①

การวิเคราะห์การเรียนรู้ในการแลกเปลี่ยน/ ศึกษาดูงานที่เขมรัฐตุงคบุรี 10-13 กุมภาพันธ์ 2560

วันเพ็ญ พรินทรากุล ... ผู้ประสานงานโหนดลำพูน

1. รูปแบบของการจัดกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการศึกษาดูงาน

- การนำเอานักธุรกิจ มาแลกเปลี่ยนเพิ่มความรู้ เป็นเรื่องที่ดีที่ได้เห็นมุมมองต่อการดำเนินธุรกิจ แต่ควรมีนักวิชาการ นักพัฒนาที่ทำงานศึกษาและทำงานข้ามพรมแดนมาแลกเปลี่ยนร่วมกันก็จะได้เห็นมุมมองที่แตกต่างหลากหลายขึ้น
- การลงพื้นที่เพื่อศึกษาดูงานและเก็บข้อมูล หากเป็นการเพิ่มในการพัฒนาศักยภาพของพี่เลี้ยงที่ยังไม่เคยลงพื้นที่การทำงานถือว่าเป็นเรื่องที่เหมาะสมมาก ทั้งนี้พี่เลี้ยงส่วนใหญ่ที่เข้าร่วมเป็นพี่เลี้ยงที่มีประสบการณ์การทำงานกับพื้นที่ของตนเอง การศึกษาดูงานจึงเป็นการแลกเปลี่ยนกับชุมชนที่มีความแตกต่างกันเท่านั้น จะนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์โดยตรงอาจจะยังไม่ใช่
- การเติมเต็มการแลกเปลี่ยนของทีมในช่วงค่า เป็นช่วงของการเพิ่มความรู้ให้กับทีมพี่เลี้ยงที่ยังไม่ค่อยมีประสบการณ์
- การประเมินศักยภาพการศึกษาดูงานและการแลกเปลี่ยน ควรมีการกำหนดการตั้งกติการ่วมกันก่อน และให้คนที่จะถูกประเมินมามีส่วนร่วมเพื่อกำหนดกฎเกณฑ์กันเอง

2. ความรู้ที่ได้จากการศึกษาดูงานและการแลกเปลี่ยนความรู้กับนักธุรกิจในแม่สาย/ เชียงรายที่ทำการค้ากับประเทศเพื่อนบ้าน

- **การค้ากับเพื่อนบ้าน** ต้องรู้ทุกเรื่องเกี่ยวกับเพื่อนบ้าน เช่น กฎหมายที่เกี่ยวข้อง นโยบายของแต่ละประเทศ ความมั่นคง เศรษฐกิจ การเมือง สังคมวัฒนธรรม เป็นต้น
- **พืชเศรษฐกิจ** ที่น่าสนใจ และความต้องการผลผลิตของประเทศเพื่อนบ้าน สำหรับคนไทยที่สนใจที่จะทำการค้า
- **รูปแบบหรือวิธีการขนส่งสินค้ากับประเทศเพื่อนบ้าน**
- **ความรู้เชิงลึก** (สิ่งที่ไม่เคยรับรู้) จากการลงพื้นที่พูดคุยกับชาวบ้าน

3. การเชื่อมโยงสู่การพัฒนาโจทย์วิจัยในพื้นที่ของโหนด

ความรู้ความเข้าใจที่มีต่อประเทศเพื่อนบ้าน ไม่ใช่เฉพาะการศึกษาดูงานหรือการแลกเปลี่ยน โหนดควรมีการศึกษาข้อมูลจากหลากหลายวิธีการในการวิเคราะห์ถึงสถานการณ์ปัญหาของแต่ละพื้นที่ การสนับสนุนหรือดำเนินโครงการวิจัย ในปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในยุคโลกาภิวัตน์ ที่แนวคิดพรมแดนรัฐชาติอาจไม่ใช่คำตอบสุดท้ายแล้ว คำว่ารัฐชาตินั้นได้ลบลบบาทลง เป็นเพียงการกำกับดูแลและอำนวยความสะดวกเท่านั้น ในขณะที่แนวคิดพรมแดนในยุคเสรีใหม่ ในอำนาจการสื่อสารเทคโนโลยีสมัยใหม่ พรมแดนถูกตีความหมายผ่านแผนที่ใหม่ ความเป็นรัฐชาติที่มองพรมแดนเป็นเพียงภูมิศาสตร์เป็นเรื่องล้าหลัง ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ โดยเฉพาะความร่วมมือเขตเศรษฐกิจในประเทศอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขง(GMS) ส่งผลให้เกิดการอพยพเคลื่อนย้ายข้ามพรมแดนรัฐชาติของผู้คน ทู่น สิ้นค้า และทรัพยากร

ขอบเขตพื้นที่ในแต่ละจังหวัด ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมจึงผสมปนเปกับชาติพันธุ์อื่นที่อพยพโยกย้ายเข้ามาทั้งตัวพื้นที่ในจังหวัด นอกจังหวัด และประเทศต่าง ๆ ที่เข้ามาเป็นสมาชิกในครอบครัว(แต่งงาน) ย้ายมาทำงานในหน่วยงานองค์กรต่าง ๆ มาศึกษาในสถาบันการศึกษา มาเป็นแรงงานรับจ้าง เป็นต้น เมื่อคำว่าขอบเขตพรมแดนรัฐชาติ ไม่ใช่คำว่าเป็นขอบเขตของการศึกษาที่มีนิยามเหมือนเดิมแล้ว โจทย์งานวิจัยจึงไม่จำเป็นต้องเป็นเฉพาะว่ามีพื้นที่ติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านเท่านั้น

ในส่วนของพื้นที่จังหวัดลำพูน มีการอพยพโยกย้ายของประเทศเพื่อนบ้านทั้งผู้คน (ทุน(เงิน) วิถีวัฒนธรรม(ไตใหญ่ ไตลื้อ พม่า เขมร) ในหลากหลายรูปแบบ จึงมองเห็นการเชื่อมโยงเพื่อการพัฒนาโจทย์วิจัยที่สำคัญ เช่น

- **ประเด็นการย้ายถิ่น** ประเภทของแรงงาน การปรับตัวของแรงงานอพยพ การดำเนินชีวิตประจำวันของแรงงานอพยพ การส่งเงินกลับบ้าน การติดต่อสื่อสาร นโยบายของรัฐที่มีต่อแรงงานข้ามชาติ รูปแบบ/วิธีการย้ายถิ่น ปัจจัยเงื่อนไขการย้ายถิ่นที่สำเร็จและไม่สำเร็จ ปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการย้ายถิ่น เป็นต้น ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากแรงงานย้ายถิ่น/ ข้ามชาติ เป็นต้น

- **โล่งจิ้นกับระบบการจัดการพืชเศรษฐกิจในจังหวัดลำพูน** การเข้ามา ความสัมพันธ์ระบบการจัดการพืชเศรษฐกิจ การขนส่ง การค้าการลงทุน เป็นต้น

- **ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์วรรณา** ของความสัมพันธ์ในชาติพันธุ์ดั้งเดิม “คนยอง” “คนลื้อ” ในจังหวัดลำพูนและในประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ไตยอง ไตลื้อ ไตเขิน ไตใหญ่ เป็นต้น

บทเรียนการเรียนรู้ : รูปแบบการจัดการศึกษาในยุคที่ต้องปรับตัวของกลุ่มชาวไทเขินเชียงใหม่
ภัทรา มาน้อย .. ผู้ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำปาง

“ไทเขิน หรือ ไทเขิน” เป็นชนชาติหนึ่งในกลุ่มไตอาศัยอยู่ในเมืองเชียงใหม่ รัฐฉาน ประเทศพม่า ไทเขิน มักเรียกตัวเองว่า “เขิน” ซึ่งมาจากชื่อแม่น้ำในเชียงใหม่ ในด้านของภาษาไทเขินนั้นจะหมายถึงภาษาที่พูดในรัฐฉาน ส่วนใหญ่จะมีการพูดเชียงใหม่ ประเทศพม่า ลักษณะภาษาก็มีความใกล้เคียงกับภาษาไทยใหญ่และภาษาลื้อมาก นอกจากนี้ยังมีตัวอักษรไทเขินที่มีลักษณะคล้ายกับอักษรล้านนามาก เพราะชาวไทเขินจะรับเอารูปแบบจากล้านนาโดยตรง แต่จะมีความแตกต่างกันบ้างไม่มากนัก ในยุคก่อนที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองโดยรัฐบาลพม่า ชาวไทเขินยังคงสะท้อนภาพทางสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏผ่านประติมากรรม และการพรรณนาถึงบ้านเรือนภูมิประเทศ วัด ผู้คน สัตว์เลี้ยง การดำรงชีพ

จากการสอบถามและพูดคุยกับคุณครูโรงเรียนบ้านหนองเงิน เมืองเชียงใหม่ ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาว่า “ในอดีตคนที่เข้ามาเรียนจะเป็นเด็กผู้ชายโดยการเข้ามาบวชเป็นเณร

ส่วนเด็กผู้หญิงจะได้รับการขัดเกลาทางสังคมและประกอบอาชีพภายในครอบครัว เส้นทางการศึกษาของเด็กผู้ชายจะเข้ามาเป็นชะโยมในวัด เริ่มเรียนอักขระภาษาไทเขินทั้งหมดจนสามารถอ่านออกเขียนได้อย่างชำนาญ จึงจะให้ท่องคำขอบรรพชา เมื่อบรรพชาเป็นสามเณรแล้วก็เรียนคำท่องจำให้พรแบบพื้นเมือง ตลอดจนการฝึกหัดเทศนาธรรม โดยเน้นการเรียนกับเจ้าอาวาสหรือพระภิกษุในวัด หาก

เณรมีความตั้งใจจริงก็สามารถเข้าศึกษาต่อในโรงเรียนพระปริยัติธรรมต่อไป” ซึ่งในปัจจุบันวิถีการเรียนจะเปลี่ยนแปลงไปบ้างแต่ก็ยังคงมีภาพของสามเณรที่บวชเรียนตามวัดต่างๆ คุณครูให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า “ลูกชายของตนเองก็บวชเรียนอยู่ที่อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ เหตุเพราะอยากศึกษาเล่าเรียนในชั้นที่สูงขึ้นเรื่อยๆ จึงได้ติดตามอาจารย์ที่เป็นพระสงฆ์จากฝั่งไทยไป ปีหนึ่งถึงจะได้มีโอกาสกลับบ้านสักครั้ง”

ส่วนการจัดการศึกษาของรัฐบาลพม่า จะมีการจัดการศึกษาในโรงเรียนของรัฐบาลพม่าจะเปิดสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาล ประถมศึกษา จนถึงอุดมศึกษา โรงเรียนบ้านหนองเงินเองมีจำนวนนักเรียน 30 คน มีครูประจำการที่เป็นคนท้องถิ่น 3 ท่าน จัดการศึกษาให้กับเยาวชนในพื้นที่ในระดับอนุบาลถึงประถมศึกษา ในช่วงเวลาที่ได้พูดคุยซึ่งเป็นวันหยุดแต่ทางโรงเรียนก็ยังคงมีการเรียนการสอนให้กับนักเรียนบางชั้น เพราะอยู่ในช่วงของการสอบวัดประเมินของนักเรียนในกลุ่มประถมศึกษา ซึ่งหลังจากเรียนจบนักเรียนสามารถเข้าศึกษาในสถาบันการศึกษาสายอาชีพ เช่น วิทยาลัยเพาะช่าง มหาวิทยาลัยที่สอนวิทยาการความรู้ เช่น มหาวิทยาลัยทางด้านวิทยาศาสตร์ชั้นสูงสาขา ฟิสิกส์ เคมี และความรู้ทั่วไป และที่เปิดใหม่คือ มหาวิทยาลัยสอนคอมพิวเตอร์ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าเมืองเชียงใหม่

มีสถาบันการศึกษาชั้นสูง ทั้งในด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีตั้งอยู่ แต่สภาพสังคมและเศรษฐกิจทั่วไปของเมืองก็ยังไม่มีการพัฒนาที่จะมีแหล่งที่นำความรู้ไปประกอบอาชีพการงานตามที่คาดหวังได้ ดังนั้นบัณฑิตส่วนใหญ่จึงไม่มีการงานหรืออาชีพที่เกี่ยวข้องกับวิชาที่จบมา หลายคนยังว่างงานและบางคนหาโอกาสเดินทางไปเมืองหลวงหรือไปต่างประเทศเพื่อประกอบอาชีพ

ในชุมชนไทเขิน เยาวชนที่เป็นเด็กและหนุ่มสาวส่วนใหญ่ที่อยู่ในเมืองเชียงใหม่และใกล้เคียงจะได้รับการศึกษาในโรงเรียนพม่า เรียนรู้ภาษาพม่า และวิชาความรู้ทั่วไป ส่วนความรู้ทางภาษาท้องถิ่น เช่น ภาษาไทเขินจะมีการสอนกันในวัด ส่วนเด็กเยาวชนที่อยู่ห่างไกลออกไปส่วนใหญ่ไม่ได้รับการศึกษาจากรัฐ ซึ่งก็จะได้รับการขัดเกลาเรียนรู้ในชุมชนหมู่บ้านของตนเองเท่านั้น และมีชุมชนหมู่บ้านบางแห่งมีพระภิกษุสามเณรเข้าไปสอนหนังสือแก่เด็กและเยาวชนในวัดซึ่งเป็นการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ในเมืองเชียงใหม่ เด็กเยาวชนและวัยรุ่นหนุ่มสาวรุ่นใหม่ทุกคนในเชียงใหม่พูดและเข้าใจภาษาไทยได้ดี เนื่องจากการรับฟังและชมรายการโทรทัศน์จากประเทศไทย กลุ่มเด็กและเยาวชนที่อาสาเป็นไกด์เยี่ยมชมหมู่บ้านเป็นอีกภาพสะท้อนที่อธิบายได้อย่างชัดเจนของการเป็น “ล่าม” ที่เข้าใจภาษาไทยและสามารถช่วยแปลความหมายของภาษาไทยให้กับผู้เฒ่าผู้แก่เข้าใจได้เป็นอย่างดี

การศึกษาที่มีสื่อมวลชนเป็นผู้จัดการศึกษา แต่สิ่งที่สื่อเสนอออกไปบางอย่างมีความขัดแย้งกับวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของท้องถิ่น เพราะมีภาพของการดำเนินชีวิตทางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันหลากหลาย การรับสารเหล่านี้โดยขาดความรู้ความเข้าใจอย่างแท้จริงและไปสู่การใช้ปฏิบัติจริง อาจนำไปสู่ความขัดแย้งกับวัฒนธรรมตนเอง แต่กรอบของวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีการควบคุมโดยสมาชิกในครอบครัวก็ยังคงมีความเหนียวแน่นพอที่จะรักษาวัฒนธรรมประเพณีที่ดั้งเดิมไว้ได้ ชายหนุ่มหญิงสาวในเชียงใหม่ยังอาศัยอยู่ในเมืองเชียงใหม่ประกอบอาชีพในท้องถิ่นและมีความสุขอยู่กับประเพณีวัฒนธรรม ซึ่งจะพบเห็นพวกเขาเข้าร่วมในประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ ของท้องถิ่น หากแต่ความเจริญทางวัตถุก็พร้อมจะฉุดให้ชายหนุ่มหญิงสาวส่วนหนึ่งให้เดินทางออกจากถิ่นฐานแสวงงานอาชีพในต่างแดน นี่เป็นความจริงที่ซ่อนเร้นมุมหนึ่งของเมืองในหุบเขาที่ห่างไกลแต่ไม่เห็นห่างในโลกยุคโลกาภิวัตน์

อ้างอิงข้อมูลจาก

- 1) บทสัมภาษณ์คุณครูโรงเรียนบ้านหนองเงิน
- 2) เว็บไซต์ล้านนาเพื่อคนล้านนาเรื่อง “ชนชาติไทเขิน”

บทเรียนการเรียนรู้

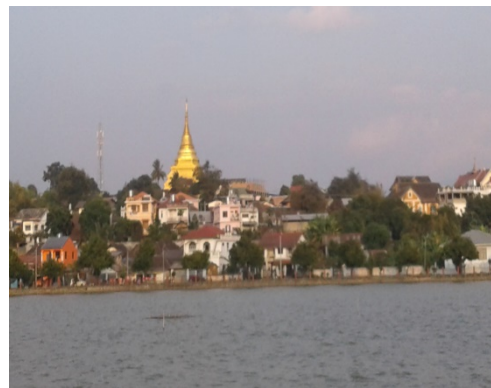
วิถีไทเขินเมืองเชียงตุงกับความมั่นคงทางอาหารบนกระแสนของการเปลี่ยนแปลง

อภิสิทธิ์ ลัมยศ

ผู้ประสานงานศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน

เมืองเชียงตุง เป็นเมืองตั้งอยู่ในรัฐฉานของประเทศพม่า เป็นเมืองของชาวไทเขิน และชาวไทใหญ่ ถือได้ว่าเป็นเมืองที่มีความเจริญรุ่งเรืองเทียบเท่า เมืองเชียงใหม่แห่งล้านนาไทย และเมืองเชียงรุ่งแห่งสิบสองปันนา โดยชาวไทใหญ่เรียกชื่อเมืองนี้ว่า เก็งตุง (Keng tung) ในอดีต เชียงตุงเป็นเมืองที่มีความสำคัญทางการค้าเชื่อมต่อระหว่างสิบสองปันนากับล้านนา โดยมีพ่อค้าชาวจีนฮ่อเดินทางไปมาค้าขายในเส้นทางนี้ เชียงตุงมีประชากรหลากหลายชาติพันธุ์อาศัยอยู่ร่วมกัน ส่วนใหญ่จะเป็นชาวไทเขินหรือไทใหญ่ มีไทใหญ่ และ พม่า รองลงมา ยังมีชนกลุ่มน้อยอื่น ๆ อีกมากมาย เช่น อาข่า ปะดों ว้า ฯลฯ รัฐบาลพม่าจัดการศึกษาในเชียงตุงตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงอุดมศึกษา มีวิทยาลัยเพาะช่าง มหาวิทยาลัยทางด้านวิทยาศาสตร์และคอมพิวเตอร์ โดยในโรงเรียนจะสอนเป็นภาษาพม่า ส่วนภาษาไทเขินมีสอนแต่ในวัดเท่านั้น

เมืองเชียงตุงตั้งอยู่ลึกเข้าไปในพื้นที่ป เป็นเขตที่มีสภาพภูมิประเทศเป็นเทือกเขาสลับซับซ้อน มีพื้นที่ราบแทรกอยู่เพียงเล็กน้อย เมืองมีลักษณะเป็นดินแดนเมืองในหุบเขา มีบ้านเรือนกระจายตัวออกไปตามพื้นที่ราบ หุบเขาผนวกกันเป็นแคว้นเชียงตุง ด้วยลักษณะเป็นเมืองเล็กเมืองน้อยที่กระจายตัวไปตามหุบเขา ในสมัยโบราณจึงเป็นเรื่องที่ยากต่อการพัฒนาบ้านเมืองให้เป็นอาณาจักรขนาดใหญ่แต่เหมาะจะเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญแห่งหนึ่ง

ที่ตั้งเมืองเชียงตุงมีภูเขาโอบล้อมเป็นแอ่งกระทะในหุบเขา ที่ราบไม่เป็นผืนติดต่อกันจะเป็นที่ราบเป็นหย่อมๆ สลับที่สูง แอ่งเชียงตุงมีพื้นที่ราบ จึงส่งผลให้เชียงตุงเป็นศูนย์กลางทางการเมืองและเศรษฐกิจ ลักษณะแม่น้ำส่วนใหญ่ไหลลงทางใต้ แม่น้ำที่ไหลขึ้นเหนือจึงมีน้อย เรียกว่าแม่น้ำขึ้น แม่น้ำขึ้นไหลออกจากหนองตุงและไหลออกผ่านช่องเขาแคบๆ จะไหลไปรวมกับแม่น้ำโขง น้ำขึ้นจึงทำหน้าที่ระบายน้ำออกจากแอ่งเชียงตุงช่วยไม่ให้น้ำท่วมเมือง

ชาวไทเขิน อาศัยอยู่บริเวณเมืองเชียงตุง เป็นจังหวัดหนึ่งของรัฐฉานพม่า เชียงตุงเป็นเมืองที่สำคัญตั้งอยู่บนที่ราบลุ่มแม่น้ำขึ้น อยู่ระหว่างแม่น้ำสองสายที่สำคัญของพม่า คือ แม่น้ำสาละวิน และแม่น้ำโขง บริเวณที่ราบเชียงตุง เป็นที่ราบหนึ่งในสามของรัฐฉาน เชียงตุงจึงมีความสำคัญทางยุทธศาสตร์และทางเศรษฐกิจ ภูมิประเทศเป็นแอ่งกันกระทะ ที่มีเทือกเขาโอบล้อมอยู่ระหว่างแม่น้ำสองสาย คือแม่น้ำสาละวินทางตะวันตก และแม่น้ำโขงทางตะวันออก อาณาเขตทางเหนือติดต่อกับสิบสองปันนา ทางใต้ติดกับล้านนา เนื่องจากเชียงตุงตั้งอยู่บนที่ราบลุ่มแม่น้ำและมีภูเขาล้อมรอบ ทำให้อุณหภูมิในฤดูร้อนจะร้อนจัด ฤดูหนาวจะหนาวจัด สภาพที่ตั้งของเมืองเชียงตุง

เป็นเสมือนศูนย์กลางของรัฐไทบริเวณลุ่มแม่น้ำโขงตอนบน มีพื้นที่เพาะปลูกน้อย มีสภาพภูมิประเทศเป็นที่ราบแคบๆ ระหว่างหุบเขา ส่วนพื้นที่ลุ่มจะเป็นหนองบึง ทำให้การเพาะปลูกมีไม่มากนัก เชียงตุงจึงใช้สภาพพื้นที่เป็นที่ตั้งทาง เป็นเส้นทางการค้าแสวงหาประโยชน์ทางเศรษฐกิจ

ไทเขิน (ไทเขิน) (Tai Kheun) ไทเขินเป็นชนชาติหนึ่งในกลุ่มไต ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ใน เมืองเชียงตุง รัฐฉาน ประเทศพม่า ไทเขินเรียกตัวเองว่า “ชิน” ซึ่งมาจากชื่อแม่น้ำในเมืองเชียงตุง ภาษาพูดและเขียนของไทเขินมีความคล้ายคลึงกันกับไทยองและไทลื้อมาก พูดภาษาภาษาไทเขิน ศาสนาของไทเขิน คือพุทธศาสนานิกายเถรวาท นอกจากนั้นยังมีความเชื่อเรื่องผีและวิญญาณ สำหรับจำนวนวัดในปัจจุบันของเมืองเชียงตุงมีจำนวน 313 วัด มีพระภิกษุทั้งสิ้น 693 รูป สามเณร 3017 รูป แม่ชี 45 คน ซึ่งโดยปกติแล้วเชียงตุง ในหมู่บ้านหนึ่งจะต้องมีวัดพุทธประจำอยู่หนึ่งวัด แต่อย่างไรก็ตาม ในเมืองเชียงตุงเองก็มีการนับถือศาสนาอื่นหลายศาสนา ดังจะเห็นได้จาก มีโบสถ์คริสต์นิกายโรมันคาทอลิกและโปรเตสแตนต์ตั้งอยู่ในเมือง ซึ่งศาสนิกชนที่นับถือก็จะเป็นชาวไทยใหญ่ และชาวเขา อีกทั้งยังมีศาสนาอื่นอีก ทั้งที่ตั้งมัสยิดของศาสนาอิสลามและเทวสถานของศาสนาฮินดู

สำหรับวัฒนธรรมประเพณีของชาวไทเขิน หรือไทเขินนั้น เครื่องแต่งกายของชาวไทเขิน นั้น หญิงทั่วไป เสื้อจะไม่มียก และจะใช้เชือกหรือเกลียวด้ายผูกที่เอวรัดรูป ชายเสื้อตรงเอวจะกางออกเหมือนเสื้อผู้หญิงในราชสำนักพม่า ใช้ผ้าสีชมพูอ่อนโพกหัว และจะนุ่งชิน สำหรับผู้ชาย จะใส่เสื้อแขนสามส่วน เป็นผ้าฝ้ายทอมือสมัยดั้งเดิม ผ้าโพกหัวส่วนมากจะใช้สีครีมหรือสีขาว จะใส่กางเกงสะดอใช้ได้ทุกสี เสื้อของชายไทเขินจะเป็นเสื้อผ่าหน้าใช้กระดุม ตัดเป็นเสื้อคอกลม นิยมใส่เสื้อแบบไทใหญ่สวมทับข้างนอก ส่วนเสื้อข้างในมักจะเป็นเสื้อยัดหรือสีขาวมียก

ลักษณะการตั้งบ้านเรือน มีการปลูกเรือนกระจายไปตามกลุ่มบ้านภายในเมือง มีทั้งการปลูกเรือนแบบเก่า คือ ก่อสร้างด้วยไม้หรือก่ออิฐแดง และมุงหลังคาด้วยดินขอเช่นเดียวกับบ้านเรือนในชนบท ซึ่งปลูกเรือนในแบบเรียบง่าย มีใต้ถุน เรือนบนเป็นห้องโถง ห้องนอน ห้องครัว และซานบ้าน ถ้าหากไม่ใช่ไม้ทั้งหลัง บางเรือนชั้นล่างก็จะก่ออิฐแดงใช้ดินเหนียวเชื่อม แล้วโบกทับด้วยดินเหนียวอีกชั้นหรือก่ออิฐแดงไม่โบกทับ ส่วนหลังคามุงด้วยดินขอ แต่ก็มีบางหลังมีการใช้กระเบื้องลอนแบบใหม่มุง หลังคาแทน ส่วนหมู่บ้านชาวเขานั้นจะปลูกกระจัดกระจายไปตามไหล่เขา เป็นบ้านหลังคามุงแฝก ฝาไม้ใช้ไม้ไผ่ขัดแตะ มีการทำนาบนไหล่เขาแบบนาขั้นบันได ส่วนการปลูกสร้างแบบสมัยนิยมจะพบเห็นเขตเมือง คือเป็นตึกก่ออิฐฉาบปูนมุงหลังคากระเบื้อง ตามถนนบางแห่งจะมีร้านเช่าขายของกันเป็นห้องๆบางแห่งเป็นแบบห้องแถวคู่สองชั้น ตั้งเรียงรายไปตามถนน มีบ้านก่ออิฐถือปูนชั้นล่าง ชั้นบนเป็นเรือนไม้

ประชากร เมืองเชียงตุงมีประชากรประมาณ 1.5 แสนคน มีความหลากหลายชาติพันธุ์อาศัยอยู่รวมกันจำนวนมาก ส่วนใหญ่เป็นเชื้อชาติตระกูลไท ได้แก่ ไทเขินหรือไทเขิน รองลงมาเป็นไทใหญ่ ไทลื้อ ไทเหนือ ไทยอง พม่า และมีกลุ่มชนอีกมาก เช่น กระเหรี่ยง แอน ลาฮู อาข่า ปะ

ต้อง คาลา ฉาน ชิน ลีชู พาว ลัวะ ว้า และคุณลอย ประชาชนต้องทำบัตรประชาชนตั้งแต่อายุ 12 ปี ทำบัตรแล้ว 6 ปี เปลี่ยนบัตรประชาชนอายุ 18 ปี ส่วนผู้หญิงที่อายุไม่ครบ 25 ปี มีกฎหมายบังคับไม่ให้เดินทางออกนอกเมืองเชียงใหม่

สภาพสังคมจากอดีตสู่ปัจจุบัน

การเมืองการปกครอง

ระบบการเมืองของเชียงใหม่ ในอดีตใช้ระบบการเมืองแบบไพร่ฟ้ามหาษัตริย์ มีตำแหน่งเจ้าฟ้า ซึ่งมีอำนาจเด็ดขาดสูงสุด รองลงมาคือเจ้าแก้วเมือง เป็นตำแหน่งอุปราชหรือรัชทายาท ถัดจากเจ้าเมืองเหล็ก เจ้าเมืองขาวและเจ้าเมืองขอน ตำแหน่งทั้งสามเป็นเจ้านายเชื้อพระวงศ์ระดับสูงของเชียงใหม่ที่ได้กินนาของเมืองดังกล่าว นอกจากเจ้านายเชื้อพระวงศ์แล้ว ชนชั้นปกครองของเชียงใหม่ยังประกอบด้วยขุนนาง และข้าราชการ ข้าราชการระดับสูงจะดำรงตำแหน่งพญา เช่น พญาหลวงสุพรรณมาเป็นตำแหน่งวัง พญาหลวงเจิงเป็นหัวหน้าผู้พิพากษา เป็นต้น ขุนนางข้าราชการของเชียงใหม่จะปฏิบัติหน้าที่ในคำสนามเหมือนกับของล้านนา ทำหน้าที่กำหนดนโยบาย เก็บภาษีและตัดสินคดีความ และต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง การปกครองระดับรองลงมา สันนิษฐานว่า มีการแบ่งหน่วยการปกครองเป็นเอ็ง หัวสิบ และบ้าน ซึ่งยังคงเห็นร่องรอยอยู่ในปัจจุบัน เช่น เอ็งกาดเต่า เอ็งกาดไ้ เอ็งกาดบั้ง เอ็งกาดฟ้า เป็นต้น ในเขตตัวเมืองเชียงใหม่มีหน่วยงานปกครองอยู่ 5 เขต ส่วนการปกครองเอ็งทั้งหลายอยู่ภายใต้หัวร้อยเอ็ง ถัดลงมาคือ หัวสิบ ตำแหน่งผู้ปกครองระดับล่าง ได้แก่ ปู่แสน ปู่แก้ว สีเส้า และปู่หล้า

สภาพการบริหารการปกครองในอดีตของเชียงใหม่ มีระบบการจัดปกครองในรูปแบบที่เรียกว่า ระบบกินเมือง-กินนา เมื่อมีการขยายอาณาเขตออกไป หรือมีการสร้างบ้านแบ่งเมือง กษัตริย์จะส่งลูกหลานออกไปปกครอง เพื่อความเป็นปึกแผ่นของรัฐและเพื่อช่วยป้องกันเมืองแม่ ระบบกินเมือง-กินนาในระยะแรกเป็นของเจ้านายเชื้อพระวงศ์ ภายหลังได้ขยายไปสู่ขุนนางกลายเป็นระบบการตอบแทนบุคคลผู้รับใช้ โดยให้กินนาของเมืองต่างๆ จนกลายมาเป็นระบบศักดินาในเวลาต่อมา ซึ่งระบบนี้จะใช้ในเชียงใหม่ถึงคริสต์วรรษที่ 19 เป็นระบบที่เน้นความสำคัญของการใช้ที่ดินค้ำกำลังคน ตลอดจนตอบแทนบุคคลที่รับใช้กษัตริย์ ซึ่งถือเป็นเจ้าแผ่นดิน ระบบนี้ถือว่าเป็นพื้นฐานทางการเมืองการปกครองของรัฐไทยในภูมิภาคแถบนี้

ปัจจุบันนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2505 นายพลเนวิน ผู้นำพม่าได้ทำการรัฐประหารและใช้ระบบสังคมนิยมปกครองประเทศ ระบบการปกครองแบบเจ้าฟ้าจึงสิ้นสุดลง เชียงใหม่จึงมีฐานะเป็นจังหวัดหนึ่งของรัฐฉาน ประเทศพม่า ตำแหน่งสูงสุดของเชียงใหม่ คือ ตำแหน่งการทหารที่เรียกว่า “ไตมู” หมายถึงตำแหน่งแม่ทัพภาค ส่วนเมืองที่ขึ้นกับเชียงใหม่ทั้งหมด 11 เมือง มีตำแหน่งการทหารปกครอง เรียกว่า “พิวหะมู” หมายถึงตำแหน่งรองแม่ทัพภาค การปกครองภายในเขตเมืองเชียงใหม่ แบ่งออกเป็น 5 เขต จะมีตำแหน่ง อุกฐะ รับผิดชอบดูแล ส่วนเอ็งรอบนอกมี 20 เอ็ง

(อำเภอ) ซึ่งแต่ละเอ็งจะมี อุกฤษะ เทียบได้กับกำนันเป็นผู้ปกครอง และในแต่ละหมู่บ้านจะมี “เฒ่าแก่” (ผู้ใหญ่บ้าน) ปู่แสน (กรรมการหมู่บ้าน) ปู่ล่ำ (ผู้ประกาศข่าวในหมู่บ้าน) สีเส้า (ที่ปรึกษาหมู่บ้าน)

ศาสนาและความเชื่อ การบูชาผีอารักษ์หรือที่พม่าเรียกว่า นัทหรือแนท เป็นวัฒนธรรมความเชื่อที่มีส่วนช่วยในการควบคุมสังคมและการเมือง เนื่องจากสังคมมีหน่วยการปกครองเป็นระดับชั้นลงมา ความเชื่อถือและการบูชาผีนั้นมีส่วนช่วยในการสนับสนุนอำนาจของผู้ปกครองแต่ละระดับชั้นอีกด้วย ดังนั้นผีจึงมีบทบาทอยู่ทุกระดับทางสังคมการปกครอง

ผีอารักษ์มักจะเป็นผู้ที่มีความเก่งกล้าสามารถ เป็นบุคคลที่มีความโดดเด่น กล้าหาญ เมืองเชียงตุงและรัฐอื่นๆ จะมีผีบ้านผีเรือนเป็นของตนเอง การนับถือผีอารักษ์นี้จะควบคู่ไปกับการนับถือพุทธศาสนา ทุกบ้านจะมีหิ้งบูชาผีประจำเรือนทุกหมู่บ้าน ทุกเมืองจะมีหอผีหรือเทวดาเมือง ที่เชียงตุงมีหอผีเมืองหรือเทวดาเมืองอยู่ใกล้หอเจ้าฟ้าและวัดพระแก้ว ซึ่งจะมีการเลี้ยงเทวดาเมืองเชียงตุงในเดือน 8 มีการฆ่าสัตว์เพื่อสังเวยเทวดา ซึ่งเป็นพิธีกรรมดั้งเดิมของกลุ่มชน รวมถึงมีความผูกพันกับธรรมชาติและการเคารพบูชาต่อบรรพบุรุษ เป็นพิธีกรรมที่ชาวบ้านของหมู่บ้านจะต้องเข้าร่วม มีการปิดตาแหลว ห้ามบุคคลภายนอกเข้าในขณะที่มีการประกอบพิธีกรรมเมือง ผู้ที่ละเมิดจะถูกปรับตามธรรมเนียมของบ้านหรือเมืองนั้น

สำหรับความเชื่อเรื่องผีของไทยจะมาพร้อมกับความเชื่อในศาสนาพุทธ เนื่องจากชาวไทยนั้น จะมีความผูกพันกับศาสนาพุทธเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากเมืองเชียงตุงจะมีที่ตั้งของวัดไม่ห่างกันมากนัก จำนวนวัดในเมืองเชียงตุง ทั้งวัดฝ่ายเมืองหรือไทเขินมี 33 วัด ฝ่ายไตหรือไทใหญ่มี 8 วัด ฝ่ายม่านหรือพม่ามี 3 วัด รวมเป็น 44 วัด

ด้านเศรษฐกิจ ในอดีตเมืองเชียงตุงเป็นศูนย์กลางทางการค้า เนื่องจากเป็นทางผ่านและแลกเปลี่ยนสินค้าของพ่อค้าจีนและพ่อค้าไทใหญ่จากรัฐฉาน การค้าของชาวเชียงตุงจะมีลักษณะเป็นการแลกเปลี่ยนสินค้ากับกลุ่มชนอื่น เนื่องจากการผลิตสิ่งของของเชียงตุงนั้น จะเป็นการผลิตเพื่อสนองความต้องการของคนในชุมชน คือ เพื่อเลี้ยงตนเอง สิ่งของที่ได้จากการนำไปแลกเปลี่ยนชนชาติอื่น จะนำมาขายให้กับกลุ่มชนในท้องถิ่น

อาชีพหลักของชาวบ้านในเมืองเชียงตุง คือ การเกษตรกรรม อาชีพรองคือ การทอผ้า การทำเครื่องเงิน เครื่องจักสาน ในช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนพฤษภาคม จะเป็นช่วงที่พ่อค้ารวบรวมผลผลิตในชุมชนไปแลกเปลี่ยนสินค้ากับชนกลุ่มอื่น ทั้งล้านนา ยูนนาน ไทใหญ่ แล้วนำผลผลิตกลับไปให้กับผู้คนในชุมชนต่อไป

เนื่องจากเมืองเชียงตุง ตั้งอยู่ในภูมิประเทศที่เหมาะสมมากกว่าเมืองอื่นๆ ในบริเวณเดียวกัน ตรงกับบริเวณเส้นทางการค้าฝั่งตะวันตกของแม่น้ำสาละวิน ซึ่งเป็นจุดเชื่อมต่อไปยังเส้นทางการค้าที่มาจากเมืองต่างๆ ทางตอนบนและตอนล่างของพม่า ดังนั้นเมืองเชียงตุงจึงเป็นเมือง

ที่เป็นแหล่งการค้าที่สำคัญแห่งหนึ่ง ผลประโยชน์ที่ได้จึงเป็นจุดที่สินค้าจากแหล่งอื่นๆ เข้ามาพักและค้าขายแหล่งใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งในภูมิภาค ดังจะเห็นได้ว่าวิถีชีวิตของชาวไทเขินจะพึ่งพาธรรมชาติเป็นหลัก เพราะอาชีพหลักของชาวไทเขิน คือ การทำเกษตรแบบยังชีพ ในชนบทส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ส่วนในเมืองประกอบอาชีพค้าขายธุรกิจส่วนตัว อาชีพที่ทำรายได้ดี คือ อาชีพขับรถแท็กซี่นำเที่ยว ซึ่งในปัจจุบันเมืองเชียงตุง เริ่มมีนักลงทุนจากต่างประเทศเข้ามาลงทุนมากขึ้น ซึ่งจะเป็นโครงการด้านการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ เช่นกลุ่มทุนจากจีน

วิถีไทเขิน: ความมั่นคงทางอาหารบนฐานของการเปลี่ยนแปลง

ชาวไทเขินของเมืองเชียงตุง มีวิถีการดำเนินชีวิตและวิถีการผลิตแบบพึ่งพาฐานทรัพยากรธรรมชาติมาอย่างยาวนานหลายชั่วอายุคน ดังเห็นได้จากประวัติศาสตร์เมืองเชียงตุง วิถีการผลิตแบบยังชีพยังคงเป็นพื้นฐานสำคัญของคำว่าความมั่นคงทางอาหารของคนในพื้นที่ โดยเฉพาะข้าว ถือเป็นตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหารที่สำคัญ การมีที่นาเป็นของตนเอง ผลิตเอง ปลูกเอง เก็บไว้กิน แบ่งปัน เหลือจึงขายเป็นรายได้มาจุนเจือครอบครัว พืชอาหารที่มาจาก 4 ฐาน ยังคงมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของพี่น้องไทเขินแห่งเมืองเชียงตุง ซึ่งพืชผักทั้งที่มาจากธรรมชาติ การผลิต การแลกเปลี่ยนและการซื้อขาย ซึ่งภาพที่เด่นชัดมองเห็นเป็นรูปธรรมก็คือ พืชผักที่นำมาขายในตลาดเช้าเชียงตุง ซึ่งมีความหลากหลายของชนิดพืชพันธุ์และปริมาณ วิถีของผู้คนที่มาจับจ่ายซื้อขาย ยังคงเป็นภาพที่สวยงาม มาตั้งอดีตจนถึงปัจจุบัน

วิถีชีวิตแบบเรียบง่ายตามวิถีชนบท วิธีการทำไร่นา ปลูกพืชผัก ด้วยองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นสิ่งที่ถูกส่งสมมาตั้งแต่บรรพบุรุษองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นองค์ความรู้ที่พัฒนาขึ้นในบริบททางกายภาพและวัฒนธรรมของปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับระบบนิเวศในพื้นที่ ความผูกพันแนบแน่นระหว่างภูมิปัญญากับท้องถิ่น ความรู้กับระบบนิเวศทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกพัฒนาและสืบสานกันบนพื้นฐานของสัมพันธภาพอันแนบแน่นระหว่างชุมชนกับธรรมชาติ ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงไม่อาจดำรงอยู่และพัฒนาสืบต่อไปหากถูกตัดขาดจากรากเหง้าทั้งในด้านของธรรมชาติและวัฒนธรรม

องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ยังวางอยู่บนหลักการพื้นฐานที่ว่า ความรู้มิได้เป็นสมบัติของคนใดคนหนึ่งโดยเฉพาะ หากแต่ความรู้เป็นของชุมชน คนในชุมชนจึงอาจมีความรู้ทั่วไป แต่บางคนอาจมีความรู้เฉพาะ ดังนั้น องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ได้สั่งสมสืบทอดและพัฒนามาเป็นเวลานานร้อยปี เป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการศึกษาเชิงประจักษ์ ผ่านการพิสูจน์ทดลองและกระบวนการคัดสรรปรับปรุงและพัฒนาความคิดอย่างเป็นระบบ และมีลักษณะจำเพาะเฉพาะถิ่น องค์ความรู้เกิดขึ้น

จากปฏิสัมพันธ์และการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ระหว่างคน สัตว์ พืช พลังตามธรรมชาติ ดิน แหล่งน้ำ และลักษณะภูมิประเทศในพื้นที่นั้นๆ ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงก่อร่างสร้างตัวขึ้น จากความเข้าใจอย่างชัดเจนในสัมพันธภาพของสรรพสิ่งและสรรพชีวิตต่างๆ ที่ก่อเกิด ดำรงอยู่และแตกดับไปภายในระบบนิเวศนั้นๆ ซึ่งความเข้าใจอย่างลึกซึ้งจึงนำไปสู่ความสามารถในการบริหารจัดการ ปรับแต่งใช้ประโยชน์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติในระบบนิเวศในพื้นที่อย่างยั่งยืน รวมไปถึงความมั่นคงทางด้านต่างๆ ทั้งความมั่นคงทางการเมืองการดำเนินชีวิต ความมั่นคงทางสังคมและความมั่นคงทางอาหารของชุมชนท้องถิ่น

ปัจจุบันความมั่นคงทางอาหาร ได้กลายเป็นปัญหาความมั่นคงในรูปแบบใหม่ ที่กลุ่มพี่น้องเมืองเชียงตุงกำลังเผชิญและกำลังทวีความรุนแรงมากขึ้น อันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศโลก การเกิดวิกฤตด้านพลังงาน ความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงการให้ความสำคัญของการผลิตพืชอาหารลดลง โดยเฉพาะนโยบายของรัฐบาลพม่าที่เน้นการผลิตพืชเชิงเดี่ยวมากขึ้น เช่น ยางพาราและพืชอื่นๆ จึงส่งผลให้ราคาพืชอาหารสูงขึ้นกว่าในอดีต ซึ่งในอดีตเป็นการปลูกเพื่อยังชีพ จนทำให้ประชากรที่ยากจนไม่สามารถเข้าถึงอาหารได้

เมืองเชียงตุงเป็นเมืองที่มีความอุดมสมบูรณ์เป็นแหล่งเพาะปลูกที่สำคัญ และสามารถผลิตอาหารและสามารถเลี้ยงผู้คนในพื้นที่ได้ โดยเฉพาะข้าวที่สามารถผลิตได้อย่างเพียงพอต่อความต้องการของคนเมืองเชียงตุง รวมถึงมีความหลากหลายของพันธุ์ข้าวท้องถิ่น อย่างไรก็ตามการที่จะสรุปว่าเมืองเชียงตุงมีความมั่นคงทางอาหารอาจจะเป็นการสรุปที่เร็วเกินไป เนื่องจากยังพบว่าประชาชนคนเชียงตุงส่วนหนึ่ง ยังจัดอยู่ในกลุ่มผู้อพยพหรืออยู่ในภาวะทุพโภชนาการ โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่บนพื้นที่สูงและกลุ่มคนที่ไม่มีความมั่นคงทางที่ดิน เพราะพื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ภายใต้อำนาจของรัฐบาลพม่า การเข้าถึงที่ดินทำกินจึงเป็นเรื่องยากสำหรับคนในพื้นที่ เพราะจะต้องได้รับการยินยอมจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ หากมีการฝ่าฝืนก็就会被ดำเนินคดี ซึ่ง

ถือเป็นข้อจำกัดที่มีผลต่อความมั่นคงทางอาหารของคนเชียงตุง

นอกจากนี้ยังมีปัจจัยอื่นที่อาจส่งผลกระทบต่อการผลิตพืชอาหาร เช่น ฐานทรัพยากรธรรมชาติมีแนวโน้มเสื่อมโทรมรุนแรงส่งผลกระทบต่อผลิต ภาคเกษตรและความมั่นคงทางอาหาร ระบบการผลิตภาคเกษตรยังต้องพึ่งปัจจัยการผลิตจากต่างประเทศ เช่น ประเทศไทยและประเทศจีน ทำให้มีต้นทุนการผลิตสูง ขณะที่พื้นที่การเกษตรมีจำกัดและถูกใช้ไปเพื่อกิจการอื่น รวมทั้งมีปัญหาวางต่างชาติอาศัยช่องว่างของกฎหมายเข้ามาครอบครองที่ดินเกษตรกรรม ส่งผลให้คนเชียงตุงสูญเสียสิทธิการครอบครองและการใช้ประโยชน์ที่ดิน และแรงงานภาคเกษตรมีแนวโน้ม

ลดลง ส่วนการ เชื่อมโยงผลผลิตเกษตร กับภาคอุตสาหกรรมเกษตรเพื่อเพิ่มมูลค่ายังอยู่ในวงจำกัดและล่าช้า เนื่องจากการพัฒนาเป็นแบบแยกส่วน ขาดการรวมกลุ่มอย่างเป็นระบบ อีกทั้งยังมีปัจจัยภายนอกที่มีผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารเช่นกัน เช่น การเปิดเสรีการค้าและการลงทุนตามข้อตกลงการเข้าสู่ ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community : AEC) ซึ่งเป็นปัจจัยที่ทำให้เมืองเชียงตุง มีแนวโน้มว่า อาจมีความเสี่ยงในการเข้าถึงอาหารในอนาคตได้

ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารของเมืองเชียงตุง ได้แก่ 1. สถานการณ์ด้านฐานทรัพยากร 2. สถานการณ์ด้านปัจจัยการผลิต 3. สถานการณ์ด้านแรงงานภาคเกษตร 4. การวางแผนการผลิตและตลาด 5. การเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศโลกและผลกระทบต่อ การผลิตอาหาร 6. ผลกระทบจากการเปิดเสรีการค้าและความตกลงระหว่างประเทศ 7. นโยบายเกี่ยวกับความมั่นคงด้านอาหารของประเทศและการเข้าถึงอาหารของประชากร แม้ในภาพรวมของเมืองเชียงตุงจะสามารถผลิตอาหารได้อย่างเพียงพอ แต่ยังเป็นการผลิตเพื่อการยังชีพเท่านั้น

ในสถานการณ์ความมั่นคงทางด้านอาหารนั้น เมืองเชียงตุงมีความเสี่ยง ที่จะเผชิญกับความไม่มั่นคง เนื่องจากเชียงตุงเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศ (Climate Change) โดยในปีพ.ศ. 2551 เมียนมาร์และเมืองเชียงตุง เกิดพายุไซโคลนนาร์กีส (Nargis) ส่งผลให้พื้นที่เพาะปลูก และ พื้นที่การเกษตรต่างๆ เสียหายเป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดการขาดแคลนอาหาร ประกอบกับมีอัตราการเติบโตของประชากรเพิ่มขึ้น (Population Growth) การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและการรับรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ทำให้เกิดความไม่มั่นคงทางสังคมและการดำเนินชีวิต และสถานะทางเศรษฐกิจต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นอัตรา การเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic Growth) ที่ถดถอยลง อัตราเงินเฟ้อ (Inflation rate) ที่เพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว และอัตราการว่างงาน (Unemployment rate) ที่เพิ่มขึ้น สิ่งเหล่านี้ อาจส่งผลให้ เชียงตุงเผชิญปัญหาการเข้าถึงอาหาร (Food Accessibility) ได้ โดยเฉพาะประชาชนที่มีฐานะยากจน

นอกจากนั้นการพัฒนาที่เข้ามาอย่างรวดเร็ว ไม่ว่าจะเป็นการเปิดเสรีการค้า การเข้ามาของกลุ่มทุนจีน หรือแม้แต่ผลผลิตจากจีน ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อความไม่มั่นคงทางด้านอาหารตามมา ขณะเดียวกันชุมชนยังขาดการเตรียมความพร้อมในด้านต่างๆ ไม่มีการตั้งรับปรับตัวกับสถานการณ์ใหม่ที่กำลังเผชิญอยู่ การหาอยู่หากินแบบเดิม คงไม่สามารถยืนยันทนอนาคตของชาวเชียงตุงได้ ขณะเดียวกันเชียงตุงก็ยังมีจุดอ่อนในหลายๆด้าน กล่าวคือ

1) เกษตรกรจำนวนมากขาดความเข้าใจในการทำเกษตรที่ถูกต้อง ตลอดจนขาดการบริหารการใช้ทรัพยากรที่ดี ซึ่งปัจจุบันจะเห็นได้ว่ามีกลุ่มทุนจากต่างประเทศโดยการสนับสนุนของรัฐบาลพม่า ซึ่งส่วนใหญ่ยังมีการผลิตสินค้าเกษตรไม่เหมาะสมตามหลักเกษตรที่ดี รวมทั้งการเน้นปลูกพืชเชิงเดี่ยว เช่นการปลูกยางพารา ทำให้เกษตรกรละทิ้งรูปแบบ/วิธีการดั้งเดิมในการผลิต และการสำรองอาหารของครัวเรือนรวมถึงมีความเสี่ยงด้านรายได้ ส่งผลต่อความสามารถในการเข้าถึงอาหาร เมื่อเกิดความผันผวนด้านราคาสินค้าเกษตร

2) เกษตรกรจำนวนมากไม่ได้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตอย่างแท้จริง ที่ดินส่วนใหญ่เป็นของรัฐ โดยเฉพาะที่ดินที่มีแนวโน้มเป็นแปลงเล็กลง เนื่องจากการเพิ่มขึ้นของประชากร และการใช้ประโยชน์จากกิจกรรมอื่น

3) ผู้ผลิตส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรายย่อย ซึ่งไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ด้านตลาด ตลอดจนไม่มีการรวมกลุ่มที่เข้มแข็ง

4) พื้นที่เกษตรส่วนใหญ่อยู่นอกเขตชลประทาน ต้องอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก เกษตรกรขาดแคลนแหล่งพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ รวมทั้งระบบการขนส่งในไร่นายังไม่มีความพร้อมในบางพื้นที่ ทำให้ต้นทุนการขนส่งปัจจัยการผลิตสูง เกิดความล่าช้าในการขนส่ง ทำให้คุณภาพผลผลิตลดลง

5) ความไม่เท่าเทียมกันในโอกาสทางการศึกษา และการมีงานทำ ส่งผลให้การกระจายรายได้ไม่ทั่วถึง โดยเฉพาะคนยากจนและผู้อาศัยนอกเขตเมือง ไม่สามารถเข้าถึงอาหารและรับ โภชนาการที่ดีได้ รวมถึงผู้บริโภคขาดความตระหนักถึงการบริโภคอาหารที่ถูกหลักโภชนาการ ถูกบิดเบือน ข่าวสารด้านโภชนาการจากผู้ผลิตอาหาร โดยเฉพาะสินค้าจากจีนที่ไม่ได้มีการระบุวันหมดอายุ ซึ่งชาวบ้านเองจึงนิยมสินค้าที่ผลิตจากประเทศไทยมากกว่า

จากจุดอ่อนดังกล่าวจึงทำให้เมืองเชียงตุงยังคงต้องเผชิญกับสถานการณ์ใหม่ที่กำลังเกิดขึ้น ทั้งในเรื่องของการเปิดการค้าเสรี โอกาสในการเข้าถึงฐานทรัพยากรธรรมชาติ แหล่งอาหาร รวมถึงความมั่นคงทางด้านอาหาร ถึงแม้จะมีการผลิตพืชอาหารแต่ก็เป็นการผลิตเพื่อให้เพียงพอต่อการยังชีพ ไม่ใช่การผลิตเพื่อจำหน่าย รวมถึงนโยบายของภาครัฐที่ยังขาดการสนับสนุนในด้านต่างๆ อย่างเต็มที่

อย่างไรก็ตามความเป็นเมืองเชียงตุง ที่มีกลุ่มคนอาศัยอยู่อย่างหลากหลาย มีวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงาม สงบเงียบ ความสวยงามตามธรรมชาติและวิถีชีวิตผู้คน การผลิตที่ยังคงเป็นเพื่อการยังชีพและมีการใช้สารเคมีทางการเกษตรอยู่ในระดับต่ำ ยังคงเป็นต้นทุนที่สำคัญที่สามารถดึงดูดด้านการท่องเที่ยวและการลงทุนได้ในอนาคต

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น คงเป็นเครื่องมือหนึ่งที่จะช่วยให้คนในเมืองเชียงตุงได้รับการพัฒนาและมองสถานการณ์ปัญหาของตนเองและร่วมลงมือแก้ไขปัญหาภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วม รวมถึงสามารถวิเคราะห์ทุกข์ ทนในพื้นที่ได้ หากได้รับโอกาสในการนำเครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปปรับใช้ชุมชนไทเขินเมืองเชียงตุง ซึ่งถือได้ว่าเรามีบรรพบุรุษร่วมกันและมีความเป็นเมืองพี่เมืองน้อง “เชียงตุงยังคงเป็นเมืองที่งดงามเสมอ”

อ้างอิงข้อมูลจาก

- 1.) บทสัมภาษณ์ชาวบ้านผู้เฒ่าผู้แก่บ้านหนองเงิน
- 2.) บทสัมภาษณ์แม่ค้าตลาดเช้าเมืองเชียงตุง
- 2.) เว็บไซต์ล้านนาเพื่อคนล้านนาเรื่อง “ชนชาติไทเขิน”

สรุปเวทีผู้ประสานงาน “วิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ”

วันที่ 1 พฤษภาคม 2560 ณ ร้านกาแฟ “รถเขียวลำปาง” อ.เมือง จ.ลำปาง

(1) สรุปประเด็นแจ้งทราบจากฝ่ายฯ⁷

1. ประเด็น ผอ.สกว. ที่ได้รับการแต่งตั้ง คือ ศ.ดร.สุทธิพันธ์ จิตพิมลมาศ (ยังคงเป็นท่านเดิม) ต่อเป็นวาระที่ 2
2. ประเด็น ว่าที่ ผอ.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ก่อนข้างที่จะเป็นท่านอาจารย์ชูพัทธ์ สุทธิสา (90%) ซึ่งคาดว่า อ.ชูพัทธ์ จะเข้ามาปฏิบัติงานเต็มเวลาในอีก 2 เดือนข้างหน้า หรือ ประมาณ เดือนกรกฎาคม
3. ประเด็นทิศทาง/ แนวโน้ม การดำเนินงานของฝ่าย คาดว่า การทำงานของฝ่ายฯ จะเน้นไปที่ การทำงานตามยุทธศาสตร์ของสกว. ที่จะสอดคล้องกับนโยบายของรัฐ (ประมาณ 80%) และ อาจจะสามารถทำงานตามความคิดอิสระ (ภายใต้หลักการ CRR ตั้งเดิม) ประมาณ 20%
4. ประเด็นการทำงาน Mega Project ซึ่งในเบื้องต้นจะมุ่งเป้าการทำงานไปที่ยุทธศาสตร์ ท้องเที่ยวชาวนา และ ศูนย์นวัตกรรมชุมชน (ซึ่งจะใช้งบประมาณ 15 ล้าน)
5. ประเด็นการทำงาน Mega Project ที่อยู่ในส่วนของการทำงานกับภาคีเครือข่าย (ยุทธศาสตร์ดอกไม้บาน) ซึ่งสามารถแบ่งการทำงานกับภาคีได้ 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มหน่วยงาน รัฐ เช่น ธกส. โครงการหลวง พอช. สข. ฯ กลุ่มหน่วยงานเอกชน เช่น SCG กฟผ. ฯ และ กลุ่มภาคประชาสังคม เช่น NGO เป็นต้น
6. ประเด็นงบประมาณ ปี 2560 ซึ่งปัจจุบันอยู่ที่ไตรมาสที่ 3 ทางฝ่ายฯ เสนองบประมาณ (กลางปี) ที่ 15 ล้านบาท ซึ่งจะครอบคลุมกับงบประมาณ ทดลอง Mega Project (2 ประเด็น ดังกล่าวข้างต้น) ส่วนโครงการวิจัย 4 ภาค (งาน CBR) ปกตินั้น ให้ใช้งบปกติ (คือ 80 ล้าน ซึ่งปัจจุบันคงเหลือประมาณ 23 ล้าน) ซึ่งหากโครงการวิจัยใดไม่สามารถดำเนินการออก สัญญาได้ทันในปีงบประมาณนี้ ก็ให้จัดยกงบเอกสารสัญญารอไปใช้งบประมาณปกติ ปี 2561 แต่ข้อพึงระวังคือ ในปี 2561 โหนดก็จะได้งานมากขึ้นไปพร้อมกันด้วย (งานมากขึ้น และ งานติดตามก็จะเปิดตาม)
7. ประเด็นคณะที่ปรึกษา/กรรมการ CBR ระดับประเทศ จะมี ศ.เกียรติคุณจรัส และมีที่ปรึกษา; กรรมการอีกประมาณ 5 ท่าน
8. ประเด็นงานกลไก (โหนด: งบประมาณ 1.2 ล้าน) ขอเน้นการทำงานที่ยกระดับ ซึ่งขอเป็น มาตรฐานเดียวกับภาคกลาง ที่มี อ.กาญจนา เป็นผู้รับกำกับ และภาคใต้ ที่มี อ.อุทัย เป็นผู้ กำกับ
9. ประเด็นงานกลไก (ชุดโครงการภาคเหนือ) จะทำงานร่วมกับ EU ที่เน้นสร้างคนใหม่และภาคี ที่ CBR ทำงานด้วย รวมถึง น้องๆ จากโหนด ที่จะเข้ามาเรียนรู้ร่วม (งบประมาณ 1.2 ล้าน)

⁷

แจ้งและสรุปโดย คุณดารารัตน์ โพธิ์รักษา งานโครงการภาคเหนือ ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

10. ประเด็น RC เหนือ ในครั้งต่อไป หรือกับ PO ภาคกลาง ว่า จะจัด RC เหนือและกลาง ร่วมกัน
11. ประเด็นการทำงานของ PO (จากข้อเสนอของ อ.กาญจนา) ควรที่จะไปพื้นที่ เพื่อใช้เครื่องมือ และร่วมหนุนเสริมกับทีมพี่เลี้ยงในพื้นที่ (ซึ่งเครื่องมือ CBR ที่มีการล้มคมเพิ่มจาก อ.กาญจนา/ อ.อุทัย หรือ จากท่านอื่นๆ มากกว่าการนั่งทำเอกสารที่สำนักงาน หรือ แค่นำหน้าหนังสือส่งสารเพียงอย่างเดียว

(2) สรุปประเด็นเรื่อง การบริหารจัดการ⁸

1. กลไกการพิจารณาโครงการวิจัย

สถานการณ์ ปัญหา และจุดติดขัด

- ในเวทีพิจารณาโครงการมีบางข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิที่เสนอแนะให้ปรับ ซึ่งบางครั้งอาจจะทำให้สิ่งที่เป็คุณค่า หรือหัวใจสำคัญของโครงการวิจัยลดลง ซึ่ง ข้อสังเกตประเด็นนี้คือ ควรเลือกผู้ทรงคุณวุฒิที่เข้าใจกระบวนการของงานวิจัยเพื่อ ท้องถิ่น ทั้งนี้การให้ข้อเสนอแนะควรเป็นลักษณะของการเสริมพลัง นอกจากนี้การ สร้างความเข้าใจร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิเรื่องของการกระบวนการ รูปแบบ และหัวใจสำคัญ ของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นก่อนก็ถือเป็นเรื่องสำคัญ

ข้อเสนอแนะรูปแบบในการพิจารณาโครงการ

- ในเวทีพิจารณาโครงการ Node ทำหน้าที่อธิบายข้อมูลในพื้นที่ให้ชัดเจนก่อนในอันดับ แรก เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิ ในเรื่องของการกระบวนการ รูปแบบในการ พัฒนาโจทย์ (ที่มา-ที่ไป) ซึ่งในแต่ละ Node ก็จะออกแบบรูปแบบกระบวนการในเวที
- ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ทรงคุณวุฒิจากส่วนกลาง (ฝ่ายท้องถิ่น) ควรสรรหาผู้ทรงคุณวุฒิ ที่เข้าใจกระบวนการของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
- ในเวทีพิจารณาโครงการควรจัดอย่างน้อย 2 วัน โดยมีวันแรกจัดกระบวนการให้ ผู้ทรงคุณวุฒิเข้าพื้นที่ก่อนเวทีพิจารณาโครงการ เพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิได้เข้าใจและเห็น ถึงบริบทของชุมชนอย่างแท้จริง ทั้งนี้การจัดรูปแบบการเข้าพื้นที่ขึ้นอยู่กับแต่ละพื้นที่ หากมีข้อจำกัดเรื่องของระยะทางการเดินทาง ควรคัดเลือกพื้นที่ที่เป็นประเด็นซับซ้อน ซึ่งพี่เลี้ยงแต่ละ Node จะเป็นผู้ประเมินพื้นที่และออกแบบกระบวนการ รูปแบบที่ เหมาะสม
- เสนอให้มีผู้ทรงฯ เชิงกระบวนการ โดย Node เป็นผู้สรรหาเอง ซึ่งเป็นผู้ทรงฯ ที่มา จากพี่เลี้ยงผู้ประสานงานจาก Node เครือข่ายในภาคเหนือ โดยมีวิธีการและบทบาท คือ 1) พี่เลี้ยงผู้ประสานงานแต่ละNode ช่วยตรวจสอบข้อเสนอโครงการวิจัย และให้ ข้อเสนอแนะ โดยวิธีการสื่อสารทาง e-mail 2) เติมเต็มในเชิงกระบวนการโดยเสนอแนะใน

ลักษณะของการเสริมพลัง มุมมองบวก (กองเชียร์) พร้อมเติมเต็มสิ่งที่ขาดในเวทีพิจารณาโครงการ (เฉพาะพี่เลี้ยงผู้ประสานที่เข้าร่วมเวทีพิจารณาโครงการ) ทั้งนี้จะมีการทดลองรูปแบบที่มีผู้ทรงชั่งกระบวนกรที่มาจากพี่เลี้ยงผู้ประสานงานแต่ละ Node ในเวทีพิจารณาโครงการในวันที่ 11 พฤษภาคม 2560 นี้ เริ่มส่งข้อเสนอโครงการให้ผู้ประสานงานทาง e-mail ในวันที่ 3-4 พฤษภาคม 2560

- หากมีการพิจารณาโครงการในประเด็นเดียวกันให้จัดรวมในเวทีเดียวกัน

2. รูปแบบการเขียนรายงาน

สถานการณ์ ปัญหา และจุดติดขัด

- ปัญหาที่มักพบบ่อยจะเป็นเรื่องของคุณภาพรายงานในส่วนเนื้อหาของหา วิธีการนำเสนอการใช้ภาษาบางครั้งไม่ได้เป็นภาษาเขียนซึ่งเป็นข้อจำกัดของนักวิจัยชาวบ้าน

ข้อเสนอแนะ

- การวางแผนการเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบ ซึ่งพี่เลี้ยงจำเป็นจะต้องลงพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ พร้อมออกแบบเครื่องมือในการเก็บข้อมูลให้นักวิจัยในพื้นที่ได้มีการฝึกฝนในเรื่องของการเขียน นำไปสู่คู่มือการเขียนโดยการออกแบบของกลุ่มนักวิจัย สร้างเป็น “กล่องความรู้” ผ่านการออกแบบกิจกรรมที่ปฏิบัติการร่วมของพี่เลี้ยงและนักวิจัยชาวบ้าน
- ในรายงาน 5 บทเสนอว่าในส่วนของ บทที่ 1-3 ยังคงเดิมไว้ และในส่วนของบทอื่นๆ ยังสามารถออกแบบรูปแบบการเขียนได้แต่เนื้อหาารายงานยังคงเป็นเรื่องของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งองค์ประกอบที่สำคัญ คือ บทเรียนการทำงาน, เครื่องมือที่ใช้, ชุดความรู้ และการสังเคราะห์องค์ความรู้สำหรับการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจ รวมถึงการยกระดับในด้านวิชาการและการพัฒนาศักยภาพ นำไปสู่การยอมรับในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยหัวใจสำคัญจะเน้นที่กระบวนการมากกว่าผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น

(3) สรุปประเด็น : การพัฒนาศักยภาพ CBR-N⁹

ตามที่ทางตัวแทนโหนดภาคเหนือได้ยกร่างโครงการ “กระบวนการสร้างพลังท้องถิ่นระดับจังหวัดและระดับภาคให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ยุค Thailand 4.0” ผู้ประสานงานโหนดภาคเหนือ ได้ให้ความเห็น และสกว.ให้ข้อสังเกตไว้ ดังนี้

ความคิดเห็นของผู้ประสานงานโหนด

- ภาพรวมของงานนี้เนื้อหาหลัก คือ เรื่องการพัฒนาศักยภาพคนทำงาน การขับเคลื่อนประเด็นพุ่งเป้า เป็นลูกบอลในการเคลื่อนงาน ส่วนเรื่องการศึกษาสถานการณ์ภายนอก เป็นสิ่งที่ทุกโหนดจะต้องทำแล้วมาแลกเปลี่ยนกัน ซึ่งจะทำให้ได้โจทย์ที่แหลมคมยิ่งขึ้น

- งานนี้ต้องดึงภาคีเครือข่ายที่หลากหลายเข้ามาร่วมทำ เพื่อผลักดันไปสู่เชิงนโยบาย แต่ตอนนี้เราต้องสร้างความชัดเจนของเนื้อหา กระบวนการทำงาน และพื้นที่รูปธรรมให้เกิดขึ้นก่อน
- เรื่องการสื่อสารในยุคนี้ต้องมองทั้ง
Research+Development+Movement+Media+Policy
- เรื่องการศึกษาสถานการณ์ภายนอก ควรเริ่มจากประเด็นที่เราต้องเร่งใช้งานก่อน การศึกษาปัจจัยภายนอกมีองค์ประกอบ PEST: Policy-Economics-Social-Technology ที่เป็นได้ทั้งปัจจัยเอื้อและปัจจัยที่เป็นอุปสรรค เราจะได้เลือก “ชี้กระแสนโยบาย หรืออิงแอบกระแสไปได้ เพื่อให้การขับเคลื่อนเร็วขึ้น” เช่น Thailand 4.0 ที่เน้นเรื่องเศรษฐกิจ การท่องเที่ยว เกษตร และสิ่งแวดล้อม หรือ SDGs ที่สอดคล้องกับ CBR อยู่แล้ว เป็นต้น
- ประเด็นพุ่งเป้า อาจมีหลากหลายประเด็นได้ ขึ้นอยู่กับความสนใจ และทุนเดิมของแต่ละหน่วย ไม่จำเป็นจะต้องมีเพียง “การปกป้องพื้นที่อาหาร” เท่านั้น ในเวทีได้พูดถึงประเด็นอื่น ๆ คือ 1) “ผู้สูงอายุ” โดยพี่เลี้ยงลำปาง แม่ฮ่องสอน ลำพูน และเชียงใหม่ (มีงานวิจัยแล้ว) ที่เป็นทิศทางที่ต้องตั้งรับสู่สังคมผู้สูงอายุ และมีภาคีมากที่เดินเรื่องนี้อยู่ สามารถร้อยเข้ามาทำงานได้ 2) “ยุติธรรมชุมชน” มีโหนด มช. เป็นเจ้าภาพและสนใจ ลำพูนก็ดำเนินงานอยู่ (จาก อ.สมคิด) 3) เศรษฐกิจชุมชน (อาชีพและรายได้) มีกระจายอยู่ทุกโหนด

มุมมองและข้อเสนอแนะจากสกว.

1. เนื่องจากทั้ง 4 เรื่องอาจไม่สามารถดำเนินการได้ทั้งหมดภายในระยะเวลา 1 ปี เรื่องการพัฒนาศักยภาพฯ กลุ่มเป้าหมายที่เป็นภาคีเครือข่ายใหม่ และคนทำงานรุ่นใหม่ สามารถเข้าร่วมกับกระบวนการพัฒนาศักยภาพของคุณวรลักษณ์ ได้
2. ภาคเหนือมีประสบการณ์การทำงานโครงการกลไกภาคเหนือมาแล้ว 4 ปี จึงขอให้ตัดเรื่องงานเรื่องการจัดการโครงการออก เพราะได้ดำเนินการมาแล้ว
3. ขอให้ตัดเรื่องที่เป็นงาน Routine ออก เพราะเป็นสิ่งที่ทุกโหนดต้องทำอยู่แล้ว
4. ผู้รับทุน ควรเป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับในแวดวงวิชาการ

ข้อสรุปเบื้องต้น

1. ขั้นตอนการพัฒนาโครงการ
  - ทางมูลนิธิฯ จะกลับไปหารือทางรศ.ปาริชาติ วลัยเสถียร ถึงเรื่องการรับทุนครั้งนี้
  - หากอาจารย์รับงานนี้ จะนัดนัดหารือกับอาจารย์อีกครั้ง
  - ออกแบบการดำเนินงานในประเด็นการพัฒนาศักยภาพคนทำงานให้ชัด แล้วส่งให้โหนดช่วยกันดู
  - ยกร่างข้อเสนอโครงการส่งให้สกว.พิจารณา
2. โครงการนี้ใช้ระยะเวลาดำเนินงาน 18 เดือน

3. ผู้รับผิดชอบเนื้อหา (โดยมีมูลนิธิเป็นคนประสานและจัดการให้เกิด PP)

- การพัฒนาศักยภาพคนทำงาน: คุณภัทรา คุณอภิสิทธิ์ และคุณชวัน
- การค้นหาและการขับเคลื่อนประเด็นพุ่งเป้า : คุณอรุณี คุณชาญ อ.จิราพร และคุณวันเพ็ญ
- ทั้งนี้ เนื้อหาทั้ง 4 กล้องจะเชื่อมโยงกันเป็นเรื่องเดียวกันไม่แยกส่วนคือ การพัฒนาศักยภาพในกล้องที่ 1 จะเชื่อมกับกล้องที่ 2-4 ซึ่งจะเป็นลักษณะ On the job Training เช่น กล้องที่ 2 การวิเคราะห์ปัจจัยภายนอก จะวิเคราะห์ภายใต้ กล้องที่ 3 ประเด็นพุ่งเป้าคือ “การปกป้องพื้นที่อาหาร” ขณะที่ทำงานประเด็นในแต่ละขั้นตอนก็สามารถสื่อสารงานที่ทำ (กล้องที่ 4) ได้ตลอดช่วงการทำงาน ตั้งแต่เริ่มต้นถึงสิ้นสุด ได้ชุดความรู้ เป็นต้น

(4) สรุปประเด็น : การสื่อสารผลงาน FS-N¹⁰

สืบเนื่องมาจากการ “กลไกสนับสนุนงาน CBR-N ปี 2554-56” ได้มีการสนับสนุนงานวิจัย CBR-N ภายใต้ประเด็นหลักคือ “ความมั่นคงด้านอาหาร : FS บนฐานนิเวศวัฒนธรรม” (โหนดนำ ลำพูน และแม่ฮ่องสอน เป็นหลัก) ซึ่งในปีสุดท้าย 2556 ได้มีการนำเสนอความรู้ไปแล้ว ในเวทีภาคประจำปี และมีการสรุปองค์ความรู้ไปแล้ว ในรายงานผลการจัดเวที พร้อมข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิในเวที แต่ยังไม่ได้จัดพิมพ์ เป็นชุดความรู้แจกเผยแพร่ ซึ่งหากจะทำในปีนี้จะต้องมีการปรับปรุงข้อมูลให้เท่าทันเหตุการณ์และการทำงานต่อเนื่อง มาอีก 3 ปี (ถึงปี 2559)

ในปี 2560 โหนดแม่ฮ่องสอนได้กำหนดแผนที่จะพัฒนาโจทย์ PUG เพื่อผลิตชุดความรู้ ออกมาเป็นหนังสือเล่มเล็ก โดยได้จัดเวทีในระดับจังหวัดแล้ว เหลือเวทีระดับภาคที่ยังไม่ได้กำหนดวัน เพื่อพัฒนาเนื้อหาความรู้ ต่อจากปี 2556 ให้เป็นปัจจุบัน ได้ ร่าง หรือต้นฉบับเอกสาร เพื่อเสนอเป็นโครงการขอจัดพิมพ์หนังสือกับฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในปี 2560 นี้

มติที่ประชุม

1. ให้จัดเวทีระดับภาค ในวันที่ 8 สิงหาคม 2560 ณ ห้องสุขุมอัสเวตน์ (ห้องประชุมฟรี : อ. จิราพร ประสาน จองได้แล้ว)
2. กลุ่มเป้าหมาย โหนดเหนือ โครงการวิจัยที่เกี่ยวข้อง 3 โหนด รวม บ.แป้นใต้ บ.เชียงราย ลุ่ม ฯลฯ ภาคที่เกี่ยวข้อง อ.มข. จำนวนประมาณ 40 คน
3. การออกแบบกระบวนการ จะหารือกันอีกครั้ง

¹⁰

อรุณี เวียงแสง ผู้ประสานงานศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.แม่ฮ่องสอน

4. งบประมาณที่ใช้ เป็นค่าอาหาร ค่าวิทยากร ผู้ทรงฯ (โหนดแม่ฮ่องสอน) หากไม่เพียงพอ. จิราพร จะลงนามสมทบ ส่วนค่าเดินทางจากแต่ละโหนด คงต้องรับผิดชอบกันเอง ยกเว้นหากนำเสนอ PP พัฒนาศักยภาพพื้นที่ อาจรวมกิจกรรมบางอันได้

บททวนยุทธศาสตร์ร่วม ปี 2560-62

ภายใต้การเชื่อมโยงภาคีเครือข่าย “ยุทธศาสตร์/ ยุทธการรวมพลังไปไม่หลากสี” ประเด็นเคลื่อนเพิ่มเติม อาจมี ประเด็นย่อยในเรื่องหลักการปกป้องพื้นที่อาหารคือ อาหารจากธรรมชาติ (ป่า-แหล่งน้ำ) ป่าเศรษฐกิจ และการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากที่เชื่อมกับกระบวนการประชาธิปไตย ประเด็นอื่นๆ คือ ผู้สูงอายุ ยุติธรรมชุมชน การจัดการทรัพยากร เกษตรอินทรีย์ การศึกษา (กศน. น่าน-พะเยา) และ CBT

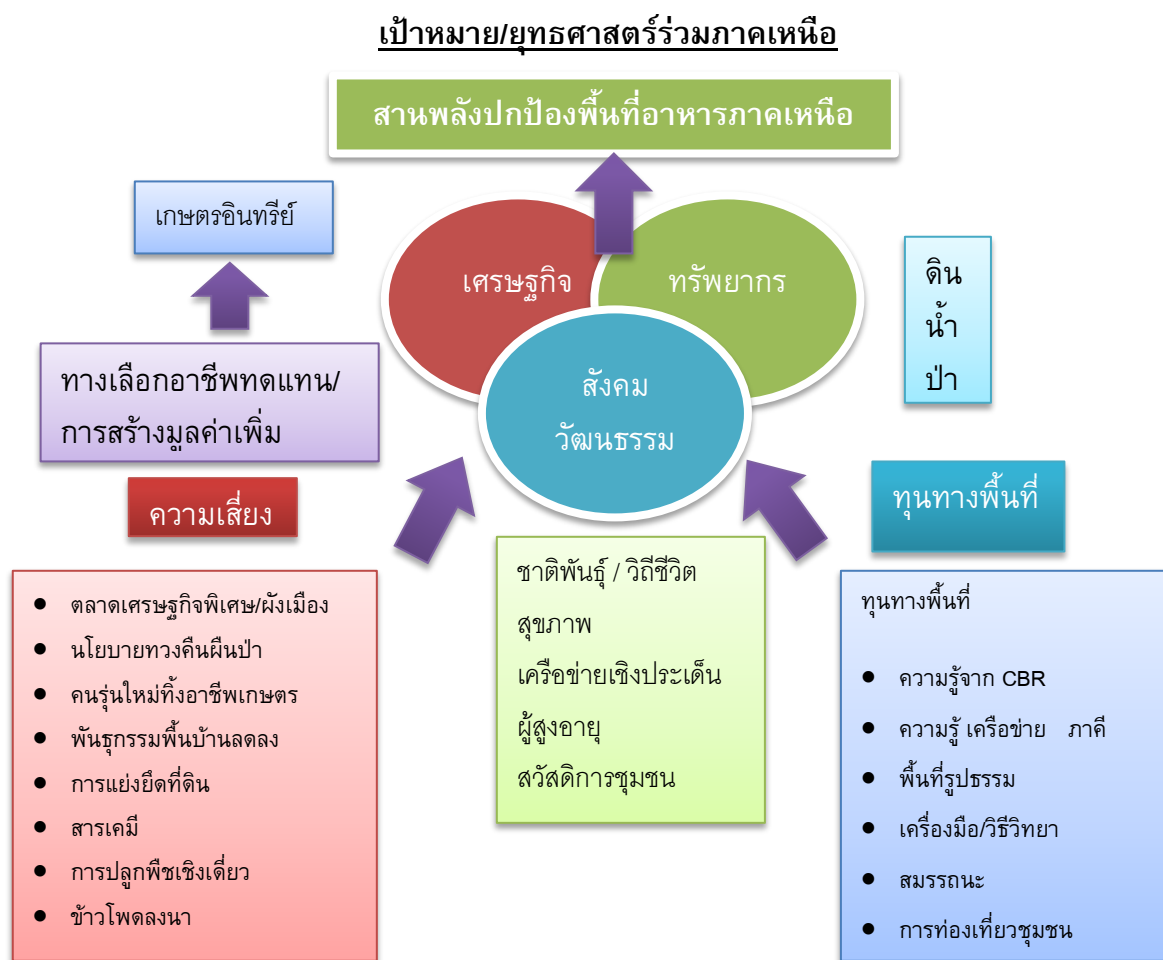
ซึ่งประเด็นเหล่านี้เป็น “ทุนเดิม” ที่ทำกันมาอยู่แล้ว ทำอย่างไรจึงจะ “สกัด” ผลที่เกิดขึ้น ทั้งความรู้ พื้นที่รูปธรรม และการทำงานกับภาคีออกมาสื่อสารให้สามารถขับเคลื่อนต่อเนื่องร่วมกับภาคีอย่างมีพลังและตอบโจทย์สังคมภาคเหนือให้มากขึ้น และ “เสริมพลัง” โครงการวิจัย นักวิจัยให้ร่วมกันทำงานอย่างต่อเนื่อง สามารถรวมกันเป็น “เครือข่ายงานวิจัยฯ ภาคเหนือ” ขึ้นได้

เวที RC ภาคเหนือ ครั้งที่ 2 ระหว่างวันที่ 27 -31 สิงหาคม 2560 ณ ลำปางริสอร์ท จ.ลำปาง

นำเสนอยุทธศาสตร์ภาคเหนือและโหนดน่าน

1. ยุทธศาสตร์ร่วมโหนดภาคเหนือ

การปกป้องพื้นที่ทางอาหารและรักษาฐานอาหารบนฐานการสร้างความรู้ทางด้าน การจัดการทรัพยากร (ดิน น้ำ ป่า) / การเกษตร/การท่องเที่ยว/การสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย เพื่อเป็นทางเลือกในการจัดการศึกษาบนความหลากหลายทางนิเวศวัฒนธรรมและกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ภาคเหนือ

2. ยุทธศาสตร์การทำงานไหนด่าน ปี 2561-2564

1. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (ดิน น้ำ ป่า) และความมั่นคงทางอาหาร บนความหลากหลายทางนิเวศวัฒนธรรมและกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่จังหวัดน่าน
2. เชื่อมโยงการทำงานร่วมกับภาคีเครือข่ายในพื้นที่จังหวัดน่าน ในประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (ดิน น้ำ ป่า)และความมั่นคงทางอาหาร ได้แก่ กศน.น่าน พอช.น่าน สำนักงานชลประทานจังหวัดน่าน โครงการพระราชดำริศูนย์ภูฟ้าพัฒนา อุทยานแห่งชาติดอยภูคา อุทยานแห่งชาติขุนน่าน
3. เชื่อมการทำงานกับการขับเคลื่อน Thailand 4.0 SDG ยุทธศาสตร์ชาติ ยุทธศาสตร์จังหวัด

3. ยุทธศาสตร์ไหนด่าน ปี 2561

- 1) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (ดิน น้ำ ป่า) และความมั่นคงทางอาหาร บนความหลากหลายทางนิเวศวัฒนธรรมและกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะ ถิ่น และคนพื้นเมืองในพื้นที่จังหวัดน่าน
- 2) การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรภาคีต่างๆ โดยเฉพาะ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดน่าน (กศน.น่าน) พัฒนาองค์กรชุมชนจังหวัดน่าน (พอช.) อุทยานแห่งชาติ

ขุนน้ำ และอุทยานแห่งชาติดอยภูคา โครงการพระราชดำริศูนย์ภูฟ้าพัฒนา สำนักงานชลประทานจังหวัดน่าน ในการเชื่อมประสานการทำงานร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นด้านทรัพยากรธรรมชาติ (ดิน น้ำ ป่า) และความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่จังหวัดน่าน ให้เป็นรูปธรรมการบูรณาการทำงานของหน่วยงานในพื้นที่ในการจัดการทรัพยากร

4.8 การร่วมเวทีการประชุมต่าง ๆ ของ NODE

การเข้าร่วมการประชุมต่าง ๆ ของ NODE เป็นบทบาทหนึ่งในการทำงานในพื้นที่ ซึ่งบทบาทของ NODE จะมีหน้าที่เป็นผู้สนับสนุนความรู้พื้นฐานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น หรือแม้กระทั่งการสนับสนุนกระบวนการแบบมีส่วนร่วม ภายใต้เครื่องมือ CBR ซึ่งในปีงบประมาณ 2560 สามารถสรุปผลการร่วมเวทีต่างๆ ได้ดังต่อไปนี้

ตารางแสดงการเข้าร่วมในกิจกรรมประชุม / เสวนา / เวที / อื่น ๆ ของสกว.และของภาคีทุกภาคส่วนของ Node น่าน ประจำปีงบประมาณ 2560

เดือน	รวม (ครั้ง)	จัดโดย สกว.				จัดโดย ภาคีความร่วมมือต่าง ๆ			
		รวม	ประเทศ	ภาค	จังหวัด	รวม	ประเทศ	ภาค	จังหวัด
ตุลาคม	4	-	-	-	-	4	1	-	3
พฤศจิกายน	4	1	1	-		4	-	-	4
ธันวาคม	3	1	-	1	-	3	-	-	3
มกราคม	4	1	1	-	-	3	-	-	3
กุมภาพันธ์	6	2	1	1		5	-	-	5
มีนาคม	1	-	-	-	-	1	-	-	1
เมษายน	1					1			1

พฤษภาคม	1				1				
มิถุนายน	1		1						
กรกฎาคม	3		2			1	1		
สิงหาคม	3		3						
กันยายน	3			1		2			2
รวม	34	5	9	2	1	24	2	-	22

การเข้าร่วมกิจกรรมเวทีต่าง ๆ ของ NODE น่าน เพื่อการจัดการความรู้และเชื่อมโยงเครือข่าย ในปีงบประมาณ 2560 (ตุลาคม 2559 –กันยายน 2560) มีทั้งหมด 34 ครั้ง (เป็นเวทีที่นอกเหนือจากแผนงานปกติของ NODE) ซึ่งแยกตามรูปแบบของกิจกรรมเวที ดังนี้

1. เป็นเวทีที่จัดโดย สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น กิจกรรมหลักๆ ได้แก่ เวทีประชุม RC ภาคเหนือ (การเรียนรู้เพื่อนบ้าน ณ เมืองเชียงตุง รัฐฉาน ประเทศพม่า เวที RC ภาคเหนือ ครั้งที่ 2 จัดที่จังหวัดลำปาง เวทีประชุมสังคมไทยไร้คอร์รัปชัน เวทีก้าวอย่างปี 60 สกว.เพื่อท้องถิ่น เวทีมอบโล่ให้โครงการวิจัยเด่นประจำปี 2559 เวที 25 ปี สกว. จำนวนทั้งสิ้น 9 ครั้ง

2. เป็นการร่วมเวทีการประชุมและกิจกรรมของหน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ ในจังหวัด ได้แก่ โครงการรักษาน่าน โครงการขยายผลโครงการหลวง พอช.น่าน สาธารณสุขจังหวัดน่าน กศน.น่าน และภาคีเครือข่ายอื่น ๆ นอกจากนั้นยังเป็นการประชุมร่วมกันระหว่างภาคีเครือข่ายประเด็นอื่น ๆ เช่น เครือข่ายเยาวชนน่าน เครือข่ายพระสงฆ์ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) เป็นต้น ทั้งนี้โดยมีเป้าหมายร่วมกันคือ การสร้างเมืองน่านให้น่าอยู่คู่ป่าต้นน้ำ เหมือนดังคำกล่าวที่ว่า "น่านเมืองเก่าที่ชีวิตคู่ป่าต้นน้ำ" มีการเข้าร่วมประชุม จำนวน 18 ครั้ง

3. เข้าร่วมเวทีการประชุมของหน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ ในระดับประเทศ เช่น เวทีพลังเยาวชน (Active citizen) จัดโดยมูลนิธิสยามกัมมาจล มีการเข้าร่วมประชุม จำนวน 5 ครั้ง

4. ร่วมเป็นวิทยากรกระบวนการกับทางทีมงานมูลนิธิวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในการฝึกอบรมโครงการกล้าใหม่ใฝ่รู้ปี 12 ณ ศูนย์ฝึกอบรมธนาคารไทยพาณิชย์ หาดตะวันรอน จ.ชลบุรี อบรม อสม.ภาคเหนือ รวม 2 ครั้ง

4.8 บทวิเคราะห์การดำเนินงานตามยุทธศาสตร์โหนดน่าน 4 ปี (2556-2560)

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน ได้วางยุทธศาสตร์การดำเนินงาน ตั้งแต่ พ.ศ. 2557 – 2560 คือ การสร้างพื้นที่ต้นแบบ "อำเภอปลอดภัย" ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ ความมั่นคงทางอาหาร โดยมีเป้าหมายและยุทธศาสตร์ ดังนี้

1. ส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนท้องถิ่นในจังหวัดน่าน ใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในการหนุนเสริมให้แต่ละชุมชนเกิดการเรียนรู้ พร้อมทั้งจะเรียนรู้ ตัดสินใจได้อย่างอิสระ
2. ชุมชนสามารถจัดการและพัฒนา "ทุน" (คน ภูมิปัญญา ทรัพยากร สิ่งแวดล้อม) ของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ นำไปสู่ชุมชนที่มีความเข้มแข็งและ สามารถพึ่งตนเองได้
3. การสร้างชุมชนในการจัดการทรัพยากรที่ทำให้เห็นวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำน่านอย่างสมดุล และยั่งยืน
4. ต่อยอดพื้นที่วิจัยเดิมให้เป็นพื้นที่ต้นแบบและเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ในรายประเด็น
5. การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรภาคีต่างๆ ในการเชื่อมประสานการทำงานร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นด้านทรัพยากรธรรมชาติ ภัยธรรมชาติ และความมั่นคงทางอาหาร ในพื้นที่จังหวัดน่าน

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน ได้ขับเคลื่อนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในพื้นที่อำเภอปลอดภัย จังหวัดน่าน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2551 จนถึงปี 2560 โดยมีพื้นที่ตำบลดงพญา เป็นพื้นที่นำร่อง และก่อให้เกิดโครงการวิจัยในพื้นที่ จำนวน 5 โครงการ โดยมีประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและความมั่นคงทางอาหาร เป็นประเด็นหลักในการขับเคลื่อน ซึ่งการดำเนินงานที่ผ่านมาถือว่าประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง สามารถตอบตัวชี้วัดการทำงานของโหนดได้ ทั้งในเรื่องของการสร้างการเรียนรู้ให้คนในพื้นที่ สามารถอธิบาย วิเคราะห์ปัญหาของชุมชนได้ สามารถจัดการทุนของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงการสร้างชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ที่นำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนได้ รวมถึงการขยายแนวคิดงานวิจัยท้องถิ่น ไปยังพื้นที่ตำบลอื่น ๆ อีก 3 ตำบล ในพื้นที่อำเภอปลอดภัย และในปี พ.ศ. 2558 โครงการวิจัยตำบลดงพญา ได้รับโล่รางวัลเกียรติยศโครงการวิจัยเด่นระดับประเทศ และปี พ.ศ. 2559 โครงการวิจัยบ้านผาสุข ซึ่งอยู่ในตำบลภูฟ้า และเป็นพื้นที่ขยายผล ก็ได้รับรางวัลเกียรติยศโครงการวิจัยเด่นระดับประเทศ ซึ่งถือเป็นตัวชี้วัดผลการดำเนินงานวิจัยในพื้นที่ได้เป็นอย่างดี โดยสามารถตอบเป้าหมายและวัตถุประสงค์ได้ ดังนี้

1. เกิดคนในพื้นที่ เกิดนักวิจัยชุมชน ที่สามารถอธิบาย วิเคราะห์ปัญหาของตัวเอง/ชุมชนได้ ซึ่งกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ถือเป็นอีกเครื่องมือหนึ่ง ที่มีส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในชุมชนวิจัย กล่าวคือ สิ่งแรกที่ชุมชนควรที่จะได้เรียนรู้ร่วมกัน คือ การเรียนรู้บริบทชุมชนของตนเองอย่างถ่องแท้และเข้าใจอย่างลึกซึ้ง นั่นหมายถึง การได้เห็นสภาพความเป็นจริง ทั้งปัญหา สิ่งดี ๆ ในชุมชน ผ่านเครื่องมือศึกษาชุมชน เช่น แผนที่ชุมชน Time Line ปฏิทินการผลิต วัฒนธรรม เป็นต้น เมื่อนักวิจัยชุมชน รู้จักชุมชนของตนเอง ก็จะสามารถวิเคราะห์

ศักยภาพของตนเอง เลือกโจทย์ที่จะทำงานบนฐานความรู้ ซึ่งความรู้อย่างเดียวคงไม่พอ ไม่สามารถแก้ไขปัญหาก็ได้ เนื่องจากความรู้เป็นการรู้เป็นเรื่องราว แต่จำเป็นต้องการปัญญ่อีกด้วย นั่นคือการรู้ทั้งหมด ซึ่งนอกจากความรู้แล้ว ต้องการปัญญาที่เห็นทั้งหมด เหมือนเห็นช้างทั้งตัว เพราะถ้ารู้เป็นส่วนๆ ก็เหมือนตาบอดคลำช้าง ไม่รู้ว่าช้างทั้งตัวเป็นอย่างไร กำลังจะเดินไปทางไหน การเดินทางไปทางไหนอาจเรียกว่า กลยุทธ์หรือยุทธศาสตร์และมีแผนงานรองรับ นอกจากนั้นกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ยังให้ความสำคัญในเรื่องของกระบวนการมีส่วนร่วม ตั้งแต่การร่วมคิด ทำร่วมทำ ร่วมวางแผน ร่วมรับผลประโยชน์และร่วมกันสังเคราะห์วิเคราะห์กับสิ่งที่เกิดขึ้นกับชุมชนของตนเอง

ซึ่งการที่ชุมชนหรือนักวิจัยชุมชน จะสามารถอธิบาย วิเคราะห์ปัญหาของตนเองได้ จะต้องผ่านการเรียนรู้จากการลงมือทำและปฏิบัติจริง เช่นเดียวกับที่มิวิจัยในพื้นที่ตำบลดงพญา อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน ที่ได้เรียนรู้ร่วมกันผ่านสถานการณ์ปัญหาที่เป็นเรื่องใกล้ตัว ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของฐานทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีผลต่อวิถีชีวิตและวิถีการผลิตของคนในชุมชน ตลอดจนประเด็นความมั่นคงทางอาหาร การป้องกันพื้นที่อาหาร ที่เริ่มได้รับผลกระทบเพิ่มมากขึ้น ซึ่งประเด็นต่างๆ เหล่านี้ ถือเป็นความทุกข์ร่วม หรือเป็นปัญหานานาหมู ขณะเดียวกันสิ่งที่เข้ามามีผลกระทบต่อชุมชน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากร ไม่ว่าจะเป็นกฎหมายอุทยานแห่งชาติ กฎหมายป่าไม้ ชาวบ้านก็จำเป็นที่จะต้องรู้ เพราะเป็นผลกระทบโดยตรง ซึ่งมีผลทำให้สิทธิในการเข้าถึงฐานทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ ลดลง และผิดกฎหมาย ขณะเดียวกันก็ต้องสามารถประเมินภูมิทัศน์พื้นที่ได้ว่า มีแนวโน้มเป็นอย่างไร

ซึ่งความรู้และปัญญาเหล่านี้ จะเกิดขึ้นได้ ต้องอาศัยความร่วมมือกันทั้ง 2 ฝ่าย คือ ในส่วนของชาวบ้านจะต้องศึกษาเรียนรู้ร่วมกัน ขณะเดียวกันความเป็นวิชาการถือเป็นสิ่งที่พี่เลี้ยงหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง จะต้องเข้าไปเติมเต็มความรู้เหล่านี้ให้ ซึ่งจะช่วยให้ชาวบ้านอธิบาย วิเคราะห์ชุมชนหรือสิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชนของตนเองได้ บนฐานของความรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติการร่วมกัน

รูปธรรมที่ชัดเจนที่เกิดขึ้นในตำบลดงพญา ชุมชนที่ร่วมกันทำงานวิจัยท้องถิ่น เริ่มเห็นศักยภาพของตัวเอง ชุมชน และรู้คุณค่าของฐานทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ และรู้ผลกระทบที่มาจากภายนอก จึงได้รวมตัวกันโดยใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น มาเป็นเครื่องมือในการค้นหาคำตอบร่วมกัน โดยขยายการเรียนรู้จากระดับหมู่บ้าน ไปสู่ระดับตำบล เพราะสภาพภูมิณีและบริบทชุมชน เป็นเรื่องที่มีความเกี่ยวเนื่องกัน และอยู่ในนิเวศเดียวกัน ดังนั้น การแก้ไขปัญหาหรือหาทางออกร่วมกัน จึงไม่สามารถแยกกันทำได้ จำเป็นต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในพื้นที่ และร่วมกันลงมือปฏิบัติ โดยมีเป้าหมายเดียวกัน คือ การอนุรักษ์และฟื้นฟูฐานทรัพยากรธรรมชาติเพื่อความมั่นคงทางอาหารตำบลดงพญา และขยายงานไปสู่ระดับอำเภอ เพื่อให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ในอำเภอบ่อเกลือ ทั้งในส่วนของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และการจัดตั้งเป็นสมาคมคนต้นน้ำ เพื่อปกป้องฐานทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ ให้คงอยู่ต่อไป ภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ตำบลดงพญาและอำเภอบ่อเกลือ ซึ่งรูปธรรมการดำเนินงานดังกล่าว กำลังออกงามและ

ก้าวไปพร้อมกัน ก่อให้เกิดการรู้จักตนเอง รู้จักชุมชน และสำนึกรักถิ่นฐานบ้านเกิด และก่อให้เกิดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ ในพื้นที่

นอกจากพื้นที่ตำบลงพญา ซึ่งถือเป็นพื้นที่แรกเริ่มของการขับเคลื่อนงานวิจัยในพื้นที่อำเภอบ่อเกลือแล้ว ตั้งแต่ปี 2557 จนถึงปี 2560 ได้มีการขยายงานไปอีก 3 ตำบลของอำเภอบ่อเกลือ ประกอบด้วย ตำบลภูฟ้า ตำบลบ่อเกลือใต้และตำบลบ่อเกลือเหนือ รวมถึงเกิดงานวิจัยในพื้นที่จำนวน 8 โครงการ ส่วนใหญ่เป็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการน้ำ ความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งถือเป็นโอกาสอันดี ที่ทำให้คนเล็กคนน้อย ได้มีโอกาสได้เรียนรู้งานวิจัยภายใต้โจทย์ปัญหาใกล้ตัวและเป็นโจทย์ร่วมของชุมชน ทำให้คนในชุมชนได้สร้างการเรียนรู้ร่วมกันผ่านการลงมือปฏิบัติการจริง

2. เกิดความรู้ท้องถิ่นและภูมิปัญญาต่าง ๆ ในพื้นที่ ซึ่งความรู้ดังกล่าว ถือเป็นทั้งความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ในพื้นที่ชุมชน และมีได้เกิดขึ้นลอย ๆ แต่ภูมิปัญญาความรู้ก่อกำเนิดขึ้นภายในระบบนิเวศของท้องถิ่น ภูมิปัญญาเกิดและพัฒนาขึ้นในกระบวนการที่คนและชุมชนปรับตัวเข้ากับระบบนิเวศ ซึ่งในระบบนิเวศท้องถิ่นตำบลงพญาหรืออำเภอบ่อเกลือ ที่มีต้นไม้ พืช สัตว์ แมลงหรือสิ่งมีชีวิตเฉพาะถิ่น ความรู้ที่พัฒนาขึ้นในบริบทของนิเวศ ย่อมมีลักษณะจำเพาะ มีพืชสมุนไพร สัตว์และอาหารการกินเฉพาะถิ่น ที่สั่งสมและพัฒนากลายเป็นส่วนหนึ่งขององค์ความรู้หรือภูมิปัญญาของชาวบ้านอำเภอบ่อเกลือ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นยังวางอยู่บนหลักการพื้นฐานที่ว่า ความรู้มิได้เป็นสมบัติของใครคนใดคนหนึ่งโดยเฉพาะ หากแต่ความรู้เป็นของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นองค์ความรู้ในเรื่องอาหารและยา เช่น พืชผักชนิดใดบ้างที่กินได้ อะไรกินไม่ได้ พืชและสัตว์แต่ละชนิดมีคุณและโทษอย่างไร ในบรรดาพืชที่กินได้นั้น ควรกินส่วนไหน กินอย่างไร พืชชนิดใดบ้างที่เป็นยา แก้อะไรอะไร เป็นต้น นอกจากนั้นยังรวมถึงองค์ความรู้ในเรื่องของระบบการผลิตและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งองค์ความรู้ในเรื่องเหล่านี้ มีลักษณะซับซ้อนและพัฒนามาจากความรู้เชิงเทคนิคในด้านอาหารและยา เช่น องค์ความรู้เกี่ยวกับเทคนิคในการจัดการระบบการผลิต วิธีการคัดเลือกผืนป่าเพื่อตัดฟันโค่นเผา การพิจารณาคูณสมบัติของดิน การคัดเลือกและเก็บรักษาสายพันธุ์พืชสำคัญ ๆ เช่น ข้าว ข้าวโพด ถั่ว พักแพ้ง ผัก และพืชอื่นๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต องค์ความรู้ที่เกี่ยวกับการสร้างระบบการจัดการน้ำ เช่น เทคนิคการทำเหมืองฝาย การทดน้ำ และการควบคุมน้ำ องค์ความรู้เกี่ยวกับการจำแนกประเภทของที่ดินและผืนป่า โดยพิจารณาว่า ดินประเภทไหนเหมาะกับการปลูกพืชชนิดใด การจำแนกป่าออกเป็นประเภทต่าง ๆ เพื่อการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ ตลอดจนการพัฒนา รูปแบบของความสัมพันธ์ทางสังคมและองค์กรเพื่อจัดการการผลิตและดูแลทรัพยากรส่วนรวม เช่น การจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนระดับหมู่บ้าน ระดับตำบล เพื่อดูแลควบคุมการใช้ประโยชน์และดูแลรักษาป่า การจัดตั้งกลุ่มเหมืองฝาย กลุ่มประปาภูเขา เพื่อดูแลรักษาน้ำ กลุ่มแลกเปลี่ยนแรงงานเพื่อจัดการผลิต เป็นต้น

การสร้างระบบการผลิตและการจัดการทรัพยากรของชุมชนตำบลงพญาและพื้นที่วิจัยในอำเภอบ่อเกลือ ทำให้เกิดความจำเป็นในการที่จะออกกฎระเบียบ เพื่อให้เป็นแบบแผนและบรรทัดฐานร่วมกันของชุมชน โดยปรกติแล้ว การแสดงอำนาจของชุมชนในการตรากฎระเบียบต่างๆ มักออกมาในรูปแบบของความเชื่อ พิธีกรรมและการสร้างจารีตประเพณี ดังเช่น ความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในป่า ก่อให้เกิดประเพณีการใช้ป่าอย่างอ่อนน้อมยำเกรงและตระหนักในคุณค่าของป่า และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สิงสถิตอยู่ในป่า เช่น ความเชื่อในเรื่องผีขุนน้ำ เพราะชุมชนในพื้นที่ตำบลงพญาและอำเภอบ่อเกลือ ทุกหมู่บ้านยังใช้น้ำจากป่าต้นน้ำ ในการอุปโภคบริโภคผ่านระบบประปาภูเขา ซึ่งพิธีกรรมและความเชื่อเหล่านี้ จึงเป็นส่วนหนึ่งของภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่เกิดขึ้นเพื่อจัดระเบียบให้กับการผลิตและการจัดการทรัพยากร โดยการเสริมสร้างความผูกพันทางศีลธรรมและการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างชุมชนกับป่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นในส่วนที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากร จึงเป็นการผสมผสานร่วมกันระหว่างหลักการที่เป็นเหตุผล กับการใช้ความเชื่อและพิธีกรรมมาเป็นมาตรการในการออกระเบียบชุมชน ทั้งที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากร และกฎระเบียบชุมชน

ความเชื่อและพิธีกรรมของชุมชนตำบลงพญา และพื้นที่วิจัยอื่นๆ ที่ผ่านกาลเวลาหลายชั่วอายุคน จนตกผลึกกลายเป็นวิถีคิดและแสดงออกในรูปคุณค่าทางวัฒนธรรม ความเชื่อ จนสามารถดูแลรักษาฐานทรัพยากรธรรมชาติมาจนถึงปัจจุบัน การสืบสานภูมิปัญญาของชุมชน ซึ่งพัฒนาขึ้นอย่างต่อเนื่องมาหลายชั่วอายุคน ยังผลให้วิถีคิด ซึ่งพัฒนาขึ้นจากความสัมพันธ์ระหว่างคนและชุมชนกับธรรมชาติ เป็นวิถีคิดที่มีระบบ มีหลักเหตุผล ผ่านการตรวจสอบและการพิสูจน์ในชีวิตจริงมาเป็นเวลาช้านาน ดังนั้น เมื่อพูดเรื่อง “สิทธิชุมชน” ความคิดนี้จึงมิใช่เป็นเพียงการกล่าวอ้างอย่างเลื่อนลอย หากแต่เป็นวิถีคิดที่พัฒนาขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติมาเป็นเวลานาน มีพัฒนาการและพลวัตในตัวเอง

ดังนั้น ภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงไม่ใช่สิ่งตกค้างในทางประวัติศาสตร์ ในทางตรงกันข้าม トラบดที่คนเรายังคงเรียนรู้และปรับตัวให้เข้ากับความต้องการของยุคสมัย และบริบททางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป ภูมิปัญญาท้องถิ่นก็ย่อมมีการปรับตัวเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย เช่นเดียวกับส่วนอื่นๆ ของวัฒนธรรม หากแต่ในปัจจุบัน อันเป็นยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ภูมิปัญญาท้องถิ่นกำลังสูญเสียความหมายดั้งเดิมและเริ่มสูญหายไปอย่างรวดเร็วโดยเหตุปัจจัยที่สำคัญ คือ การแทรกแซงของรัฐและระบบตลาด ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการขยายขอบเขตการปกครอง ด้วยเหตุผลด้านความมั่นคงและควบคุมระบบการผลิต การค้าและระบบการศึกษาแผนใหม่ เข้ามาในพื้นที่ ส่งผลให้เด็กรุ่นใหม่รู้ภาษาท้องถิ่นน้อยลง เด็กๆ ยายที่จะพูดภาษาท้องถิ่น เช่น ภาษาลัวะ คำเมือง เด็กรุ่นใหม่สื่อสารกับคนเฒ่าคนแก่ไม่ค่อย การถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาเดินไปสู่คนรุ่นต่อไป จึงทำได้ยากขึ้น นอกจากนั้น เด็กรุ่นใหม่ยังถูกยึดเยียดค่านิยมสมัยใหม่ ที่เน้นความเป็นตะวันตก ความเจริญและความทันสมัย จนถูกภูมิปัญญาเดิม มองพ่อแม่ปู่ย่าตายาย ซึ่งไม่ได้เรียนหนังสือว่าโง่ด้อยพัฒนา มองวิถีชีวิตที่เรียบง่ายแบบเดิมว่า ล้าหลัง การปลูกฝังค่านิยมดังกล่าว ยังเอื้อต่อกระบวนการเข้าสู่ระบบทุนนิยม แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นการทำลายวิถีคิดและภูมิปัญญาท้องถิ่นเดิมที่ได้รับการสืบทอดต่อกันมาเป็นเวลาช้านาน

นอกจากนั้นในพื้นที่ตำบลดงพญาและพื้นที่อำเภอบ่อเกลือ รัฐยังบังคับใช้กฎหมายเป็นแนวทางหลักในการจัดการทรัพยากร โดยทำการประกาศเป็นป่าสงวนแห่งชาติ เขตอุทยานแห่งชาติดอยภูคา เขตอุทยานแห่งชาติขุนน่าน ซึ่งถือเป็นการแบ่งพื้นที่ตามเทคนิควิธีของตะวันตก และการบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัด ทำให้ชุมชนถูกลดบทบาทในการจัดการทรัพยากรลง ความรู้และระบบการจัดการแบบตะวันตกเข้ามาแทนที่ระบบการจัดการบนฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำ การแย่งยึดพื้นที่ทำกิน ที่อยู่อาศัย สิทธิในการเข้าถึงฐานทรัพยากรธรรมชาติ และยักรวมถึงการขยายตัวของกลไกตลาด โดยเฉพาะการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ทำให้พืชพันธุ์พื้นบ้านถูกหลงลืมหรือสูญหายไปจากชุมชน และกลายมาเป็นวาทะกรรมเรื่องภูเขาหัวโล้นที่มีผลการเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อม จำเป็นที่รัฐต้องเข้ามาแก้ไขปัญหในปัจจุบัน

กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่ได้เข้ามาในพื้นที่ตำบลดงพญาและอำเภอบ่อเกลือ จึงมีส่วนสำคัญที่จะเป็นอีกเครื่องมือหนึ่ง ที่ทำให้คนในชุมชน มีพื้นที่ในการสืบค้นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับองค์ความรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิมในหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะองค์ความรู้ในเรื่องของการจัดการทรัพยากร อาหารและพืชสมุนไพร องค์ความรู้ทางวัฒนธรรมประเพณี ซึ่งมีส่วนสำคัญในการที่พลิกฟื้นองค์ความรู้เหล่านี้ นำกลับมาปรับใช้ชุมชนอีกครั้งหนึ่ง เพื่อแสดงความคิดของตนเองในชุมชน และสร้างพื้นที่ให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ก่อให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วม ความเป็นคนบ้านเดียวกัน กลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน ที่ได้อาศัยอยู่ในพื้นที่มานานหลายชั่วอายุคน และยังถือเป็นการเปิดพื้นที่ให้มีการสื่อสารสู่สังคมภายนอกได้รับรู้และตระหนักและเห็นคุณค่าของคนอยู่กับป่ามาอย่างยาวนานและสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตที่มีความรักและหวงแหนฐานทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ ไม่น้อยกว่าคนภายนอกที่มอง

3. ผลจากการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ตำบลดงพญาและพื้นที่อำเภอบ่อเกลือ ซึ่งได้ใช้เวลาในการขับเคลื่อนการทำงานร่วมกันของคนในชุมชน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2551 เป็นต้นมา จนถึงปี 2560 ได้ก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันผ่านการลงมือปฏิบัติจริง ทั้งในด้านการสืบค้นข้อมูลในด้านต่าง ๆ การลงมือแก้ไขปัญหาาร่วมกัน จนเกิดการเปลี่ยนแปลงที่มีผลในหลาย ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ทั้งในด้านการร่วมแรงร่วมใจกันในการจัดการปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติ จนนำไปสู่ความมีเอกฉันท์ ทั้งในระดับชุมชนและตำบล ในการสร้างพื้นที่รูปธรรมด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ มีการสร้างกฎระเบียบภายใต้แนวความคิดของคนในชุมชน ในเรื่องของการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากป่าทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน การเพิ่มพื้นที่ป่าด้วยการดูแลรักษาป่าชุมชน ป่าอนุรักษ์ ป่าต้นน้ำของตนเอง การยึดโยงเอาหลักความเชื่อภูมิปัญญาท้องถิ่น มาเป็นเครื่องมือในการสร้างการมีส่วนร่วมในการรักษาป่า รักษาน้ำ ลดละเลิกการปลูกข้าวโพดในพื้นที่ตำบลดงพญาจนเป็นศูนย์ คือปัจจุบันพื้นที่ตำบลดงพญาทั้งหมดปลอดพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ นอกจากนั้นยังมีการอนุรักษ์พันธุ์กวางป่าให้กลับฟื้นคืนมาอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งปัจจุบันปริมาณกวางป่ามีไม่น้อยกว่า 100 ตัว ซึ่งถือเป็นความตั้งใจของชุมชนที่จะร่วมกันอนุรักษ์ทั้งผืนป่า แหล่งน้ำและสัตว์ป่า นอกจากนั้นยังมีการจัดตั้งกองทุนข้าวเพื่อคนต้นน้ำ เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันในตำบล หากเมื่อถึงคราวที่ข้าวไม่พอกิน ซึ่งถือว่าเรื่องข้าวไม่พอกินยังเป็น

ปัญหาที่จำเป็นต้องมีมาตรการแก้ไขร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการศึกษาวิจัยการเพิ่มผลผลิตข้าว การรักษาพันธุ์กรรมข้าวพื้นถิ่น การจัดการแปลง การช่วยเหลือทางสังคมในชุมชน ซึ่งมาตรการต่างๆ ไม่ได้เกิดขึ้นมาลอย ๆ แต่เป็นผลสืบเนื่องมาจากการใช้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น มาเป็นเครื่องมือในการสืบค้นข้อมูล และลงมือปฏิบัติร่วมกันบนฐานความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน

นอกจากนั้นการเปลี่ยนแปลงที่มีผลมาจากการมือทำวิจัย ยังได้มีการขยายแนวคิดและผลการดำเนินงานที่เห็นเป็นรูปธรรมในพื้นที่ตำบลดงพญา ไปยังพื้นที่ตำบลบ่อเกลือใต้ ตำบลบ่อเกลือเหนือ และตำบลภูฟ้า ซึ่งครอบคลุมทุกตำบลในเขตอำเภอบ่อเกลือ โดยอาศัยงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น มาเป็นเครื่องมือในการสร้างการมีส่วนร่วมและทดลองศึกษาวิจัย จนประสบผลสำเร็จ ซึ่งจุดมุ่งหมายที่กำลังร่วมกันดำเนินงาน คือ การจัดตั้งสมาคมคนต้นน้ำอำเภอบ่อเกลือ โดยเป็นความเห็นชอบของเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่อำเภอบ่อเกลือ โดยมองเห็นร่วมกันว่า การพัฒนาหรือสิ่งที่เริ่มเข้ามามีกระทบ เป็นผลพวงมาจากการพัฒนา ความเจริญ ทันสมัยและกระแสการท่องเที่ยวที่เข้ามาในพื้นที่อำเภอบ่อเกลือมากขึ้น หากคนในพื้นที่อำเภอบ่อเกลือ ไม่สามารถที่จะตั้งรับ ปรับตัวกับสิ่งที่กำลังเกิดขึ้น ภัยพิบัติที่คาดไม่ถึงก็จะตามมาในไม่ช้า การจัดตั้งสมาคมคนต้นน้ำอำเภอบ่อเกลือ จึงเป็นเสมือนศูนย์รวมของคนทำงาน ที่จะช่วยกันปกป้อง คุ้มครอง ดูแล และเป็นแกนกลางในการเชื่อมการทำงานร่วมกันของคนบ่อเกลือทั้งหมด และสามารถที่จะเป็นกระบอกเสียงสื่อสารให้สังคมภายนอกได้รับรู้ ว่า คนในพื้นที่ป่าต้นน้ำนั้น ยังคงดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับผืนป่าทรัพยากรธรรมชาติ และร่วมดูแลรักษามาตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบันและในอนาคต ที่จะส่งต่อสิ่งดี ๆ เหล่านี้ให้กับลูกหลานต่อไป

ดังนั้นผลลัพธ์ความสำเร็จตามตัวชี้วัดที่วางไว้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการสร้างคนในพื้นที่หรือเกิดนักวิจัยชุมชน ที่สามารถสรุปวิเคราะห์ และสื่อสารให้คนในชุมชนและสังคมภายนอกได้รับรู้ ถึงความมีตัวตนของคนอยู่ร่วมกับป่าอย่างยั่งยืนแล้ว ยังชี้ให้เห็นถึงศักยภาพของคนในชุมชน ที่ได้ใช้องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการทำงานด้านต่าง ๆ ด้วยความคิดพื้นฐานที่ว่า ฐานทรัพยากรธรรมชาติที่มีในพื้นที่ เป็นเสมือนอู่ข้าวอู่น้ำของชุมชน คงไม่มีใครมาทุบหม้อข้าวหม้อแกงของตนเอง และไม่มุ่งหวังกินน้ำบ่อหน้า ซึ่งเคยได้รับบทเรียนในเรื่องนี้มาช่วงเวลาหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการส่งเสริมการปลูกพืชเชิงเดี่ยว หรือการพัฒนาที่เข้ามาแบบไม่ทันตั้งตัว ซึ่งมันส่งผลกระทบในหลาย ๆ ด้านกับคนในชุมชน หากแต่หวังเพียงว่าชุดองค์ความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ จะเป็นเสมือนทองแดงกำแพงเหล็ก ที่จะช่วยป้องกันภัยพิบัติที่จะเข้ามาในชุมชนของตนเอง โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ที่จะเข้ามาหนุนช่วยในการดำเนินงานให้ประสบความสำเร็จ บนพื้นฐานของความรู้และสอดคล้องกับสภาพภูมิสังคม ภูมินิเวศของพื้นที่อำเภอบ่อเกลือ

รางวัลที่ชุมชนได้รับ ไม่ว่าจะเป็นรางวัลลูกโลกสีเขียว หรือรางวัลโครงการวิจัยเด่นของตำบลดงพญา ในปี 2558 และโครงการวิจัยเด่น ประจำปี 2559 ที่ชุมชนบ้านผาสุข ที่ทำวิจัยเรื่องการจัดการน้ำ จึงเป็นเสมือนหนึ่งกำลังใจและความภาคภูมิใจของคนในชุมชน ถือเป็นความสำเร็จของการดำเนินงานวิจัยในพื้นที่อำเภอบ่อเกลือ มาตั้งแต่เริ่มต้น จนถึงปี 2560 หากเพียงแต่สิ่งต่าง ๆ

เหล่านี้ ล้วนเป็นผลมาจากการลงมือทำร่วมกันของคนในพื้นที่ และจะเป็นพลังในการขับเคลื่อนการทำงานร่วมกันต่อไป ทั้งในปัจจุบันและอนาคต ด้วยหวังเพียงว่าลูกหลานของตนเอง จะมีที่ยืนในสังคมอย่างภาคภูมิใจและเป็นชุมชนคนต้นน้ำที่มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพ และสามารถอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างยั่งยืน ซึ่งถึงแม้วันนี้คนในชุมชนส่วนใหญ่จะไม่มีสิทธิในการเข้าถึงฐานทรัพยากร ไม่ว่าจะเป็นเรื่องสิทธิทำกิน สิทธิในที่อยู่อาศัย ก็ตาม แต่หวังว่าในอนาคตปัญหาเหล่านี้จะได้รับการปรับแก้ร่วมกันอย่างสันติและมีทางออกที่ดีร่วมกัน และอยู่บนพื้นฐานศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

นอกจากนั้น การที่ชุมชนในพื้นที่อำเภอบ่อเกลือ ได้ลุกขึ้นมาทำในสิ่งที่เรียกว่า “วิจัยท้องถิ่น” จึงเป็น “งานวิจัยกินได้” ซึ่งหมายถึงคือ สัมพันธ์กับบริบทของชุมชนนั้นๆ และนำไปสู่การแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนได้จริง การตกผลึกทางความคิดของชุมชนอาจไม่ได้มาจากการนั่งครุ่นคิดทางปรัชญา ไม่ได้ได้มุ่งหาธรรมชาติ หรือกฎเกณฑ์อันเป็นนามธรรม หรือการสร้างหลักเกณฑ์การนิยามความหมาย การจำแนกแยกแยะสรรพสิ่ง แต่มาจากการอ่านความหมายชีวิตของตนเอง ชุมชน และสังคมที่ดำเนินไปตามวิถีที่เป็นจริง หรือจากการทดลองปฏิบัติการบางอย่างที่ชุมชนออกแบบขึ้น ดังนั้น โจทย์วิจัยจากงานวิจัยชุมชนท้องถิ่นที่มีพลัง จึงเป็นการตั้งโจทย์ที่อยู่ระหว่างแนวคิดอันเป็นนามธรรมกับการแสวงหาคำตอบแนวทางปฏิบัติ (How to) ไม่สุดขั้วไปด้านใดด้านหนึ่ง แต่เชื่อมระหว่างการสร้างแนวคิดอันเป็นนามธรรมในการอ่านโลก อ่านสังคม อ่านตนเอง กับความรู้ในวิธีดำเนินการเพื่อบรรลุเป้าหมายของชุมชนไปด้วยกัน จนนำไปสู่การเป็นพื้นที่ศึกษาเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนและชุมชนภายนอก

นอกจากนั้น ในการดำเนินงานวิจัยในพื้นที่ ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน ตั้งแต่เริ่มแรก จนถึงปี 2560 ยังได้ให้ความสำคัญการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรภาคีต่างๆ ในการเชื่อมประสานการทำงานร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นด้านทรัพยากรธรรมชาติ ภัยธรรมชาติ และความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่จังหวัดน่าน การเชื่อมร้อยกระบวนการทำงานทำงานร่วมกับองค์กรภาคีต่างๆ ในพื้นที่จังหวัดน่าน ภายใต้ยุทธศาสตร์และยุทธการ “รวมพลังดอกไม้หลากหลายเพื่อน่านบ้านเกิด” โดยมีความเชื่อว่า “เราไม่อาจชื่นชมความสำเร็จในระดับพื้นที่ได้อีกต่อไป แต่จำเป็นต้องอาศัยภาคีเครือข่ายในการขยายการทำงานวิจัยภายใต้ตัวคุณ หรือการเชื่อมโยงเครือข่ายให้มากขึ้น ทั้งนี้ได้มีกระบวนการทั้งในเรื่องของการจัดเวทีเพื่อร่วมแลกเปลี่ยนพูดคุยกันระหว่างองค์กรภาคีต่างๆ ในพื้นที่จังหวัดน่าน ทั้งที่โหนดน่าน เป็นผู้ดำเนินการและภาคีอื่นๆ เป็นผู้จัด โดยมีขั้นตอนกระบวนการดำเนินงาน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ทบทวนเพื่อสร้างความเข้าใจร่วม

ยุทธศาสตร์และยุทธการรวมพลังดอกไม้เบ่งบานสะพรั่งร้อยดอกเป็นพลังสร้างสรรค์ เพื่อน่านบ้านเกิด โดยเป็นการจัดเวทีเพื่อเป็นการทบทวนและสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างองค์กรภาคีเครือข่ายต่างๆในพื้นที่จังหวัดน่าน ภายใต้ยุทธศาสตร์การสร้างพลังท้องถิ่นระดับจังหวัด เพื่อให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ยุคTHAILAND 4.0 รวมถึงการปกป้องพื้นที่ทางอาหารและรักษาฐานอาหารบนฐานการสร้างความรู้ทางด้าน การจัดการทรัพยากร (ดิน น้ำ ป่า) / การเกษตร/

การท่องเที่ยว/การสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย เพื่อเป็นทางเลือกในการจัดการศึกษาบนความหลากหลายทางนิเวศวัฒนธรรมและกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่จังหวัดน่าน

ยุทธการ

1) ร้อยเพื่อนรวมพลยึดโยงคนทำงาน (รู้เขา รู้เรา) ทั้งนี้เพื่อให้เห็นการเคลื่อนไหวของกันและกัน รวมถึงเป็นการเรียนรู้ร่วมกันและมีการถอดบทเรียนร่วมกัน โดยมีศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดน่าน เป็นศูนย์กลางของการเชื่อมร้อยภาคี โดยถือเป็นการเชื่อมพีเชื่อมน้อง ทั้งนี้การที่จะรู้จักเขา รู้จักเรา และจะต้องหาจุดเชื่อมโยงให้เจอ โดยต้องมีองค์ประกอบ เช่น

รู้เขา

- พันธกิจขององค์กรนั้นๆ
- จริตองค์กรหรือรูปแบบการทำงานขององค์กร
- ยุทธศาสตร์และเป้าหมายขององค์กร และประเด็นการเคลื่อนไหว
- กำลังคน/ กำลังงบประมาณ
- แรงแหล่งเสริมขององค์กร/ ภาคีความร่วมมือ
- การสื่อสารทุกช่องทาง (แต่เลือกให้เหมาะกับองค์กร) เพื่อให้ทำงานร่วมกันได้

รู้เรา

- ข้อมูลงานวิจัยในพื้นที่
- ความเป็นตัวตน/ องค์กร
- การเปิดตัวสู่โลกกว้าง
- ความชัดเจนในการทำงาน/ เนื้องาน
- สร้างการยอมรับ ทั้งในระดับพื้นที่ จังหวัด ภาค ประเทศ (หาเพื่อนให้เจอ)
- ผลลัพธ์ (Out put)
- เครื่องมือการทำงาน (สร้างความเชื่อมั่น)
- ภาคีความร่วมมือ
- การสื่อสารภายในทุกช่องทางเพื่อพัฒนาทีมที่มีประสิทธิภาพ

2) สร้างพื้นที่การเรียนรู้ร่วม (การขับเคลื่อนนโยบาย หรือกระแสนิยมโดยใช้ความรู้) ทั้งในเชิงประเด็นและเชิงพื้นที่ ซึ่งตัวชี้วัดที่สำคัญที่สุด คือ สามารถตอบโจทย์พื้นที่ หรือชุมชนได้ และมีความต่อเนื่อง ขณะเดียวกันชุมชนซึ่งเป็นเจ้าของต้องร่วมกันออกแบบการเรียนรู้ร่วม (Community learning) นอกจากนั้นยังรวมถึงการร่วมชื่นชมยินดีกับผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น

3) ปรับเปลี่ยนเรียนรู้ไป โดยใช้กระบวนการเรียนรู้อย่างลึกซึ้ง ซึ่งประกอบด้วย ร่วมคิด ร่วมวางแผน ลงมือปฏิบัติ ประเมิน สรุปบทเรียน คิดใคร่ครวญ ตั้งคำถาม ตรึกตรอง และทำซ้ำๆ เพื่อสร้างการเรียนรู้ใหม่และไม่ตรึงเดิม และมีเข็มทิศในการชี้หน้า โดยมีโครงสร้างหรือระบบที่สร้างสรรค์และมีทฤษฎี วิธีวิทยา วิธีการ เครื่องมือที่มีความเหมาะสมกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ซึ่งจะนำไปสู่ผลลัพธ์ที่ปรารถนา

- 4) สร้าง หรือยกระดับพื้นที่รูปธรรมในประเด็นการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคเหนือ ทั้งในระดับจังหวัดและระดับภาค
- 5) มีเวทีการแลกเปลี่ยนพูดคุยกันทั้งในระดับจังหวัดและระดับภาค
- 6) ผลักดันงานวิจัยท้องถิ่น คน งบประมาณ สุนโยบายสาธารณะ ท้องถิ่น หรือจังหวัด (เชื่อมโยงข้อมูล)
- 7) ชื่อดอกไม้ขนาดใหญ่โอบอุ้มช่อดอกไม้ขนาดเล็ก
- 8) ยุทธศาสตร์ CBR พัทธกิจท้องถิ่น
  - คน (รุ่นเก่า – รุ่นใหม่) จะสร้างให้เป็นมืออาชีพได้อย่างไร (ปัจเจก-ส่วนรวม)
  - ชุมชน/ เครือข่าย จะเท่าทันการเปลี่ยนแปลงได้อย่างไร ชุมชนยุค 4.0
  - ฐานทรัพยากรธรรมชาติ จะจัดการ (อยู่ร่วม) อย่างไร จึงจะอยู่รอด (คน-ดิน-น้ำ-ป่า)
  - เศรษฐกิจฐานราก สร้างอย่างไรบนฐานทุนในพื้นที่ + ความรู้จากข้างนอก + นวัตกรรมที่เหมาะสม กับบริบทพื้นที่

กฎแห่งความสำเร็จ

1. งาน CBR เป็นศูนย์กลางของการเชื่อม (หรือเชื่อมตามสถานการณ์ในเรื่องที่ผู้มีอำนาจเห็นด้วย และเป็นเรื่องเดียวกันกับสิ่งที่ปัญหาของชุมชน)
2. เชื่อมพี่เชื่อมน้อง (เริ่มจากการรู้จักและทำงานด้วยกัน หรือเชื่อมแบบพี่น้องจากสายสัมพันธ์ที่ดี)
3. เวทีเล็กเชื่อมเวทีใหญ่
4. ถอดบทเรียน/ สรุปบทเรียน
5. สร้างการเรียนรู้ร่วม (การขับเคลื่อนฯ โดยใช้ความรู้)
6. ปรับเปลี่ยนเรียนรู้ไป
7. อย่างจบบทความสำเร็จของโครงการเล็กๆ (เล็กต้องเชื่อมใหญ่) มองภาพให้กว้างกว่าพื้นที่
8. ด้านทุนใหญ่ที่จะเข้ามาสร้างผลกระทบกับชุมชน/ พื้นที่ระดับต่างๆ
9. เรียนรู้กับสถานการณ์ใหม่ที่เข้ามามีผลกระทบ
10. มีกระบวนการขับเคลื่อนที่มีพลัง (รูปแบบการขับเคลื่อน เครื่องมือ คน งบประมาณ) เพื่อหาตัวคูณ และให้เกิดแรงเหวี่ยงที่ทรงพลังในการออกจากปัญหาหรือการพัฒนา
11. งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น คือ การรบด้วยปัญญา โดยมีเป้าหมาย คือได้ใจ ได้คน ได้งาน โดยมีสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นตัวจุดพลัง เพื่อให้เกิดอารมณ์ความรู้สึก ร่วม เกิดแรงเหวี่ยง/แรงฮึด (โมเมนตัม) และอยากไปต่อ โดยมีความเชื่อและเป้าหมายร่วมกันว่า “ชัยชนะไม่ใช่แค่การยึดเมืองแต่ต้องรบให้ชนะ” ภายใต้สภาวะ/ บรรยากาศที่ดีในการทำงาน (พลังกลุ่มและความสุข)

12. ทิศทางงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของจังหวัดน่าน สู่ความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น จะต้อง มียุทธศาสตร์ร่วม มีการระดมสรรพกำลัง ประเมินกำลังที่มี กำลังที่เอื้อ งบประมาณ วิธี คิด เจื่อนไข เห็นกำลังของกันและกัน และเพิ่มแรงหนุน จุดแข็งของ CBR เห็น ความสำเร็จของงานวิจัย และรวมให้เป็นระบบสู่การขยายผลเป็นทิวคูณ

การกำหนดประเด็นในการขับเคลื่อน

“การปกป้องพื้นที่อาหาร” เหตุ/ ปัจจัยในการสูญเสียพื้นที่อาหาร สำหรับจังหวัด น่านที่ชัดเจนที่สุดและสามารถเป็นเรื่องร่วมได้คือ การปลูกพืชเชิงเดี่ยว ได้แก่ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ และ กะหล่ำปลี เป็นสำคัญ เราจึงใช้ประเด็นนี้ในการออกจากปัญหา โดยตั้งคำถามต่อว่า “ทำไมเกษตรกร ปลูกพืชเชิงเดี่ยว ถ้าไม่ปลูกแล้วเขาจะอยู่อย่างไร หรือจะมีรายได้จากอะไรที่เท่าเดิม หรือดีกว่า”

คำถามนี้นำไปสู่การกำหนดแนวทางการขับเคลื่อนชุมชนให้ออกจากพืชเชิงเดี่ยว หรืออยู่กับ มันได้อย่างเข้าใจ โดยที่สำคัญที่สุดคือ การหาทางเลือกอาชีพที่เหมาะสม (มีรายได้ ไม่ทำลาย สิ่งแวดล้อม และสังคม) ซึ่งก็คือแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนและเศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง (หาความ สมดุลของ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม) ที่อาจแตกต่างกันในแต่ละบริบท ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญ ในการกำหนด ยุทธศาสตร์และประเด็นในการขับเคลื่อน ดังนี้

ยุทธศาสตร์

3) ด้านเศรษฐกิจ

ค้นหาและพัฒนาอาชีพทางเลือกที่ทดแทนพืชเชิงเดี่ยว สร้างมูลค่าเพิ่ม และการตลาด (ตาม ผลการวิเคราะห์ พื้นที่) เช่น ด้านระบบเกษตรได้แก่ เกษตรทางเลือก (ปลอดภัย อินทรีย์) ป่า เศรษฐกิจ

4) ด้านการจัดการทรัพยากร

- ดิน : การใช้ที่ดินอย่างยั่งยืน การเข้าถึงที่ดินทำกิน สิทธิในที่ดินทำกิน
- น้ำ : การบริหารจัดการน้ำโดยชุมชนมีส่วนร่วม
- ป่า : ร่วมจัดการปัญหา หมอกควัน ไฟป่า อาหารจากธรรมชาติ การปกป้องเฝ้า ระวังทรัพยากรป่าไม้ การบริหารจัดการป่าอย่างยั่งยืน

3) ด้านสังคม/ วัฒนธรรม

- ทำงานโดยคำนึงถึงความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ และวิถีชีวิต/ พหุ วัฒนธรรม ในระดับพื้นที่จังหวัดน่าน
- ด้านสุขภาพ
- กับเครือข่ายเชิงประเด็น
- เชื่อมกับเรื่องผู้สูงอายุ และสวัสดิการชุมชน

ยุทธการ

- 4) ทบทวน วิเคราะห์ความเสี่ยงต่อความมั่นคงด้านอาหาร (ทำอย่างสม่ำเสมอ)

- เหตุ/ ปัจจัยการสูญเสียพื้นที่อาหาร
- เขตเศรษฐกิจพิเศษ/ ผังเมือง/ การเปิดการค้าเสรี/ การค้าชายแดน
- นโยบายทวงคืนผืนป่า
- นโยบายนำเข้าข้าวโพดจากดอยลงนา (ส่งเสริม ประกันเฉพาะข้าวโพดที่ปลูกในพื้นที่มีเอกสารสิทธิ์)
- การใช้สารเคมีทางการเกษตรเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ (คนทำเกษตรแก่ แรงงานครัวเรือนน้อย คนงานหายาก ค่าจ้างแพง)
- คนรุ่นใหม่ทิ้งอาชีพเกษตร
- พันธูกรรมพืชพื้นบ้านลดบทบาทลง (บรรษัท ธุรกิจเกษตร การเมือง การยึดครอง ชาวบ้าน ? ร่วมกันวิเคราะห์บทบาท เพราะพันธูกรรมคืออาหาร ด้านอาหาร)
- การแย่งยึดที่ดิน
- การรุกรานของกลุ่มทุนใหญ่ (ในและต่างประเทศ)

5) การยกระดับ/ ต่อยอดทุนในพื้นที่

- ความรู้ชุมชนผ่านงาน CBR
- ความรู้ของคนรู้ /เครือข่าย/ภาคีในพื้นที่
- การสร้าง/ต่อยอดพื้นที่รูปธรรมในระดับพื้นที่/จังหวัด/ภาค
- กระบวนการ /เครื่องมือ/วิธีวิทยา CBR
- สมรรถนะของคน CBR
- การท่องเที่ยวโดยชุมชน

6) เชื่อมโยงการทำงาน

- SDG
- THAILAND 4.0 ภาคพลเมือง/รัฐ
- แผนพัฒนาฯ ฉบับที่12
- ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี
- ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดน่าน

ปัจจัยสู่ความสำเร็จของยุทธการ

- เห็นสถานการณ์เห็นการเปลี่ยนแปลง มีสติที่ดี
- อ่านสถานการณ์ออก อ่านให้ขาดให้ทะลุ ใจไม่หวาดหวั่น
- รู้ฟ้ารู้ดิน
- เห็นแรงเหวี่ยง ของสถานการณ์ที่จะสร้างพลังร่วมได้มากขึ้น
- ชี้นำของการเปลี่ยนแปลง (ไม่ได้คลื่อน ควรชี้คลื่อนแต่ทำตามแนวทางคน CBR ยุค 4.0)
- เล็กก็ชนะใหญ่ได้

- จับจังหวะการเข้าหา
- ยกระดับตัวเองและทีม

ผลจากการขับเคลื่อนงานภายใต้การเชื่อมร้อยภาคีทั้งในระดับพื้นที่และนอกพื้นที่ ซึ่งหน่วยงานหลักที่ร่วมดำเนินการ คือ มูลนิธิส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชน (วัดโป่งคำ) มูลนิธิสยามกัมมาจล ที่ขับเคลื่อนเรื่องเครือข่ายเยาวชนน่าน ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน (กศน.น่าน) พัฒนาองค์กรชุมชนน่าน ศูนย์ขยายผลโครงการหลวง สกว.ฝ่ายชุมชนและสังคม และฝ่ายอื่น รวมถึงหน่วยงานอื่นๆ ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ภายใต้ยุทธศาสตร์รวมพลังดอกไม้หลากสี โดยมีเป้าหมายร่วมกัน คือ ความอยู่ดีมีสุขของชุมชน โดยชุมชนเป็นผู้ร่วมเรียนรู้ด้วยกัน ซึ่งผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น จึงเป็นสิ่งที่วัดความสำเร็จของการดำเนินงานโครงการวิจัย ภายใต้การดำเนินงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน

4.9 บทเรียนการทำงานร่วมกับองค์กรภาคีเครือข่ายในพื้นที่

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน มีเป้าหมายในการขับเคลื่อนการทำงานในพื้นที่จังหวัดน่าน ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนท้องถิ่นในจังหวัดน่าน ใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในการหนุนเสริมให้แต่ละชุมชนเกิดการเรียนรู้ พร้อมทั้งจะเรียนรู้ ตัดสินใจได้อย่างอิสระ ชุมชนสามารถจัดการและพัฒนา “ทุน” (คน ภูมิปัญญา ทรัพยากร สิ่งแวดล้อม) ของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ นำไปสู่ชุมชนที่มีความเข้มแข็งและ สามารถพึ่งตนเองได้ และการสร้างชุมชนในการจัดการทรัพยากรที่ทำให้เห็นวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำน่านอย่างสมดุลและยั่งยืน รวมถึงการต่อยอดพื้นที่วิจัยเดิมให้เป็นพื้นที่ต้นแบบและเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ในรายประเด็น รวมถึงการให้ความสำคัญในเรื่องการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรภาคีต่างๆ ในการเชื่อมประสานการทำงานร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นด้านทรัพยากรธรรมชาติ ภัยธรรมชาติ และความมั่นคงทางอาหาร รวมถึงงานด้านกลุ่มเด็กและเยาวชนในพื้นที่จังหวัดน่าน ให้เป็นรูปธรรม

ในแง่การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรต่างๆ ในการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดน่าน ซึ่งตลอดช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา ได้มีการขับเคลื่อนการทำงานร่วมกันกับหลายองค์กร ทั้งในระดับจังหวัดและระดับประเทศ เช่น เครือข่ายคนน่านจัดการตนเอง เครือข่ายสภาองค์กรชุมชน ซึ่งขับเคลื่อนการทำงานร่วมกัน ในประเด็นเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เป็นหลัก รวมถึงการทำงานร่วมกับมูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย) มูลนิธิชีววิถี ซึ่งขับเคลื่อนการทำงานร่วมกันประเด็นการจัดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อความมั่นคงทางอาหาร และการประเมินภูมิทัศน์โดยมีพื้นที่การทำงานร่วมกัน คือ ตำบลดงพญา อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน

ซึ่งผลการดำเนินงานที่ผ่านมา ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี ทั้งนี้เนื่องจากทุกองค์กรมีความปรารถนาดีกับชุมชน ที่หวังให้ชุมชนหลุดพ้นจากสิ่งครอบงำในหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดเกษตรพันธสัญญา การปลูกพืชเชิงเดี่ยว เป็นต้น แล้วหนุนเสริมให้ชุมชนลุกขึ้นมาปกป้องฐานอาหาร ฐานทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ บนฐานของความรู้ท้องถิ่นและความรู้ทางวิชาการ ส่งผลให้

ชุมชนได้มีโอกาสแสดงศักยภาพที่มีอยู่ให้สังคมภายนอกได้รับรู้ และเป็นการเปิดพื้นที่ให้ชุมชนได้มีสิทธิ์ มีเสียงในการปกป้องดูแลรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างรู้คุณค่า

จุดแข็ง ในการสร้างการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ร่วมกับภาคีเครือข่าย ไม่ว่าจะเป็นเครือข่ายคนнанจัดการตนเอง สมาคมองค์กรชุมชน ซึ่งถือเป็นองค์กรที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนงานในพื้นที่จังหวัดน่านมาอย่างยาวนาน การที่โหนดนันได้มีโอกาสเข้าไปร่วมกิจกรรมต่างๆ ทั้งในด้านการประชุม การจัดเวที การจัดกิจกรรม ทำให้มีโอกาสได้ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทั้งในส่วนของกระบวนการทำงาน ซึ่งจะเป็นผลดีในการทำงานร่วมกันในปัจจุบันและอนาคต และสามารถร่วมกันผลักดันการทำงานไปสู่ระดับนโยบายจังหวัดได้ง่ายและสามารถรวมพลังคนทำงาน เพื่อแก้ไขเมืองน่าน ได้อย่างเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น

ในส่วนของการทำงานร่วมกันของมูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย) และมูลนิธิชีววิถี (BIOTHAI) ถือเป็นความมือที่เป็นองค์กรระดับประเทศ และได้เข้ามามีบทบาทในการทำงานร่วมกันในพื้นที่จังหวัดน่าน ภายใต้ความร่วมมือกันระหว่าง สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น และโหนดนัน ซึ่งมีการเชื่อมร้อยการทำงานมาก่อน และได้ใช้พื้นที่ตำบลงพงา อำเภอปอแก้ว เป็นพื้นที่นำร่องในด้านการงานประเด็นเกษตรกรรมยั่งยืนภายใต้สภาพบริบทชุมชนในพื้นที่ ซึ่งผลการดำเนินงานที่ผ่านมา ถือได้ว่าประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการปกป้องพื้นที่อาหาร การประเมินภูมิทัศน์เพื่อความมั่นคงทางอาหาร ตลอดจนการศึกษาดูงานในประเด็นเกษตรอินทรีย์ ซึ่งการขับเคลื่อนงานต่างๆ เหล่านี้ จะมีส่วนสำคัญในเรื่องการสร้างเศรษฐกิจฐานราก เศรษฐกิจชุมชนหรือเศรษฐกิจพอเพียง และจะเป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญในการขับเคลื่อนงานในอนาคต

จุดอ่อน ที่พบคือ การเชื่อมการทำงานยังไม่มีอย่างต่อเนื่อง ซึ่งอาจมีผลมาจากการที่ยังเป็นช่วงเริ่มต้นของการทำงานร่วมกัน ซึ่งทำให้การเคลื่อนงานยังไม่เห็นภาพเป็นรูปธรรมเท่าที่ควร แต่เชื่อว่าในอนาคตอันใกล้ จะสามารถพลิกจุดอ่อนให้เป็นจุดแข็งในการทำงานร่วมกันได้

โอกาส เนื่องจากการทำงานในแต่ละองค์กรเครือข่าย มีเป้าหมายร่วมกัน คือ การพัฒนาเมืองน่านให้ไปสู่ความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ภายใต้บริบทเมื่อนาน และขณะเดียวกันภาคีความร่วมมือต่าง ๆ ได้เห็นผลการดำเนินงานของโหนดนัน ที่เป็นรูปธรรมสามารถจับต้องได้ และมีความมุ่งมั่นตั้งใจในการขับเคลื่อนการทำงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การปกป้องพื้นที่อาหารเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารให้กับชุมชน โดยเฉพาะชุมชนพื้นที่ชายขอบ และเป็นกลุ่มคนเล็กคนน้อยในสังคมเมืองน่าน ซึ่งถือเป็นโอกาสที่ดีในการทำงานร่วมกัน และในขณะเดียวกัน การใช้ยุทธศาสตร์การทำงานของโหนดในการเข้าไปเชื่อมการทำงานกับองค์กรภาคีอื่นๆ ในพื้นที่จังหวัดน่าน เริ่มเห็นผลมากขึ้น ทำให้การทำงานร่วมกันในหลายๆ ครั้งที่ผ่านมา ได้รับความชื่นชม รวมถึงการสื่อสารสาธารณะ ทำให้องค์กรภาคีเครือข่ายได้เห็นผลการดำเนินงานของโหนดนันมากขึ้น ทั้งในระดับจังหวัดและประเทศ ซึ่งปัจจุบันมีองค์กรหลายหน่วย ได้ประสานงานความร่วมมือมายังโหนดนันมากขึ้น ซึ่งถือเป็นมิตรหมายที่ดีในการขับเคลื่อนการทำงานร่วมกันเพื่อการสร้างสำนึกรักถิ่นฐานบ้านเกิด คือ เมืองน่าน

ข้อจำกัด ซึ่งอาจจะมีส่วนสำคัญอีกประการหนึ่งที่มีผลต่อการทำงานร่วมกับภาคี ไม่ว่าจะเป็นในด้านของงบประมาณในการหนุนเสริมกระบวนการทำงานร่วมกัน หรือกำลังคนในการขับเคลื่อนงาน ที่ยังพบว่าแต่ละองค์กรค่อนข้างมีจำนวนบุคลากรจำกัด ทำให้การเชื่อมการทำงานไม่สามารถที่จะขับเคลื่อนงานได้อย่างรวดเร็ว ทันต่อสถานการณ์ นอกจากนั้นยังรวมถึงโอกาสในการที่จะได้จัดเวทีร่วมกันไม่บ่อยครั้งนัก ซึ่งแนวทางปรับแก้ คือ การสร้างเวทีกลางในการได้มีโอกาสพบปะแลกเปลี่ยนพูดคุยกันมากขึ้น และเชื่อมการทำงานให้มากขึ้น รวมถึงการเชื่อมโยงองค์กรภาคีเครือข่ายทั้งในระดับพื้นที่จังหวัดน่าน และระดับประเทศ เข้ามาร่วมกิจกรรมต่างๆ ของโหนดน่าน ตามโอกาสและความเหมาะสม ซึ่งจะช่วยให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันและได้ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งในกระบวนการทำงาน การขับเคลื่อนงาน ตลอดจนแนวทางการดำเนินงานร่วมกันในอนาคต

มูลนิธิสยามกัมมาจล ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) ถือเป็นองค์กรภาคีเครือข่าย ที่ได้มีโอกาสทำงานร่วมกันในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชน โดยได้ดำเนินงานร่วมกันมาตั้งแต่ปี 2557 ภายใต้โครงการ Active Citizen โครงการเสริมสร้างศักยภาพเครือข่ายเยาวชนจังหวัดน่าน โดยมีเป้าหมายในการเป็นกลไกของจังหวัดในการพัฒนาพลเมืองเยาวชนรุ่นใหม่ให้ตื่นรู้ มีทักษะ และมีสำนึกพัฒนาถิ่นฐานบ้านเกิด เป็นกำลังคนที่มีคุณภาพของจังหวัดน่าน

ซึ่งกระบวนการทำงานภายใต้โครงการดังกล่าว ได้ใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นเครื่องมือในการดำเนินงาน ไม่ว่าจะเป็นช่วงต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ โดยเริ่มตั้งแต่การพัฒนาข้อเสนอโครงการภายใต้กระบวนการวิเคราะห์ชุมชน การใช้เครื่องมืองานวิจัยในการทำงาน ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของเครื่องมือ แผนที่ชุมชน TIME LINE ปฏิทินวัฒนธรรม ปฏิทินการผลิตการบริหารจัดการโครงการ เป็นต้น

ซึ่งผลการดำเนินงานใน 2 ปี ที่ผ่านมา ได้สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้นในชุมชน เด็กเยาวชนที่เปรียบเสมือนไผ่อ่อน เริ่มเจริญเติบโตเป็นลำไผ่ที่แข็งแรง และพร้อมที่จะดูแลเมืองน่าน และก่อให้เกิดพลังพลเมืองน่าน ภายใต้การสนับสนุนการดำเนินงาน ทั้งจากกลุ่มพี่เลี้ยงในพื้นที่ ผู้นำชุมชน พ่อแม่ผู้ปกครอง และภาคีเครือข่ายในแต่ละพื้นที่ รวมถึงการที่เด็กเยาวชนในพื้นที่ได้ร่วมศึกษาเรียนรู้กระบวนการวิจัย การเก็บข้อมูลกับกลุ่มผู้ใหญ่ที่ได้ดำเนินงานโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งจะส่งผลดีกับการทำงานร่วมกันทั้งในปัจจุบันและอนาคต

หากวิเคราะห์จุดแข็งของการดำเนินงานโครงการเยาวชน ร่วมกับทีมงานมูลนิธิสยามกัมมาจล ทำให้เห็นว่าเป็นองค์กรหนึ่งที่มีความมุ่งมั่นตั้งใจในการดำเนินงาน มีแผนงานรองรับการดำเนินงาน และระบบการติดตามหนุนเสริมและพัฒนาศักยภาพคนทำงานอย่างเป็นรูปธรรมและมีความต่อเนื่อง ซึ่งผลการดำเนินงานในห้วง 2 ปี ที่ผ่านมา ทำให้เกิดหน่ออ่อนในพื้นที่ เด็กเยาวชนมีศักยภาพมากยิ่งขึ้น เห็นการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นรูปธรรม ขณะเดียวกันกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ก็เป็นเครื่องมือที่สามารถช่วยหนุนเสริมกระบวนการทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ และทีมงานก็ได้มีโอกาสพัฒนาศักยภาพในการทำงานมากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของแนวคิด เครื่องมือการทำงาน การเพิ่มทักษะการเป็นวิทยากรกระบวนการ รวมถึงการสร้างกระบวนการ

เรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ ล้วนเป็นจุดแข็งในการขับเคลื่อนการทำงานร่วมกัน ตลอด 2 ปี ที่ผ่านมา

จุดอ่อน ที่พบ คือ ภายใต้งานโครงการเสริมสร้างศักยภาพเครือข่ายเยาวชน จังหวัดน่าน ถือเป็นการทำงานร่วมกันของหลายฝ่าย โดยเฉพาะทีมคนทำงานโครงการเยาวชน ซึ่งยังมีทักษะประสบการณ์ในการทำงานที่ค่อนข้างแตกต่างกัน ดังนั้นการหนุนเสริมการทำงาน ยังไม่มีความลงตัวมากเท่าที่ควร ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการใช้เครื่องมือ การพัฒนาข้อเสนอโครงการ ระบบการติดตามหนุนเสริม หรือการลงพื้นที่ ซึ่งยังถือเป็นข้อจำกัดหรือจุดอ่อนที่จะต้องมีการปรับปรุง เพื่อให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่วางไว้ร่วมกัน

โอกาส ถือว่าเป็นสิ่งที่ได้มีโอกาสการทำงานร่วมกับองค์กรที่มีชุดความรู้ในด้านเด็กและเยาวชน ตลอดจนมีกระบวนการหรือมีทักษะในการทำงานด้านเด็กมาอย่างยาวนาน ซึ่งถือว่า มีประโยชน์ในการพัฒนาศักยภาพของคนทำงานโหนดน่าน และในขณะเดียวกันโอกาสที่จะก่อให้เกิดกระบวนการทำงานทั้งในส่วนของเด็กเยาวชนและกลุ่มผู้ใหญ่มีเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะการใช้เครื่องมือชนิดเดียวกันในการทำงานร่วมกับชุมชนในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มเด็กหรือผู้ใหญ่ และสิ่งสำคัญที่สุดคือ กลุ่มเยาวชนถือเป็นพลังที่สำคัญในการขับเคลื่อนเมืองน่าน หากในปัจจุบันเรามีโอกาสได้ติดชุดความรู้ทักษะกระบวนการต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่สำนักกรักถิ่นฐานบ้านเกิดและการเป็นพลเมืองที่ดีของเมืองน่านและประเทศ ก็จะทำให้การทำงานเพื่อนานบ้านเกิดมีคนรับช่วงต่อ และเรียนรู้ร่วมกันอย่างเข้าใจ และมองเป้าหมายทิศทางไปในแนวทางเดียวกัน

ข้อจำกัด ในที่นี้อาจหมายถึง ข้อจำกัดในเรื่องของเวลาในการทำงาน เนื่องจากการติดตามหนุนเสริมกระบวนการทำงาน ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของงานเยาวชนหรืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในพื้นที่จังหวัดน่าน จำเป็นต้องอาศัยระยะเวลาในการลงพื้นที่ เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้และการติดตามสนับสนุนการทำงานอย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรม เนื่องจากการทำงานโครงการดังกล่าว มีรูปแบบการทำงานที่เหมือนกันและใช้เครื่องมือตัวเดียวกัน ดังนั้นการจัดสรรเวลาอย่างลงตัว จึงไม่ใช่เรื่องง่าย จำเป็นที่จะต้องมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและออกแบบการทำงานร่วมกัน เพื่อลดผลกระทบด้านการขับเคลื่อนงาน ทั้งในปัจจุบันและอนาคต นอกจากนั้นยังอาจมีข้อจำกัดในเรื่องของความเข้าใจเครื่องมือหนุนเสริมการทำงานของทีมงาน จำเป็นที่จะต้องมีการแลกเปลี่ยนและฝึกฝนการใช้เครื่องมืออยู่เสมอ จนเกิดความชำนาญ และสามารถที่หนุนกระบวนการทำงานร่วมกันได้

ดังนั้น การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรต่าง ๆ ในการสนับสนุนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นและงานด้านอื่นๆ ที่มีการเชื่อมการทำงานในปัจจุบันและกำลังจะเกิดขึ้นในอนาคตอันใกล้ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการถอดบทเรียนร่วมกันเป็นระยะ เพื่อสร้างความความเข้าใจร่วมกัน ทั้งในส่วน of เป้าหมายโครงการ รูปแบบการหนุนเสริม ตลอดจนการพัฒนาศักยภาพการทำงานร่วมกัน เพื่อให้เห็นแนวทางความร่วมมือได้ชัดเจนมากขึ้น และเพื่อเป้าหมายสูงสุด คือ การสร้างเมืองน่านให้น่าอยู่คู่ป่าต้นน้ำ

4.10 บทเรียนจากการดำเนินกิจกรรม

4.9.1 ความคาดหวังต่อวัตถุประสงค์และเป้าหมาย

การดำเนินงานของ NODE ในปีงบประมาณ 2560 ถือว่าเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ทั้งในด้านมิติด้านวิจัยและมิติการพัฒนาและไม่บรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมายที่วางไว้ กล่าวคือ

มิติเชิงวิจัย จากประสบการณ์และบทเรียนการทำงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่านที่ผ่านมา ทำให้มีการปรับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่ในหลาย ๆ ด้าน ทั้งในด้านการจัดการภายในองค์กรและการบริหารจัดการงานวิจัยในพื้นที่จังหวัดน่าน ซึ่งในปีงบประมาณ 2560 ได้มีการปรับเปลี่ยนบทบาทการทำงาน โดยให้คุณอภิสิทธิ์ ลัมยศ ขึ้นมาเป็นผู้ประสานงานโหนด และพระครูสุจิตต์นันทกิจ (พระอาจารย์สมคิด) ขึ้นไปเป็นที่ปรึกษา สามารถเป็นศูนย์กลางในการบริหารจัดการและประสานการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ จ.น่าน ซึ่งในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาถือว่าโหนดน่าน ได้องค์ความรู้ที่เกิดจากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทั้งในแง่ของความรู้เชิงเนื้อหา และการบริหารจัดการศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น การบริหารจัดการเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพื่อขับเคลื่อนกระบวนการวิจัยประเด็นความมั่นคงทางอาหารและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเห็นได้จากโจทย์ข้อเสนอโครงการ ที่ชุมชนให้ความสำคัญในเรื่องฐานทรัพยากรธรรมชาติ มาเป็นอันดับต้น ๆ ซึ่งส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต วิธีการผลิตของคนในชุมชน เป็นอย่างมาก รวมถึงประเด็นอื่น ๆ ที่เป็นประเด็นร้อนและทันต่อเหตุการณ์ปัจจุบัน

นอกจากนั้นในปีงบประมาณ 2560 ยุทธศาสตร์โหนดน่าน ที่ต้องการขยายงานด้านภาคีเครือข่ายการทำงานในพื้นที่จังหวัดน่านเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะการขับเคลื่อนในเชิงประเด็นเนื้อหาที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ โดยในปี 60 ได้มีการขยายงานร่วมกับ กศน.จังหวัดน่าน พอช.จ.น่าน ตามยุทธศาสตร์และยุทธการรวมพลังดอกไม้หลากหลาย ซึ่งการขยายงานภาคีเครือข่ายดังกล่าว ได้มีส่วนช่วยเกิดกระบวนการทำงานร่วมกัน ทั้งในมิติด้านวิจัยและงานพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเติมเต็มข้อมูล ชุดความรู้ของแต่ละเครือข่าย ทำให้การดำเนินงานเป็นไปแบบก้าวกระโดด และเป็นระบบตัวคูณมากขึ้น โดยมีประเด็นการทำงานร่วมกันในระดับพื้นที่ คือ ประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ความมั่นคงทางอาหาร เกษตรอินทรีย์และการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

นอกจากนั้นยังมีการประสานความร่วมมือกับฝ่ายชุมชนและสังคม (ฝ่าย4) ภายใต้โครงการสังคมไทยไร้คอร์รัปชัน โดยใช้พื้นที่งานวิจัยในอำเภอบ่อเกลือ เป็นพื้นที่นำร่องในการดำเนินงานโครงการวิจัย ทำให้เกิดความหลากหลายในประเด็นวิจัยและกลุ่มเครือข่ายคนทำงานมากยิ่งขึ้น ซึ่งได้ส่งผลดีต่อการดำเนินงานของโหนด ทั้งในมิติองค์ความรู้ การพัฒนาศักยภาพทีมงาน ตลอดจนการเชื่อมโยงเครือข่ายคนทำงานให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะส่งผลให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมาย ทั้งในมิติด้านงานวิจัยและงานพัฒนา โดยมีเป้าหมายร่วมกันคือ การพัฒนาชุมชนเมืองน่านให้ไปสู่ความเข้มแข็งและยั่งยืน

นอกจากนั้นยังรวมถึงการทำงานร่วมกับมูลนิธิสยามกัมมาจล ภายใต้โครงการพัฒนาศักยภาพเครือข่ายเยาวชนจังหวัดน่าน ซึ่งการทำงานโครงการดังกล่าว ได้ใช้กระบวนการงานวิจัย

เพื่อท้องถิ่น มาเป็นเครื่องมือในการดำเนินงาน ทั้งในช่วงต้นน้ำ การชวนน้องๆ ร่วมกันวิเคราะห์ชุมชน จนนำไปสู่การพัฒนาข้อเสนอโครงการ ซึ่งถือเป็นอีกงานวิจัยหนึ่งที่เหมาะสมกับศักยภาพของน้องเยาวชน รวมถึงการเติมเต็มชุดความรู้ในช่วงกลางน้ำ เพื่อให้้องๆ ได้เรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง จนเกิดเป็นความรู้ของกลุ่มเยาวชน ตลอดจนการร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มเยาวชนในพื้นที่ต่าง ๆ ทำให้น้องๆ เกิดทักษะในหลายๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการทำงานเป็นทีม การมีส่วนร่วม การคิดวิเคราะห์ การบริหารจัดการทีม/โครงการ รวมถึงการสร้างสำนักพลเมืองให้เกิดขึ้นในกลุ่มเยาวชนจังหวัดน่าน ขณะเดียวกันกลุ่มพี่เลี้ยงก็ได้เรียนรู้กระบวนการทำงาน ที่มีความหลากหลายมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นกลุ่ม ระดับช่วงวัย การใช้เครื่องมือให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย เป็นต้น ซึ่งกระบวนการต่างๆ เหล่านี้ไม่เกิดขึ้นมาลอยๆ หากแต่เกิดจากระบวนการออกแบบการเรียนรู้ร่วมกันของทีมงาน ตลอดจนการเติมเต็มศักยภาพทั้งจากภายในและภายนอก ก่อให้เกิดชุดความรู้ในการทำงานของทีมงาน

รวมถึงติดตามสนับสนุนโครงการวิจัยที่ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ให้ดำเนินการบรรลุเป้าหมายในระยะเวลาที่กำหนดและเกิดการนำเอาผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ ในการพัฒนาส่งเสริมให้ชุมชนเกิดกระบวนการเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของตนเองชุมชน และสร้างกระบวนการเรียนรู้งานวิจัยท้องถิ่นกับองค์กรหรือภาคีต่างๆ รวมถึงการสร้างรูปธรรมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดน่าน ซึ่งในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา ทางโหนดน่านได้พยายามที่จะทำให้ตำบลลงพญาเป็นพื้นที่นำร่องในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ ความมั่นคงทางอาหาร จนสามารถเป็นพื้นที่ต้นแบบให้กับพื้นที่อื่น ๆ และสามารถขยายผลการดำเนินงานวิจัยไปสู่พื้นที่อื่นๆ ของอำเภอบ่อเกลือ เช่น พื้นที่ตำบลภูฟ้า ในประเด็นการจัดการน้ำของชุมชนบ้านผาสุข ซึ่งในปี 2560 ทางโหนดน่านได้ส่งโครงการวิจัยบ้านผาสุข เสนอเป็นโครงการวิจัยเด่น เนื่องจากเห็นผลลัพธ์ของการเปลี่ยนแปลงในหลายๆ ด้าน เช่น การแก้ไขปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเพิ่มปริมาณน้ำต้นทุน การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ การแก้ไขปัญหาหน้าในระดับชุมชนจนประสบความสำเร็จ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปรับเปลี่ยนการใช้ น้ำของคนในชุมชน ซึ่งถือเป็นเรื่องยากมากและไม่สามารถแก้ไขได้ในช่วงก่อนจะมีงานวิจัย หากแต่ในวันนี้เรื่องราวเหล่านี้ ได้ลดลงและมีการจัดการในชุมชนดีขึ้น ปัญหาการแย่งชิงน้ำก็หมดไป เป็นต้น นอกจากนี้ยังรวมถึงการใช้ชุดข้อมูลความรู้ที่ได้จากกระบวนการงานวิจัย ไปนำเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อเข้ามาช่วยเหลือ โดยเฉพาะการจัดการน้ำในระดับที่ใหญ่ขึ้น ซึ่งอยู่เหนือกำลังความสามารถของชุมชน หากแต่ทีมวิจัยและชาวบ้าน ได้ใช้ข้อมูลความรู้และแนวทางการแก้ไขปัญหาแบบชาวบ้าน ไปนำเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อเข้ามาช่วยเหลือ และได้รับความช่วยเหลือในที่สุด และผลการตัดสินใจ โครงการวิจัยบ้านผาสุข ได้รับเป็นโครงการวิจัยเด่น ประเภท ชุมชนและพื้นที่ ประจำปี 2559

นอกจากนั้นในการพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัยในพื้นที่จังหวัดน่าน ที่มีเป้าหมายเชิงพื้นที่ ตามยุทธศาสตร์ของ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นและยุทธศาสตร์โหนดน่าน ในการขับเคลื่อนงานวิจัยสู่พื้นที่ชายแดน ไทย-ลาว ทั้งนี้เพื่อเป็นการศึกษาวิจัยในมิติต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการรู้เท่าทัน

สถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของ AEC เขตเศรษฐกิจพิเศษ การรื้อคืบของแหล่งทุนจีน เป็นต้น ซึ่งการใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จะช่วยให้ชาวบ้านได้ตระหนักและเห็นคุณค่าของชุมชนของตนเอง และเตรียมตัวรับ ปรับตัวกับสิ่งที่เกิดขึ้นในอนาคตอันใกล้นี้ นอกจากนี้ยังรวมถึงการเชื่อมโยงกับหน่วยงานที่ทำงานอยู่ในพื้นที่ชายแดน เพื่อให้เป็นตัวเชื่อมงานไปสู่ประเทศเพื่อนบ้าน เช่น กศน.อำเภอเฉลิมพระเกียรติ กศน.อำเภอทุ่งช้าง กศน.อำเภอสองแคว เป็นต้น โดยอาศัยการเชื่อมโยงในลักษณะพหุวัฒนธรรม หรือวัฒนธรรมเดียวสองแผ่นดิน เป็นต้น

รวมถึงการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน ได้ถูกนำเสนอผ่านสื่อต่าง ๆ ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์และโทรทัศน์ ทำให้คนในพื้นที่และหน่วยงานในจังหวัด และในประเทศ ได้เห็นกระบวนการทำงานของคนในชุมชน ที่สามารถแก้ไขปัญหาของตนเองได้ โดยอาศัยชุดองค์ความรู้ภูมิปัญญาและองค์ความรู้จากภายนอก เข้ามาผสมผสานกัน ก่อให้เกิดกระบวนการคิด วิเคราะห์ อย่างมีเหตุมีผล และสามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างยั่งยืน และเป็นรูปธรรมมากขึ้น

ด้านมิติเชิงพัฒนา ประสานความร่วมมือกับองค์กรภาคีเครือข่าย ทั้งภาครัฐและเอกชน ในการใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น มาเป็นเครื่องมือในการทำงาน เป็นลักษณะเล็กเชื่อมโยงใหญ่ ทั้งในในด้านคน ทรัพยากร งบประมาณ เป็นต้น ซึ่งในเบื้องต้น ได้มีการเชื่อมงานระดับองค์กร เช่น กศน.น่าน พอช.น่าน มูลนิธิสยามกัมมาจล และภาคีอื่นๆ โดยอาศัยการใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นตัวเชื่อมงาน รวมถึงการประสานความร่วมมือหรือการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่หน่วยงานในพื้นที่จัดขึ้น ทั้งนี้เป็นการมองให้เห็นเป้าหมายเดียวกัน คือ เมืองน่านเข้มแข็งและยั่งยืน

ทั้งนี้เพื่อเป็นการประสานความร่วมมือกับองค์กรภาคีต่างๆ ในการส่งเสริมสนับสนุนการทำงาน การถอดบทเรียน การสร้างองค์ความรู้เพื่อสนับสนุนให้การแก้ไขปัญหาและสร้างความเข้มแข็งของชุมชนให้บรรลุเป้าหมายมากยิ่งขึ้นเพื่อให้เกิดแนวทางการพัฒนาการจัดการพื้นที่ของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และแนวทางการการหนุนเสริมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในจังหวัดน่าน เพื่อหาแนวทางการพัฒนาโครงการวิจัยในพื้นที่จังหวัดน่านให้มีคุณภาพเพื่อพัฒนาส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดงานวิจัยท้องถิ่นในพื้นที่ จ.น่าน เพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์งานวิจัย (RE) อย่างน้อยโครงการละ 1 เรื่อง

ขณะเดียวกัน ในการดำเนินงานช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา ก็พบปัญหาและอุปสรรคอยู่บ้าง เช่น การติดตามสนับสนุนโครงการวิจัยที่ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งยังมีหลายโครงการที่เป็นโครงการล่าช้า เนื่องจากมีปัจจัยหลายประการที่เป็นปัญหาทำให้เกิดความล่าช้า เช่น โครงการวิจัยของชาวบ้านไม่สามารถดำเนินการได้ตามช่วงระยะเวลาที่ระบุไว้ในสัญญา ซึ่งสาเหตุส่วนหนึ่งมาจาก การที่ช่วงวันเวลาที่ทำสัญญากับงบประมาณที่ชุมชนได้รับมีความล่าช้าหลายเดือน ทำให้ชุมชนต้องเร่งเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งบางช่วงเวลาชุมชนไม่สามารถเก็บรวบรวมข้อมูลได้ เช่น ติดช่วงฤดูการเพาะปลูก สภาพดินฟ้าอากาศ หรือที่มิวิจัยมีภารกิจในครอบครัว ชุมชน เป็นต้น

บางโครงการวิจัย ที่มิวิจัยติดปัญหาในเรื่องของการบันทึกข้อมูล เนื่องจากไม่มีอุปกรณ์ในการบันทึก หรือบันทึกข้อมูลไม่เป็น ซึ่งในเรื่องดังกล่าว จำเป็นที่พี่เลี้ยง/เจ้าหน้าที่ศูนย์

ประสานงานต้องเข้าไปให้การช่วยเหลือในเรื่องการบันทึกข้อมูล เป็นต้น หากแต่ในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา 6 เดือน ถือได้ว่าศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน ได้มีพัฒนาการที่ดีมาตามลำดับ

4.9.2 กลุ่มคนที่เข้าร่วมกิจกรรม

ในการจัดกิจกรรมของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในปีงบประมาณ 2560 มีหลายองค์กรหลายหน่วยงานที่เข้ามาร่วมกิจกรรม ทั้งที่เข้ามาหนุนเสริมกระบวนการทำงาน การใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาเป็นตัวเชื่อมในการทำงาน เช่น กศน.น่าน พอช.น่าน สาธารณสุข จ.น่าน สถานพินิจและคุ้มครองเด็กน่าน สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จ.น่าน มูลนิธิสยามกัมมาจล ซึ่งการเข้าร่วมเวทีในแต่ละครั้ง ได้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูล ความคิดและกระบวนการทำงานร่วมกัน จนเกิดเป็นภาคีเครือข่ายการทำงานในพื้นที่จังหวัดน่าน ซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของโหนดน่าน คือยุทธศาสตร์และยุทธการรวมพลังดอกไม้หลากสีเพื่อนานบ้านเกิด

หลักสำคัญในการเข้าร่วมกิจกรรมของหน่วยงานต่าง ๆ มาจากการที่มองเห็นปัญหาร่วมกัน ทั้งในด้านความเป็นอยู่ของทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาสังคม การเกษตร เศรษฐกิจ และความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่จังหวัดน่าน ซึ่งนับวันจะเริ่มมีปัญหามากขึ้น ซึ่งมีปัจจัยหลาย ๆ ด้านที่เข้ามามีส่วนสำคัญ สถานการณ์ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ ก่อให้เกิดการมองเห็นปัญหาร่วมกันและพยายามที่จะช่วยกันแก้ไข โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนเมืองน่านซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่และเป็นเจ้าของปัญหา ซึ่งในอดีตการทำงานจะเป็นลักษณะต่างคนต่างทำ ทำให้ขาดพลังในการเชื่อมร้อยคนเข้ามาทำงานร่วมกัน หากแต่ปัจจุบันหลาย ๆ หน่วยงานได้เปิดกว้างทางความคิดและระบบการทำงานที่ไม่ตายตัว ทำให้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น สามารถเข้าไปแทรกในพันธกิจของหน่วยงานได้ โดยอาศัยงานวิจัยเป็นตัวเชื่อมร้อยในการดำเนินงาน โดยมองเป้าหมายร่วมกัน นั่นคือชุมชนเมืองน่านและฐานทรัพยากรธรรมชาติเมืองน่าน

นอกจากนี้องค์กรหรือหน่วยงานต่าง ๆ ในพื้นที่จังหวัดน่าน ซึ่งในอดีตไม่ได้ให้ความสำคัญหรือสนใจกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นหรือกระบวนการทำงานแก้ไขปัญหาของภาคประชาชนหรือชุมชน เช่น ผู้ว่าราชการจังหวัดหรือนายอำเภอ ปัจจุบันได้เริ่มให้ความสำคัญและมองเห็นกระบวนการทำงานที่สามารถแก้ไขปัญหาได้จริง ทำให้การเชื่อมประสานงานการทำงานเป็นไปด้วยดีและได้รับความร่วมมือมากกว่าในอดีตที่ผ่านมา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง องค์กรที่ต้องทำงานร่วมกับชุมชนและองค์กรทางด้านการศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่ได้ให้ความสนใจกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ดังจะเห็นได้จากการได้รับการประสานงาน เพื่อไปให้ความรู้แก่บุคลากรของหน่วยงานต่าง ๆ รวมถึงการนำเอางานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ไปปรับใช้ในการทำงานของหน่วยงาน รวมถึงให้บุคลากรของหน่วยงาน ได้มีโอกาสทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นต้น

ขณะเดียวกันก็ยังมีอีกหลายองค์กรหรืออีกหลายกลุ่มเป้าหมายที่ยังไม่เข้าร่วม หรือเข้าร่วมก็เพียงเป็นพิธีการเท่านั้น ซึ่งยังไม่เห็นความสำคัญของการจัดเวทีในแต่ละครั้ง จำเป็นที่จะต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน และเชิญเข้าร่วมเวทีหรือกิจกรรมต่างๆ ของโหนด เพื่อที่จะได้เห็นรูปแบบและกระบวนการทำงาน ที่มีความหลากหลายทั้งในด้านประเด็นวิจัย เครื่องมือการ

ทำงาน ตลอดจนการจัดการความรู้และการสังเคราะห์ เพื่อสร้างเป็นชุดความรู้สำหรับกลุ่มต่าง ๆ ตามประเด็น เช่น งานวิจัยชาวบ้าน งานเยาวชน งานเฝ้าระวังการทุจริตคอร์รัปชัน รวมถึงการออกแบบการเรียนรู้ในกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งมีความหลากหลาย

ทั้งนี้ต้องอาศัยระยะเวลา เนื่องจากวัฒนธรรมองค์กรของแต่ละหน่วยงานย่อมไม่เหมือนกัน รวมถึงต้องได้ใจเขามาก่อน ถึงจะได้เนื้อหาหรือการทำงานร่วมกันในอนาคต

4.9.3 ขั้นตอนการดำเนินกิจกรรม

การดำเนินกิจกรรมของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน ได้ดำเนินงานตามแผนกิจกรรมที่ได้วางไว้ ทั้งในด้านการพัฒนาโจทย์วิจัยที่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัญหาและเป็นปัจจุบันมากที่สุด รวมถึงการพัฒนาโจทย์วิจัยให้มีความแหลมคม ไม่ว่าจะเป็นประเด็นเกี่ยวกับฐานทรัพยากรธรรมชาติ ความมั่นคงทางอาหาร วัฒนธรรมประเพณี หรือในด้านอื่น ๆ ซึ่งในแต่ละพื้นที่ สถานการณ์ปัญหาก็แตกต่างกันออกไป รวมถึงการจัดลำดับความสำคัญของปัญหาในแต่ละพื้นที่ ซึ่งในแต่ละพื้นที่ก็มีปัญหาที่รอการแก้ไขหรือต้องการพัฒนาต่อยอดที่แตกต่างกันออกไป รวมถึงการเชื่อมโยงกระบวนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ร่วมกับองค์กรภาคีเครือข่าย ทั้งในพื้นที่จังหวัดน่านและภาคีอื่นๆ

ด้านการติดตามสนับสนุนงานวิจัยทั้งขาขึ้นและขาลง ก็มีการลงพื้นที่เพื่อร่วมกับทีมวิจัยชาวบ้านในการดำเนินกิจกรรมให้เป็นไปตามแผนงานและกรอบเวลา แต่ในบางครั้งก็ประสบกับปัญหาในหลายด้าน เช่น ความห่างของพื้นที่ การติดต่อประสานงานกับพื้นที่ ซึ่งบางพื้นที่ไม่สามารถติดต่อทางโทรศัพท์ได้ ทำให้บางครั้งหากเกิดการเปลี่ยนแผนกิจกรรมหรือเหตุขัดข้องที่ไม่สามารถลงพื้นที่ได้ ก็ไม่สามารถประสานการทำงานได้ เป็นต้น นอกจากนั้นในการลงพื้นที่วิจัยในแต่ละครั้ง นอกจากจะเป็นการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนแล้ว ยังถือเป็นการเข้าเยี่ยมชมนและให้กำลังใจคนทำงานในพื้นที่ ซึ่งถือเป็นสิ่งที่สำคัญในการที่จะเติมเต็มทั้งในด้านองค์ความรู้ กระบวนการงานวิจัย การใช้เครื่องมือต่าง ๆ การให้คำปรึกษาในด้านต่าง ๆ รวมถึงการให้กำลังใจ ทั้งต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำและยังรวมถึงการเข้าไปในพื้นที่วิจัยที่จบโครงการไปแล้ว ทั้งนี้เพื่อร่วมประชุมทั้งทีมวิจัยและชาวบ้านในการที่จะต่อยอดกระบวนการทำงานเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนในด้านอื่น ๆ ต่อไป นอกจากนั้นยังมีโอกาสที่จะไปชุมชนอื่น ๆ ที่ได้มีการประสานการทำงานเข้ามาเพื่อไปพัฒนาโจทย์วิจัยหรือไปให้ความรู้ในด้านต่าง ๆ รวมถึงการเชิญทีมวิจัยที่จบโครงการวิจัยไปแล้ว เพื่อไปให้ความรู้กระบวนการวิจัยและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน นอกจากนั้นยังรวมถึงเป็นการประชาสัมพันธ์ให้กับองค์กรชุมชน หน่วยงานในพื้นที่ได้รับทราบ เพื่อเป็นการสร้างโอกาสในการเรียนรู้กระบวนการทำงานร่วมกันในอนาคต นอกจากนั้นยังถือเป็นการพบปะแลกเปลี่ยนพูดคุยกันระหว่างทีมวิจัยชาวบ้าน คณะทำงานและที่ปรึกษา ตลอดจนองค์กรหน่วยงานที่ได้มีโอกาสเข้ามาร่วมแลกเปลี่ยนในเวทีร่วมกัน ซึ่งถือเป็นการเชื่อมโยงเครือข่ายกระบวนการทำงานร่วมกันต่อไป

นอกจากจะมีขั้นตอนกระบวนการดำเนินกิจกรรม โดยอาศัยเครื่องมือในหลาย ๆ ด้าน เช่น การจัดเวที การลงพื้นที่เพื่อติดตามสนับสนุนงานวิจัยในชุมชน การจัดฝึกอบรม หรือการ

พบปะพูดคุยกันในโอกาสต่าง ๆ ซึ่งถือเป็นวิธีการทำงานที่หลากหลาย โดยอาศัยช่วงระยะเวลาและความเหมาะสมในการปรับเปลี่ยนรูปการดำเนินกิจกรรม ซึ่งมีลักษณะยืดหยุ่นไม่ตายตัว แต่จะให้สอดคล้องกับสถานการณ์และกลุ่มคน

โดยหลังจากที่ได้ดำเนินกิจกรรมแล้ว คณะทีมงานและที่ปรึกษา จะได้ร่วมกันสรุปบทเรียนการดำเนินงาน ว่ามีความเหมาะสมหรือไม่อย่างไร มีข้อดี ข้อเสียอย่างไร ทั้งต่อการดำเนินการและต่อกลุ่มคน รวมถึงความเหมาะสมกับช่วงเวลา และต่อความคาดหวัง ทั้งนี้เพื่อให้ผลการดำเนินงานสามารถบรรลุเป้าหมายได้ที่วางไว้ได้

4.9.4 ปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นและข้อเสนอแนะ

การดำเนินงานตามแผนกิจกรรมที่ได้วางไว้ พบว่ายังมีปัญหาอุปสรรคเกิดขึ้นอยู่บ้าง โดยมีรายละเอียดของปัญหาที่เกิดขึ้นในแต่ละด้าน ดังนี้

1. **การพัฒนาจิตยวิวิจัยให้มีความแหลมคมและสอดคล้องกับสถานการณ์ปัญหาในพื้นที่** ซึ่งการดำเนินการพัฒนาจิตยวิวิจัยที่ผ่านมา ยังพบว่าจิตยวิวิจัยยังไม่แหลมคมพอทั้งที่มีหลาย ๆ ชุมชนที่ให้ความสนใจและต้องการให้โดนดเข้าไปพัฒนาจิตยวิวิจัยในพื้นที่ แต่ด้วยข้อจำกัดในหลาย ๆ ด้านไม่ว่าจะเป็นระยะทางในแต่ละพื้นที่ซึ่งมีความห่างไกลกัน ทำให้ไม่สามารถเดินทางไปพัฒนาจิตยวิวิจัยได้ทั้งหมด หรือเข้าไปในชุมชนได้เป็นครั้งคราว ทำให้ขาดความต่อเนื่องซึ่งปัญหาดังกล่าวทางโดนดได้ปรึกษาร่วมกับคณะที่ปรึกษา โดยได้มีความเห็นร่วมกันว่าหากชุมชนไหนต้องการใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหา ขอให้เขียนข้อเสนอโครงการมายังศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน ก่อน เพื่อให้ทีมงานและที่ปรึกษาโดนดได้ให้ข้อเสนอแนะ และหากเป็นจิตยวิวิจัยที่มีความแหลมคมและสอดคล้องกับสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นทางทีมงานก็จะมีการประสานงานไปยังชุมชนเพื่อร่วมกันพัฒนาจิตยวิวิจัยต่อไป ซึ่งกระบวนการทำงานดังกล่าวสามารถที่จะดำเนินงานได้สะดวกมากยิ่งขึ้น ขณะเดียวกันยังมีอีกหลายชุมชนที่ยังต้องอาศัยระยะเวลาที่จะพัฒนาจิตยวิวิจัยเพื่อให้มีความแหลมคม แต่ก็ก็มีบางชุมชนถอนตัวไปเนื่องจากเห็นว่ายมีความยุ่งยาก ซึ่งในเรื่องดังกล่าวก็ต้องให้เป็นไปตามความสมัครใจของแต่ละชุมชน

2. การติดตามหนุนเสริมโครงการวิจัย

การติดตามสนับสนุนการวิจัย ยังพบว่า มีปัญหาเรื่องของการติดตามโครงการเพื่อให้เป็นไปตามเงื่อนไขระยะเวลา ซึ่งบางโครงการพบว่า การดำเนินงานยังมีความล่าช้า ซึ่งสาเหตุมาจากหลายประการด้วยกัน คือ

1. ความพร้อมของทีมวิจัย ที่บางส่วนมีภารกิจมาก ไม่มีเวลาให้กับโครงการวิจัย เช่น เจ้าหน้าที่ทางราชการ ครู เจ้าหน้าที่สาธารณสุข
2. หัวหน้าโครงการขาดการประสานงานกับทีมงานในเรื่องของการจัดเก็บข้อมูลหรือการเข้าร่วมเวทีต่าง ๆ ทำให้องค์ประชุมไม่ครบ ซึ่งส่งผลต่อข้อมูลวิจัย
3. การเก็บรวบรวมข้อมูลบางประเด็นไม่สอดคล้องกับฤดูกาล เช่น การจัดเก็บข้อมูลในเรื่องของทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า ที่ไปเก็บข้อมูลในช่วงฤดูแล้ง ทำให้ข้อมูลในส่วนของผู้พิชไม่

ครบถ้วน 4. ความเกรงใจของทีมงานโหนดที่ต้องคอยติดตามความก้าวหน้าของโครงการวิจัย โดยเฉพาะโครงการวิจัยที่มีเจ้าหน้าที่ทางราชการเป็นผู้ดำเนินงาน ทำให้เกิดปัญหาโครงการล่าช้า ซึ่งถือว่ามีความเหมาะสม นอกจากนั้น ในส่วนของโครงการล่าช้า พี่เลี้ยงต้องลงพื้นที่ เพื่อชี้แจงทำความเข้าใจร่วมกับทีมวิจัย เพื่อให้เห็นถึงความสำคัญและกรอบระยะเวลาในการทำงาน ทั้งในส่วนของชุมชนและสกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยมองเป็นปัญหาร่วมกันของทั้ง 2 ฝ่าย

แนวทางการปรับปรุง คือ พี่เลี้ยงและหัวหน้าโครงการ ทีมวิจัยต้องมีการติดตามงานอย่างสม่ำเสมอ ทั้งในส่วนของทีมวิจัยและแผนกิจกรรมที่ได้วางไว้ เพื่อให้สอดคล้องกับระยะเวลาและบรรลุนิติวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้ร่วมกัน รวมถึงการลดช่องว่างการทำงานระหว่างพี่เลี้ยงโหนดและทีมวิจัย รวมถึงการกระตุ้นหนุนเสริมทั้งในส่วนของพลังกลุ่มและการมองเป้าหมายร่วมกัน ทั้งในส่วนของความสำเร็จของงานวิจัย และการพัฒนาที่จะเกิดขึ้นในชุมชน ภายใต้อุดมการณ์ท้องถิ่น รวมถึงมีการปฏิบัติการร่วมกันอย่างจริงจังและมีความต่อเนื่อง

บทที่ 5

สรุป และข้อเสนอโครงการศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน ปี 2561

ทิศทางการดำเนินงานของโหนดน่านในปี พ.ศ. 2560 ยังคงวางยุทธศาสตร์การดำเนินงานต่อเนื่องจากปี พ.ศ. 2559 คือ การสร้างพื้นที่ต้นแบบ "อำเภอปลอดภัย" เนื่องจากผลการดำเนินงานในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงในหลาย ๆ ด้าน เช่น การสร้างคนในพื้นที่ ที่สามารถอธิบายวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาของตนเองได้ และสามารถต่อยอดและยกระดับการทำงานไปสู่การแก้ไขปัญหาโดยเฉพาะประเด็นความมั่นคงทางอาหารและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ และเกิดความรู้ท้องถิ่น (ภูมิปัญญาท้องถิ่น) ในการแก้ไขปัญหาของชุมชน รวมถึงได้รับการสนับสนุนจากองค์กรภาคีต่าง ๆ ในการหนุนเสริมการทำงานในพื้นที่ตำบลดงพญา และในปี พ.ศ. 2558 ได้มีการขยายพื้นที่งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นครอบคลุม 4 ตำบล คือ ตำบลภูฟ้า ตำบลบ่อเกลือเหนือ ตำบลบ่อเกลือใต้และตำบลดงพญา จำนวน 6 โครงการ ซึ่งโจทย์วิจัยจะเป็นในเรื่องของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและความมั่นคงทางอาหาร รวมถึงการเชื่อมโยงกระบวนการทำงานร่วมกับองค์กรภาคีเครือข่ายในพื้นที่จังหวัดน่าน เช่น กศน.น่าน พอช.น่านและองค์กรภาคีอื่นๆ

ดังนั้นในปี พ.ศ.2560 จึงได้วางเป้าหมายและยุทธศาสตร์เชิงพื้นที่ไว้ 2 พื้นที่ คือ อำเภอบ่อเกลือ เพื่อสร้างเป็นพื้นที่รูปธรรมในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและความมั่นคงทางอาหาร และสร้างพื้นที่รูปธรรมให้เป็นต้นแบบที่ดีในการแก้ไขปัญหาโดยชุมชน รวมถึงการทำงานเชื่อมโยงกับองค์กรภาคีเครือข่าย ได้มีโอกาสได้ใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นเครื่องมือในการทำงานร่วมกับชุมชนในระดับพื้นที่ และหนุนเสริมในการเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งในส่วนของเจ้าหน้าที่และชาวบ้าน

โดยยุทธศาสตร์ในการสร้างชุมชนในการจัดการทรัพยากร ที่ทำให้เห็นวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำน่านนั้น สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของ สกว.ระดับประเทศ ได้แก่ สร้างการเจริญเติบโตสีเขียว Green Road และสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดน่าน (พ.ศ. 2556-2560) โดยกำหนดไว้ 4 ยุทธศาสตร์ คือ 1) บริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม โดยให้เมืองน่านเป็นเมืองอุทยานแห่งชาติ เมืองแห่งชุมชนคนต้นน้ำที่คงความสมบูรณ์อย่างยั่งยืน ตลอดจนพัฒนาทรัพยากรการผลิตทางเกษตร อุตสาหกรรมเกษตร โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน 2) พัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพเศรษฐกิจการค้า การลงทุนและการท่องเที่ยว เพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน สร้างความเจริญทางด้านเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ของประชาชนอย่างสมดุล 3) พัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และ4)เสริมสร้างความสัมพันธ์ชายแดน ตลอดจนวางระบบบริหารจัดการเพื่อเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน

ซึ่งแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดน่านสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์และเป้าหมายการดำเนินงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน ซึ่งได้กำหนดยุทธศาสตร์และเป้าหมายการดำเนินงาน ภายใต้การขับเคลื่อนงานประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการความมั่นคงทางอาหาร ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2555 - 2560 ซึ่งสอดคล้องกับสถานการณ์ปัญหาในพื้นที่ของจังหวัดน่าน และ

ถือเป็นยุทธศาสตร์ร่วมของภาคีเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ภาคเหนือและภาคีเครือข่ายอื่นๆ ทั้งในระดับพื้นที่และระดับภาค ผลการดำเนินงานที่ผ่านมา ได้ดำเนินการภายใต้ยุทธศาสตร์และเป้าหมาย คือ สนับสนุนให้ชุมชนได้ใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการจัดการและค้นหาคักยภาพในการแก้ไขปัญหาของตนเอง อันจะก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน และนำไปสู่ชุมชนต้นน้ำน่านที่มีความสุข มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม คงไว้ซึ่งทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ รองรับนักท่องเที่ยว รวมทั้งเป็นประตูเชื่อมโยงสู่ประชาคมอาเซียน นอกจากนั้นยังรวมถึงการเป็นศูนย์กลางในการเชื่อมประสานเครือข่ายการทำงานวิจัยและพัฒนาร่วมกับหน่วยงานอื่นๆ ในพื้นที่

ดังนั้นในการขับเคลื่อนการทำงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน ในช่วง 6 เดือน (ตุลาคม 2559 - มีนาคม 2560) ของปีงบประมาณ 2560 จึงได้ดำเนินงานตามแผนงานที่ได้วางไว้ ทั้งในส่วนของงานดำเนินการภายในโหนด การพัฒนาศักยภาพ การพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัยในพื้นที่จังหวัดน่านและการติดตามงานวิจัย โดยมีผลการดำเนินงาน โดยสรุป ดังนี้

สรุปผลการดำเนินงาน

1. การพัฒนาศักยภาพทีมงาน NODE

1.1 การเรียนรู้ หรือการพัฒนาศักยภาพทีมงาน NODE ผ่านการปฏิบัติงานจริง โดยมีเป้าหมายสำคัญ ได้แก่

1) การเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติอย่างแท้จริง เพื่อยกระดับความสามารถในการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (CBR) เริ่มตั้งแต่ การพัฒนาโครงการ การติดตามโครงการ ทั้งระบบ ซึ่งการปฏิบัติดังกล่าว จะนำไปสู่ความเข้าใจในกระบวนการทำงานอย่างละเอียดในทุกขั้นตอน และจะเป็นผลให้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นทุกชิ้นมีคุณภาพ สามารถนำความรู้ไปจัดการแก้ไขปัญหาในระดับชุมชนได้อย่างแท้จริง

2) การพัฒนาทักษะความสามารถในการบริหารจัดการสำนักงาน งานหลักที่เน้นคือ การจัดการระบบเอกสาร ข้อมูลความรู้ที่เกิดขึ้น ให้จัดเก็บเป็นระบบสามารถค้นหาและนำไปใช้ประโยชน์ได้สะดวก รวดเร็ว ทั้งในระบบเอกสาร และระบบไฟล์ข้อมูล

3) การพัฒนาศักยภาพความสามารถด้านการจัดการความรู้ ทั้งแสวงหาความรู้ใหม่ เพื่อให้ประโยชน์ในการหนุนเสริมโครงการวิจัย งานเครือข่ายภาคประชาสังคม สามารถผลิตเอกสารความรู้จากการสรุปรายงานเชิงสังเคราะห์จากการประชุมต่างๆ ที่เป็นประโยชน์

4) การพัฒนาขีดความสามารถในการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานองค์กร ภาคีต่างๆที่เกี่ยวข้องในประเด็นงาน ไม่ว่าจะเป็นในระดับพื้นที่ หรือนอกพื้นที่ ทั้งหน่วยงานรัฐ หรือเอกชน เป็นการแสวงหาภาคีร่วมในการจัดการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

5) การพัฒนาระบบการติดตามหนุนเสริมโครงการวิจัย ซึ่งในปีงบประมาณ 2560 ได้มีการปรับเปลี่ยนการขึ้นโครงการวิจัย โดยใช้วิธีการขึ้นโครงการเป็นชุดพร้อมกันทั้ง 3 โครงการ ซึ่งได้พัฒนาระบบการติดตาม ทั้งในด้านการจัดเวทีสัญจรเครือข่ายงานวิจัยในพื้นที่จังหวัดน่าน ทั้งนี้เพื่อให้

ทีมวิจัยในแต่ละพื้นที่ ได้มีโอกาสได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้และถ่ายทอดประสบการณ์ในการทำงานร่วมกัน รวมถึงเป็นการเติมเต็มกำลังใจในการทำงานไปพร้อมกันด้วย

การสรุปงานของ NODE นั้น จะเป็นการประเมินผลการดำเนินงานในภาพรวมทั้งหมด และการทำงานของทีมงาน (เจ้าหน้าที่ 4 คน) ร่วมกับทีมหนุนเสริม ทีมที่ปรึกษา ทีมจากฝ่ายฯ และผู้เกี่ยวข้อง เพื่อวางแผนงานในการดำเนินงานต่อเนื่องในระยะที่ 2 และแผนต่อเนื่องในปี 2561 เพื่อไม่ให้เกิดความล่าช้า และทำให้เกิดคุณภาพในการบริหารจัดการทั้งประเด็นงาน และสำนักงาน

2. การเชื่อมโยงภาคีเครือข่ายการทำงานในพื้นที่จังหวัดน่าน

ในปีงบประมาณ 2560 การเชื่อมโยงกระบวนการทำงานทำงานร่วมกับองค์กรภาคีต่างๆ ในพื้นที่จังหวัดน่าน ภายใต้ยุทธศาสตร์และยุทธการ “รวมพลังดอกไม้หลากหลายเพื่อนบ้านบ้านเกิด” ได้มีการจัดเวทีเพื่อร่วมแลกเปลี่ยนพูดคุยกันระหว่างองค์กรภาคีต่างๆ ในพื้นที่จังหวัดน่าน ทั้งที่โหนดน่าน เป็นผู้ดำเนินการและภาคีอื่นๆ เป็นผู้จัด โดยมีขั้นตอนกระบวนการดำเนินงาน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ทบทวนเพื่อสร้างความเข้าใจร่วม

ยุทธศาสตร์และยุทธการรวมพลังดอกไม้แบ่งบานสะพรั่งร้อยดอกเป็นพลังสร้างสรรค์ เพื่อนบ้านบ้านเกิด โดยเป็นการจัดเวทีเพื่อเป็นการทบทวนและสร้างความเข้าใจร่วมกับระหว่างองค์กรภาคีเครือข่ายต่างๆ ในพื้นที่จังหวัดน่าน

ยุทธศาสตร์

สร้างพลังท้องถิ่นระดับจังหวัด เพื่อให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ยุค THAILAND 4.0

ยุทธศาสตร์และเป้าหมายร่วมภาคเหนือ

การปกป้องพื้นที่ทางอาหารและรักษาฐานอาหารบนฐานการสร้างความรู้ทางด้าน การจัดการทรัพยากร (ดิน น้ำ ป่า) / การเกษตร/การท่องเที่ยว/การสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย เพื่อเป็นทางเลือกในการจัดการศึกษาบนความหลากหลายทางนิเวศวัฒนธรรมและกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ภาคเหนือ

ยุทธการ

1) ร้อยเพื่อนรวมพลยึดโยงคนทำงาน (รู้เขา รู้เรา) ทั้งนี้เพื่อให้เห็นการเคลื่อนงานของกันและกัน รวมถึงเป็นการเรียนรู้ร่วมกันและมีการถอดบทเรียนร่วมกัน โดยมีศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดน่าน เป็นศูนย์กลางของการเชื่อมโยงภาคี โดยถือเป็นการเชื่อมโยงที่เชื่อมั่น ทั้งนี้การที่จะรู้จักเขา รู้จักเรา และจะต้องหาจุดเชื่อมโยงให้เจอ โดยต้องมีองค์ประกอบ เช่น

รู้เขา

- พันธกิจขององค์กรนั้นๆ
- จริตองค์กรหรือรูปแบบการทำงานขององค์กร
- ยุทธศาสตร์และเป้าหมายขององค์กร และประเด็นการเคลื่อนงาน
- กำลังคน/ กำลังงบประมาณ

- แรงแหนงเสริมขององค์กร/ ภาคคีความร่วมือ
- การสื่อสารทุกช่องทาง (แต่เลือกให้เหมาะกับองค์กร) เพื่อให้ทำงานร่วมือกันได้

รู้เรา

- ข้อมูลงานวิจัยในพื้นที่
- ความเป็นตัวตน/ องค์กร
- การเปิดตัวสู่โลกกว้าง
- ความชัดเจนในการทำงาน/ เนื่องาน
- สร้างการยอมรับ ทั้งในระดับพื้นที่ จังหวัด ภาค ประเทศ (หาเพื่อนให้เจอ)
- ผลลัพธ์ (Out put)
- เครื่องมือการทำงาน (สร้างความเชื่อมั่น)
- ภาคคีความร่วมือ
- การสื่อสารภายในทุกช่องทางเพื่อพัฒนาทีมที่มีประสิทธิภาพ

2) สร้างพื้นที่การเรียนรู้ร่วมือ (การขับเคลื่อนนโยบาย หรือกระแสสังคมโดยใช้ความรู้) ทั้งในเชิงประเด็นและเชิงพื้นที่ ซึ่งตัวชี้วัดที่สำคัญที่สุด คือ สามารถตอบโจทย์พื้นที่ หรือชุมชนได้ และมีความต่อเนื่อง ขณะเดียวกันชุมชนซึ่งเป็นเจ้าของต้องร่วมือกันออกแบบการเรียนรู้ร่วมือ (Community learning) นอกจากนั้นยังรวมถึงการร่วมือขึ้นชมยินดีกับผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น

3) ปรับเปลี่ยนเรียนไป โดยใช้กระบวนการเรียนรู้อย่างลึกซึ้ง ซึ่งประกอบด้วย ร่วมือคิด ร่วมือวางแผน ลงมือปฏิบัติ ประเมิน สรุปบทเรียน คิดใคร่ครวญ ตั้งคำถาม ตรึกตรอง และทำซ้ำๆ เพื่อสร้างการเรียนรู้ใหม่และไม่ตร่องเดิม และมีเข้มทิศในการชี้แนะ โดยมีโครงสร้างหรือระบบที่สร้างสรรค์และมีทฤษฎี วิธีวิทยา วิธีการ เครื่องมือที่มีความเหมาะสมกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ซึ่งจะนำไปสู่ผลลัพธ์ที่ปรารถนา

4) สร้าง หรือยกระดับพื้นที่รูปธรรมในประเด็นการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือทั้งในระดับจังหวัดและระดับภาค

5) มีเวทีการแลกเปลี่ยนพุดคุยกันทั้งในระดับจังหวัดและระดับภาค

6) ผลักดันงานวิจัยท้องถิ่น คน งบประมาณ สุนโยบายสาธารณะ ท้องถิ่น หรือจังหวัด (เชื่อมโยงข้อมูล)

7) ช่อดอกไม้ขนาดใหญ่โอบอ้อมช่อดอกไม้ขนาดเล็ก

8) ยุทธศาสตร์ CBR พิทักษ์ท้องถิ่น

- คน (รุ่นเก่า – รุ่นใหม่) จะสร้างให้เป็นมืออาชีพได้อย่างไร (ปัจเจก-ส่วนร่วมือ)
- ชุมชน/ เครือข่าย จะเท่าทันการเปลี่ยนแปลงได้อย่างไร ชุมชนยุค 4.0
- ฐานทรัพยากรธรรมชาติ จะจัดการ (อยู่ร่วมือ) อย่างไร จึงจะอยู่รอด (คน-ดิน-น้ำ-ป่า)

- เศรษฐกิจฐานราก สร้างอย่างโรบนฐานทุนในพื้นที่ + ความรู้จากข้างนอก + นวัตกรรมที่เหมาะสม กับบริบทพื้นที่

กฎแห่งความสำเร็จ

- 1) งาน CBR เป็นศูนย์กลางของการเชื่อม (หรือเชื่อมตามสถานการณ์ในเรื่องที่ผู้มีอำนาจเห็นด้วย และเป็นเรื่องเดียวกันกับสิ่งที่ปัญหาของชุมชน)
- 2) เชื่อมพี่เชื่อมน้อง (เริ่มจากการรู้จักและทำงานด้วยกัน หรือเชื่อมแบบพี่น้องจากสายสัมพันธ์ที่ดี)
- 3) เวทีเล็กเชื่อมเวทีใหญ่
- 4) ถอดบทเรียน/ สรุปบทเรียน
- 5) สร้างการเรียนรู้ร่วม (การขับเคลื่อนฯ โดยใช้ความรู้)
- 6) ปรับเปลี่ยนเรียนรู้ไป
- 7) อย่างจบกับความสำเร็จของโครงการเล็ก (เล็กต้องเชื่อมใหญ่) มองภาพให้กว้างกว่าพื้นที่
- 8) ด้านทุนใหญ่ที่จะเข้ามาสร้างผลกระทบกับชุมชน/ พื้นที่ระดับต่างๆ
- 9) เรียนรู้กับสถานการณ์ใหม่ที่เข้ามามีผลกระทบ
- 10) มีกระบวนการขับเคลื่อนที่มีพลัง (รูปแบบการขับเคลื่อน เครื่องมือ คน งบประมาณ) เพื่อหาตัวคูณ และให้เกิดแรงเหวี่ยงที่ทรงพลังในการออกจากปัญหาหรือการพัฒนา
- 11) งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น คือ การรบด้วยปัญญา โดยมีเป้าหมาย คือได้ใจ ได้คน ได้งาน โดยมีสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นตัวจุดพลัง เพื่อให้เกิดอารมณ์ความรู้สึกร่วม เกิดแรงเหวี่ยง/แรงฮึด (โมเมนตัม) และอยากไปต่อ โดยมีความเชื่อและเป้าหมายร่วมกันว่า “ชัยชนะไม่ใช่แค่การยึดเมืองแต่ต้องรบให้ชนะ” ภายใต้สภาวะ/ บรรยากาศที่ดีในการทำงาน (พลังกลุ่มและความสุข)
- 12) ทิศทางงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของจังหวัดน่าน สู้ความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น จะต้องมีการยุทธศาสตร์ร่วม มีการระดมสรรพกำลัง ประเมินกำลังที่มี กำลังที่เอื้อ งบประมาณ วิธีคิด เงื่อนไข เห็นกำลังของกันและกัน และเพิ่มแรงหนุน จุดแข็งของ CBR เห็นความสำเร็จของงานวิจัย และรวมให้เป็นระบบสู่การขยายผลเป็นทวีคูณ

การกำหนดประเด็นในการขับเคลื่อน

“การปกป้องพื้นที่อาหาร” เหตุ/ ปัจจัยในการสูญเสียพื้นที่อาหาร สำหรับจังหวัดน่าน ที่ชัดเจนที่สุดและสามารถเป็นเรื่องราวร่วมได้คือ การปลูกพืชเชิงเดี่ยว ได้แก่ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ และกะหล่ำปลี เป็นสำคัญ เราจึงใช้ประเด็นนี้ในการออกจากปัญหา โดยตั้งคำถามต่อว่า “ทำไมเกษตรกรปลูกพืชเชิงเดี่ยว ถ้าไม่ปลูกแล้วเขาจะอยู่อย่างไร หรือจะมีรายได้จากอะไรที่เท่าเดิม หรือดีกว่า”

คำถามนี้นำไปสู่การกำหนดแนวทางการขับเคลื่อนชุมชนให้ออกจากพืชเชิงเดี่ยว หรืออยู่กับมันได้อย่างเข้าใจ โดยที่สำคัญที่สุดคือ การหาทางเลือกอาชีพที่เหมาะสม (มีรายได้ ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม และสังคม) ซึ่งก็คือแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนและเศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง (หาความสมดุลของ

เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม) ที่อาจแตกต่างกันในแต่ละบริบท ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการกำหนด ยุทธศาสตร์และประเด็นในการขับเคลื่อน ดังนี้

ยุทธศาสตร์

1) ด้านเศรษฐกิจ

ค้นหาและพัฒนาอาชีพทางเลือกที่ทดแทนพืชเชิงเดี่ยว สร้างมูลค่าเพิ่ม และการตลาด (ตามผลการวิเคราะห์ พื้นที่) เช่น ด้านระบบเกษตรได้แก่ เกษตรทางเลือก (ปลอดภัย อินทรีย์) ป่าเศรษฐกิจ

2) ด้านการจัดการทรัพยากร

- ดิน : การใช้ที่ดินอย่างยั่งยืน การเข้าถึงที่ดินทำกิน สิทธิในที่ดินทำกิน
- น้ำ : การบริหารจัดการน้ำโดยชุมชนมีส่วนร่วม
- ป่า : ร่วมจัดการปัญหา หมอกควัน ไฟป่า อาหารจากธรรมชาติ การปกป้องเฝ้าระวังทรัพยากรป่าไม้ การบริหารจัดการป่าอย่างยั่งยืน

3) ด้านสังคม/ วัฒนธรรม

- ทำงานโดยคำนึงถึงความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ และวิถีชีวิต/ พหุวัฒนธรรมในระดับพื้นที่จังหวัดน่าน
- ด้านสุขภาพ
- กับเครือข่ายเชิงประเด็น
- เชื่อมกับเรื่องผู้สูงอายุ และสวัสดิการชุมชน

ยุทธการ

1) ทบทวน วิเคราะห์ความเสี่ยงต่อความมั่นคงด้านอาหาร (ทำอย่างสม่ำเสมอ)

- เหตุ/ ปัจจัยการสูญเสียพื้นที่อาหาร
- เขตเศรษฐกิจพิเศษ/ ผังเมือง/ การเปิดการค้าเสรี/ การค้าชายแดน
- นโยบายทวงคืนผืนป่า
- นโยบายนำเข้าข้าวโพดจากดอยลงนา (ส่งเสริม ประกันเฉพาะข้าวโพดที่ปลูกในพื้นที่มีเอกสารสิทธิ์)
- การใช้สารเคมีทางการเกษตรเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ (คนทำเกษตรแก่ แรงงานครัวเรือนน้อย คนงานหายาก ค่าจ้างแพง)
- คนรุ่นใหม่ทิ้งอาชีพเกษตร
- พันธุกรรมพืชพื้นบ้านลดบทบาทลง (บรรษัท ธุรกิจเกษตร การเมือง การยึดครองชาวบ้าน ? ร่วมกันวิเคราะห์ทบทวน เพราะพันธุกรรมคืออาหาร ด้านอาหาร)
- การแย่งยึดที่ดิน
- การรุกรานของกลุ่มทุนใหญ่ (ในและต่างประเทศ)

2) การยกระดับ/ ต่อยอดทุนในพื้นที่

- ความรู้ชุมชนผ่านงาน CBR
- ความรู้ของคนรู้ /เครือข่าย/ภาคีในพื้นที่

- การสร้าง/ต่อยอดพื้นที่รูปธรรมในระดับพื้นที่/จังหวัด/ภาค
- กระบวนการ /เครื่องมือ/วิธีวิทยา CBR
- สมรรถนะของคน CBR
- การท่องเที่ยวโดยชุมชน

3) เชื่อมโยงการทำงาน

- SDG
- THAILAND 4.0 ภาคพลเมือง/รัฐ
- แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12
- ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี
- ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดน่าน

ปัจจัยสู่ความสำเร็จของยุทธการ

- เห็นสถานการณ์เห็นการเปลี่ยนแปลง มีสติที่ดี
- อ่านสถานการณ์ออก อ่านให้ขาดให้ทะลุ ใจไม่หวาดหวั่น
- รู้ฟ้ารู้ดิน
- เห็นแรงเหวี่ยง ของสถานการณ์ที่จะสร้างพลังร่วมได้มากขึ้น
- ชีคส์ของการเปลี่ยนแปลง (ไม่ได้คลื่อน ควรชี้คลื่อนแต่ทำตามแนวทางคน CBR ยุค 4.0)
- เล็กก็ชนะใหญ่ได้
- จับจังหวะการเข้าหา
- ยกระดับตัวเองและทีม

3. การสนับสนุนให้เกิดงานวิจัยในพื้นที่

เป้าหมายในการสนับสนุนให้เกิดงานวิจัยในพื้นที่จังหวัดน่าน ได้กำหนดเป้าหมายไว้อย่างน้อย 3 โครงการ โดยเฉพาะประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ ความมั่นคงทางอาหาร โดยมีพื้นที่เป้าหมายในการทำงานร่วมกับภาคีเครือข่ายในพื้นที่ คือ พื้นที่การดำเนินงานของ กศน.น่าน และพื้นที่ของ พอช.น่าน ซึ่งในปีงบประมาณ 2560 ได้ดำเนินการพัฒนาข้อเสนอโครงการในพื้นที่จังหวัดน่าน ดังนี้

1. การจัดการสิ่งแวดล้อมที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมของกลุ่มชาติพันธุ์เผ่าถิ่น โดยชุมชนมีส่วนร่วม บ้านแพะกลาง ตำบลทุ่งช้าง อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน โดยเป็นพื้นที่การทำงานร่วมกันระหว่างชาวบ้านและ กศน.อ.ทุ่งช้าง

2. แนวทางสร้างระบบเกษตรอินทรีย์ที่เอื้อต่อการดำรงชีพให้อยู่รอด โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนตำบลศรีสะเกษ ตำบลน้ำตก อำเภอนาน้อย จังหวัดน่าน โดยเป็นพื้นที่ทำงานร่วมกันระหว่างชาวบ้านกับ พัฒนาองค์กรชุมชนน่าน (พอช.น่าน)

3. แนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่นำไปสู่การเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนที่มั่นคง โดยชุมชนมีส่วนร่วมบ้านสบยาว หมู่ที่ 7 ตำบลเมืองจัง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน โดยเป็นการดำเนินการร่วมกันระหว่าง กศน.อำเภอภูเพียง และชาวบ้านสบยาว ตำบลเมืองจัง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน)

รวมถึงการพัฒนาข้อเสนอโครงการภายใต้โครงการสังคมไทยไร้คอร์รัปชัน ร่วมกับฝ่ายชุมชนและสังคม (ฝ่าย4) 4 โครงการ ดังนี้

1. แนวทางการเสริมสร้างธรรมาภิบาลท้องถิ่นและการเฝ้าระวังติดตามการคอร์รัปชัน โดยชุมชนมีส่วนร่วม กรณีศึกษา : พื้นที่อำเภอปอเกลื้อ จังหวัดน่าน

โดยมีโครงการย่อย 3 โครงการ คือ

1. แนวทางการเสริมสร้างธรรมาภิบาลท้องถิ่นและการติดตามเฝ้าระวังการคอร์รัปชัน โดยชุมชนมีส่วนร่วม กรณีศึกษา :โครงการพัฒนาและงานก่อสร้างในพื้นที่ตำบลปอเกลื้อใต้ อำเภอปอเกลื้อ จังหวัดน่าน

2. แนวทางการเสริมสร้างธรรมาภิบาลท้องถิ่นและการเฝ้าระวังติดตามการคอร์รัปชัน โดยชุมชนมีส่วนร่วม กรณีศึกษา : โครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูฐานทรัพยากรธรรมชาติ พื้นที่ตำบลภูฟ้า อำเภอปอเกลื้อ จังหวัดน่าน

3. แนวทางการเสริมสร้างธรรมาภิบาลท้องถิ่นและการติดตามเฝ้าระวังการคอร์รัปชัน โดยชุมชนมีส่วนร่วม กรณีศึกษา :โครงการพัฒนาและงานก่อสร้างในพื้นที่ตำบลปอเกลื้อใต้ อำเภอปอเกลื้อ จังหวัดน่าน

รวมทั้งหมดที่โหนดน่าน ได้มีการพัฒนาโครงการวิจัยในปีงบประมาณ 2560 จำนวน 6 โครงการ

4. การติดตามสนับสนุนโครงการวิจัย

4.1 โครงการวิจัยปกติ ที่อยู่ในช่วงของการติดตามของ NODE น่าน ในปี 2559 ทั้งสิ้น มีจำนวน 7 โครงการ

4.2 โครงการล่าช้า อยู่ในช่วงการปิดสัญญาโครงการ จำนวน 1 โครงการ

4.3 RE การใช้ประโยชน์จากงานวิจัย จำนวน 6 เรื่อง

5. การเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของ NODE

สรุปการเข้าร่วมกิจกรรมเวทีต่าง ๆ ของ Node น่าน ซึ่งในปีงบประมาณ 2560 มีทั้งหมด 34 ครั้ง เพื่อเป็นการเชื่อมโยงเครือข่ายในการทำงานร่วมกัน รวมถึงเป็นการพัฒนาศักยภาพและเติมเต็มองค์ความรู้ของทีมงาน โดยเป็นการเข้าร่วมเวทีที่อยู่นอกเหนือการทำงานปกติของ NODE โดยแยกตามรูปแบบของกิจกรรมเวที ดังนี้

1. เวทีที่จัดโดย สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งกิจกรรมหลัก ได้แก่ เวทีRC เรียนรู้ประเทศเพื่อนบ้าน (เมืองเชียงตุง รัฐฉาน ประเทศพม่า) เวที RC ภาคเหนือ ครั้งที่ 2 ที่จังหวัดลำปาง เวทีสังคมไทยไร้คอร์รัปชัน ร่วมกับฝ่าย 4 เวทีรับโล่โครงการวิจัยเด่น เวที 25 ปี สกว. รวม 9 ครั้ง

2. เป็นการร่วมเวทีการประชุมและกิจกรรมในพื้นที่จังหวัดน่าน หน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ ในจังหวัด ที่ NODE ได้ร่วมเป็นภาคีเครือข่ายในการทำงานเมื่อนานด้วยกัน จำนวน 25 ครั้ง

6. ข้อเสนอโครงการศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน ประจำปีงบประมาณ 2560

ข้อเสนอโครงการ ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน (พอเพียง เคียงธรรม นำวิถี น่าน) ปี 2560

1. ชื่อโครงการ : ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน (พอเพียง เคียงธรรม นำวิถี น่าน) ประจำปีงบประมาณ 2561

2. หัวหน้าโครงการ นายอภิสิทธิ์ ลัมยศ

ที่อยู่ 37 หมู่ 1 ตำบลคงพญา อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน 55220

โทรศัพท์มือถือ : 081-796-7736 E-mail : apisit_41@hotmail.com

3. ความเป็นมาโครงการ

การดำเนิน “งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น” ภายใต้การดำเนินงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557 – 2560 ได้วางยุทธศาสตร์และเป้าหมายในการดำเนินงาน ซึ่งสอดคล้องกับสถานการณ์ปัญหาในพื้นที่จังหวัดน่านไว้ 4 ด้าน คือ 1) การส่งเสริมให้ชุมชนในพื้นที่จังหวัดน่าน ได้ใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือ ในการค้นหาทุนและศักยภาพที่มีอยู่ในชุมชนในการแก้ไขปัญหาของตนเอง เพื่อนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน 2) ชุมชนสามารถจัดการและพัฒนา “ทุน” ของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ นำไปสู่ชุมชนที่มีความเข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้ 3) พัฒนาต่อยอดพื้นที่งานวิจัยเดิมให้เป็นพื้นที่ต้นแบบและเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ในรายประเด็น และ 4) การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรภาคีต่างๆ ในการเชื่อมประสานการทำงานร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นด้านทรัพยากรธรรมชาติ ภัยธรรมชาติ ความมั่นคงทางอาหาร รวมถึงการเป็นศูนย์กลางในการเชื่อมประสานการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นร่วมกันของหน่วยงานในพื้นที่

นอกจากนั้น การดำเนินงานของโหนดน่าน ตั้งแต่ปี 2557 – 2558 ยังได้กำหนดตัวชี้วัดการทำงานไว้ 3 ส่วน คือ 1.เกิดคนในพื้นที่ ที่สามารถอธิบายวิเคราะห์ปัญหาของตนเองได้ นักวิจัยท้องถิ่นรู้จักหมู่บ้าน ชุมชน วิถีวัฒนธรรม อาชีพ ฐานทรัพยากรของตัวเองได้ 2.เกิดความรู้ท้องถิ่น (ภูมิปัญญาด้านต่าง ๆ) ตามวัตถุประสงค์ และ 3. เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ มีพืชทดแทน มีอาชีพที่

สัมพันธ์กับป่า เป็นต้น ผลการดำเนินงานของโหนดน้ำที่ผ่านมา สามารถบรรลุวัตถุประสงค์และยุทธศาสตร์ที่ตั้งไว้ ทั้งในมิติเชิงวิจัย และเชิงพัฒนา จากการทำงานวิจัยในพื้นที่อำเภอบ่อเกลือ นักวิจัยและคนในพื้นที่อำเภอบ่อเกลือ ได้มีการรวมตัวกันจัดตั้งเป็นสมาคมคนต้นน้ำอำเภอบ่อเกลือ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ตั้งรับปรับตัวกับสถานการณ์ที่จะเข้ามากระทบกับพื้นที่อำเภอบ่อเกลือ เพราะสมาคมได้ร่วมกันวิเคราะห์สถานการณ์ที่เกิดขึ้นตั้งแต่ปี 2551 เป็นต้นมามีสถานการณ์ในพื้นที่ที่ส่งผลกระทบต่อคนทั้งอำเภออะไรบ้าง เช่น การขุดลอกลำน้ำมาง การขุดลอกลำน้ำสาขาต่างๆ การเข้ามาของนักท่องเที่ยว การก่อเกิดริสอร์ททั้งคนในและคนนอก การบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ชุมชนของตนเอง ฯลฯ ทำให้เห็นกระบวนการก้าวเดินของนักวิจัยที่ชัดเจนขึ้น โดยสามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชนแก้ไขปัญหาตนเองผ่านงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยเกิดโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ยุทธศาสตร์ รวมจำนวน 8 โครงการ ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับฐานทรัพยากรธรรมชาติและ ความมั่นคงทางอาหาร ที่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัญหาของพื้นที่อำเภอบ่อเกลือและจังหวัดน่าน และกำลังพัฒนาในการสร้างรูปธรรมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ในพื้นที่อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน คือ พื้นที่ตำบลดงพญา โดยมีการต่อยอดผลการวิจัยในหลาย ๆ ด้าน เช่น การตั้งเครือข่ายการอนุรักษ์ฐานทรัพยากรธรรมชาติเพื่อความมั่นคงทางอาหารไปยังตำบลอื่น ๆ ประกอบด้วย ตำบลบ่อเกลือใต้ ตำบลบ่อเกลือเหนือ ตำบลภูฟ้า ในพื้นที่อำเภอบ่อเกลือ รวมถึงการกำหนดให้ความมั่นคงทางอาหารเป็นวาระของตำบลดงพญา เป็นต้น และเกิดการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยจำนวน 8 เรื่อง รวมถึงเกิดการประสานความร่วมมือกับองค์กรภาคีต่าง ๆ ในการส่งเสริมสนับสนุนการทำงาน การถอดบทเรียน การสร้างองค์ความรู้เพื่อสนับสนุนให้การแก้ไขปัญหาและสร้างความเข้มแข็งของชุมชนให้บรรลุเป้าหมายมากยิ่งขึ้น ซึ่งองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นประกอบด้วยหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะองค์ความรู้ท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการจัดการและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ความมั่นคงทางอาหาร ที่ชุมชนสามารถอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุลและยั่งยืน รวมถึงองค์ความรู้ในการสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรและวิถีชีวิตและวิถีการผลิต ซึ่งความรู้ต่าง ๆ เหล่านี้เป็นผลมาจากการที่ชุมชนได้ใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นเครื่องมือในการสืบค้นข้อมูล การเสาะแสวงหาและนำมาปรับใช้ในการทำงานของตนเอง และชุมชน ขณะเดียวกันยังมีองค์ความรู้ท้องถิ่นอีกหลาย ๆ ด้าน ที่ยังต้องศึกษาวิจัย เช่น องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ ลัวะ เมือง และม้งในพื้นที่อำเภอบ่อเกลือ วัฒนธรรมประเพณีความเชื่อในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิต วิถีการผลิต การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ตลอดจนกระบวนการทำงานร่วมกันของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ซึ่งปัจจุบันมีหลาย ๆ หน่วยงานที่เข้าไปทำงานในพื้นที่ เช่น มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณบุรี (มจท.) โครงการขยายผลโครงการหลวง โครงการพัฒนาพื้นที่สูง ฯลฯ

ซึ่งแต่ละหน่วยงานก็มีวัฒนธรรมองค์กรเป็นของตนเอง หากได้มีการศึกษาเรียนรู้ร่วมกันและเกิดการบูรณาการในการทำงาน ก็จะเป็นผลดีทั้งในส่วนของการทำงานและชาวบ้านในพื้นที่ได้รับประโยชน์สูงสุด รวมถึงเกิดความเข้าใจในการทำงานร่วมกัน ทั้งนี้เนื่องจากทุกกลุ่มองค์กรมีเป้าหมายร่วมกันคือ การสร้างเมืองน่านน่าอยู่ คู่ป่าต้นน้ำ และสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และ

สัมผัสวัฒนธรรมล้านนาตะวันออก และใช้แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติขับเคลื่อนการพัฒนาเพื่อสร้างอาชีพและรายได้ของประชาชนไปพร้อม ๆ กับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ นอกจากนั้นในปี 2558 ได้มีการจัดตั้งสมาคมคนต้นน้ำอำเภอบ่อเกลือ โดยมีพื้นฐานกระบวนการทำงานและคณะทำงาน มาจากเครือข่ายชุมชนวิจัยเพื่อท้องถิ่นอำเภอบ่อเกลือ โดยมีเป้าหมายที่สำคัญคือการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

การเปลี่ยนงานของโหนดนานในปี พ.ศ. 2559 ที่ผ่านมายังคงวางยุทธศาสตร์การดำเนินงานต่อเนื่องจากปี พ.ศ. 2558 คือ 1) การสร้างพื้นที่ต้นแบบ "อำเภอบ่อเกลือ" เนื่องจากผลการดำเนินงานในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงในหลาย ๆ ด้าน เช่น การสร้างคนในพื้นที่ ที่สามารถอธิบายวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาของตนเองได้ และสามารถต่อยอดและยกระดับการทำงานไปสู่การแก้ไขปัญหาโดยเฉพาะประเด็นความมั่นคงทางอาหารและการจัดการฐานทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ และเกิดความรู้ท้องถิ่น (ภูมิปัญญาท้องถิ่น) ในการแก้ไขปัญหาของชุมชน รวมถึงได้รับการสนับสนุนจากองค์กรภาคีต่าง ๆ ในการหนุนเสริมการทำงานในพื้นที่ตำบลดงพญา และในปี พ.ศ. 2558 ได้มีการขยายพื้นที่งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไป 3 ตำบล คือ ตำบลภูฟ้าและตำบลบ่อเกลือเหนือ จำนวน 5 โครงการ ซึ่งโจทย์วิจัยจะเป็นในเรื่องของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและความมั่นคงทางอาหาร

ในปี พ.ศ.2559 ได้วางเป้าหมายและยุทธศาสตร์เชิงพื้นที่ไว้ 1 โครงการ คือ การสร้างพื้นที่รูปธรรมตำบลดงพญา ทั้งในเรื่องการพัฒนาต่อยอดจากโครงการวิจัยเดิมในพื้นที่ รวมถึงการเปิดโอกาสในการสร้างพลังของท้องถิ่นให้ลุกขึ้นมาจัดการตนเอง ทั้งในเรื่องทรัพยากร สังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจฐานราก ทั้งในเรื่องอาหาร ข้าวและระบบตลาดระดับชุมชน รวมถึงการเชื่อมการทำงานวิจัยไปสู่นโยบายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคีเครือข่ายที่จะหาแนวทางการหนุนเสริมกระบวนการทำงานร่วมกัน เพื่อให้เกิดพื้นที่รูปธรรมในตำบลดงพญา และนำไปสู่การพึ่งพาตนเองของคนในชุมชนอย่างยั่งยืน 2) สร้างพื้นที่ต้นแบบ "อำเภอสันติสุข" ซึ่งถือได้ว่าเป็นอำเภอที่มีการปลูกข้าวโพดมากเป็นอันดับต้นๆของจังหวัดน่าน โดยใช้พื้นที่ฐานงานวิจัยเดิมที่บ้านโป่งคำ ซึ่งได้มีการต่อยอดและพัฒนามาจากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ปัจจุบันคนในชุมชนหลายครอบครัวได้หันหลังให้กับการปลูกข้าวโพด และหันมาปลูกพืชผสมผสาน โดยอาศัยฐานความรู้จากกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และจัดตั้งเป็นเครือข่ายเกษตรผสมผสานบ้านโป่งคำ จนสามารถสร้างเป็นแหล่งเรียนรู้ของคนในพื้นที่และนอกพื้นที่ ซึ่งการต่อยอดเพื่อให้เห็นเป็นรูปธรรมในกระบวนการทำงานวิจัย และจะเป็นแรงเสริมอีกหนึ่งแรงหนึ่ง ที่จะทำให้คนได้ตระหนักและเห็นคุณค่าของฐานทรัพยากร รวมถึงการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากให้เข้มแข็งมากยิ่งขึ้น และ 3) ขยายแนวคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปยังอำเภอทุ่งช้าง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ ซึ่งเป็นอำเภอติดชายแดนไทย - ลาว และเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ที่มีความสำคัญ ทั้งในด้านการค้าชายแดน ที่มีแนวโน้มสูงขึ้นตามลำดับ โดยเป็นผลมาจากการก่อสร้างโรงไฟฟ้าในเมืองหงสา ซึ่งเป็นอำเภอหนึ่งของแขวงไชยะบุรีในประเทศลาว ตั้งแต่ปี 2554 โดยมีมูลค่าประมาณ 1,500 ล้านบาท รวมถึง

การเป็นประตูเมืองเงิน เมืองหงสา และเมืองมรดกโลกที่หลวงพระบาง ซึ่งมีวิถีชีวิตวัฒนธรรมที่เหมือนกับคนจังหวัดน่าน นอกจากนั้นด้านทรัพยากรธรรมชาติ ถือว่าทั้ง 2 อำเภอ เป็นพื้นที่แหล่งต้นน้ำที่สำคัญ ซึ่งปัจจุบันพบว่าจำนวนพื้นที่ป่าไม้เริ่มลดลงอย่างมากและมีการปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะข้าวโพดและยางพารา 4) การขับเคลื่อนเคลื่อนงานภาคีเครือข่าย ที่มาจากฐานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เช่น โครงการปิดทองหลังพระ โครงการขยายผลโครงการหลวง มูลนิธิสยามกัมมาจล มูลนิธิชีวิตวิถี มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย) เพื่อให้เกิดการทำงานร่วมกันทั้งในระดับพื้นที่และแนวขับเคลื่อนเชิงยุทธศาสตร์และนโยบาย

โดยยุทธศาสตร์ในการสร้างชุมชนในการจัดการทรัพยากรที่ทำให้เห็นวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำน่านนั้น สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของ สกว.ระดับประเทศ ได้แก่ สร้างการเจริญเติบโตสีเขียว Green Road และสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดน่าน (พ.ศ. 2557-2560) โดยกำหนดไว้ 4 ยุทธศาสตร์ คือ 1) บริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม โดยให้เมืองน่านเป็นเมืองอุทยานแห่งชาติ เมืองแห่งชุมชนคนต้นน้ำที่คงความสมบูรณ์อย่างยั่งยืน ตลอดจนพัฒนาทรัพยากรการผลิตทางเกษตร อุตสาหกรรมเกษตร โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน 2) พัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพเศรษฐกิจการค้า การลงทุนและการท่องเที่ยว เพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน สร้างความเจริญทางด้านเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ของประชาชนอย่างสมดุล 3) พัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และ 4) เสริมสร้างความสัมพันธ์ชายแดน ตลอดจนวางระบบบริหารจัดการเพื่อเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน

ซึ่งแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดน่านสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์และเป้าหมายการดำเนินงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน ซึ่งได้กำหนดยุทธศาสตร์และเป้าหมายการดำเนินงาน ภายใต้การขับเคลื่อนงานประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการความมั่นคงทางอาหาร และการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2555 - 2560 ซึ่งสอดคล้องกับสถานการณ์ปัญหาในพื้นที่ของจังหวัดน่าน และถือเป็นยุทธศาสตร์ร่วมของภาคีเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ภาคเหนือและภาคีเครือข่ายอื่นๆ ทั้งในระดับพื้นที่และระดับภาค ผลการดำเนินงานที่ผ่านมา ได้ดำเนินการภายใต้ยุทธศาสตร์และเป้าหมาย คือ สนับสนุนให้ชุมชนได้ใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการจัดการและค้นหาศักยภาพในการแก้ไขปัญหาของตนเอง อันจะก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน และนำไปสู่ชุมชนต้นต้นน้ำน่านที่มีความสุข มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม คงไว้ซึ่งทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ รองรับนักท่องเที่ยว รวมทั้งเป็นประตูเชื่อมโยงสู่ประชาคมอาเซียน นอกจากนั้นยังรวมถึงการเป็นศูนย์กลางในการเชื่อมประสานเครือข่ายการทำงานวิจัยและพัฒนา ร่วมกับหน่วยงานอื่นๆ ในพื้นที่

การขับเคลื่อนงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน ในปี 2560 ซึ่งถือเป็นปีสุดท้ายของการดำเนินงานตามแผนยุทธศาสตร์ที่ได้วางไว้ 4 ปี ตั้งแต่ปี 2557 – 2560 นั่นคือ การสร้างพื้นที่ต้นแบบ “อำเภอปลอดภัย” โดยเฉพาะตำบลดงพญา ที่ได้มีการสร้างเป็นพื้นที่รูปธรรมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูฐานทรัพยากรธรรมชาติเพื่อความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งจะนำไปสู่การจัดทำข้อบัญญัติชุมชนว่าด้วยการจัดการทรัพยากร และขยายแนวคิดไปยังพื้นที่อีก 3 ตำบลในอำเภอปลอดภัย คือ ตำบลบ่อเกลือใต้ ตำบลบ่อเกลือเหนือ และตำบลภูฟ้า ซึ่งมีฐานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นรองรับอยู่ และสุดท้ายในภาพรวมของอำเภอปลอดภัย คือ การจัดตั้งสมาคมคนต้นน้ำ ที่จะเป็นการรวมพลังของเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่อำเภอปลอดภัยและผู้นำชุมชน ตลอดจนชาวบ้าน ที่จะร่วมกันปกป้อง อนุรักษ์ฟื้นฟูฐานทรัพยากรธรรมชาติและความมั่นคงทางอาหาร ที่จะมีผลกระทบมาจากภายนอกในรูปแบบต่างๆ ทั้งในส่วนของนโยบายของรัฐ โดยเฉพาะการประกาศพื้นที่อุทยานทับซ้อนพื้นที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทำกินของชุมชน ซึ่งพวกเขาได้อาศัยอยู่ในพื้นที่มาอย่างยาวนานก่อนที่จะมีการประกาศเป็นพื้นที่อุทยานแห่งชาติ พ.ร.บ. ต่างๆ ครอบเข้ามาตรงบ้านเขา เพราะพวกเขาเหล่านั้นอยู่ตรงนั้นมาก่อน ไม่ใช่บุกรุกป่าเหมือนที่ถูกกล่าวหา รวมถึงสิทธิในที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย เพราะชาวบ้านอยู่แบบปกติมาก่อนและไม่ใช้อยู่แบบผิดกฎหมายเหมือนเช่นในปัจจุบัน พี่น้องชาวบ่อเกลือต้องได้รับการสนับสนุนให้มีความหวัง ความสามารถที่จะแก้ปัญหาป่าของเขาได้และรวมถึงการร่วมสร้างเศรษฐกิจฐานรากที่มีความเชื่อมโยงกับวิถีวัฒนธรรมและฐานทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งถือเป็นโจทย์ใหญ่ที่มีความสำคัญของคนอยู่กับป่า กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่ได้มีการขับเคลื่อนในพื้นที่ที่ผ่านมา ได้พิสูจน์ให้เห็นว่าชาวบ้านมีศักยภาพ มีองค์ความรู้ภูมิปัญญาที่สามารถอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างสมดุลและยั่งยืนมาตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน และสำคัญที่สุด คือ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้เปิดพื้นที่การเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติร่วมกันของคนเล็กคนน้อยในชุมชน เพื่อที่จะแก้ไขปัญหาของเขาเองได้ ซึ่งในปีงบประมาณ 2560 การถอดบทเรียนการทำงานผ่านกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ของเครือข่ายชาวบ้านทำวิจัยในพื้นที่อำเภอเกลือ จึงเป็นอีกพันธกิจหนึ่งของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ว่าการสร้างพื้นที่ต้นแบบของคนอยู่ร่วมกับป่าอย่างยั่งยืนและมีความสุขเป็นอย่างไร ทำอย่างไรที่จะเพิ่มเสียงเพิ่มพื้นที่ให้คนเล็กคนน้อยได้บอกเล่าเรื่องราวของตนเองสู่สังคมภายนอก และรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงรวมถึงมีรายได้และปากท้องอิ่มและจะสามารถสร้างเป็นต้นแบบให้กับชุมชนอื่นในเมืองน่านได้อย่างไรและสามารถดึงคน หน่วยงานมาร่วมเรียนรู้และมาร่วมรับฟัง รวมถึงเติมเต็มความรู้ทางวิชาการให้กับคนในชุมชน เพื่อให้คนตื่นรู้และสำนึกรักถิ่นฐานบ้านเกิด ซึ่งการถอดบทเรียนการทำงานที่ผ่านมา พบว่าชุมชนสามารถอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างยั่งยืน และไม่จำเป็นต้องพึ่งพาการปลูกข้าวโพด แต่ยังมีช่องทางการสร้างรายได้อีกหลายๆ ช่องทาง เช่น การทำเลี้ยงสัตว์ วัว ควาย ซึ่งชาวบ้านนิยมปล่อยเลี้ยงไว้ในป่า ซึ่งก็ก่อให้เกิดความยั่งยืนของผืนป่าได้ และสามารถสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านอย่างเป็นกอบเป็นกำ หากเพียงแต่บางครั้งชาวบ้านเองก็รู้สึกสูญเสียความเป็นชุมชนและวิถีการผลิตที่เปลี่ยนแปลงไป จากนโยบายทวงคืนผืนป่า รวมถึงสิทธิในการเข้าถึงพื้นที่ทำกิน และสิทธิในการเข้าถึงฐานทรัพยากรธรรมชาติ หากแต่ในภาพรวมแล้วชุมชนยังคงพึ่งพาฐานทรัพยากรธรรมชาติจากอดีตจนถึงปัจจุบัน รางวัลโครงการวิจัยเด่น ปี 2558 และปี 2559 ที่โครงการวิจัยพื้นที่ตำบลดงพญา ด้านการจัดการทรัพยากรเพื่อความมั่นคงทางอาหารและ

โครงการวิจัยการจัดการน้ำ บ้านผาสุข ตำบลภูฟ้า อำเภอปอเกือได้รับ คงเป็นอีกเรื่องพิสูจน์อีกด้านหนึ่ง ที่บ่งบอกถึงความพยายามของชุมชน ที่จะอยู่ร่วมกับธรรมชาติและฟื้นฟูฐานทรัพยากรธรรมชาติ และมีการบริหารจัดการทรัพยากร จัดการน้ำ อย่างเป็นธรรม มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ภายใต้ชุดความรู้ท้องถิ่นและผนวกองค์ความรู้สมัยใหม่ ที่หน่วยงานต่างๆ ได้เข้าไปร่วมเรียนรู้กับคนในชุมชน จนเกิดการยอมรับซึ่งกันและกัน 2. การขยายแนวคิดกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น สู่พื้นที่อำเภออื่น ๆ ในจังหวัดน่าน ให้ได้ใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาของชุมชนแบบมีส่วนร่วม โดยผ่านการลงมือทดลองปฏิบัติร่วมกัน ทั้งในพื้นที่ชายขอบ ชายแดนและชุมชนเมือง ทั้งที่เป็นโครงการวิจัยเดิมและนำมาต่อยอดและเปิดพื้นที่โครงการวิจัยใหม่ 3. เชื่อมโยงการทำงานร่วมกับองค์กรภาคีเครือข่ายในพื้นที่จังหวัดน่าน ซึ่งถือว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อกระบวนการทำงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมาย เพราะการแก้ปัญหาชุมชนไม่สามารถจะแก้ไขปัญหาเพียงลำพังได้ จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือในทุกๆ ด้านและจากทุกฝ่ายที่จะเข้ามาหนุนเสริมกระบวนการทำงาน โดยมีเป้าหมายที่สำคัญคือการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการน้ำ ความมั่นคงทางอาหารและเศรษฐกิจฐานราก ปัญหาปากท้องของคนในชุมชน รวมถึงการขับเคลื่อนการทำงานทั้งในระดับผู้ใหญ่และกลุ่มเยาวชน รวมถึงการขับเคลื่อนงานที่มีความแหลมคม มีการออกแบบกลยุทธ์การทำงานร่วมกัน

นอกจากนั้น ตั้งแต่ปี 2557 เป็นต้นมา ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้มีการดำเนินงานร่วมกับมูลนิธิสยามกัมมาจล ในการร่วมกันขับเคลื่อนงานเยาวชน ภายใต้โครงการเสริมสร้างศักยภาพเครือข่ายเยาวชนจังหวัดน่าน (Active Citizen) ซึ่งมีประเด็นการจัดการทรัพยากรที่จะช่วยให้คนอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างยั่งยืน และเพื่อสร้างเยาวชนคนรุ่นใหม่ที่มีคุณลักษณะความเป็นพลเมือง ซึ่งผลลัพธ์การทำงานด้านเยาวชน ที่ได้ใช้กระบวนการทำกิจกรรมโครงการ โดยใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น มาเป็นเครื่องมือในการสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งเด็กเยาวชน พ่อแม่ ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ และชาวบ้าน ได้สร้างการเปลี่ยนแปลงในหลายๆ ด้าน ทั้งทางด้านสำนึกรักถิ่นฐานบ้านเกิด การรู้จักรากเหง้าของตนเอง เกิดทักษะความรู้ในด้านต่างๆ เช่น การทำงานเป็นทีม การมีส่วนร่วมในการทำงาน รวมถึงการเป็นพลังที่สำคัญทั้งในระดับชุมชนและเมืองน่านในอนาคต โดยมีเป้าหมายร่วมกันคือการจัดการทรัพยากรธรรมชาติบนฐานความรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติร่วมกันของคนในชุมชนและกลุ่มเยาวชน เพราะเป้าหมายที่สำคัญคือความยั่งยืนอยู่ที่กลุ่มเยาวชนเมืองน่าน นอกจากนั้นยังเชื่อมโยงการทำงานไปยัง กศน.จังหวัดน่าน ซึ่งถือเป็นหน่วยงานทางการศึกษา ที่เข้าถึงกลุ่มคนเล็กคนน้อยในพื้นที่ หากบุคลากรทางการศึกษาเหล่านี้ ได้ติดต่อหรือเรียนรู้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ก็จะสามารถที่จะเข้าใจ เข้าถึง และนำไปสู่การพัฒนาหรือการจัดการศึกษาภายใต้บริบทของแต่ละพื้นที่ได้ โดยเป็นทั้งนักจัดการศึกษาและนักวิจัย ซึ่งก็จะช่วยให้เกิดกระบวนการทำงานร่วมกับชาวบ้านได้อย่างแท้จริง

ปี 2560 ยังได้มีการเชื่อมประสานการทำงานร่วมกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายชุมชนและสังคม (ฝ่าย 4) ภายใต้โครงการ Corruption free Thailand “แนวทางการเสริมสร้างธรรมาภิบาลท้องถิ่นและกลไกการเฝ้าระวังการทุจริตคอร์รัปชัน กรณีศึกษา อำเภอปอเกือ จังหวัดน่าน”

โดยมีโดยมีฐานคิดร่วมกันว่า ปัญหาคอร์รัปชันเป็นปัญหาที่รุนแรงและเรื้อรัง ซึ่งที่ผ่านมาการแก้ไขปัญหาดังกล่าว เป็นการแก้ไขจากบนลงล่าง แก้ไขด้วยการออกระเบียบและใช้มาตรการต่างๆ แต่ยังไม่ได้มีการแก้ไขปัญหาในระดับรากฐานอย่างจริงจัง ซึ่งเป็นรากฐานในแง่ทัศนคติ ค่านิยมที่ยังรากในสังคมเกี่ยวกับคอร์รัปชัน รากฐานในแง่การแก้ไขปัญหายังมีส่วนร่วมของประชาชนในภาคส่วนต่างๆ จากล่างขึ้นบน ด้วยการหาชุดความรู้ท้องถิ่น และมาออกแบบการแก้ไขปัญหาย่างเข้าใจ (เกาฏุกที่คั่น) ซึ่งโครงการวิจัยนี้ ให้ความสำคัญในการหาชุดความรู้ท้องถิ่น และเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันด้วย “กลไกเฝ้าระวัง การป้องกัน” โดยใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่เน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม วิทยุวิจัยเป็นของชุมชน และมีการทดลองปฏิบัติการร่วมกันของคนในชุมชน ทั้งนี้เพื่อให้คนเล็กคนน้อยในระดับพื้นที่ เกิดการเรียนรู้และปรับเปลี่ยนทัศนคติ และค้นหาและสร้างต้นแบบนวัตกรรมทางสังคมในระดับต่างๆ ทั้งระดับกลุ่ม องค์กรและพื้นที่ เพื่อแก้ปัญหาคอร์รัปชันอย่างมีส่วนร่วมและสมัครใจ รวมถึงให้ข้อเสนอแนะต่อการปรับปรุงระบบกลไกบริหารงานของหน่วยเป้าหมาย เพื่อลดช่องทางคอร์รัปชัน โดยการประยุกต์ใช้เครื่องมือทางสังคม เศรษฐศาสตร์ และกฎหมาย ตลอดจนให้ข้อเสนอแนะเพื่อเสริมสร้างประสิทธิผลของหน่วยงานกำกับดูแลและป้องกันปราบปรามคอร์รัปชัน รวมถึงสร้างพื้นที่การเรียนรู้ร่วมกันในการตระหนักรู้ด้วยข้อมูล และใช้ข้อมูล ข้อค้นพบจากกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพื่อสนับสนุนการขับเคลื่อนทางนโยบายและสังคมอีกทางหนึ่งด้วย

ซึ่งการทำงานที่ผ่านมาได้พิสูจน์ให้เห็นว่ากระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ถือเป็นเครื่องมือที่สำคัญ ที่จะช่วยสร้างพลังให้เกิดขึ้นกับเมืองน่าน โดยอาศัยการทำงานร่วมกันของภาคีเครือข่าย โดยมีเป้าหมายร่วมกันคือ ความยั่งยืนของเมืองน่าน ทั้งในด้านฐานทรัพยากร ฐานคน ฐานองค์ความรู้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมที่ดั้งเดิม ตลอดจนการสร้างแนวป้องกันภัยต่างๆ ที่จะเข้ามามีผลกระทบต่อเมืองน่าน ทั้งในปัจจุบันและอนาคต

จังหวัดน่านเป็นพื้นที่ต้นน้ำที่สำคัญของประเทศ สภาพภูมิประเทศของจังหวัดน่านส่วนใหญ่เป็นภูเขาร้อยละ 87.2 ของพื้นที่ทั้งหมด และมีที่ราบร้อยละ 12.8 ของพื้นที่จากข้อมูลของกรมป่าไม้ พบว่า ในปี พ.ศ.2519 จังหวัดน่านมีพื้นที่ป่าสมบูรณ์ที่อยู่ทั้งในและนอกเขตป่าสงวนแห่งชาติทั้งหมด 5,280.625 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 73.94 ของพื้นที่ทั้งหมด และในปี 2548 ได้มีการนำเทคโนโลยีระบบสารสนเทศ (GIS) มาใช้ในการสำรวจพื้นที่ป่าไม้ในจังหวัดน่าน พบว่า ในปี พ.ศ.2548 จังหวัดน่านมีพื้นที่ป่าไม้ 8,393 ตารางกิโลเมตร หรือ 5,245,625 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 69 ของพื้นที่ทั้งหมด และสถานการณ์ด้านทรัพยากรป่าไม้ของจังหวัดน่านล่าสุดในปี 2556 พบว่า จังหวัดน่านมีพื้นที่ป่าไม้ 7,036,280 ตร.กม. คิดเป็นร้อยละ 57.32 ของพื้นที่ทั้งหมด ปัจจุบัน (พ.ศ.2560) พื้นที่ป่าเมืองน่านหายไปประมาณ 28 % ของพื้นที่ป่าทั้งหมด

จะเห็นได้ว่าสถานการณ์ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่จังหวัดน่าน โดยเฉพาะทรัพยากรป่าไม้มีแนวโน้มลดลง ซึ่งปัจจัยทางภูมิศาสตร์ที่มีข้อจำกัดของพื้นที่ รวมถึงการะ

ประกาศพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ อุทยานแห่งชาติ ที่ไปครอบพื้นที่ทำกินของชุมชนบนพื้นที่สูง ซึ่งเขาอยู่ในพื้นที่มาก่อนการประกาศเขตอุทยานและป่าสงวน ประกอบกับการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรที่สัมพันธ์กับการใช้ทรัพยากรที่มากขึ้น ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จะเห็นได้ว่าเป้าหมายสำคัญของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 ที่สัมพันธ์กับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี มุ่งเน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และมีการประกาศเขตป่าเพิ่มมากขึ้น โดยเพิ่มพื้นที่ป่าร้อยละ 40 ของประเทศ รวมทั้งการถังโถมเข้ามาของระบบทุนนิยม วัตถุนิยม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปลูกพืชเชิงเดี่ยว การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ และการทำการเกษตรโดยใช้สารเคมีจำนวนมาก ดังข้อมูลจากสำนักประชาสัมพันธ์จังหวัดน่าน(เมื่อวันที่ 13 กรกฎาคม 2559) คือ จังหวัดน่านมีการใช้สารเคมีด้านการเกษตรมีปริมาณสูงถึงปีละ 2,400,000 กิโลกรัมต่อปี และจากสุ่มตรวจปลาในแม่น้ำ พบสารเคมีไกลโฟเซต ซึ่งเป็นยาฆ่าหญ้าชนิดดูดซึม มีปริมาณสูงกว่า 10,000 ไมโครกรัมต่อกิโลกรัม และมีปริมาณความเข้มข้นที่เกินค่ามาตรฐาน อีกทั้งยังมีการบุกรุกพื้นที่ป่าเพิ่มมากขึ้น จากภาพถ่ายดาวเทียมพบว่า ช่วงปี 2547-2551 พื้นที่ป่าลดลง 50,000 ไร่ต่อปี ช่วงปี 2552 - 2555 ลดลง 90,000 ไร่ต่อปี ส่วน 3 ปีหลังมานี้ ลดลง 4,000-6,000 ไร่ต่อปี ตัวเลขที่ลดลงชี้ว่า ป่าถูกบุกรุกไปมาก จนเหลือป่าให้บุกรุกน้อยลง แต่การบุกรุกป่านานยังเกิดขึ้นทุกวัน เช่นการบุกรุกใหม่อีกกว่า 5,000 ไร่ ในพื้นที่ป่าต้นน้ำ อำเภอเวียงสา (ข้อมูลจาก:สำนักข่าวไทย) การบุกรุกพื้นที่ป่าต้นน้ำของจังหวัดน่านเพิ่มมากขึ้น รวมถึงมีผลต่อการดำรงอยู่ของคนลุ่มน้ำน่านและลุ่มน้ำเจ้าพระยา ทั้งในด้านการดำเนินชีวิตและภาคการผลิต

จากข้อมูลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการบุกรุกพื้นที่ป่าอย่างรวดเร็ว ในแต่ละปีมีการบุกรุกขยายพื้นที่ทำกินเพิ่มขึ้นทุกปี เพื่อทำการเกษตรและเตรียมพื้นที่ ทำให้มีการเผาส่งผลให้เกิดปัญหาหมอกควันและไฟ และปัญหาอุทกภัยดินโคลนถล่ม รวมถึงดินเสื่อมโทรมจากการใช้สารเคมีเพิ่มขึ้นทุกปี มีการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ส่งผลให้มีการชะล้างพังทลายของหน้าดินและการทำให้ดินเสื่อมสภาพ นอกจากนั้นยังพบสารเคมีปนเปื้อนในแหล่งน้ำและสัตว์น้ำ เพิ่มมากขึ้น รวมถึงส่งผลกระทบต่อความมั่นคงด้านอาหาร ซึ่งปัจจุบันความมั่นคงทางอาหาร กลายเป็นประเด็นท้าทายและมีแนวโน้มวิกฤตหนักขึ้นอย่างต่อเนื่องต่อชุมชนและประเทศ ในพื้นที่จังหวัดน่านได้มีการขับเคลื่อนในองค์กรของสมัชชาสุขภาพจังหวัดน่าน ตั้งแต่ปี 2556 จนถึงปัจจุบัน ได้มีการพูดคุยและมีการจัดทำเป็นข้อเสนอเชิงนโยบายทั้งหมดมี 13 ข้อ หนึ่งในนั้นมีประเด็นว่าด้วยความมั่นคงทางด้านอาหารเป็นหัวข้อใหญ่ เนื่องจากสถานการณ์ข้างต้นที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น เพราะความมั่นคงทางอาหารเกี่ยวเนื่องกับปัญหาหลายปัจจัย รวมถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาแผนความมั่นคงทางอาหาร ตลอดจนแนวทางสร้างพื้นที่อาหารและอริปไตยทางอาหารของชุมชนเข้าไปด้วย เพื่อให้การสร้างความมั่นคงทางอาหารเป็นวาระของประชาชน การทำงานร่วมกันในการแก้ไขปัญหา และสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว จำเป็นที่จะต้องมีการวางแผนการดำเนินงานร่วมกันของทุกภาคส่วนและมีเป้าหมายร่วมกันของคนจังหวัดน่าน ทั้งในด้านการพัฒนาและการศึกษาวิจัย

นอกจากนั้น ประเด็นการจัดการน้ำ ก็ถือเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ ที่มีผลกระทบโดยตรงต่อพื้นที่จังหวัดน่านและพื้นที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยา ด้วยเหตุที่จังหวัดน่าน เป็นพื้นที่ต้นกำเนิดแม่น้ำน่าน ที่มีปริมาณน้ำไหลลงสู่แม่น้ำเจ้าพระยา ประมาณ 40 % หากแต่ปัจจุบันเริ่มประสบกับปัญหาในหลายด้าน โดยเฉพาะการบริหารจัดการน้ำที่เป็นธรรมชาติ ซึ่งในภาวะปัจจุบันเราต้องบริหารจัดการและใช้ทรัพยากรน้ำ โดยมีวิธีคิดและดำเนินงานหลายด้านอย่างเป็นระบบเป็นองค์รวม มองเห็นเหตุการณ์ต่างๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นแล้วค้นหาแนวทางแก้ไขอย่างเป็นระบบครบวงจร ต้องมองว่าทุกสิ่งเป็นพลวัตที่ทุกมิติมีความเชื่อมโยงกัน โดยเฉพาะน้ำ ดิน และทรัพยากรมนุษย์ซึ่งเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญ ให้บังเกิดประโยชน์กับผู้คนแบบ “มุ่งถึงประโยชน์คนส่วนใหญ่” ในลุ่มน้ำเป็นหลัก นี่คือการจัดการน้ำแบบบูรณาการ เน้นให้ทุกส่วนของสังคมรู้ถึงคุณค่าของน้ำ ใช้น้ำอย่างพอประมาณมีเหตุผล เพื่อให้ทรัพยากรน้ำมีใช้อย่างทั่วถึง เกิดประสิทธิภาพอย่างเต็มที่ มีความสมดุลทั้งปริมาณและคุณภาพ ซึ่งในการพัฒนาและการใช้ประโยชน์จะต้องให้เป็นไปในลักษณะควบคู่ไปกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูให้มีความยั่งยืน ไม่เป็นไปอย่างสิ้นเปลืองหรือทำลายแบบที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

ดังนั้น เรื่องของ น้ำ คงเป็นวาระแห่งชาติที่ทุกภาคส่วน ควรต้องพิจารณาปรับปรุงระบบและยุทธศาสตร์การจัดการ น้ำ ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ ด้วยแนวคิดของนโยบายและแผนหลักที่ตั้งอยู่บนฐานแห่งความเป็นจริง โดยอาศัยข้อมูล ความรอบรู้และสติปัญญา ของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายที่เข้าใจในรากเหง้าแห่งปัญหา แล้วมีการบริหารเชิงยุทธศาสตร์ด้วยแนวคิดและเทคโนโลยีที่มีประสิทธิภาพ เร่งรัดดำเนินงานตามนโยบายและแผนให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการให้ทั่วทุกลุ่มน้ำ โดยอาศัยกระบวนการทำงานทั้งจากล่างขึ้นบน และบนลงล่าง ดังนั้น การมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายและประชาชนในการจัดการน้ำจึงต้องพัฒนากลไกและกระบวนการบริหารจัดการเชิงบูรณาการขึ้นมา (ปัจจุบันไม่มีกลไกด้านนี้ที่ชัดเจน) โดยเสริมสร้างเครือข่ายการประสานงานและการทำงานร่วมกัน ของฝ่ายราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชน และประชาชนในท้องถิ่น ในการพัฒนา การใช้ และฟื้นฟูทรัพยากรน้ำ โดยให้ความสำคัญกับการให้ความรู้แก่แกนนำชุมชน เพื่อเพิ่มศักยภาพกระบวนการเรียนรู้และริเริ่มในชุมชน พัฒนาระบบรวบรวมและจัดทำข้อมูลระดับท้องถิ่นให้สอดคล้องกัน สร้างกระบวนการเรียนรู้การมีส่วนร่วมคิดร่วมทำ ฯลฯ เหล่านี้จะช่วยเพิ่มศักยภาพทางสังคม สามารถร่วมกันนำพาให้การจัดการทรัพยากรน้ำทุกด้านเป็นไปอย่างมีคุณภาพ และมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ประเด็นสถานการณ์ในพื้นที่จังหวัดน่าน ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การลดลงของพื้นที่ป่า การสูญเสียพื้นที่ป่า การเปลี่ยนแปลงของฐานทรัพยากรธรรมชาติ ความมั่นคงทางอาหารของชุมชน รวมถึงการบริหารจัดการน้ำที่ยังไม่มีประสิทธิภาพ ปัญหาน้ำท่วม น้ำแล้ง ภัยพิบัติต่าง ๆ ถือเป็นประเด็นร่วมของคนเมืองน่าน คนภาคเหนือ และปัญหาระดับประเทศ จึงจำเป็นที่จะต้องมีการดำเนินการทำงานร่วมกันขององค์กรภาคีต่างๆ ทั้งในจังหวัดน่านและภาคภายนอก ดังนั้น การขับเคลื่อนงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน จึงให้ความสำคัญในประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ ความมั่นคงทางอาหาร เป็นประเด็น

หลัก โดยมีประเด็นเชิงพื้นที่ คือ พื้นที่อำเภอบ่อเกลือและพื้นที่อำเภออื่นๆ เป็นพื้นที่เป้าหมายในการขับเคลื่อนการทำงานด้วยกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาภาคเหนือ ตามยุทธศาสตร์ที่ 9 ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ การฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้คืนความสมบูรณ์ สร้างความสมดุลแก่ระบบนิเวศ เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ด้วยยุทธศาสตร์การฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าไม้ในพื้นที่ป่าต้นน้ำ ด้วยการส่งเสริมการปลูกป่าฟื้นฟูป่าต้นน้ำที่เสื่อมโทรม เพื่อให้เป็นแหล่งดูดซับน้ำฝนและเพิ่มปริมาณน้ำต้นทุนในแต่ละลุ่มน้ำ รวมถึงการป้องกันและแก้ไขปัญหาการบุกรุกทำลายป่า ซึ่งยุทธศาสตร์ดังกล่าว ได้ให้ความสำคัญกับจังหวัดน่านเป็นอันดับแรก นอกจากนั้นยังรวมถึงยุทธศาสตร์การบริหารจัดการน้ำอย่างเป็นระบบในลุ่มน้ำหลักของภาคเหนือ และแนวทางการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาหมอกควัน ด้วยการสนับสนุนแผนบูรณาการน้ำ แก้ไขปัญหาน้ำท่วมน้ำแล้ง สนับสนุนแผนบูรณาการมลพิษ ภายใต้กิจกรรมต่างๆ เช่น การอนุรักษ์ ฟื้นฟูป้องกันทรัพยากรธรรมชาติ ด้วยการส่งเสริมการพัฒนาตามแนวคิด Forest based Economy โดยคำนึงการบริหารจัดการฐานทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน รวมถึง การอนุรักษ์ดินและน้ำในพื้นที่เสี่ยงตอดินถล่มและเสี่ยงต่อการสูญเสียหน้าดินในพื้นที่สูง และการกำกับ ควบคุมการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ เพื่อลดแรงจูงใจการบุกรุกพื้นที่ป่า โดยมีผลลัพธ์ที่สำคัญ คือ การมีป่าต้นน้ำเพิ่มขึ้น การกักเก็บน้ำ/แหล่งน้ำใหม่เพิ่มขึ้น และคุณภาพสิ่งแวดล้อมดีขึ้น ทั้งในส่วนของจำนวนพื้นที่ป่าไม้ สัดส่วนพื้นที่ชลประทาน พื้นที่รับประโยชน์ และคุณภาพอากาศอยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน จำนวนพื้นที่วิกฤตปัญหาหมอกควันลดลง

หากมองเชื่อมโยงทั้งในด้านสถานการณ์จังหวัด ต้นทุนความรู้ ต้นทุนพื้นที่การดำเนินงานวิจัยในพื้นที่จังหวัดน่าน ดังที่กล่าวมาข้างต้น สิ่งที่ยังเป็นช่องว่างของปัญหาที่ยังไม่ถูกแก้ไข หรือช่องว่างของความรู้ที่ขาดหายไป เพื่อที่จะนำมาแก้ไขปัญหาในพื้นที่น่าน นั่นก็คือ การดำเนินงานในห้วงระยะเวลาที่ผ่านมา ยังคงเป็นการดำเนินการจากบนลงล่าง เป็นการดำเนินงานภายใต้นโยบายต่างๆ ของภาครัฐ ขาดกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในพื้นที่อย่างแท้จริง การสร้างการยอมรับในองค์ความรู้ท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นในการจัดการด้านป่าไม้ การจัดการน้ำ ชุดความรู้ด้านการสร้างความมั่นคงทางอาหาร บนความหลากหลายของนิเวศน์วัฒนธรรมและตามาสภาพภูมิสังคมของแต่ละพื้นที่ ดังนั้น การหนุนเสริมการใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากงานวิจัยท้องถิ่น เป็นศาสตร์เชิงปฏิบัติ แม้จะมุ่งหาแนวคิด ความรู้ใหม่ แต่ก็ต้องเป็นความรู้ที่กินได้ คือ สัมพันธ์กับบริบทของชุมชนนั้นๆ ซึ่งมาจากการอ่านความหมายชีวิตของตนเอง ชุมชนและสังคมที่ดำเนินไปตามวิถีที่เป็นจริงหรือจากการทดลองปฏิบัติการบางอย่างที่ชุมชนออกแบบขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่การยุทธศาสตร์สร้างความเข้มแข็งของชุมชนในแง่ใดแง่หนึ่ง เช่น การฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ จะนำไปสู่การยกระดับความรู้และการเรียนรู้ให้กับชุมชน ที่นำไปสู่อิสรภาพการกำหนดอนาคตของตนเองในเรื่องทรัพยากรของคนในพื้นที่จังหวัดน่าน ที่มีความหลากหลายทางนิเวศวัฒนธรรมและกลุ่มชาติพันธุ์

ดังนั้น การขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในปี 2561 ภายใต้การดำเนินงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ยังคงดำเนินงานตามแผนยุทธศาสตร์และเป้าหมาย ทั้งเป้าหมายเชิงประเด็น คือ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการน้ำ ความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งหมายรวมถึงการปกป้องพื้นที่อาหาร พันธุกรรมพืชพื้นถิ่น ส่วนเป้าหมายเชิงพื้นที่ ยังคงให้ความสำคัญกับพื้นที่อำเภอปอเกลือเป็นหลัก เพื่อสร้างเป็นพื้นที่รูปธรรมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อความมั่นคงทางอาหารตลอดจนการท่องเที่ยวโดยชุมชน และขยายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปยังพื้นที่อำเภออื่นๆ ภายใต้ประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (ดิน น้ำ ป่า) และความมั่นคงทางอาหาร รวมถึงการทำงานร่วมกับภาคีเครือข่ายในพื้นที่จังหวัดน่าน เพื่อให้เกิดเห็นผลเป็นรูปธรรม เช่น กศน.จังหวัดน่าน พัฒนาองค์กรชุมชน อปท. สำนักงานชลประทานน่าน รวมถึง การขับเคลื่อนงานเยาวชน ร่วมกับมูลนิธิสยามกัมมาจล ธนาคารไทยพาณิชย์ และการขับเคลื่อนงานสังคมไทยไร้คอร์รัปชัน ร่วมกับ ฝ่ายชุมชนและสังคม (ฝ่าย 4) รวมถึงภาคีเครือข่ายอื่นๆ ทั้งในด้านการวางยุทธศาสตร์ร่วมกัน การขับเคลื่อนงานเครื่องมือและชุดความรู้ ซึ่งจะก่อให้เกิดพลังในการขับเคลื่อนงานในพื้นที่จังหวัดน่านที่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้น รวมถึงการตอบโจทย์นิยามของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน ที่ว่า **พอเพียง เคียงธรรม นำวิถีน่าน** ผ่านกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่เกิดขึ้นในชุมชนในพื้นที่จังหวัดน่าน

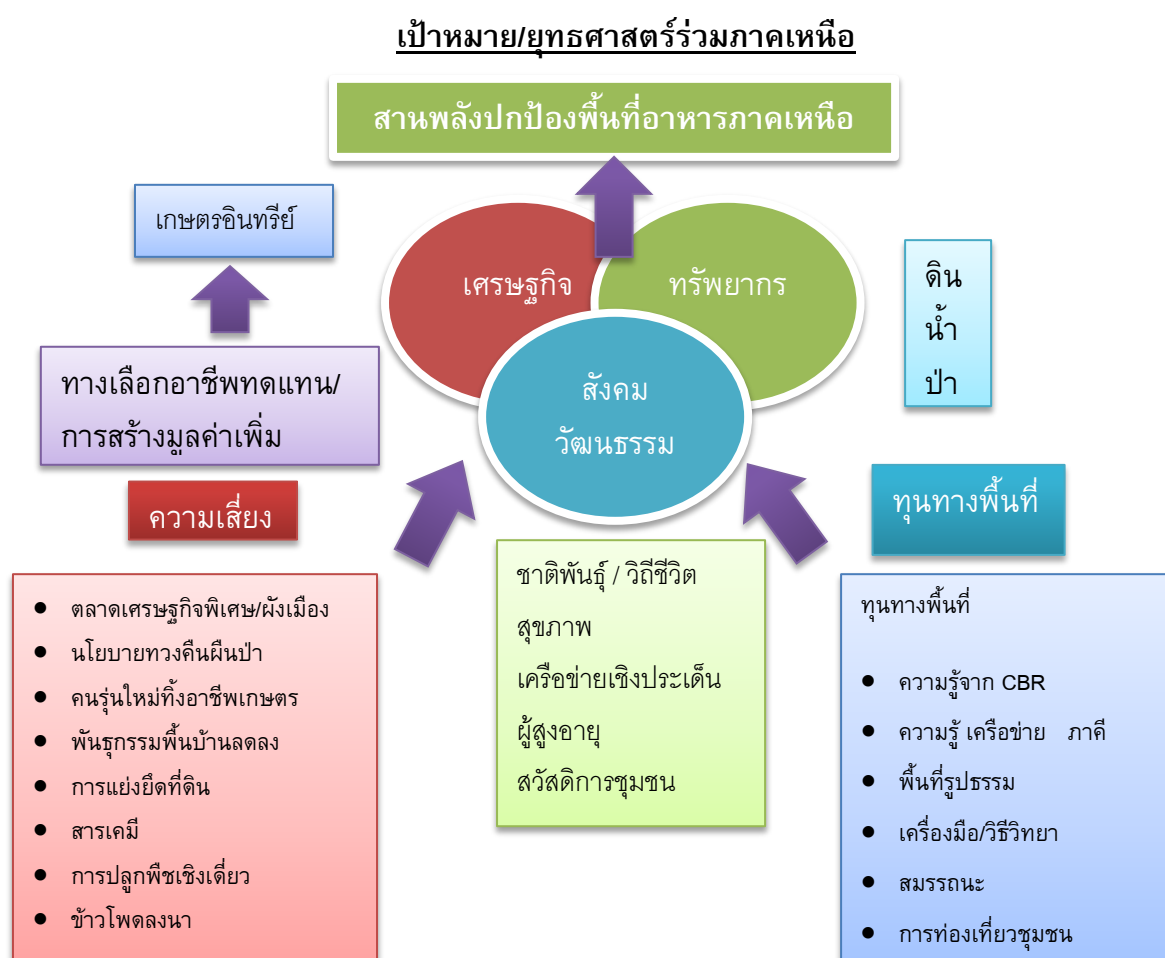
นอกจากนั้นการขับเคลื่อนงาน ยังได้มีการผสมผสานแนวความคิดของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นควบคู่ไปกับการนำเอาหลักธรรมมาเป็นแนวปฏิบัติ คือ การสร้างพระรัตนตรัย ให้เกิดขึ้นในที่มวิจัยและคนทำงาน คือ พุทธะ การเป็นผู้ประพาสด้วยกาย วาจา ใจ เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ธัมมะ คือ การเห็นธรรมชาติ เห็นความรู้และภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชนโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน สังฆะ คือ การรวมกลุ่มกันของคนในชุมชนในการที่จะแก้ไขปัญหาาร่วมกัน และเกิดพื้นที่รูปธรรมที่เป็นของจริงให้เกิดขึ้นและสามารถขยายผลได้ซึ่งถือเป็นเป้าหมายและยุทธศาสตร์ ส่วนของวิธีการดำเนินการอาศัยหลักอริยสัจ 4 ซึ่งเป็นความจริงอันประเสริฐ มาเป็นแนวทางปฏิบัติ ตั้งแต่การหาทุกข์หรือปัญหา ต้นเหตุแห่งปัญหา หาแนวทางการแก้ไขปัญหาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนภายใต้องค์ความรู้และภูมิปัญญา และมีการปฏิบัติการจริงในการแก้ไขปัญหา นั้น ๆ ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ หากได้มีการดำเนินงานอย่างเป็นระบบและใช้หลักพุทธศาสนาเข้ามาช่วยวิเคราะห์ และพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม รวมถึงการสร้างกลไกให้เกิดการตื่นรู้ ที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การทำงานของโหนดและวิสัยทัศน์ของโหนด "พอเพียง เคียงธรรม นำวิถีน่าน" แล้ว จะช่วยทำให้มองเห็นภาพปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น เพราะในความเป็นจริงแล้ว ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นล้วนแล้วแต่มีเหตุปัจจัยเป็นตัวกำหนด การจะแก้ไขปัญหาต้องเริ่มจากการค้นหาต้นเหตุแห่งปัญหาและหาแนวทางแก้ไขร่วมกัน นั้นหมายถึงการใช้หลักเคียงธรรมเป็นตัวตั้งและเข้ามาร่วมในการแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นในปัจจุบัน ทั้งในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ความมั่นคงทางอาหารของเมืองน่าน ซึ่งหากสามารถดำเนินการตามเป้าหมายและยุทธศาสตร์ที่วางไว้ ก็จะสามารถสร้างพื้นที่รูปธรรมที่เป็นต้นแบบให้กับชุมชนอื่นๆ ได้ และมีหลักธรรมหนุนช่วยในการอธิบายสิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างชัดเจน จะทำให้เห็นวิถีของคนเมืองน่าน

โดยมีกลไกการทำงานร่วมกับภาคีอื่นๆ ในพื้นที่ ซึ่งจะช่วยให้การดำเนินงานประสบความสำเร็จได้ในอนาคต

กล่าวโดยสรุป การขับเคลื่อนกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในปีงบประมาณ 2561 ยังคงให้ความสำคัญในประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (ดิน น้ำ ป่า) การปกป้องพื้นที่อาหาร การจัดการน้ำ ที่มีความเชื่อมโยงกับสถานการณ์ ต้นทุนความรู้ ต้นทุนพื้นที่ บนความหลากหลายทางนิเวศวัฒนธรรมและกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่จังหวัดน่าน ภายใต้ยุทธศาสตร์การทำงานที่เชื่อมโยงภาคีต่างๆ ในพื้นที่ ซึ่งถือเป็นการสร้างพื้นที่การเรียนรู้ร่วมกัน โดยมีตัวชี้วัดคือชุมชน และชุมชนร่วมกันออกแบบ ซึ่งสอดคล้องกับคำขวัญ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ว่า “สร้างสรรค์ปัญญา(พัฒนาตัวนักวิจัย) (เพื่อนำไป) พัฒนาท้องถิ่น”

3. ยุทธศาสตร์ของภาคเหนือ

การปกป้องพื้นที่ทางอาหารและรักษาฐานอาหารบนฐานการสร้างความรู้ทางด้านการจัดการทรัพยากร (ดิน น้ำ ป่า) / การเกษตร/การท่องเที่ยว/การสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย เพื่อเป็นทางเลือกในการจัดการศึกษาบนความหลากหลายทางนิเวศวัฒนธรรมและกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ภาคเหนือ

4. ยุทธศาสตร์การทำงานโหนดน่าน ปี 2561-2564

1. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (ดิน น้ำ ป่า) และความมั่นคงทางอาหาร บนความหลากหลายทางนิเวศวัฒนธรรมและกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่จังหวัดน่าน
2. เชื่อมโยงการทำงานร่วมกับภาคีเครือข่ายในพื้นที่จังหวัดน่าน ในประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (ดิน น้ำ ป่า) และความมั่นคงทางอาหาร ได้แก่ กศน.น่าน พอช.น่าน สำนักงานชลประทานจังหวัดน่าน โครงการพระราชดำริศูนย์ภูฟ้าพัฒนา อุทยานแห่งชาติดอยภูคา อุทยานแห่งชาติขุนน่าน
3. เชื่อมการทำงานกับการขับเคลื่อน Thailand 4.0 SDG ยุทธศาสตร์ชาติ ยุทธศาสตร์จังหวัด

5. ยุทธศาสตร์โหนดน่าน ปี 2561

- 1) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (ดิน น้ำ ป่า) และความมั่นคงทางอาหาร บนความหลากหลายทางนิเวศวัฒนธรรมและกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะ ถิ่น และคนพื้นเมืองในพื้นที่จังหวัดน่าน
- 2) การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรภาคีต่างๆ โดยเฉพาะ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดน่าน (กศน.น่าน) พัฒนาองค์กรชุมชนจังหวัดน่าน (พอช.) อุทยานแห่งชาติขุนน่าน และอุทยานแห่งชาติดอยภูคา โครงการพระราชดำริศูนย์ภูฟ้าพัฒนา สำนักงานชลประทานจังหวัดน่าน ในการเชื่อมประสานการทำงานร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นด้านทรัพยากรธรรมชาติ (ดิน น้ำ ป่า) และความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่จังหวัดน่าน ให้เป็นรูปธรรมการบูรณาการทำงานของหน่วยงานในพื้นที่ในการจัดการทรัพยากร

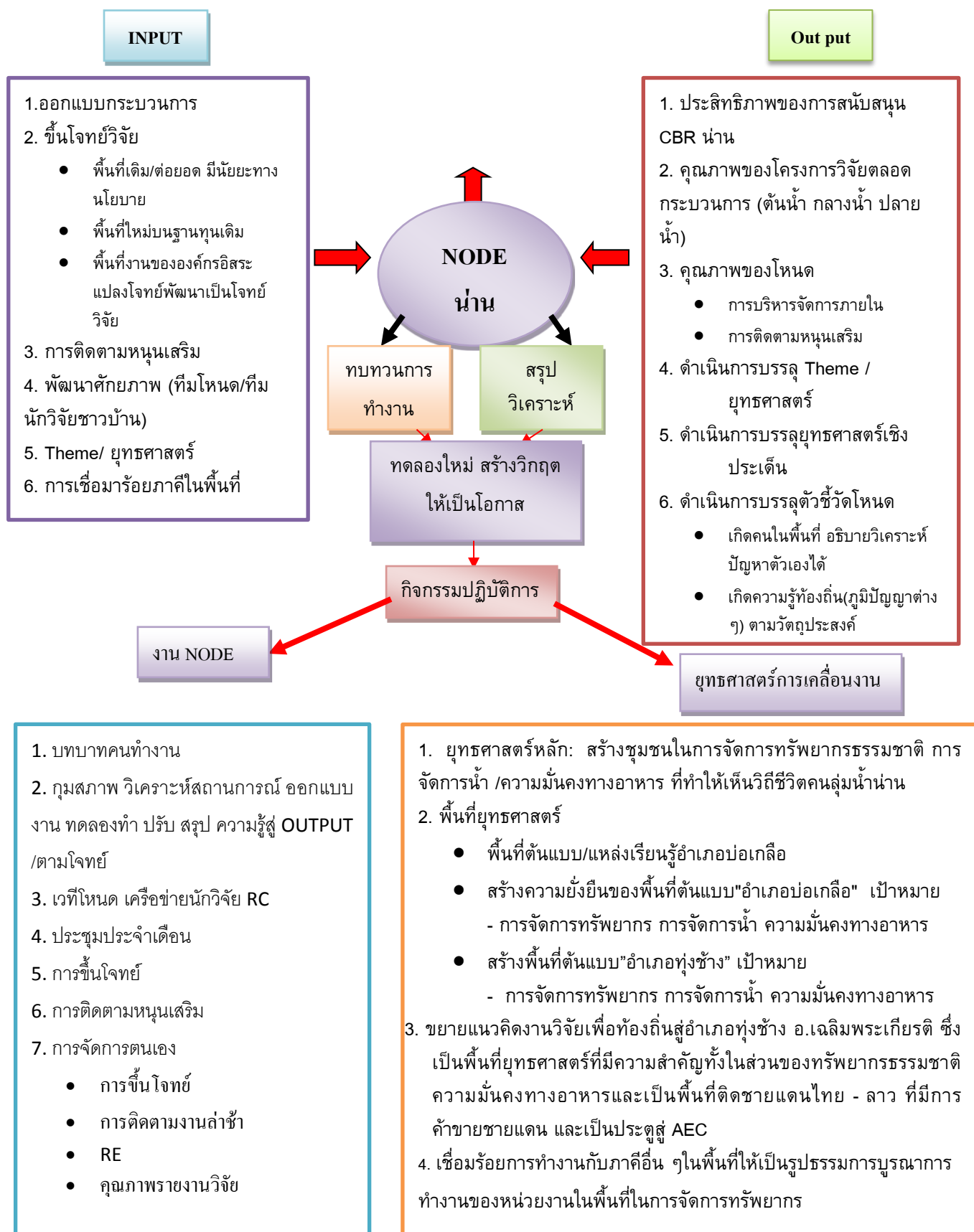
6. คำถามวิจัย

แนวทางดำเนินงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน ภายใต้การขับเคลื่อนงานตามยุทธศาสตร์ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (ดิน น้ำ ป่า) และความมั่นคงทางอาหาร บนฐานของความหลากหลายทางนิเวศวัฒนธรรมและกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะ ถิ่น คนพื้นเมืองในพื้นที่จังหวัดน่านเป็นอย่างไร

7. วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชนแก้ไขปัญหาตนเองผ่านงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นและ ขับเคลื่อนกระบวนการวิจัย ประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (ดิน น้ำ ป่า) และความมั่นคงทางอาหาร บนความหลากหลายทางนิเวศวัฒนธรรมและกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะ ถิ่น คนพื้นเมือง ในพื้นที่จังหวัดน่าน อย่างน้อย 8 โครงการ
- 2) เพื่อติดตามหนุนเสริมโครงการวิจัยให้ดำเนินการบรรลุเป้าหมายในระยะเวลาที่กำหนด
- 3) เพื่อเชื่อมโยงการทำงานร่วมกับองค์กรภาคีเครือข่ายในพื้นที่จังหวัดน่าน โดยผ่านกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น 3 ภาคีเครือข่าย ได้แก่ กศน.น่าน พอช.น่าน โครงการพระราชดำริศูนย์ภูฟ้าพัฒนา สำนักงานชลประทานจังหวัดน่าน

- 4) เพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย อย่างน้อย 8 เรื่อง
6. กรอบแนวคิดในการดำเนินโครงการ

7. ขอบเขตการดำเนินงาน

7.1 ขอบเขตเนื้อหา

- 1) การพัฒนาการดำเนินงานของศูนย์ฯ ในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับชุมชน และหน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้อง ผ่านงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
- 2) ประเด็นวิจัย ได้แก่ ความมั่นคงทางอาหาร (การปกป้องพื้นที่อาหาร) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การบริหารจัดการน้ำ อื่นๆ
- 3) การเชื่อมประสานหน่วยงานในพื้นที่ ได้แก่ กศน. จังหวัดน่าน และ กศน.ระดับอำเภอ โครงการขยายผลโครงการหลวง ศูนย์ภูฟ้าพัฒนา อุทยานแห่งชาติขุนน่าน อุทยานแห่งชาติดอยภูคา องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานชลประทานน่าน หน่วยงานราชการในพื้นที่ อำเภอบ่อเกลือ และอำเภออื่นๆ และองค์กรอิสระที่ดำเนินงานในพื้นที่ เช่น มูลนิธิสยามกัมมาจล ที่เคลื่อนงานด้านเยาวชน จังหวัดน่าน มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน(ประเทศไทย) พัฒนาองค์กรชุมชน โดยเป็นการเชื่อมงานในลักษณะการแลกเปลี่ยนข้อมูลและการทำงานร่วมกัน เป็นต้น
- 4) การเชื่อมประสานการทำงานร่วมกับ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายชุมชนและสังคม (ฝ่าย 4) ภายใต้โครงการ Corruption free Thailand และ SRI (หน่วยวิจัยเชิงยุทธศาสตร์)
- 5) การเชื่อมประสานการทำงานร่วมกับมูลนิธิสยามกัมมาจล ภายใต้โครงการเสริมสร้างศักยภาพเครือข่ายเยาวชนจังหวัดน่าน โดยใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นเครื่องมือในการทำงาน ทั้งในประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ความมั่นคงทางอาหาร การจัดการน้ำ และประเด็นอื่นๆ เพื่อเป็นสร้างกระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างเด็กเยาวชนและผู้ใหญ่ในชุมชน เพื่อสร้างสำนึก ความเป็นพลเมืองและสำนึกรักถิ่นฐานบ้านเกิด
- 6) การศึกษา mapping เครือข่ายองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ในพื้นที่ที่เป็นพื้นที่เป้าหมายการดำเนินงานในงบประมาณปี 2561 เพื่อนำข้อมูลนั้นมาวิเคราะห์ในการออกแบบการทำงานเชื่อมโยงเป็นภาคีการทำงานในพื้นที่ รวมถึงเพื่อที่จะให้หน่วยงาน อบท. ในพื้นที่นั้นๆ มาดำเนินงานพัฒนาชุมชนได้ต่อไป

7.2 ขอบเขตพื้นที่

พื้นที่ยุทธศาสตร์การทำงานในปี 2561 สืบเนื่องจากมีทุนเดิมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในอำเภอบ่อเกลือ จำนวน 10 โครงการ ประเด็นความมั่นคงทางอาหารและการจัดการทรัพยากร และได้รับการต่อยอดจากมูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย) มูลนิธิชีววิถี (BIOTHAI) พอช. และ ฝ่ายชุมชนและสังคม (ฝ่าย 4) สนับสนุนงบประมาณในการทำงานของพื้นที่ต่อ จึงมีการกำหนดพื้นที่ยุทธศาสตร์ดังนี้

- การสร้างความยั่งยืนของพื้นที่ต้นแบบ “อำเภอบ่อเกลือ” โดยใช้พื้นที่ตำบลดงพญา เป็นพื้นที่ต้นแบบในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ความมั่นคงทางอาหาร และเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานราก จนนำไปสู่การจัดทำข้อบัญญัติชุมชนตำบลดงพญา และขยายการทำงานวิจัยเพื่อ

ท้องถิ่นไปยังพื้นที่อีก 3 ตำบล คือ ตำบลภูฟ้า ตำบลบ่อเกลือเหนือ ตำบลบ่อเกลือใต้ ซึ่งมีเป้าหมายในการสร้างพื้นที่ต้นแบบด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและมั่นคงทางอาหาร โดยมีการขยับการทำงานเพื่อให้เกิดการทำงานที่เชื่อมโยงทุกมิติในพื้นที่อำเภอบ่อเกลือ ทั้งในด้าน ฐานทรัพยากร (ดิน น้ำ ป่า) ฐานวัฒนธรรม การสร้างธรรมาภิบาลท้องถิ่น ร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันทางการศึกษา (กศน.) และหน่วยงานในพื้นที่ทั้งภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน ทั้งในส่วนของข้อมูลการทำงานในพื้นที่ การขับเคลื่อนการทำงาน การพัฒนาต่อยอดทั้งงานวิจัยและงานพัฒนา รวมถึงแหล่งทุน เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อมุ่งสู่เป้าหมายร่วมกันคือ " การอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับฐานทรัพยากร (ดิน น้ำ ป่า) อย่างสมดุลและยั่งยืนและมีธรรมาภิบาล"

- การเชื่อมการทำงานร่วมกับศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดน่าน (กศน. น่าน) ในการใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นเครื่องมือในการทำงานของครู กศน.ในระดับอำเภอทั่วจังหวัดน่าน รวม 15 อำเภอ

- (ปีงบประมาณ 2561) เน้นขยายแนวคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปยังพื้นที่อำเภอทุ่งช้าง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ อำเภอสองแคว ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญและมีความเสี่ยง ทั้งในด้าน การลดลงของฐานทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการน้ำ ปัญหาหมอกควัน และความมั่นคงทางอาหารและรวมถึงเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์การค้าชายแดน ไทย - ลาว ซึ่งเป็นประตูสู่อาเซียน รวมถึงการสร้าง ความสัมพันธ์ของชุมชนชายแดนของทั้ง 2 ประเทศ

7.3. ขอบเขตกลุ่มเป้าหมาย

- 1) ชาวบ้าน
- 2) กลุ่มเด็กและเยาวชน
- 3) เครือข่ายพระสงฆ์
- 4) กลุ่มเกษตร /กลุ่มผู้ใช้น้ำ
- 5) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ดำเนินงาน
- 6) สถาบันการศึกษาในพื้นที่ดำเนินงาน
- 7) สำนักงานชลประทานจังหวัดน่าน
- 8) หน่วยงานที่เข้าไปทำงานในพื้นที่ จ.น่าน เช่น โครงการหลวง โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ พอช. มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย) และมูลนิธิสยามกัมมาจล เป็นต้น
- 10) ศูนย์การศึกษานอกเรียนจังหวัดน่าน
- 11) ฝ่ายชุมชนและสังคม (ฝ่าย 4) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

7.4 ขอบเขตระยะเวลา

1 ตุลาคม 2560 - 30 กันยายน 2561

7.5 ขอบเขตงบประมาณ

1,200,000 (หนึ่งล้านสองแสนบาท)

ตารางขอบเขตการดำเนินงานปี 2561

ภารกิจหลัก (ยุทธศาสตร์การ พุ่งเป้า)	ประเด็นขับเคลื่อน	กลุ่มเป้าหมาย (ภาคี)	กลุ่มเป้าหมาย พื้นที่
• ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาการขับเคลื่อน	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (ดิน น้ำ ป่า) ความมั่นคงทางด้านอาหาร	ชาวบ้านในพื้นที่อำเภอทุ่งช้าง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ อำเภอสองแคว อำเภอบ่อเกลือ เป็นต้น ภาคี กศน. นาน และ พอช. นาน อปท. ในพื้นที่	ชาวบ้านในพื้นที่ อำเภอทุ่งช้าง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ อำเภอสองแคว อำเภอบ่อเกลือ
• ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาการขับเคลื่อน	การจัดการน้ำ	ชาวบ้านในพื้นที่ใน อ.ทุ่งช้าง อ.เฉลิมพระเกียรติ อ.สองแคว อ.บ่อเกลือ เป็นต้น ภาคี ชลประทานนาน กศน. นาน พอช. นาน	ชาวบ้าน / กลุ่มเกษตรกร ในพื้นที่ อ.บ่อเกลือ อ.ทุ่งช้าง อ.สองแคว อ.เฉลิมพระเกียรติ
• ยุทธศาสตร์การพัฒนางานองค์ความรู้ ในปีงบประมาณ 2561 จะพุ่งเป้าในการสร้างองค์ความรู้และการขยายผลองค์ความรู้ที่เกิดจากการจัดการทรัพยากร และการจัดการน้ำ และความมั่นคงทางอาหาร ในพื้นที่อำเภอบ่อเกลือ	- เรื่องการจัดการป่า - เรื่องการจัดการน้ำ - เรื่องการจัดการฐานอาหารเพื่อความมั่นคงทางอาหาร	บุคลากรทางการศึกษาของ กศน. นาน ทั้งในระดับจังหวัด ระดับอำเภอ ระดับหมู่บ้าน และเจ้าหน้าที่ชลประทานนาน พอช. นาน	คณะครู กศน. อ.ทุ่งช้าง อ.เฉลิมพระเกียรติ อ.สองแคว อ.บ่อเกลือ
• ยุทธศาสตร์การพัฒนามูลฐานและเครือข่าย ในปีงบประมาณ 2561 จะพุ่งเป้าในการพัฒนามูลฐานที่เกี่ยวข้อง	Install กระบวนการ CBR	- กศน.จังหวัดนาน (ตั้งแต่ครูในพื้นที่. จนถึง ผอ. กศน. อำเภอ ผอ. จังหวัด) - พอช. นาน - อื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง (ที่ต้องระบุ เพื่อให้เห็นผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียที่ชัดเจนขึ้น)	คณะครู กศน. จังหวัดนาน

ภารกิจรอง (ดำเนินงานปกติ)	ประเด็นขับเคลื่อน	กลุ่มเป้าหมาย (ภาคี)	กลุ่มเป้าหมายพื้นที่
ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนากลไกการขับเคลื่อน	- การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ	- พอช.น่าน - ชลประทานน่าน - กศน.น่าน	- พื้นที่ อ.ทุ่งช้าง อ.บ่อเกลือ อ.ภูเพียง อ.นาหมอย
ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนากลไกการขับเคลื่อน	- กลไกเกษตรกรอินทรีย์	- ปราชญ์ชาวบ้าน - เกษตรกร (กลุ่มเกษตรกรปลอดภัย / เกษตรกรกลุ่มอินทรีย์)	- พื้นที่อำเภอ นาน้อย
ยุทธศาสตร์การพัฒนาองค์ความรู้ ในปีงบประมาณ 2561 จะมุ่งเป้าในการสร้างองค์ความรู้และการขยายผลองค์ความรู้ที่เกิดจากโครงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการน้ำ	- ยกตัวอย่างเช่น เรื่องการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ การบริหารจัดการน้ำเป็นต้น	- คณะครู กศน. จ.น่าน - อุทยานแห่งชาติดอยภูคา - อุทยานแห่งชาติขุนน่าน - เครือข่ายเยาวชนชนเจ็ดหัวน่าน	พื้นที่ อ.บ่อเกลือ 4 ตำบล คือ ต.ดงพญา ต.บ่อเกลือใต้ ต.บ่อเกลือเหนือ ต.ภูฟ้า
ยุทธศาสตร์การพัฒนามูลฐานและเครือข่าย ในปีงบประมาณ 2561 จะมุ่งเป้าในการพัฒนามูลฐานที่เกี่ยวข้อง	Install กระบวนการ CBR	- จนท. อบต.ในพื้นที่อำเภอ บ่อเกลือ - จท. อุทยานแห่งชาติขุนน่านและดอยภูคา เป็นต้น - เครือข่ายเยาวชนชนเจ็ดหัวน่าน	พื้นที่อำเภอบ่อเกลือ

8. แผนกิจกรรม ปีงบประมาณ 2561

1. จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดน่าน จำนวน 1 ครั้ง (มหกรรมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดน่าน)
2. จัดเวทีพัฒนาโครงการวิจัยร่วม (Project management)
3. พัฒนาโจทย์วิจัยในพื้นที่เป้าหมาย จำนวน 8 โครงการ (เน้นโจทย์วิจัยความมั่นคงทางอาหาร การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ / การจัดการน้ำ / อื่นๆ)
4. ติดตามสนับสนุนโครงการที่รับทุนสนับสนุนจาก สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จำนวน 8 โครงการ
5. ติดตามนักวิจัยในพื้นที่ จำนวน 4 โครงการศึกษาดูงานพร้อมกัน
6. เวทีพัฒนาศักยภาพนักวิจัย 3 โครงการ
6. จัดเวทีนำเสนอรายงานฉบับสมบูรณ์ จำนวน 1 ครั้ง
7. เวทีพิจารณาโครงการวิจัยในระดับจังหวัดน่าน โดยผู้ทรงจากพื้นที่จังหวัดน่าน
8. เวทีนำเสนอรายงานความก้าวหน้าโครงการวิจัยชุมชน ปี 59 และปี 60
9. เข้าร่วมเวทีเครือข่ายภาคประชาสังคม และหน่วยงานต่างๆ ในพื้นที่ จ.น่าน
10. เวทีคืนข้อมูลการทำงาน Node
11. ร่วมประชุม RC กับเครือข่ายศูนย์ประสานงานและพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ

กิจกรรม	เดือนที่											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
4) ติดตามนักวิจัยในพื้นที่ จำนวน 6 โครงการศึกษาดูงานพร้อมกัน												
5) เวทีพิจารณาโครงการ												
6) รายงานความก้าวหน้า/ร่างรายงานฉบับสมบูรณ์												
7) เวทีพิจารณาโครงการวิจัยในระดับจังหวัดน่าน โดยผู้ทรงจากพื้นที่จังหวัดน่าน												
8) เวทีคืนข้อมูลผลการดำเนินงานศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน 1 ครั้ง (เป็นเวทีที่ติดตามความก้าวหน้าโครงการในพื้นที่เดิมเติมกระบวนการทำงานให้กับนักวิจัย และสรุปผลการดำเนินงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดน่านให้ผู้เกี่ยวข้อง เช่น นักวิจัย ที่ปรึกษาทราบ												
9) เข้าร่วมเวทีเครือข่ายภาคประชาสังคม และหน่วยงานต่างๆ ในพื้นที่ จ.น่าน												
10) ร่วมประชุม RC กับเครือข่ายศูนย์ประสานงานและพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ												

14. บทบาทและภารกิจของคนทำงาน

บทบาทของคณะที่ปรึกษาศูนย์ประสานงานเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน

- 1) กำหนดกรอบยุทธศาสตร์การทำงานทั้งในเชิงประเด็นและเชิงพื้นที่
- 2) ให้คำปรึกษาและเสนอแนะต่อคณะทำงาน
- 3) ประสานการทำงานของศูนย์ฯ ให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของจังหวัดน่าน
- 4) เชื่อมโยงองค์กรภาคีต่าง ๆ ภายใต้ยุทธศาสตร์ของศูนย์ประสานงานฯ น่าน

บทบาทของที่ปรึกษาโครงการ (พระครูสุจิตนันทกิจ)

- 1) เชื่อมโยงองค์กรภาคีต่าง ๆ ในแต่ละประเด็น
- 2) วิทยาการอบรมเวทีต่าง ๆ ของแต่ละประเด็นในพื้นที่จังหวัดน่าน
- 3) ให้คำปรึกษาและชี้แนะแนวทางการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดน่าน ร่วมกับทีมที่ปรึกษาและทีมงานศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน

บทบาทผู้ประสานงาน คุณอภิสิทธิ์ ลัมยศ

- 1) มองภาพรวมของ Node ทั้งหมด ดูแลรับผิดชอบในเชิงเนื้อหาข้อมูล
- 2) ให้การสนับสนุนชุดประเด็นการศึกษาวิจัยในพื้นที่จังหวัดน่าน
- 3) ออกแบบกระบวนการและเนื้อหาการจัดเวทีสร้างการเรียนรู้ในแต่ละประเด็น
- 4) วิทยาการกระบวนการอบรมเวทีต่าง ๆ ของแต่ละประเด็นในพื้นที่จังหวัดน่าน

- 5) สามารถลงพื้นที่พัฒนาโครงการและติดตามหนุนเสริมร่วมกันเป็นระยะ
- 6) งานเชื่อมโยงฐานการทำงานของศูนย์ประสานงานวิจัยสู่แนวทางการทำงานของเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ ภายใต้ยุทธศาสตร์การทำงานของภาคเหนือ และ สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น และฝ่ายอื่นๆ

ภารกิจของทีมงาน

1) คุณสุทธิรา อุดใจ ดูแลรับผิดชอบหลักในเชิงการบริหารจัดการทั้งหมดของโหนด

- บัญชีการเงินสำนักงาน
- งานธุรการ
- ลงพื้นที่พัฒนาโครงการและติดตามหนุนเสริมโครงการวิจัยในพื้นที่จังหวัดน่าน
- เป็นวิทยากรกระบวนการอบรมเวทีต่าง ๆ ของแต่ละประเด็นในพื้นที่จังหวัดน่าน
- รับผิดชอบการเขียน RE โครงการวิจัยที่รับผิดชอบ
- เรียนรู้และหนุนช่วยในงานพัฒนาและงานติดตามโครงการร่วมกับผู้ประสานงานและรับผิดชอบหลักในการพัฒนาโครงการวิจัยใหม่

2) คุณดวงพร ยิ่งรักษ์

- ดูแลรับผิดชอบการพัฒนาโครงการและการติดตามโครงการวิจัยในพื้นที่จังหวัดน่าน จัดทำเรื่องการสื่อสารการทำงาน CBR ในพื้นที่จังหวัดน่าน
- รับผิดชอบหลักในการบันทึกการประชุม สัมมนา ฝึกอบรมนักวิจัยและเครือข่ายการศึกษาให้บรรลุตามวัตถุประสงค์
- รับผิดชอบการเขียน RE โครงการวิจัยที่รับผิดชอบ
- เข้าร่วมกิจกรรมกับเครือข่ายงานวิจัยหรือเครือข่ายอื่นๆ เพื่อเพิ่มทักษะและกระบวนการตามที่คุณประสานงานเห็นสมควร

ภารกิจร่วม Node

- 1) พัฒนาโครงการวิจัยใหม่ อย่างน้อย 8 ภายใต้ประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการน้ำ ความมั่นคงทางอาหาร และประเด็นอื่น ๆ
- 3) ติดตามสนับสนุนเสริมโครงการวิจัยที่ได้รับทุนสนับสนุนจาก สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จำนวน 7 โครงการและติดตามโครงการล่าช้า
- 4) การเชื่อมโยงกับหน่วยงาน
  - ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียน จังหวัดน่าน
  - สำนักงานชลประทานจังหวัดน่าน

- โครงการพัฒนาที่เข้ามาดำเนินงานในพื้นที่ จ.น่าน เช่น โครงการหลวง ศูนย์ภูฟ้าพัฒนา มูลนิธิศุภนิมิต มจท. วิทยาลัยชุมชนน่าน โครงการของสถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่สูง คณะทำงานเครือข่ายคนน่านจัดการตนเอง ขยับงานร่วมในประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการน้ำ ความมั่นคงทางอาหารให้กับเครือข่ายกลุ่มชุมชน ขยับงานด้านการเกษตรและความมั่นคงทางอาหาร และมูลนิธิสยามกัมมาจล ขยับงานด้านเครือข่ายเด็กเยาวชนจังหวัดน่าน
- ขยับงานภายใต้โครงการ สังคมไทยไร้คอร์รัปชัน ร่วมกับ ฝ่ายชุมชนและสังคม (ฝ่าย 4)
- เขียนบทความการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย(RE) จำนวน 6 เรื่อง
- จัดเวทีสนับสนุนนักวิจัยพร้อมสรุปรายงาน
- งานบริหารสำนักงาน
  - 1) เขียนรายงานความก้าวหน้า และฉบับสมบูรณ์ Node
- งานอื่นๆ ที่ สกว.และเครือข่าย Node ร้องขอ
- ให้การสนับสนุนชุดประเด็นการศึกษาในพื้นที่จังหวัด

ทีมที่ปรึกษา

- 1) พระครูสุจิตนันทกิจ ประธานมูลนิธิส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชน (วัดโป่งคำ)
- 2) นายวิชัย นิลคง เจ้าหน้าที่สาธารณสุขจังหวัดน่าน
- 3) นายนันทมิตร นันทเสน หัวหน้าสถานีอนามัยตำบลนาเหลียง อ.เวียงสา จ. น่าน
- 4) นายศักยภาพ ลำนัย ประธานวัฒนธรรมตำบลบ่อเกลือใต้ อ.บ่อเกลือ จ.น่าน
- 5) นายเมธวัฒน์ พุทธิธาดากุล นายกองค์การบริหารส่วนตำบลดงพญา
- 6) ผศ.ดร. ปรีชา วุฒิการณ ที่ปรึกษาคณะกรรมการวิทยาลัยชุมชนน่าน
- 7) ดร.ทวน อุปจักร์ นักวิจัยและผู้มีความเชี่ยวชาญสามารถประสานเชื่อมงานได้
- 8) นายสมชาย ศิริมาตร สาธารณสุขอำเภอเวียงสา
- 9) นายปณณพงศ์ ท้าวอาจ ผู้อำนวยการ สำนักงาน กศน. จ.น่าน
- 10) ผอ.กศน.อำเภอ ในพื้นที่จังหวัดน่าน
- 11) ทีมวิจัยเดิมในพื้นที่ จังหวัดน่าน
- 12) ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้รู้ภูมิปัญญา

ภาคผนวก

ภาพกิจกรรมดำเนินการ

1. เวทีพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัยพื้นที่ จ.น่าน ปี 2560

1.1 พัฒนาโครงการวิจัยพื้นที่ กศน อ.ทุ่งช้าง จ.น่าน

1.2. พัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัยพื้นที่ กศน. อ.ภูเพียง จ. น่าน

1.3 เวทีพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัยกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ตำบลศรีสะเกษ ตำบลน้ำตก อำเภอหาน้อย จังหวัดน่าน

2. เวทีพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัยสังคมไทยไร้คอร์รัปชัน ร่วมกับ สกว.ฝ่ายชุมชนและสังคม (ฝ่าย 4) พื้นที่อำเภอป่าสัก จังหวัดน่าน จำนวน 4 โครงการ

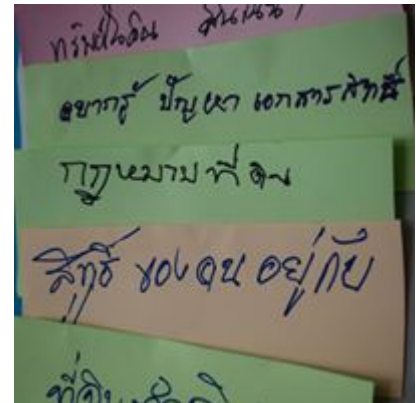
4. เวทีอบรมแนวคิดกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น กับบุคลากร กศน. จังหวัดน่าน

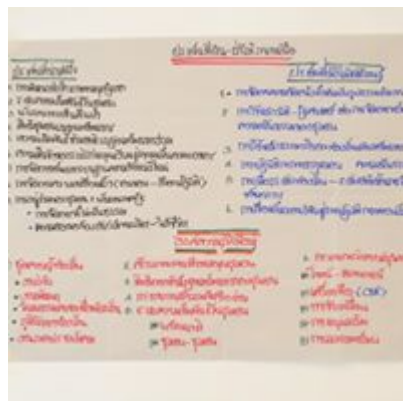
5. เวทีอบรมโครงการ กศน.นำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น วันที่ 28 ก.ย. 2560

5. เวทีอบรมพัฒนาศักยภาพนักวิจัยตำบลงพญา “การเก็บข้อมูลฐานทรัพยากรธรรมชาติ”

7. ประชุม RC ภาคเหนือ ณ ลำปางรีสอร์ท จังหวัดลำปาง

8. ภาพพิธีมอบโล่เกียรติยศผลงานวิจัยเด่น สกว. ประจำปี 2559

9. การใช้ประโยชน์จากงานวิจัย ปี 2560 จำนวน 6 เรื่อง

คุณค่าอาหารจากป่า ฐานความมั่นคงทางอาหารของชุมชนบ้านนาออก ตำบลภูฟ้า อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน RDG59N0006งานวิจัยสู่การนำไปใช้ประโยชน์ เชิงสื่อสารสาธารณะ ด้านชุมชน

บ้านนาออก ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 ตำบลภูฟ้า อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน เป็นหมู่บ้านชุมชนชาวพื้นเมืองที่ตั้งถิ่นฐานอยู่บนดอยสูงมาหลายชั่วอายุคน และยังพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติมาจนถึงปัจจุบัน ทั้งที่เป็นพื้นที่อยู่อาศัย พื้นที่ทำกิน รวมถึงแหล่งอาหาร ซึ่งชุมชนถือว่ามีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตและแหล่งอาหารมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะการใช้ประโยชน์จากผืนป่าธรรมชาติ ที่ยังคงอุดมสมบูรณ์และเป็นป่าต้นน้ำที่สำคัญ ซึ่งชาวบ้านได้ร่วมกันอนุรักษ์และรักษาไว้ประมาณ 23,171 ไร่ สำหรับใช้ประโยชน์ในหลาย ๆ ด้าน เช่น เป็นป่าชุมชน ป่าต้นน้ำ ป่าอนุรักษ์ ป่าใช้สอย โดยอาศัยจารีตประเพณี และวัฒนธรรมความเชื่อ รวมถึงองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาเป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์ผืนป่าและแหล่งน้ำ เช่น การเลี้ยงผีต้นน้ำ การบวชป่า บวชน้ำ การสร้างฝายต้นน้ำ การอนุรักษ์วังปลา เป็นต้น

ในปี 2559 ชาวบ้านนาออก ได้ใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น มาเป็นเครื่องมือในการสืบค้นข้อมูลในด้านสถานการณ์ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ที่เริ่มประสบกับปัญหาในหลาย ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่ป่าต้นน้ำห้วยอีลอน ซึ่งพบว่า ต้นไม้ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ จำนวนหลายไร่ ได้ล้มตายลงไป(ตายชุก)รวมถึงพันธุ์ไม้ชนิดอื่น ๆ ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาตามมาในหลาย ๆ ด้าน เช่น ในช่วงฤดูฝน จะเกิดน้ำป่า ดินโคลนถล่ม ดินสไลด์ไหลเข้าท่วมพื้นที่ทางการเกษตรและบ้านเรือน ซึ่งได้สร้างความเสียหายเป็นอย่างมาก ดังที่เคยเกิดขึ้นในปี 2556 และในช่วงฤดูร้อน ชาวบ้านเริ่มประสบกับปัญหาน้ำประปาภูเขาไม่ไหล ทำให้ขาดแคลนน้ำในการอุปโภคบริโภค ซึ่งจะเกิดขึ้นประมาณช่วงเดือนกุมภาพันธ์ ถึงเดือนพฤษภาคม ของทุกปี และเริ่มทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น จนทำให้ชาวบ้านเริ่มตั้งคำถามว่า การอนุรักษ์ป่าต้นน้ำที่มีมาอย่างยาวนานและมีพื้นที่อนุรักษ์ป่าต้นน้ำหลายพันไร่ และมีลำห้วยหลายสาย แต่ทำไมชุมชนยังประสบกับปัญหาขาดแคลนน้ำอยู่ ซึ่งปัญหาการขาดแคลนน้ำ ชุมชนเริ่มประสบกับปัญหานี้ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2555 และในปี 2558 ปัญหาการขาดแคลนน้ำเริ่มมีมากขึ้นตามลำดับ นอกจากนั้นชนิดจำนวนของสัตว์ป่าที่เคยมีอยู่ในธรรมชาติก็เริ่มลดน้อยลง ทั้งเกิดจากการล่าสัตว์ของชาวบ้านและพื้นที่ทำกินของสัตว์ป่าลดลงจากการขยายพื้นที่เพาะปลูก ทั้งในหมู่บ้านและบริเวณป่ารอบ ๆ หมู่บ้าน และยังรวมถึงทรัพยากรสัตว์น้ำ ซึ่งในอดีตสัตว์น้ำโดยเฉพาะในลำน้ำห้วยอีลอน ลำน้ำป็น ลำน้ำมามีสัตว์น้ำมากมาย ไม่ว่าจะเป็นพันธุ์ปลาหลากหลายชนิด พันธุ์สัตว์น้ำอื่น ๆ ที่กำลังเริ่มสูญพันธุ์และลดน้อยลงเรื่อย ๆ ชาวบ้านหาจับสัตว์น้ำได้ยากขึ้นและเหลือแต่ปลาเล็กปลาน้อยให้จับเท่านั้น ส่งผลถึงความมั่นคงทางอาหารของชุมชน

นอกจากนั้นยังรวมถึงองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจารีตประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ก็เริ่มมีบทบาทและความสำคัญน้อยลง ขาดการสืบทอดจากคนรุ่นปัจจุบัน การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ เช่น การไหว้ผีขุนน้ำ ผีป่า ผีไร่ ผีนา ก็จะถูกจำกัดอยู่

เฉพาะกลุ่มผู้ใหญ่เท่านั้น หรือเข้าร่วมพิธีกรรมแต่ขาดความรู้เข้าใจที่แท้จริง และยักรวมถึงองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งด้านพืชอาหาร พืชสมุนไพร ชื่อพันธุ์ไม้ การใช้ประโยชน์ ซึ่งคนรุ่นปัจจุบันแทบจะไม่รู้จัก เป็นต้นจากผลพวงของสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว ทำให้ผู้นำหมู่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านได้ร่วมกันจัดเวทีประชาคมเพื่อทบทวนสถานการณ์ดังกล่าว และได้ข้อยุติในเรื่องของการตั้งกฎระเบียบในด้านต่างๆไม่ว่าจะเป็นเรื่องการจัดแบ่งประเภทของป่าออกเป็นประเภทต่าง ๆ และทำการกำหนดขอบเขตพื้นที่ป่ากับพื้นที่ทำกินอย่างชัดเจน รวมถึงการร่างกฎเกณฑ์และแนวทางการใช้ประโยชน์ให้สมาชิกทุกคนได้รับทราบและมีการกำหนดบทลงโทษสำหรับการฝ่าฝืนกฎระเบียบของชุมชน ตลอดจนมีการจัดตั้งองค์กรของขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่ดูแล ควบคุมและควบคุมการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร แต่ก็ยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ยังมีการฝ่าฝืนกฎระเบียบอยู่

ชาวบ้านจึงได้ใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นเครื่องมือในการหาคำตอบร่วมกันภายใต้โครงการ “แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูฐานทรัพยากรธรรมชาติ โดยชุมชนมีส่วนร่วมบ้านนาออก หมู่ 1 ตำบลภูฟ้า อำเภอปัว จังหวัดน่าน” โดยมีนายแก้ว ดวงพันธ์ เป็นหัวหน้าโครงการ โดยมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่สำคัญ คือ “คนในชุมชน” ได้เห็นความสำคัญของปัญหาในเรื่องฐานทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ ให้ได้เห็นข้อมูล ข้อเท็จจริง ที่จะนำไปสู่ความตระหนักและเห็นความสำคัญ มีจิตอาสา/จิตสาธารณะ และการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา จนนำไปสู่แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูฐานทรัพยากรธรรมชาติร่วมกันนอกจากนั้นทำอย่างไรที่จะให้ฐานทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อวิถีการดำเนินชีวิตและวิถีการผลิต มีความอุดมสมบูรณ์และจะมีการจัดการอย่างไรให้ดี องค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่จะทำอย่างไรถึงจะกลับมาปรับใช้ชุมชนได้อีกครั้ง และขณะเดียวกันทรัพยากรป่าไม้ที่มีอยู่มีอะไรบ้าง ทั้งชนิดและปริมาณ ที่เป็นทั้งพืชอาหารและพืชสมุนไพร และชุมชนได้ใช้ประโยชน์ในด้านใดและจะมีแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูฐานทรัพยากรธรรมชาติอย่างไร ซึ่งประเด็นเนื้อหาหลักเหล่านี้จะช่วยให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรม ในขณะเดียวกันยังถือเป็นการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า ซึ่งจะมีผลกระทบต่อคนในชุมชนทั้งในปัจจุบันและอนาคต ซึ่งถือว่าทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่เป็นสมบัติร่วมของคนในชุมชน และเป็นการสร้างเครือข่ายการจัดการทรัพยากรร่วมกันระหว่างชาวบ้านกับหน่วยงานภาครัฐต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ โดยใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน เพื่อความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า ของชุมชนบ้านนาออกชุมชนใกล้เคียงและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ต่อไป

ภายหลังที่ชุมชนบ้านนาออกได้ดำเนินการวิจัย ทั้งในด้านการฟื้นฟูอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ เพื่อให้มีน้ำต้นทุนในการหล่อเลี้ยงผู้คน ทั้งจากการดูแลรักษาป่า การจัดตั้งกฎกติกาเข้ามาดูแล รวมถึงสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ในระยะเวลาต่อมาผลลัพธ์ความสำเร็จที่สามารถจับต้องได้อย่างเป็นรูปธรรม คือ การมีผืนป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีอาหารจากป่ามากมายหลายชนิด เมื่อมีป่าเพิ่มมากขึ้นความมั่นคงทางอาหารก็กลับมาสู่ชุมชนอีกครั้งหนึ่ง วิถีชีวิตของผู้คนที่อาศัยอยู่กับฐานทรัพยากรธรรมชาติ การมีฐานอาหารเพียงพอถือเป็นปัจจัยที่สำคัญในการดำเนินชีวิต

เรื่องราวของชุมชนเล็ก ๆ ที่ชื่อบ้านนาออก ที่ได้ใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นเครื่องมือในการหาคำตอบร่วมกัน ภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมและมีการทดลองปฏิบัติจนเห็นผล ได้รับการกล่าวขานผ่านเวทีในระดับต่าง ๆ ทำให้สื่อสนใจที่จะมาถ่ายทอดเรื่องราวดี ๆ ให้สังคมภายนอกได้รับรู้ ผ่านการเล่าเรื่อง “แมงกตเดย” ซึ่งถือเป็นแมลงที่หาได้เฉพาะถิ่น และถือเป็นตัวชี้วัดความอุดมสมบูรณ์ของผืนป่า ทั้งนี้สื่อได้นำเสนอในรูปแบบการให้ความสำคัญของแมงกตเดย การหาแมงกตเดย และการปรุงอาหารแบบบ้านๆ โดยทางรายการ ทุกทิศทั่วไทย และรายการตะลุยกทั่วไทย ได้ลงพื้นที่เพื่อร่วมบันทึกเทปรายการ และร่วมเรียนรู้ไปกับทีมวิจัยบ้านนาออก และออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ Thai pbs ช่องรายการ ทุกทิศทั่วไทย ในวันที่ 10 มิถุนายน 2559 เวลา 15.30 น. ผลลัพธ์ของกระบวนการงานวิจัยดังกล่าว ถือเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงคนในชุมชนเมืองน่าน ที่อยากบอกเรื่องราวให้คนภายนอกได้รับรู้ถึงความตระหนักและเห็นคุณค่าของฐานทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ ที่คนในชุมชนได้ร่วมกันอนุรักษ์และฟื้นฟูผืนป่าอย่างรู้คุณค่าและยั่งยืน

นายอภิสิทธิ์ ลัมยศ
ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน
2 สิงหาคม 2560

แผนที่น้ำ ผลลัพธ์ความสำเร็จของงานวิจัยท้องถิ่นของชาวบ้านผาสุข RDG57N0027งานวิจัยสู่การนำไปใช้ประโยชน์ ด้านการพัฒนา

บ้านผาสุข ตั้งอยู่หมู่ที่ 2 ตำบลภูฟ้า อำเภอปัว จังหวัดน่าน เป็นหมู่บ้านชุมชนชาวพื้นเมืองที่ตั้งถิ่นฐานอยู่บนดอยสูงมาหลายชั่วอายุคน และยังพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติมาจนถึงปัจจุบัน ทั้งที่เป็นพื้นที่อยู่อาศัย พื้นที่ทำกิน รวมถึงแหล่งอาหาร โดยเฉพาะแหล่งน้ำธรรมชาติ ซึ่งมีลำห้วยน้อยใหญ่ประมาณ 20 ลำห้วยที่อยู่ในพื้นที่ของหมู่บ้าน รวมถึงมีลำน้ำว่าและลำน้ำมางไหลผ่านหมู่บ้าน ซึ่งชุมชนถือว่ามีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตและแหล่งอาหารมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะการใช้น้ำจากแหล่งน้ำในผืนป่าธรรมชาติ ที่ยังคงอุดมสมบูรณ์และเป็นป่าต้นน้ำที่สำคัญ ซึ่งชาวบ้านได้ร่วมกันอนุรักษ์และรักษาไว้ประมาณ 2,500 ไร่ สำหรับใช้ประโยชน์ในหลาย ๆ ด้าน เช่น เป็นป่าชุมชน ป่าต้นน้ำ ป่าอนุรักษ์ ป่าใช้สอย โดยเฉพาะการใช้น้ำจากลำห้วยห้วยเหมียง ห้วยสาเล็กน้อย ห้วยสาใหญ่ เพื่อการอุปโภค บริโภคและน้ำเพื่อการเกษตร โดยมีพื้นที่รับประโยชน์ประมาณ 2,000 ไร่ ส่วนลำน้ำมางและลำน้ำว่า ชาวบ้านไม่ได้นำมาใช้เพื่อการอุปโภคบริโภคหรือมาใช้ในทางการเกษตร เนื่องจากลำน้ำทั้ง 2 แห่ง อยู่ต่ำกว่าพื้นที่ของหมู่บ้านและพื้นที่ทางการเกษตร ชาวบ้านจึงใช้เป็นพื้นที่สำหรับแหล่งอาหาร โดยเฉพาะพืชผัก สัตว์น้ำ ปลาหลากหลายชนิด โดยชาวบ้านได้กันพื้นที่ของลำน้ำบางส่วนเป็นพื้นที่สำหรับการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ส่วนพื้นที่อื่น ๆ ชาวบ้านสามารถจับสัตว์น้ำมาเป็นอาหารได้ โดยอาศัยจารีตประเพณีและวัฒนธรรมความเชื่อ รวมถึงองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาเป็นเครื่องมือในการ

อนุรักษ์ผืนป่าและแหล่งน้ำ เช่น การเลี้ยงผิต้นน้ำ การบวชป่า บวชน้ำ การสร้างฝายต้นน้ำ การอนุรักษ์วังปลา เป็นต้น

ในปี 2557 ชาวบ้านผาสุข ได้ใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น มาเป็นเครื่องมือในการสืบค้นข้อมูลในด้านสถานการณ์น้ำของชุมชน ที่เริ่มประสบกับปัญหาในหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะปัญหาการจัดการน้ำด้วยระบบประปาภูเขา ที่เริ่มไม่เพียงพอต่อความต้องการของชาวบ้านโดยเฉพาะหน้าแล้ง ภายใต้โครงการ การพัฒนาระบบการจัดการน้ำให้เพียงพอต่อการอุปโภคบริโภคและการเกษตร ของชุมชนบ้านผาสุข หมู่ 3 ตำบลภูฟ้า อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน โดยมีนาย

กำพล ชินะวงศ์ เป็นหัวหน้าโครงการ มีวัตถุประสงค์เป้าหมายที่สำคัญ คือ เพื่อให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญและคุณค่าของน้ำ และเห็นข้อมูลข้อเท็จจริงในเรื่องของการจัดการน้ำ ที่นำไปสู่การเห็นความสำคัญและการมีส่วนร่วม จนเกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้น้ำของคนในชุมชนและมีจิตอาสา/จิตสาธารณะในการจัดการน้ำร่วมกัน รวมถึงเพื่อให้มีการพัฒนาระบบการจัดสรรน้ำทั้งในด้านการเกษตรและเพื่อการอุปโภค-บริโภคอย่างเป็นระบบและเป็นธรรม และให้ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำอย่างมีคุณภาพและสร้างความตระหนักและเห็นคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ ซึ่งถือเป็นสมบัติร่วมของคนในชุมชน รวมถึงมีระบบกลไกการจัดการน้ำที่มีประสิทธิภาพ

ภายหลังที่ชุมชนบ้านผาสุข ได้ดำเนินการวิจัย ทั้งในด้านการฟื้นฟูอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ เพื่อให้มีน้ำต้นทุนในการหล่อเลี้ยงผู้คน ทั้งจากการดูแลรักษาป่า การจัดตั้งกฎกติกาเข้ามาดูแล รวมถึงสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากน้ำอย่างยั่งยืน ตลอดจนการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้น้ำของชุมชน การจัดทำแผนที่น้ำสำรอง ในระยะเวลาต่อมาผลลัพธ์ความสำเร็จที่สามารถจับต้องได้อย่างเป็นรูปธรรม คือ การได้รับงบประมาณสนับสนุนการดำเนินงานด้านการบริหารจัดการน้ำ ดังนี้

รับงบประมาณตำบลละ 5 ล้าน ในการแก้ไขปัญหาเรื่องการแข่งขันน้ำเพื่อการเกษตร บริเวณฝั่งตรงข้ามหมู่บ้านโดยเป็นการสร้างท่อส่งน้ำไปยังพื้นที่เกษตร เพื่อสนับสนุนการปลูกพืชหลังนา โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนจำนวน 136,000 บาท ซึ่งสามารถส่งน้ำเข้าพื้นที่

การเกษตร การทำนา จำนวน 70ไร่ ซึ่งเป็นผลมาจากการนำเอาข้อมูลความรู้จากการศึกษาวิจัยด้านการ

บริหารจัดการน้ำนำเสนอต่อชุมชน ซึ่งทำให้คนในชุมชนได้เห็นข้อมูลและแนวทางการแก้ไขปัญหา จึงนำไปสู่การจัดทำแผนจัดการน้ำเป็นประเด็นหลักและเร่งด่วนรับงบประมาณจากโครงการพระราชดำริ จำนวน 250,000 บาท เพื่อสร้างระบบท่อส่งน้ำ ระยะทาง 1,200 เมตร เพื่อแก้ไขปัญหาการแย่งน้ำเพื่อการเกษตร บริเวณลำน้ำมางกับห้วยป่าแ้ว ซึ่งสามารถแก้ไขปัญหาน้ำเพื่อการเกษตรได้จำนวน 23 ไร่ ทั้งนี้เกิดจากการนำผลงานวิจัย ที่พบว่า จำเป็นที่จะต้องมีการจัดสรรน้ำแยกกันระหว่างน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคและน้ำเพื่อการเกษตร ซึ่งจะช่วยให้การบริหารจัดการน้ำมีประสิทธิภาพและสามารถลดปัญหาในการแย่งชิงน้ำของกลุ่มเกษตรกร รวมถึงสามารถที่จะเพาะปลูกพืชได้ตลอดทั้งปี

ได้รับงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบลภูฟ้า ภายใต้โครงการภัยแล้ง ในการซ่อมแซมท่อส่งน้ำฝายห้วยเมียง จำนวน 8,000 บาท ได้รับงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบลภูฟ้า ในการสร้างฝายและระบบท่อส่งน้ำ ขนาดท่อ 2 นิ้ว ระยะทาง 1,900 เมตร งบประมาณ 270,000 บาท จากลำห้วยน้ำตะ ส่งเข้าพื้นที่การเกษตรบริเวณลำน้ำว่า ซึ่งสามารถช่วยให้มีน้ำเพื่อการเกษตรตลอดปี ได้รับงบประมาณจากกรมชลประทาน สำนักงานชลประทานจังหวัดน่าน โดยเป็นการจัดเวที

ประชาคมร่วมกัน 3 ฝ่าย คือ ศูนย์ภูฟ้าพัฒนา สำนักงานชลประทานจังหวัดน่าน และชาวบ้านผาสุก ซึ่งชาวบ้านได้นำเสนอแนวคิดและแนวทางการแก้ไขปัญหาไม่เพียงพอต่อการอุปโภคบริโภค และน้ำเพื่อการเกษตร โดยผ่านการศึกษาวิจัยเรื่องการจัดการน้ำของชุมชน ซึ่งภายหลังสำนักงานชลประทานจังหวัดน่าน ได้เข้ามาสนับสนุนงบประมาณในการสร้างฝายและระบบท่อส่งน้ำ จากลำห้วยแก้ว (ห้วยสาং) ถึงหมู่บ้านผาสุก บ้านสบมางและบ้านห้วยล้อม เพื่อแก้ไขปัญหาเพื่อการอุปโภคบริโภคและน้ำเพื่อการเกษตร โดยมีระยะทาง 8 กิโลเมตร งบประมาณทั้งหมด 27 ล้านบาท ซึ่งการสนับสนุนงบประมาณดังกล่าว ชาวบ้านและทีมวิจัย ได้นำเสนอข้อมูลการศึกษาวิจัย ทั้งในประเด็นการเก็บข้อมูล ทั้งด้านสถานการณ์ ทุกข์ ทนในพื้นที่ แผนการดำเนินงาน รวมถึงผลลัพธ์ของการดำเนินงานวิจัย รวมถึงแนวทางการแก้ไขปัญหา โดยเฉพาะในเรื่องแผนการจัดการน้ำทั้งในปัจจุบันและอนาคต โดยการจัดทำแผนที่น้ำสำรวจหากเกิดปัญหาขาดแคลนน้ำ ซึ่งแผนที่น้ำสำรวจที่ทีมวิจัยได้ทำ ทั้งแผนที่ทำมือและแผนที่ตามหน่วยงานของรัฐ

นายอภิสิทธิ์ ลัมยศ
ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน
2 สิงหาคม 2560

“ดีพิ” ดนตรีพื้นบ้านกับวิถีชีวิตและวิถีการผลิตของพี่น้องลัวะบนดอยสูงเมืองน่าน
โดนใจ สถานีโทรทัศน์ Thai pbs เผยแพร่ออกอากาศ รายการไทยบันเทิง
((PDG55N0008) งานวิจัยสู่การนำไปใช้ประโยชน์ เชิงสื่อสารสาธารณะ ด้านชุมชน

บ้านห้วยหมี่ เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่บนดอยสูง โดยมีความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,300 เมตร อยู่ในพื้นที่ตำบลดงพญา อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน ชาวบ้านเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะ ที่อยู่อาศัยในพื้นที่มาหลายชั่วอายุคน วิถีชีวิตและวิถีการผลิต ยังคงพึ่งพาฐานทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะการปลูกข้าวไร่ (ไร่หมุนเวียน) และอาหารจากป่า จากน้ำ และอาหารจากการผลิตและแลกเปลี่ยนทั้งในระดับครอบครัว เครือญาติ และในระดับชุมชน รวมถึงฐานอาหารที่ได้มาจากการซื้อ โดยเฉพาะจากร้านค้านอกชุมชน ต่อมาเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงของฐานอาหารเกิดขึ้น โดยเฉพาะอาหารที่ได้จากฐานทรัพยากรธรรมชาติเริ่มลดลง และอาหารที่ได้มาจากการซื้อเริ่มมากขึ้น ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเริ่มเปลี่ยนแปลงไป สิ่งต่างๆ เหล่านี้ ทำให้คนในชุมชนและผู้นำ เริ่มวิตกกังวลว่า หากเป็นอย่างนี้ต่อไป ชุมชนจะอย่างไร และชุมชนจะได้รับผลกระทบมากน้อยเพียงใด

ต่อมาคนในชุมชนได้รวมตัวกันศึกษาวิจัย โดยอาศัยกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นเครื่องมือในการค้นหาคำตอบร่วมกัน ภายใต้โครงการวิจัย “แนวทางการฟื้นฟูฐานอาหาร เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชนลัวะ บ้านหมี่ ม.6 ต.ดงพญา อ.บ่อเกลือ จ.น่าน” โดยมีนายอุดมชัย วัฒนธนกูล เป็นหัวหน้าโครงการ โครงการวิจัยดังกล่าว เป็นการศึกษาวิจัยโดยกลุ่มชาวบ้านที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะ ที่มีวิถีชีวิตและวิถีการผลิต ที่เชื่อมโยงกับฐานทรัพยากรธรรมชาติและเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากรธรรมชาติ โดยโครงการวิจัยนี้ เป็นการศึกษาเกี่ยวกับความเป็นมา และได้มาซึ่งอาหารจากฐานอาหารทั้ง 4 ด้าน ของชุมชน คือ ฐานอาหารจากทรัพยากรธรรมชาติ จากการผลิต การแลกเปลี่ยน และจากการซื้อขาย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และ ศึกษาปัญหาและความเสี่ยงของฐานอาหารทั้ง 4 ด้านของชุมชน และแนวทางการฟื้นฟูองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านการอนุรักษ์และการจัดการฐานอาหาร ที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหาร โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน และ สุดท้ายจึงเป็นการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในการฟื้นฟูฐานอาหารที่นำไปสู่การพึ่งตนเองของชุมชน

ผลการศึกษาวิจัยพบว่า อาหารที่ได้มาจากฐานทรัพยากรธรรมชาติ เช่น พืชอาหาร มีมากกว่า 160 ชนิด สัตว์ป่ามีมากกว่า 40 ชนิด สัตว์น้ำพันธุ์ปลามีมากกว่า 30 ชนิด ที่เป็นเสมือนอยู่ข้าวอยู่ น้ำของชุมชนมาตั้งแต่อดีต ที่ชุมชนได้ร่วมกันอนุรักษ์รักษาไว้ นอกจากนั้นรูปแบบการนำเอาพืชผักมาปรุง

อาหารก็เป็นแบบเรียบง่าย ไม่ซับซ้อน เช่น การนำมาหาลาม มาต้ม มาแกง ย่างไฟ และเครื่องปรุงส่วนใหญ่จะมีพริก เกลือ เป็นหลัก ซึ่งรูปแบบการประกอบอาหาร เครื่องปรุง ตลอดจนพืชผักที่หาได้ในผืนป่าธรรมชาติและแหล่งน้ำ ถือเป็นองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของพี่น้องกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะบ้านห้วยหมี่ ที่ยังคงดำรงอัตลักษณ์ ทั้งรูปแบบการบริโภค การดำเนินชีวิตแบบเรียบง่ายท่ามกลางพลวัตรและการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน

ผลจากการดำเนินงานวิจัยในเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชนลัวะบ้านห้วยหมี่ ได้รับความสนใจจากสื่อมวลชน โดยทางสถานีโทรทัศน์ Thai pbs เห็นว่าการดำรงชีวิตของชุมชนลัวะบ้านห้วยหมี่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะการอนุรักษ์รักษาและใช้ประโยชน์จากพันธุกรรมพืชท้องถิ่นจากฐานทรัพยากรธรรมชาติ ชุมชนได้ใช้องค์ความรู้และภูมิปัญญาอย่างไร จึงสามารถดำรงวิถีชีวิตอยู่ได้จนถึงปัจจุบัน รวมถึงภูมิปัญญาด้านศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน ที่ยังคงวัสดุจากธรรมชาติที่หาได้ในพื้นที่ มาปรับใช้เป็นเครื่องดนตรี เช่น เดี่ยว กับการ“ตีพิ”ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีที่ทำจากไม้ไผ่ นำมาเคาะเป็นจังหวะดนตรี โดยเฉพาะในช่วงการเดินทางกลับจากไร่ข้าว ชาวบ้านจะร่วมกันเคาะไม้ประกอบการขับขานเพลงพื้นบ้านของพี่น้องลัวะ เพื่อสร้างความสนุกสนานและผ่อนคลายจากความเมื่อยล้าในการทำงานในไร่ข้าว

ขณะที่ทีมงานรายการทุกทิศทั่วไทยและทีมวิจัย จึงลงพื้นที่เพื่อถ่ายทำรายการ ซึ่งมีประเด็นที่สำคัญคือวิถีชีวิตวิถีการผลิตของชุมชนลัวะ การอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์อาหารจากป่า พืชผัก รูปแบบการปรุงอาหาร เครื่องปรุง ตลอดจนรูปแบบการกิน ผ่านกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และนำไปเผยแพร่ทางช่อง THAIPBS ในวันที่ 29 มิถุนายน 2559 ในรายการไทยบันเทิง เวลา 12.30 – 13.00 น. ทั้งนี้เพื่อเป็นการนำเสนอให้ผู้คนภายนอกได้รับรู้ถึงวิถีการดำรงชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะที่อยู่บนที่สูงของเมืองน่าน ที่ยังผูกพันและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ได้อย่างยั่งยืนและมั่นคง

นายอภิสิทธิ์ ลัมยศ

ศูนย์ประสานงานศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน

2 สิงหาคม 2560

น้ำแล้ง แต่ไม่ร้าง เยาวชนน่านร่วมเรียนรู้การจัดการและดูแลสายน้ำออบ

(RDG57N0003 การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยเชิงการมีส่วนร่วม ด้านการจัดการ

ทรัพยากรธรรมชาติ)

โครงการวิจัย “แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูฐานอาหาร เพื่อเป็นแหล่งอาหารที่สมบูรณ์ของชนเผ่าถิ่น บ้านขุนน้ำลาด หมู่ 7 ตำบลงอบ อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน” (RDG57N0003) ภายใต้การสนับสนุนจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สกว. (ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น) โครงการวิจัยนี้เป็นการศึกษาและฟื้นฟูแนวทางการฟื้นฟูฐานอาหารของชนเผ่าถิ่นบ้านขุนน้ำลาด เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้และการที่จะให้ชุมชน สืบทอดองค์ความรู้เพื่อให้ชุมชนได้พึ่งตนเองและพึ่งพากันระหว่างคนในชุมชน โดยเฉพาะการร่วมกันหาแนวทางการจัดการป่า การอนุรักษ์และฟื้นฟูอาหารด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านการผลิตและการแลกเปลี่ยนและลดรายจ่ายฐานอาหารที่มาจากการซื้อขาย ซึ่งทุกคนในชุมชนจำเป็นต้องมีส่วนร่วมในการหาแนวทางการจัดการฐานอาหาร และฟื้นฟูฐานอาหารร่วมกันอย่างจริงจัง และเพื่อให้คนในชุมชนได้เห็นคุณค่า ร่วมกันฟื้นฟูและอนุรักษ์ทุนด้านต่างๆหรือสิ่งที่มีอยู่ในชุมชนให้คงอยู่ต่อไป ขณะเดียวกันก็จะเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ชุมชนอื่นๆ ในพื้นที่ตำบลงอบและพื้นที่ใกล้เคียง ซึ่งส่วนใหญ่ยังคงดำเนินชีวิตและมีวิถีการผลิตที่พึ่งพาฐานทรัพยากรธรรมชาติและทั้งนี้เพื่อเป็นการสร้างความมั่นคงของระบบการผลิตอาหาร การอนุรักษ์พันธุกรรมพืชและภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการสร้างเสริมศักยภาพในการพัฒนาตนเองของคนในชุมชนอย่างยั่งยืน

โครงการนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาความเป็นมาและการได้มาซึ่งอาหารจากฐานอาหารทั้ง 4 ด้านของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน 2) เพื่อศึกษาปัญหาและความเสี่ยงของฐานอาหารทั้ง 4 ด้านของชุมชน 3) เพื่อฟื้นฟูองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านอนุรักษ์และการจัดการฐานอาหารที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหารโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน 4) เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในการฟื้นฟูฐานอาหารที่นำไปสู่การพึ่งตนเองของชุมชน

กระบวนการและการดำเนินกิจกรรมที่ผ่านมา ของทีมวิจัยฯ ไม่ว่าจะเป็นการเปิดตัวโครงการวิจัยฯ เวทีพัฒนาศักยภาพนักวิจัยเพื่อท้องถิ่น ลงพื้นที่สำรวจต้นลำน้ำออบ ลำน้ำลาด และลำน้ำน่าน รวมไปถึงการสำรวจป่าอย่างง่าย และเวทีวิเคราะห์ สังเคราะห์ ข้อมูล เป็นต้น ซึ่งการดำเนินกิจกรรมเหล่านี้ทำให้คนในชุมชนเริ่มตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นและร่วมกันหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา

ผลที่เกิดขึ้นล่วงหน้าจะเสร็จสิ้นโครงการในระยะที่ 1 ทำให้เห็นได้ชัดเจนถึงกระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างเยาวชนในชุมชนและนักวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ได้เปิดโอกาสให้กลุ่มเยาวชนได้ร่วมเรียนรู้การจัดการและดูแลลำน้ำออบ ซึ่งเป็นอีก 1 ลำน้ำที่ไหลผ่านหมู่บ้านขุนน้ำลาด หมู่ 7 ตำบลงอบ อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน โดยการตระหนักถึงปัญหาในชุมชนครั้งนี้ต้องให้เยาวชนได้เข้ามามีส่วนร่วมเห็นปัญหาด้วย เพื่อสร้างสำนึกให้เยาวชนได้รักและหวงแหนบ้านเกิดของตนเอง เรียนรู้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน และร่วมเรียนรู้ในการแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืน

การใช้ประโยชน์งานวิจัย จากหนังสือพิมพ์ บ้านเมือง เมื่อวันที่ 19 เมษายน 2559 ได้เขียนถึงการ

จัดการน้ำในชุมชนโดยเยาวชนร่วมเรียนรู้ในการจัดการน้ำและดูแลลำน้ำงอบ การเปิดพื้นที่เรียนรู้" ร่วมกันระหว่าง เยาวชนและผู้ใหญ่ในชุมชน ที่ทำให้ช่องว่างความรู้ ความรัก และความสัมพันธ์ได้ลดน้อยลง จากกระบวนการเรียนรู้จากหัวใจของผู้ใหญ่ที่ใส่ใจในการดำรงอยู่ของป่า เพื่อเป็นฐานทรัพยากรสำคัญของชุมชนจนค้นผืนที่ทำกินฟื้นฟูเป็นป่าต้นน้ำ จัดการความรู้ในการจัดการแหล่งน้ำผ่านการลงพื้นที่และวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน และกำลังจะส่งต่อคุณค่าและความรู้สู่ลูกหลานเยาวชนคนรุ่นใหม่ ที่เรียนวิชานอกชุมชน เรียนรู้จากการลงพื้นที่ ร่วมลงมือศึกษาชุมชน สานต่อความรู้ และภูมิปัญญา โดยใช้ประสบการณ์ลงพื้นที่ "เก็บข้อมูล" คัดวิเคราะห์ วาดภาพ นำเสนอความรู้ รวมไปถึงปลูกหัวใจ สำนึกรักถิ่นแผ่นดินเกิดของตนเอง เพื่อสืบทอดแก่เยาวชนรุ่นหลังได้ร่วมเรียนรู้และนำไปปรับใช้ในการพัฒนาชุมชนของตนเองในอนาคต

2 สิงหาคม 2560

นางสาวดวงพร ยิ่งรักษ

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน

บุคลากรสาธารณสุขจังหวัดน่านกับเครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
RDC59N0005 งานวิจัยสู่การนำไปใช้ประโยชน์ ด้านสาธารณะ

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน ได้ดำเนินการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ จังหวัดน่านมาตั้งแต่ปี 2556 พันธกิจหนึ่งที่สำคัญในการขับเคลื่อนงานในพื้นที่ คือการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรภาคีต่างๆ ในการเชื่อมประสานการทำงานร่วมกัน รวมถึงการเป็นศูนย์กลางในการเชื่อมประสานการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นร่วมกันของหน่วยงานในพื้นที่ การเชื่อมร้อยภาคีเครือข่ายการทำงานร่วมกับภาคีเครือข่าย หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ทั้งในด้านประเด็นงานวิจัยที่ทำร่วมกับหน่วยงาน รวมถึงการขับเคลื่อนเชิงพื้นที่ ทั้งนี้เพื่อเป้าหมายที่สำคัญคือ การสร้างการเรียนรู้ร่วมกันของคนในพื้นที่ ที่มีต่อสถานการณ์ปัญหา โดยมีชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ทั้งในด้านการวิเคราะห์สถานการณ์เพื่อนำไปสู่โจทย์วิจัย และมีการดำเนินงานวิจัยอย่างเป็นระบบและเป็นขั้นตอน สุดท้ายจึงเป็นเรื่องของการหาแนวทางการขับเคลื่อนร่วมกันเพื่อไปสู่แนวทางการแก้ไขปัญหาของชุมชน

บทบาทพี่เลี้ยงงานวิจัยหรือคนที่จะไปชวนพูดชวนคุยชวนวิเคราะห์สถานการณ์ จึงมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าคนในชุมชน ดังนั้นการมีเครื่องมือที่จะไปใช้ในการทำงานในชุมชน จึงเป็นสิ่งสำคัญ เพราะกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เน้นเครื่องมือที่สามารถเข้าถึงชุมชนได้ และชาวบ้านสามารถเข้าใจภาพรวมของประเด็นการแลกเปลี่ยนพูดคุยกัน

เครื่องมือ Mind Map หรือ แผนที่ความคิด เป็นวิธีการบันทึกความคิดเพื่อให้เห็นภาพของความคิดที่หลากหลาย มุมมอง ที่กว้าง และที่ชัดเจน โดยยังไม่จัดระบบระเบียบความคิดใดๆ ทั้งสิ้น เป็นการเขียนตามความคิด ที่เกิดขึ้นขณะนั้น การเขียนมีลักษณะเหมือนต้นไม้แตกกิ่งก้านสาขาออกไปเรื่อยๆ ทำให้สมองได้คิดได้ทำงานตามธรรมชาติ และมีการจินตนาการกว้างไกล แผนที่ความคิด ยังเป็นวิธีการหนึ่งที่ใช้ในการบันทึกความคิดของการอภิปรายกลุ่ม หรือการระดมความคิด โดยให้สมาชิกทุกคนเสนอความคิดเห็น และวิทยากรจะทำการจดบันทึกด้วยคำสั้นๆ คำใดๆ ให้ทุกคนมองเห็น พร้อมทั้งโยงเข้าหากิ่งก้านที่เกี่ยวข้องกัน เพื่อรวบรวมความคิดที่หลากหลายของทุกคน ไว้ในแผ่นกระดาษแผ่นเดียว ทำให้ทุกคนได้เห็นภาพความคิดของผู้อื่นได้ชัดเจน และเกิดความคิดใหม่ต่อไปได้

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน ได้รับการประสานงานจากสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดน่าน เพื่อร่วมเป็นวิทยากรในการถ่ายทอดและความรู้ ด้านกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นและเครื่องมือ Mind

Map แก่บุคลากรด้านสาธารณสุขในพื้นที่จังหวัดน่าน โดยในวันที่ 17 พฤศจิกายน 2559 ทีมเจ้าหน้าที่โหนดน่าน ได้เข้าร่วมเวทีอบรมเชิงปฏิบัติการพัฒนาประชาคมสุขภาพด้วย Mind Map ซึ่งเวทีดังกล่าวเป็นการฝึกทักษะการวิเคราะห์ข้อมูลด้วย Mind Map มีการฝึกปฏิบัติการเขียน Mind Map และร่วมกันเติมเต็มข้อเสนอแนะ เพื่อนำไปปรับปรุงแก้ไขและนำไปเป็นเครื่องมือในการช่วยวิเคราะห์ข้อมูล รวมไปถึงนำเอาไปประยุกต์ใช้ในการทำงานของตนเองได้ โดยการจัดฝึกอบรมครั้งนี้ มีบุคลากรด้านสาธารณสุขในพื้นที่จังหวัดน่าน จำนวน 50 คน เข้าร่วมฝึกอบรม

ผลจากการฝึกอบรมในครั้งนี้ บุคลากรสาธารณสุข ได้สะท้อนความคิดเห็นว่า กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ถือเป็นเครื่องมือหนึ่งที่มีความสำคัญ เพราะได้ให้ความสำคัญในเรื่องของโจทย์วิจัยที่มาจากชาวบ้านจริง ๆ และชาวบ้านร่วมกันวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้น จนนำไปสู่การได้โจทย์วิจัยที่ตรงใจชาวบ้าน (เกาะถูกที่ค้น) รวมถึงกระบวนการชวนพูดคุยกับชาวบ้าน ด้วยทักษะที่ง่าย ทำให้ชาวบ้านเข้าใจและมีการสรุปผลการเรียนรู้ร่วมกัน โดยอาศัยเครื่องมือ Mind Map และเครื่องมืออื่น ๆ ทำให้ชาวบ้านได้เห็นภาพรวมในประเด็นที่ได้แลกเปลี่ยนพูดคุยกันในเวที และเชื่อว่า เครื่องมือ Mind Map สามารถที่จะช่วยให้การคิดเป็นระบบได้ดีขึ้น รวมถึงเป็นการสรุปความคิดที่กระชับ ได้ใจความและเข้าใจได้ง่าย

ดังนั้น การเชื่อมร้อยภาคีเครือข่าย ถือเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดน่าน บุคลากรทางด้านสาธารณสุข ถือเป็นอีกกลุ่มเป้าหมายหนึ่งที่มีความสำคัญ เนื่องจากมีบทบาทในการทำงานในระดับพื้นที่และมีความใกล้ชิดกับชาวบ้าน การเติมเต็มเครื่องมือกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นและเครื่องมืออื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำงานในพื้นที่ จึงถือเป็นก้าวที่สำคัญที่จะช่วยให้การขับเคลื่อนงานภายใต้ภาคีความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ ในพื้นที่ ทั้งนี้เพื่อเป็นการช่วยเหลือเพื่อให้เขาช่วยเรา รวมถึงเป็นแบ่งปันความรู้ซึ่งกันและกัน ซึ่งจะช่วยให้การขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นดำเนินการไปได้ด้วยดี และเป็นการขยายแนวคิดงานวิจัยท้องถิ่น สู่ภาคีอื่นๆในพื้นที่

อภิสิทธิ์ ลัมยศ

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน

15 สิงหาคม 2560

ศูนย์แห่งการเรียนรู้ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดน่าน
RDC60N0004 งานวิจัยสู่การนำไปใช้ประโยชน์ ด้านการศึกษา

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดน่าน ดำเนินการสนับสนุนการวิจัยด้านต่างๆ ในพื้นที่จังหวัดน่าน อย่างเข้าปีที่ 6 โดยดำเนินงานภายใต้ยุทธศาสตร์ 1) ส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนท้องถิ่นในจังหวัดน่าน ใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในการหนุนเสริมให้แต่ละชุมชนเกิดการเรียนรู้ พร้อมทั้งจะเรียนรู้ตัดสินใจได้อย่างอิสระ 2) ชุมชนสามารถจัดการและพัฒนา “ทุน” (คน ภูมิปัญญา ทรัพยากร สิ่งแวดล้อม) ของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ นำไปสู่ชุมชนที่มีความเข้มแข็งและ สามารถพึ่งตนเองได้ 3) การสร้างชุมชนในการจัดการทรัพยากรที่ทำให้เห็นวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำน่านอย่างสมดุลและยั่งยืน 4) ต่อยอดพื้นที่วิจัยเดิมให้เป็นพื้นที่ต้นแบบและเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ในรายประเด็น 5) การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือกับ

องค์กรภาคีต่างๆ ในการเชื่อมประสานการทำงานร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นด้านทรัพยากรธรรมชาติ ภัยธรรมชาติ และความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่จังหวัดน่าน ให้เป็นรูปธรรม การบูรณาการทำงานของหน่วยงานในพื้นที่ในการจัดการทรัพยากร ในยุทธศาสตร์การทำงานที่กล่าวมานี้ ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดน่าน ได้มีการขับเคลื่อนการทำงานไปสู่ระบบการศึกษา ซึ่งเป็นการศึกษานอกระบบใน

พื้นที่จังหวัดน่านนับเป็นการ การพัฒนาบุคลากรในสถาบันการศึกษากลุ่มใหม่ที่สนใจ นำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปเป็นเครื่องมือในการสร้างองค์ความรู้เพื่อหนุนเสริมชุมชนในการจัดการปัญหาและพัฒนาศักยภาพของตนเอง เพื่อพัฒนาทักษะและความรู้เกี่ยวกับการทำงานแบบมีส่วนร่วม และความต้องการเครื่องมือใหม่ๆ ในการทำงานวิจัยร่วมกับชุมชน

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดน่านได้รับการประสานงานจากศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำปางและ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดน่าน ให้เป็นวิทยากรในการฝึกอบรม ผู้อำนวยการ ครู ที่เป็นตัวแทนของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดน่าน(กศน.น่าน) ทั้งหมดจำนวน 70 คน โดยใช้ชื่อเวทีในการจัดอบรมเดิม

เดิมความรู้ครั้งนี้ว่า “ เวทีอบรมแนวคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น” ในวันที่ 13 – 14 มีนาคม 2560 โดยมีศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดน่านร่วมกับศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำปางเป็นผู้ร่วม

กำหนดแนวทางของหลักสูตรและฝึกอบรมผ่านการเรียนรู้เชิงปฏิบัติการ ในส่วนของเนื้อหา นั้น ได้มุ่งเน้น การอบรมเชิงปฏิบัติการ โดยเน้นสร้างความเข้าใจในด้านการวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นเรื่องที่ต้องทำร่วมกับคน ในชุมชน การเข้าใจหลักคิดกระบวนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ตัวอย่างการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับ กศน.ในพื้นที่จังหวัดพะเยา สุดท้ายคือการให้หลักในการเขียนร่างข้อเสนอโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพื่อให้ผู้เข้าร่วมได้ลองปฏิบัติในการค้นหาโจทย์และโครงการที่สนใจเบื้องต้น

ผลที่ได้จากการฝึกอบรมในครั้งนี้แบ่งออกเป็นสองส่วน คือ 1) ส่งผลให้เกิดการขยายผลต่อในพื้นที่

จังหวัดน่านเพื่อให้เกิดความต่อเนื่องในการ อบรม กศน.ในระดับอำเภอทุ่งช้าง กศน.ระดับ อำเภอเฉลิมพระเกียรติ กศน.ระดับอำเภอ(สาย ใต้) ได้มีการติดต่อให้ทีมศูนย์ประสานงานวิจัย เพื่อท้องถิ่นจังหวัดน่าน ได้เข้าไปอบรมเสริม ความเข้าใจในด้านการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นใน พื้นที่ของตนเองเพื่อให้ครูและบุคลากรของตน ได้เข้าในการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นและสามารถ ประยุกต์ใช้กับการเรียนการสอนของครูในพื้นที่

ได้อย่างต่อเนื่อง 2) คือ มีการพัฒนาโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ในการทำงานร่วมกับ กศน. น่าน และกศน.ในพื้นที่ โดยมีการพัฒนาโครงการวิจัยในระดับพื้นที่ อยู่ 2 โครงการคือ โครงการบ้านแพะกลาง ต.ทุ่งช้าง อ.ทุ่งช้าง จ.น่าน และ โครงการบ้านสบยาว ต.เมืองจัง อ.ภูเพียง จ.น่าน

จากการจัดอบรมในครั้งนี้ทำให้เห็นผลจากการสร้างการเรียนรู้ร่วมกันผ่านกิจกรรม และมีการ ยอมรับเครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่นว่าสามารถช่วยในการปรับแนวทางการทำงานและกำหนดทิศทางงาน บริการวิชาการขององค์กรในอนาคต ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายในการสร้างแนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ ของบุคลากรและชุมชน สร้างเครือข่ายมาช่วยหนุนเสริมการทำงานวิชาการมากขึ้น สามารถพัฒนาโจทย์ วิจัยที่ชัดเจนต่อไป

นางสาวสุทธิดา อุดใจ

ศูนย์ประสานงานศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน

15 สิงหาคม 2560

ดงพญาโมเดล

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดน่าน
อภิสิทธิ์ ลัมยศ

จังหวัดน่านเป็นพื้นที่ต้นน้ำที่สำคัญของประเทศ สภาพภูมิประเทศของจังหวัดน่านส่วนใหญ่เป็นภูเขาร้อยละ 87.2 ของพื้นที่ทั้งหมด และมีที่ราบร้อยละ 12.8 ของพื้นที่ จากข้อมูลของกรมป่าไม้พบว่าในปี พ.ศ.2519 จังหวัดน่านมีพื้นที่ป่าสมบูรณ์ที่อยู่ทั้งในและนอกเขตป่าสงวนแห่งชาติทั้งหมด 5,280.625 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 73.94 ของพื้นที่ทั้งหมด และในปี 2548 ได้มีการนำเทคโนโลยีระบบสารสนเทศ (GIS) มาใช้ในการสำรวจพื้นที่ป่าไม้ในจังหวัดน่าน พบว่า ในปี พ.ศ. 2548 จังหวัดน่าน มีพื้นที่ป่าไม้ 8,393 ตารางกิโลเมตร หรือ 5,245,625 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 69 ของพื้นที่ทั้งหมด สถานการณ์ด้านทรัพยากรป่าไม้ของจังหวัดน่านล่าสุดในปี 2556 พบว่า จังหวัดน่านมีพื้นที่ป่าไม้ 7,036,280 ตร.กม. คิดเป็นร้อยละ 57.32 ของพื้นที่ทั้งหมด

สถานการณ์ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่จังหวัดน่าน โดยเฉพาะทรัพยากรป่าไม้ มีแนวโน้มลดลง ซึ่งปัจจัยทางภูมิศาสตร์ที่มีข้อจำกัดของพื้นที่ ประกอบกับการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรที่สัมพันธ์กับการใช้ทรัพยากรที่มากขึ้น นโยบายการพัฒนาประเทศที่เกิดขึ้นที่มุ่งเน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ รวมทั้งการถั่งโถมเข้ามาของระบบทุนนิยม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปลูกพืชเชิงเดี่ยว การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ และการทำการเกษตรโดยใช้สารเคมีจำนวนมาก ล้วนแต่เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ การบุกรุกพื้นที่ป่าต้นน้ำของจังหวัดน่านเพิ่มมากขึ้น ตำบลดงพญา อำเภอปอเกือ อยู่ในพื้นที่ต้นน้ำที่สายน้ำหลักอย่างลำน้ำว่าไหลไปลงน่านและไหลไปลงแม่น้ำเจ้าพระยา จึงเป็นพื้นที่ที่ถูกจับตามองอย่างมากจากสังคมภายนอก หากชาวบ้านเปลี่ยนวิถีการทำเกษตรหันมาปลูกข้าวโพดหมด พื้นที่ป่าต้นน้ำผืนสำคัญและผืนสุดท้ายจ.น่าน จะไม่เหลืออะไรเลย จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องสร้างความคิดความเชื่อและความรู้ใหม่ให้กับชาวบ้านในพื้นที่ เพื่อนำไปสู่ระบบการจัดการแบบใหม่ก่อนที่จะไม่เหลืออะไรในอนาคต ทีมวิจัยชุดนี้จึงประกอบด้วยคนในพื้นที่ทั้งหมดเป็นหลักเพราะเป็นผู้ที่จะอยู่กับปัญหา เป็นการจัดการปัญหาของตนเอง ประกอบไปด้วย ชาวบ้าน แกนนำชุมชน เจ้าหน้าที่จากองค์การบริหารส่วนตำบล

ใช้ความรู้ใหม่ผสมผสานความรู้เดิม

ตำบลดงพญา อำเภอปอเกือ มีประชากรตั้งบ้านเรือนอยู่ราว 3,379 คน แต่ละครอบครัวมีพื้นที่ทำกิน 40-50 ไร่ แต่ก็ยังไม่มากพอสำหรับการดำรงชีวิตของชาวบ้าน โดยเฉพาะในช่วงฤดูฝน และฤดูน้ำหลาก ในช่วงฤดูฝนโดยเฉพาะในเดือนสิงหาคม กันยายน ฝนตกชุกทำให้เกิดน้ำท่วมพื้นที่การเกษตรดินพังทลายและทрудตัวการเกษตรจึงไม่ค่อยได้ผล รายได้ส่วนหนึ่งจึงมาจากปศุสัตว์ เช่นการเลี้ยงโค กระบือ หมู ไก่ อีกส่วนมาจากค้าขายรับจ้าง ก่อสร้าง และก็มีบางรายหันไปปลูกพืชเชิงเดี่ยวอย่าง “ข้าวโพด” การจะจัดการให้ชาวบ้านมีความเป็นอยู่ดี พร้อมกับการดูแลรักษา ดิน-น้ำ-ป่า และไม่ปลูกข้าวโพด จึงเป็นโจทย์ใหญ่ของคนในพื้นที่ตำบลดงพญาที่ต้องร่วมกันจัดการ จะสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชนได้อย่างไรบนฐานเศรษฐกิจพอเพียง

เพื่อการแก้ไขปัญหาของชาวบ้านในพื้นที่ ผู้นำทั้งตัวแทนองค์กรการบริหารส่วนตำบลดงพญา และชาวบ้านในหลายหมู่บ้านของตำบลดงพญา จึงได้ร่วมกันใช้องค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ผสมผสานกับความรู้ใหม่ทางวิชาการทางการเกษตร และใช้กระบวนการวิจัยแบบ

มีส่วนร่วมดำเนินงานเก็บข้อมูลทั้งจากเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก การลงพื้นที่สำรวจสภาพพื้นที่ จัดประชุมกลุ่มชุมชน กลุ่มผู้เกี่ยวข้อง ระดับต่างๆ วิเคราะห์สรุปผล เติมความรู้ใหม่ที่เกี่ยวข้อง ทดลองปฏิบัติ สรุปผลซ้ำ ให้ความรู้กับชาวบ้าน นำเสนอผลต่อสาธารณะ

ซึ่งผลการวิจัยพบว่า การปลูกข้าวโพด มักทำแบบตาม ๆ กันไป เพราะ “ง่ายดี” ในแต่ “ความง่าย” ชาวบ้านขาด “ความรู้” และ “ความเข้าใจ” ต่อผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับป่า กับแหล่งต้นน้ำ

ทางออกคือทีมวิจัยนำเสนอ “ความรู้” ในการจัดการพื้นที่เพื่อความมั่นคงทางอาหารประกอบไปด้วย

- รูปแบบการรักษาผืนป่าที่เป็นป่าต้นน้ำ บนฐานความเชื่อวัฒนธรรมจารีตเดิมที่เป็นข้อห้ามต่างๆ พร้อมกำหนดการรักษาแบบใหม่ด้วยกฎระเบียบ ข้อตกลง ไม่มีการตัดไม้ ไม่มีการเลี้ยงสัตว์ ไม่มีใช้น้ำบนป่าต้นน้ำ จัดตั้งคณะกรรมการดูแลร่วมกัน
- รูปแบบการรักษาแหล่งน้ำ ให้ความสำคัญกับการใช้สารเคมีไม่ให้ลงไปในแหล่งน้ำ ออกกฎระเบียบของชุมชน ห้ามให้มีการใช้สารเคมีบริเวณแหล่งน้ำ ห้ามจับสัตว์น้ำในแหล่งอนุรักษ์
- รูปแบบการดูแลสัตว์ป่า มีข้อตกลงร่วมกันคือการห้ามล่าสัตว์ในเขตพื้นที่เพื่อการอนุรักษ์
- รูปแบบการเกษตร สำรวจเมล็ดพันธุ์ให้จัดเก็บเมล็ดพันธุ์กันเองตั้งแต่ระดับครัวเรือน เพื่อเก็บรักษาพันธุ์ท้องถิ่น ปรับเปลี่ยนวิธีการเกษตร ปลูกพืชชนิดอื่นนอกเหนือจากข้าวเพื่อสร้างรายได้ เช่น กาแฟ สตอเบอรี่ พริกหยวก พริกหวาน และการทำเกษตรแบบลดการใช้สารเคมี ชาวบ้านทั้งตำบลมีข้อตกลงร่วมกันที่เป็นกติการองเท้าบลองพญาห้ามการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่โดยเด็ดขาด ตำบลดงพญาจึงเป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำที่ปลอดข้าวโพด 100% ของจังหวัดน่านเพียงแห่งเดียว
- ด้านเศรษฐกิจของชุมชน ทั้งผู้นำละชาวบ้านใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมีรายได้แต่ชาวบ้านก็ทำมาหากินบนฐานความสุข เน้นการพึ่งพาตนเอง มุ่งปลายทางคือ“ความสุข”เป็นหลัก

สรุปผลการวิจัย

งานวิจัยชุดนี้แม้จะมีโจทย์อยู่ที่การสร้างความมั่นคงทางอาหารเป็นหลัก แต่เป้าหมายสูงสุดที่ต้องการทำให้เกิดคือ รูปแบบในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของตำบลดงพญา แหล่งอาหารของชุมชนท้องถิ่นล้วนเชื่อมโยงกับทรัพยากรธรรมชาติแทบทั้งสิ้น หากชาวบ้านไม่มีการจัดการดูแลรักษาทรัพยากรดิน-น้ำ-ป่า ไว้ให้ยั่งยืนได้แหล่งอาหารก็จะหมดลงไปในที่สุด กระบวนการวิจัยได้สร้างวิธีคิดใหม่ ๆ และเกิดการเรียนรู้ร่วมกันของคนตำบลดงพญา

ซึ่งผลจากการทำงานวิจัยร่วมกัน ก่อให้เกิดผลดังนี้

วิธีคิดใหม่ : หมายถึงหัวใจคนดงพญาที่เป็นหนึ่งเดียวกัน คือการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ รักษาสัตว์ป่า พันธุ์พืช ทุกสิ่งร่วมกัน ที่เป็นเป้าหมายร่วมของคนดงพญา ที่คนในพื้นที่พยายามให้พื้นที่นี้เป็นพื้นที่ปราศจากข้าวโพด 100 % ซึ่งมีการปฏิบัติร่วมกันอย่างเป็นเอกภาพ อีกทั้งความเชื่อ วิถีวัฒนธรรม ยังรักษาให้เป็นสิ่งเดียวกัน

องค์ความรู้ใหม่ : ด้านการจัดการรักษาผืนป่า ด้านการรักษาแหล่งต้นน้ำ ด้านการดูแลสัตว์ป่า ด้านการทำเกษตรรูปแบบใหม่ไม่มีข้าวโพด ด้านการจัดการพื้นที่ทำกินในเขตป่าที่มีการจัดทำแผนที่จับพิกัดแบ่งเขตทำกินที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น โดยดำเนินการร่วมกับเจ้าหน้าที่รัฐ

กระบวนการใหม่ : กระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น(องค์การบริหารส่วนตำบล) เมื่อต้องมีการจัดทำแผนพัฒนาพื้นที่จะมีการประชุมร่วมกับชาวบ้านก่อนเพื่อระดมความคิดเห็นร่วมกัน วิเคราะห์สถานการณ์พื้นที่ร่วมกัน วางเป้าหมายร่วมกัน จัดทำแผนร่วมกัน เพื่อเกิดประโยชน์ต่อชาวบ้าน และงบประมาณด้านการพัฒนาในพื้นที่ได้จริง

นวัตกรรมการพัฒนาพื้นที่ : ระดับตำบลตามบริบทของ ตำบลดงพญา อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน **“ดงพญาโมเดล”** ประกอบด้วย ทรัพยากร ระบบเกษตร สังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง ทั้ง 5 ด้าน ถือเป็นพื้นฐานของการขับเคลื่อนโมเดล ซึ่งนำไปสู่การสร้างงาน สร้างอาชีพ และการมีคุณภาพชีวิตที่ดี บนพื้นฐานของความรู้ และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง

จัดทำข้อบัญญัติชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ : จำนวน 8 ข้อ ประกอบไปด้วย 1) ห้ามตัดไม้ ห้ามจับสัตว์บก สัตว์น้ำ หาชของป่าบริเวณป่าต้นน้ำ ป่าอนุรักษ์ในแต่ละหมู่บ้าน 2) ห้ามไปใช้ประโยชน์ในบริเวณป่าต้นน้ำ เช่น ชักผ้า หรือเลี้ยงสัตว์ 3) ในบริเวณป่าใช้สอยผู้ที่ตัดไม้เพื่อสร้างบ้านจะต้องแจ้งคณะกรรมการหมู่บ้านก่อน และแจ้งจำนวนที่ต้องการ ห้ามตัดต้นไม้ที่ขึ้นกับป่าใช้สอย ผู้ที่ต้องการไม้เพื่อใช้สอย จะต้องดูแลต้นไม้ในบริเวณนั้น 3 ปี ติดต่อกัน หากผู้ใดไม่ทำตามจะตัดสิทธิ์ในการตัดไม้เพื่อสร้างบ้านเป็นเวลา 3 ปี 4) ป่าที่ทำกินใครแผ้วถางหรือเผาพื้นที่ทำกิน จะต้องทำแนวกันไฟ และก่อนเผาจะต้องแจ้งคณะกรรมการหมู่บ้านและชุมชนให้ทราบก่อน หากไปลุกลามไปจุด

อื่นโดยไม่ได้แจ้ง ผู้เผาต้องรับผิดชอบ 5) การเผาไร่/พื้นที่ทำกินในแต่ละที่จะต้องมีการประชุมของคณะกรรมการตำบลตงพญา เพื่อกำหนดวัน เวลาและสถานที่ การเผาพื้นที่ทำกินอย่างชัดเจนตามวงรอบของแต่ละหมู่บ้าน ห้ามแต่ละหมู่บ้านเผาก่อนถึงวันเวลาที่กำหนด และจะเผาได้ เฉพาะช่วงเวลา 15.00น.-17.00 น. เท่านั้น 6) ขอความร่วมมือในการไม่ใช้สารเคมี ขาดฆ่าแมลงในการเพาะปลูกพืชทุกชนิดในเขตพื้นที่ตำบล ตงพญา 7) ขอความร่วมมือไม่ให้มีการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เพื่อจำหน่ายในพื้นที่ตำบลตงพญา 8) ห้ามพ่นยาฆ่าหญ้าและยาฆ่าแมลงภายใน บริเวณหมู่บ้านในเขตตำบลตงพญา นอกจากนั้น องค์การบริหารส่วนตำบลตงพญา นำเรื่องการจัดการทรัพยากรน้ำ ป่า ดิน สัตว์ป่า บรรจุ เป็นแผนในการสนับสนุนและส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลป่า การส่งเสริมอาชีพ โดยงบประมาณที่สนับสนุนประกอบด้วย ด้านเศรษฐกิจ 250,000 บาทต่อปี ด้านทรัพยากร 100,000 บาทต่อปี และให้ชาวบ้านหมู่บ้านละ 100,000 บาทในการกระตุ้นเศรษฐกิจของ ชุมชน

เป็นพื้นที่ศึกษาดูงานของกลุ่มชุมชนต่าง ๆ ด้านการจัดการ ลด-ละ-เลิก การปลูกข้าวโพด

ท้ายที่สุดเกิดการจัดตั้ง “สมาคมคนต้นน้ำ” เป็นการสร้างเครือข่ายระดับอำเภอ โดยมีบทบาทหน้าที่ในการดูแลรักษาป่าต้นน้ำ ต้องการให้คนในพื้นที่ลุกขึ้นมาจัดการดิน น้ำ ป่า ร่วมกันอย่างเป็นเอกภาพ ซึ่งเกิดจากการรวมตัวกันของภาคีเครือข่ายงานวิจัย 39 หมู่บ้าน ในอำเภอบ่อเกลือ เป็นการขยายผลจากเครือข่ายวิจัย และใช้สมาคมเป็นตัวขับเคลื่อนขยายผลเครื่องมือวิจัยท้องถิ่นให้กับชุมชนอื่นในตำบล

ข้อมูลผลการดำเนินการโครงการวิจัย

เสนอโดย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ผู้รับผิดชอบนำเสนอ ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดน่าน

ประเภทผลงานวิจัย (ตามการใช้ประโยชน์)

- ☐ งานวิจัยด้านนโยบาย
- ☐ งานวิจัยด้านสาธารณะ
- ☐ งานวิจัยด้านพาณิชย์
- ☐ งานวิจัยด้านชุมชนและพื้นที่
- ☐ งานวิจัยด้านวิชาการ

ชื่อโครงการ/ชุดโครงการ “การพัฒนาระบบการจัดการน้ำให้เพียงพอต่อการอุปโภคบริโภคและการเกษตรของชุมชนบ้านผาสุข ตำบลภูฟ้า อำเภอป่อเกือ จังหวัดน่าน”

ชื่อหัวหน้าโครงการ/ผู้ประสานงาน* (หัวหน้าโครงการ) คุณก่าพล ชินะวงศ์ โดยมีผู้ประสานงาน คุณอภิสิทธิ์ ลัมยศ

ระยะเวลาโครงการ เริ่ม 1 กันยายน 2557 สิ้นสุด 31 ธันวาคม 2558

งบประมาณทั้งหมดที่ใช้ 200,000 บาท (สองแสนบาท)

รายละเอียดผลงานวิจัย

1. บทสรุปโครงการวิจัย (executive summary)

บ้านผาสุข ตั้งอยู่หมู่ที่ 2 ตำบลภูฟ้า อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตร ได้แก่ การทำนา ทำไร่ข้าว ไร่ข้าวโพด รองลงมาประกอบอาชีพ รับจ้างทั่วไปและหาของป่า โดยประชากรส่วนใหญ่นับถือ ศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ และจากสถานที่ตั้งของหมู่บ้านนั้น ยังคงพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติมาหลายชั่วอายุคน ทั้งที่เป็นพื้นที่อยู่อาศัย พื้นที่ทำกิน รวมถึงแหล่งอาหาร โดยเฉพาะแหล่งน้ำธรรมชาติ โดยมีลำห้วยน้อยใหญ่ประมาณ 20 ลำห้วยที่อยู่ในพื้นที่ของหมู่บ้าน รวมถึงมีลำน้ำว่าและลำน้ำมางไหลผ่านหมู่บ้าน แต่ในช่วงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 เป็นต้นมา สถานการณ์น้ำของชุมชน เริ่มประสบกับปัญหาในหลายๆ ด้าน โดยเฉพาะปัญหาการจัดการน้ำด้วยระบบประปาภูเขาที่เริ่มไม่เพียงพอต่อความต้องการของชาวบ้านโดยเฉพาะฤดูแล้ง ด้วยสาเหตุสำคัญมาจาก 2 สาเหตุ คือ 1) การลดลงของทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งถือเป็นแหล่งน้ำต้นทุนของชุมชน การจัดการการส่งน้ำที่เกิดจากการรุกร้าการขยายพื้นที่ทำกินของคนในพื้นที่และ 2) การจัดการน้ำที่ยังไม่เป็นระบบและยังไม่มีประสิทธิภาพที่ดีพอ 3) การตั้งข้อสงสัยว่า โครงการศูนย์ภูฟ้า ได้ดึงน้ำไปในการกิจกรรมของศูนย์ภูฟ้าเป็นจำนวนมาก ซึ่งส่งผลกระทบต่อแหล่งน้ำธรรมชาติที่ชุมชนได้ใช้อุปโภคบริโภคนั้นลดลง ดังนั้น จึงทำให้คนในชุมชนเกิดการแย่งชิงน้ำเพื่อใช้ในการอุปโภค บริโภคและเพื่อการเกษตร ตลอดจนเกิดความขัดแย้งทั้งในชุมชนเองและชุมชนกับหน่วยงานในพื้นที่ จากสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว ทางผู้นำชุมชน คณะกรรมการหมู่บ้านและคณะกรรมการน้ำชุมชนบ้านผาสุข ต่างเห็นว่าการใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาเป็นเครื่องมือในการสืบค้นปัญหาอย่างจริงจังและเป็นระบบผ่านกระบวนการปฏิบัติการ (การทดลองวิจัยในการแก้ไขปัญหา) อย่างมีส่วนร่วมของคนในชุมชน น่าจะก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันที่จะทำให้รู้จักตนเอง รู้จักชุมชนและนำไปสู่การแก้ไขปัญหาและลดความขัดแย้งในชุมชนและหน่วยงานในพื้นที่ได้

ซึ่งจากผลการวิจัย พบว่า ชุมชนในพื้นที่ผาสุข ได้ค้นพบสาเหตุที่แท้จริงว่า การที่แหล่งน้ำที่เคยใช้อย่างอุดมสมบูรณ์ในอดีตนั้นกลับลดลงและก่อให้เกิดปัญหานั้น มีสาเหตุมาจากการบริหารจัดการน้ำที่ขาดหลักการใช้ธรรมาภิบาลและคนในพื้นที่รุกพื้นที่ป่าต้นน้ำ จึงก่อให้เกิดสภาพปัญหาแหล่งน้ำต้นเขินและแห้งขอด ส่วนกระบวนการความรู้ที่ชุมชนค้นพบที่ได้จากงานวิจัยในครั้งนี้ เพื่อนำมาแก้ไขปัญหา ก็คือ การใช้องค์ความรู้ทางภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานกับการใช้ความรู้ทางวิชาการ (ด้านเทคนิค/เทคโนโลยี) และหลักธรรมาภิบาล (เน้นศีลธรรม) ในการบริหารจัดการน้ำของชุมชน ซึ่งการบริหารจัดการน้ำในที่นี้ใช้ 1) รูปแบบวิธีการตั้งกฎ กติกาชุมชนด้วยหลักธรรมาภิบาล ในการจัดสรรน้ำให้กับคนในชุมชนอย่างเป็นธรรม ร่วมกับการบริหารจัดการตรวจสอบคุณภาพน้ำ (ทางด้านความปลอดภัยทางอนามัย) ระบบการติดตั้ง-บำรุงรักษา (ทางด้านเทคนิค) สัปดาห์ละ 3 ครั้ง โดยผ่านกลุ่มอาสาสมัครในชุมชนที่จะคอยผลัดเปลี่ยนตามวาระข้อตกลงในการเป็นอาสาสมัคร (ทุกครัวเรือนจะจัดส่งคนในครอบครัวมาเป็นอาสาสมัคร) 2) รูปแบบการฟื้นฟูแหล่งต้นน้ำ (ผืนป่า) โดยใช้ความรู้จากวิถี

ความเชื่อปาศักดิ์สิทธิ์ จาริตประเพณี กฎ ข้อห้าม (การนับถือผีป่า / การบวชป่า) และการปลูกป่า เสริมตามความเชื่อและการใช้ประโยชน์จากป่า (พืชป่าที่สามารถสร้างรายได้ เช่น ต้นตาว) และการ แบ่งโซนพื้นที่ป่า ได้แก่ ป่าต้นน้ำ ป่าอนุรักษ์ ป่าใช้สอย 3) รูปแบบลดความขัดแย้งการบริหารจัดการ น้ำด้วยการบูรณาการกระบวนการทำงานอย่างมีส่วนร่วม ระหว่าง ชุมชนบ้านผาสุก โครงการ พระราชดำริศูนย์ภูฟ้า หน่วยจัดการต้นน้ำ (กรมป่าไม้) ด้วยการใช้ข้อมูลงานวิจัยที่เป็นข้อเท็จจริง มา เป็นเครื่องมือการสร้าง ความเข้าใจร่วมกันและนำไปสู่เวทีการพูดคุยและหาแนวทางการแก้ไขปัญหา ร่วมกันอย่างสันติวิธี (ในอดีตเกิดปัญหาในเรื่องความไม่เข้าใจกัน โดยเฉพาะการบริหารจัดการน้ำ ที่ เกิดจากการใช้น้ำจากผืนป่าเดียวกัน ทำให้ชาวบ้านบางส่วนไม่สบายใจ เนื่องจากเห็นว่าไม่เกิดความ เป็นธรรมในการใช้น้ำ ที่ทางศูนย์ภูฟ้าได้นำน้ำผ่านระบบประปาภูเขาไปใช้ในพื้นที่ศูนย์ โดยเฉพาะ การใช้น้ำจากแหล่งเดียวกันและมีการใช้ระบบท่อส่งน้ำที่ใหญ่ ส่วนชาวบ้านใช้ระบบท่อขนาดเล็กและ เดินท่อส่งน้ำผ่านหมู่บ้าน แต่ชาวบ้านไม่ได้ใช้ประโยชน์)

2. ความสำคัญและที่มาของงานวิจัย

บ้านผาสุก ตั้งอยู่หมู่ที่ 2 ตำบลภูฟ้า อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตร ได้แก่ การทำนา ทำไร่ข้าว ไร่ข้าวโพด รองลงมาประกอบอาชีพ รับจ้างทั่วไปและหาของป่า โดยประชากรส่วนใหญ่นับถือ ศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ และจากสถานที่ตั้งของหมู่บ้านนั้น ยังคงพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติมาหลายชั่วอายุคน ทั้งที่เป็นพื้นที่อยู่อาศัย พื้นที่ทำกิน รวมถึงแหล่งอาหาร โดยเฉพาะแหล่งน้ำธรรมชาติ โดยมีลำห้วยน้อยใหญ่ประมาณ 20 ลำห้วยที่อยู่ในพื้นที่ของหมู่บ้าน รวมถึงมีลำน้ำว่าและลำน้ำมางไหลผ่านหมู่บ้าน ซึ่งชุมชนถือว่ามีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตและ แหล่งอาหารมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะการใช้น้ำจากแหล่งน้ำในผืนป่าธรรมชาติ ที่ยังคงอุดมสมบูรณ์และเป็นป่าต้นน้ำที่สำคัญ ซึ่งชาวบ้านได้ร่วมกันอนุรักษ์และรักษาไว้ประมาณ 2,500 ไร่ สำหรับใช้ประโยชน์ในหลายๆ ด้าน แต่ในปี พ.ศ. 2545 เป็นต้นมา สถานการณ์น้ำของชุมชน เริ่มประสบกับปัญหาในหลายๆ ด้าน โดยเฉพาะปัญหาการจัดการน้ำด้วยระบบประปาภูเขาที่เริ่มไม่เพียงพอต่อความต้องการของชาวบ้านโดยเฉพาะฤดูแล้ง ด้วยสาเหตุสำคัญมาจาก 2 สาเหตุ คือ 1) การลดลงของทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งถือเป็นแหล่งน้ำต้นทุนของชุมชน การจัดการการส่งน้ำที่เกิดจากการรุกร้าการขยายพื้นที่ทำกินของคนในพื้นที่และ 2) การจัดการน้ำที่ยังไม่เป็นระบบและยังไม่มีประสิทธิภาพที่ดีพอ ดังนั้น จึงทำให้คนในชุมชนเกิดการแย่งชิงน้ำเพื่อใช้ในการอุปโภคบริโภค และเพื่อการเกษตร ตลอดจนคนในชุมชนยังไม่เห็นข้อมูล ข้อเท็จจริงของปัญหาในเรื่องของการจัดการน้ำของชุมชน ทั้งในด้านการจัดการด้านฐานทรัพยากรธรรมชาติที่จะนำไปสู่การปรับปรุงพฤติกรรมการใช้น้ำของคนในชุมชน ถึงแม้ว่า ในระยะเวลาที่ผ่านมาผู้นำหมู่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการน้ำ และชาวบ้านบางส่วนได้พยายามแก้ไข โดยเฉพาะในการประชุมประจำเดือนของหมู่บ้านทุกครั้ง ปัญหาเรื่องการจัดการน้ำมักถูกหยิบยกขึ้นมาพูดคุยอยู่เสมอ และได้ร่วมกันลงมือแก้ไขแต่ยังไม่สำเร็จเท่าที่ควร เช่น การร่วมกันพัฒนาระบบการจัดส่งท่อน้ำ การล้างฝายชะลอน้ำ (การขุดลอกตะกอนหน้าฝาย) การสร้างฝายชะลอน้ำ การตรวจเวรป่าต้นน้ำ แต่จนถึงปัจจุบันปัญหาในเรื่องนี้ก็ยังเป็นปัญหาที่ยังไม่สามารถแก้ไขให้ตรงจุดได้ จากสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว ทางผู้นำ

ชุมชน คณะกรรมการหมู่บ้านและ คณะกรรมการน้ำชุมชนบ้านผาสุข ต่างเห็นว่าการใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาเป็นเครื่องมือในการสืบค้นปัญหาอย่างจริงจังและเป็นระบบผ่านกระบวนการปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมของคนในชุมชน น่าจะก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันที่จะทำให้รู้จักตนเอง รู้จักชุมชน และรู้จักใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่มีให้เกิดประโยชน์สูงสุด รวมถึงการปลูกจิตสำนึกให้กับคนในชุมชนรักและหวงแหนทรัพยากรในชุมชนของตนเอง และท้ายที่สุดจะนำไปสู่แนวทางการแก้ไขปัญหาด้านการจัดการน้ำของชุมชนได้ โดยคนในชุมชนและเพื่อประโยชน์ของคนในชุมชนได้อย่างแท้จริง

3. วัตถุประสงค์การวิจัยและประโยชน์ที่จะได้รับ

การวิจัยในครั้งนี้ ต้องการที่จะให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญและคุณค่าของน้ำ และเห็นข้อมูลข้อเท็จจริงในเรื่องของการจัดการน้ำ ที่นำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้้ำของคนในชุมชน มีจิตอาสา/จิตสาธารณะในการจัดการน้ำร่วมกัน และเพื่อให้มีการพัฒนาระบบการจัดสรรน้ำทั้งในด้านการเกษตรและเพื่อการอุปโภค-บริโภคอย่างเป็นระบบและเป็นธรรม ตลอดจนเพื่อให้ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำอย่างมีคุณภาพและมีระบบกลไกการจัดการน้ำที่มีประสิทธิภาพด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคีที่เกี่ยวข้อง

4. วิธีการวิจัยและเครื่องมือวิจัย

เป็นการวิจัยที่จัดอยู่ในกลุ่ม Research & Develop (R&D) ที่เน้นการใช้เครื่องมือ Participatory Action Research : PAR) ร่วมกับการใช้ทักษะเชิงเทคนิคด้านวิศวกรรมอย่างง่าย (การวางท่อส่งน้ำ) และการบำรุงรักษา ซึ่งเป็นการใช้เครื่องมืองานวิจัยทางด้านสังคมและด้านเทคนิควิชาการที่ผสมผสานสอดรับ ในการพัฒนาทักษะ การเรียนรู้ให้กับคนในชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นระบบ ตลอดจนเป็นกระบวนการสร้างความเข้าใจ พัฒนาระบบวิถีคิดด้วยการใช้เหตุและผลที่มาจากข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริง สู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมอย่างสันติวิธี

โดยมีวิธีการดำเนินงานวิจัย 1) การจัดเวทีชี้แจงความเข้าใจ เป้าหมายและแผนการดำเนินงานวิจัยและการบริหารจัดการงบประมาณโครงการวิจัยอย่างโปร่งใส 2) การเก็บข้อมูล ด้วยการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างนักวิจัยชุมชนและตัวแทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ในประเด็นสถานการณ์ปัญหา แหล่งน้ำต้นทุน ปริมาณการใช้น้ำ (ตลอดทั้งปี) พฤติกรรมการใช้น้ำ (ทั้งในช่วงปกติและช่วงขาดแคลน) การบริหารจัดการน้ำที่ผ่านมา (ระดับครัวเรือนและระดับชุมชน ตั้งแต่อดีต – ปัจจุบัน ทั้งในส่วนของกฎกติกา / กลุ่มคนทำงาน / งบประมาณที่ใช้บริหาร) และบทบาทและการหนุนเสริมระหว่างชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดการน้ำของชุมชน 3) การศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ในส่วนของเอกสารทางวิชาการจากหน่วยงานในพื้นที่ ที่เคยมีโครงการ การแก้ไขปัญหาในการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ชุมชนบ้านสุข 4) การปฏิบัติในพื้นที่ในการสำรวจแหล่งต้นน้ำ การวัดปริมาณการใช้น้ำ (ของแต่ละครัวเรือน) ด้วยการใช้ความรู้ทางวิชาการอย่างง่าย (ที่ได้รับการถ่ายทอดจากนักวิชาการที่เกี่ยวข้อง) ซึ่งเป็นความรู้ใหม่ที่ชุมชนไม่เคยลงมือปฏิบัติ 5) การวิเคราะห์ข้อมูลและทบทวนวิธีการบริหารหรือการแก้ไขปัญหาที่ผ่านมาของชุมชน 6) จัดเวทีชี้แจงข้อมูลที่ได้จากกรวิจัย เพื่อสร้างการรับรู้ สร้างความตระหนัก สร้างความ

เข้าใจและหาแนวทางการแก้ไขปัญหาด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน (ตั้งแต่การรับฟัง การแสดงความคิดเห็น การออกแบบการทดลองการแก้ไขปัญหา การตกลง/ยอมรับในการปฏิบัติร่วมกัน) 7) ทดลองการบริหารจัดการน้ำด้วยหลักธรรมาภิบาล (เน้นศีลธรรม) และปรับวิธีการวางระบบท่อส่งน้ำ – บำรุงรักษา (ตามหลักวิศวกรรม) ให้กับทุกครัวเรือนในชุมชน 8) สรุปผลการทดลอง โดยจัดเป็นเอกสาร/โปสเตอร์ กฎกติกการบริหารจัดการน้ำในชุมชนและนำเข้าสู่เวทีประชุมประจำเดือนของชุมชน

5. สรุปผลการวิจัย

งานวิจัยของโครงการวิจัยนี้ มีโจทย์ปัญหาที่ต้องการแก้ไข “การบริหารจัดการน้ำให้เพียงพอต่อการอุปโภคบริโภคให้กับคนในชุมชนบ้านผาสุก” แต่เป้าหมายสูงสุดของการใช้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการดำเนินงานวิจัยของโครงการนี้ คือ ต้องการลดความขัดแย้งของคนในชุมชนและลดความขัดแย้งของคนในชุมชนกับโครงการพระราชดำริศูนย์ภูฟ้า ตลอดจน สร้างจิตสำนึก เปลี่ยนวิธีคิดไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคนบ้านผาสุก ให้ฟื้นฟู รักษาป่าต้นน้ำ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญที่จะสร้างให้คนอยู่กับป่าได้อย่างยั่งยืน และไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง ซึ่งกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นสามารถสร้างวิธีการคิดไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและเกิดเป็นผลงานดังนี้

วิธีคิดใหม่สู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ซึ่งฟื้นฟู รักษา ทรัพยากรธรรมชาติ (ดิน น้ำ ป่า) อย่างรู้คุณค่าและขยายผลความคิดนี้สู่ชุมชนใกล้เคียงในพื้นที่ตำบลภูฟ้า ตลอดจนจัดตั้งเป็น “สมาคมป่าต้นน้ำบ่อเกลือ อ.บ่อเกลือ จ.น่าน” ร่วมกับเครือข่ายนักวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ตำบลงพงา อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน

องค์ความรู้ใหม่ ด้านการบริหารจัดการน้ำด้วยหลักธรรมาภิบาล (เน้นศีลธรรม) ที่ผสมผสานความรู้ทางภูมิปัญญาในอดีต (ความรู้ภูมิปัญญาแม่ฮ่องสอน) ความเชื่อในหลักศาสนาพุทธ ความรู้ทางวิชาการ (เทคนิคการวางระบบท่อส่งน้ำที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่และการบำรุงรักษา รวมถึงความรู้ด้านระบบนิเวศน์ การบริหารจัดการ (การเงิน) การเก็บข้อมูลเชิงเทคนิค (การวัดปริมาณ/ตรวจสอบคุณภาพน้ำ)

กระบวนการลดความขัดแย้งด้วยสันติวิธี โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างคนในชุมชนและเจ้าหน้าที่ศูนย์ภูฟ้า หน่วยการจัดการป่าต้นน้ำ (กรมป่าไม้) เจ้าหน้าที่จากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล เจ้าหน้าที่จากโรงพยาบาลในพื้นที่ นักวิชาการด้านวิศวกรรมและด้านสิ่งแวดล้อม ด้วยการใช้กระบวนการวางแผนการเก็บข้อมูล การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ปัญหาร่วมกัน เพื่อให้ทุกคนได้รับรู้ร่วมคิด ร่วมหาทางออกร่วมกันด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากข้อเท็จจริง ตลอดจนนำไปสู่การใช้ข้อมูลจากงานวิจัยชิ้นนี้ มาร่วมออกแบบ วางแผน เสนอบประมาณไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหาของชุมชนในระดับต่อไป

นวัตกรรมการพัฒนาในพื้นที่ ระดับตำบลภูฟ้า ได้ใช้รูปแบบกระบวนการลดความขัดแย้งด้วยสันติวิธี ไปใช้ในการแก้ไขปัญหาในพื้นที่ชุมชนอื่นๆ ในพื้นที่ตำบลภูฟ้า อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน ทั้งนี้

เพื่อลดปัญหาความขัดแย้งทั้งในระดับคนในชุมชน และลดความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับหน่วยงานในพื้นที่

6. การใช้ประโยชน์ผลการวิจัย

ด้านชุมชน

- ปรับเปลี่ยนวิธีคิดสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้น้ำ ทั้งน้ำที่ใช้ในการอุปโภค บริโภคและการเกษตร
- สร้างกฎ กติกาของชุมชนด้วยการใช้หลักธรรมาภิบาล (เน้นศีลธรรม) มาปกครองคนในชุมชนในการเข้าใช้ประโยชน์จากทรัพยากร (ดิน น้ำ ป่า)
- เกิดการจัดขอบเขตการใช้ประโยชน์จากป่าร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ โดยแบ่งการใช้ประโยชน์จากป่า เป็น 3 ส่วน ได้แก่ ป่าต้นน้ำ ป่าอนุรักษ์และป่าใช้สอย โดยป่าชุมชนและพื้นที่ทำกินนั้นผ่านการจัดทำโฉนดชุมชน
- เกิดการฟื้นฟูป่า โดยการเพิ่มปริมาณต้นไม้ ด้วยการปลูกป่าร่วมกับหน่วยการจัดการป่าไม้ในพื้นที่

ด้านพื้นที่

- รับงบประมาณตำบลละ 5 ล้านบาท ในการแก้ไขปัญหาเรื่องการแย่งน้ำเพื่อการเกษตร บริเวณฝั่งตรงข้ามหมู่บ้านโดยเป็นการสร้างท่อส่งน้ำไปยังพื้นที่เกษตร เพื่อสนับสนุนการปลูกพืชหลังนา โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนจำนวน 136,000 บาท ซึ่งสามารถส่งน้ำเข้าพื้นที่การเกษตร การทำนา จำนวน 70 ไร่ ซึ่งเป็นผลมาจากการนำเอาข้อมูลความรู้จากการศึกษาวิจัยด้านการบริหารจัดการน้ำนำเสนอต่อชุมชน ซึ่งทำให้คนในชุมชนได้เห็นข้อมูลและแนวทางการแก้ไขปัญหา จึงนำไปสู่การจัดทำแผนจัดการน้ำเป็นประเด็นหลักและเร่งด่วน
- รับงบประมาณจากโครงการพระราชดำริ จำนวน 250,000 บาท เพื่อสร้างระบบท่อส่งน้ำระยะทาง 12,00 เมตร เพื่อแก้ไขปัญหาการแย่งน้ำเพื่อการเกษตรบริเวณลำน้ำมางกับห้วยป่าแ้ว ซึ่งสามารถแก้ไขปัญหาเพื่อการเกษตรได้จำนวน 23 ไร่ ทั้งนี้เกิดจากการนำผลงานวิจัย ที่พบว่า จำเป็นที่จะต้องมีการจัดสรรน้ำแยกกันระหว่างน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค และน้ำเพื่อการเกษตร ซึ่งจะช่วยให้การบริหารจัดการน้ำมีประสิทธิภาพและสามารถลดปัญหาในการแย่งชิงน้ำของกลุ่มเกษตรกร รวมถึงสามารถที่จะเพาะปลูกพืชได้ตลอดทั้งปี
- ได้รับงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบลภูฟ้า ภายใต้โครงการภัยแล้ง ในการซ่อมแซมท่อส่งน้ำฝายห้วยเมียง จำนวน 8,000 บาท

- ได้รับงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบลภูฟ้า ในการสร้างฝายและระบบท่อส่งน้ำ ขนาดท่อ 2 นิ้ว ระยะทาง 1,900 เมตร งบประมาณ 270,000 บาท จากลำห้วยน้ำตะ ส่งเข้า พื้นที่การเกษตรบริเวณลำน้ำว่า ซึ่งสามารถช่วยให้มีน้ำเพื่อการเกษตรตลอดปี
- ได้รับงบประมาณจากกรมชลประทาน สำนักงานชลประทานจังหวัดน่าน โดยเป็นการจัดเวที ประชาคมร่วมกัน 3 ฝ่าย คือ ศูนย์ภูฟ้าพัฒนา สำนักงานชลประทานจังหวัดน่าน และ ชาวบ้านผาสุก ซึ่งชาวบ้านได้นำเสนอแนวคิดและแนวทางการแก้ไขปัญหาไม่เพียงพอต่อการอุปโภคบริโภค และน้ำเพื่อการเกษตร โดยผ่านการศึกษาวิจัยเรื่องการจัดการน้ำของ ชุมชน ซึ่งภายหลังสำนักงานชลประทานจังหวัดน่าน ได้เข้ามาสนับสนุนงบประมาณในการ สร้างฝายและระบบท่อส่งน้ำ จากลำห้วยแก้ว (ห้วยสาบ) ถึงหมู่บ้านผาสุก บ้านสบมางและ บ้านห้วยล้อม เพื่อแก้ไขปัญหาไม่เพียงพอต่อการอุปโภคบริโภคและน้ำเพื่อการเกษตร โดยมี ระยะทาง 8 กิโลเมตร งบประมาณทั้งหมด 27 ล้านบาท ซึ่งการสนับสนุนงบประมาณ ดังกล่าว ชาวบ้านและทีมวิจัย ได้นำเสนอข้อมูลการศึกษาวิจัย ทั้งในประเด็นการเก็บข้อมูล ทั้งด้านสถานการณ์ ทุกข์ ทุนในพื้นที่ แผนการดำเนินงาน รวมถึงผลลัพธ์ของการดำเนินงาน วิจัย รวมถึงแนวทางการแก้ไขปัญหา โดยเฉพาะในเรื่องแผนการจัดการน้ำทั้งในปัจจุบันและ อนาคต โดยการจัดทำแผนที่น้ำสำรองหากเกิดปัญหาขาดแคลนน้ำ ซึ่งแผนที่น้ำสำรองที่ทีม วิจัยได้ทำ ทั้งแผนที่ทำมือและแผนที่ตามหน่วยงานของรัฐ

7. เหตุผลได้รับคัดเลือกให้เป็นผลงานวิจัยเด่น สกว. ประจำปี พ.ศ. 2558

ความโดดเด่นของงานวิจัยที่ชัดเจนคือ

- 1) มีระบบการบริหารจัดการน้ำที่สามารถลดความขัดแย้งของคนในชุมชนและลดความขัดแย้ง ระหว่างโครงการพระราชดำริศูนย์ภูฟ้ากับคนในชุมชน ด้วยวิธีการสันติวิธี ที่ใช้ กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาเป็นเครื่องมือในการค้นหาสาเหตุ สร้างกระบวนการมีส่วนร่วม อย่างแท้จริงและร่วมกันวางแผนในการหาทางออกของปัญหาร่วมกัน ตลอดจนร่วมกันพัฒนา ชุมชนและพื้นที่ ในการสร้างคุณภาพทรัพยากร (ดิน น้ำ ป่า) และคุณภาพชีวิตของคนในพื้นที่ ภายใต้การหลัก “เศรษฐกิจพอเพียง” ของในหลวงรัชการที่ 9
- 2) ได้รับงบประมาณจากหน่วยงานรัฐ เพื่อนำมาพัฒนาพื้นที่ได้ทั้งหมด 27,664,000 บาท ซึ่งมา จากการใช้ผลงานวิจัยจากโครงการ “การพัฒนาระบบการจัดการน้ำให้เพียงพอต่อการอุปโภค บริโภคและการเกษตรของชุมชนบ้านผาสุก ตำบลภูฟ้า อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน” และ ข้อมูลทางวิชาการที่เกี่ยวข้องจาก อบต. ภูฟ้า โครงการพระราชดำริศูนย์ภูฟ้า สำนักงาน ชลประทานจังหวัดน่าน เสนอของบประมาณจากภาครัฐ
- 3) สร้างนวัตกรรมการแก้ไขปัญหาด้วยวิธีการสันติวิธี ที่ผสมผสานศาสตร์ความเชื่อทางศาสนา และหลักความรู้ทางภูมิปัญญา ความรู้ทางวิชาการ

- 4) ผลงานวิจัยโครงการนี้ เป็นการดำเนินงานโดยชาวบ้าน ซึ่งเป็น “คนในชุมชน & คนที่ประสบปัญหาโดยตรง” และเป็นเจ้าของปัญหาในพื้นที่อย่างแท้จริง
- 5) ชาวบ้านผาสุก เข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำ ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ทั้งในด้านการร่วมเสนอความคิดเห็นในการแก้ไขปัญหาเรื่องน้ำ ซึ่งในอดีตกระบวนการส่วนใหญ่จะเป็นในส่วนของเจ้าหน้าที่ ซึ่งจะมากำหนดกิจกรรมหรือโครงการต่างๆ ภายในชุมชน หากแต่เมื่อชาวบ้านผาสุก ได้ใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นเครื่องมือในการสืบค้นหาสาเหตุและหาแนวทางการแก้ไขปัญหาร่วมกัน ทำให้เกิดความเชื่อมั่น ทั้งในส่วนของข้อมูล และแนวทางการแก้ไขปัญหา โดยมีระดับการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมการบริหารจัดการน้ำ ดังนี้

1. ระดับการให้ข้อมูลด้านกระบวนการศึกษาวิจัยและผลการศึกษาวิจัย ที่สามารถแก้ไขปัญหของชุมชนได้ และสอดคล้องกับความต้องการของคนในชุมชน โดยเฉพาะการนำเสนอข้อมูลในด้านการวางแผนการจัดการน้ำสำรอง โดยอาศัยแผนที่น้ำที่คนในชุมชนได้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง และสื่อสารไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับพื้นที่และระดับจังหวัด เพื่อวางแผนการดำเนินงานร่วมกัน

2. ระดับการเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน กล่าวคือผู้วางแผนโครงการเชิญชวนชาวบ้านผาสุก ให้แสดงความคิดเห็นเพื่อสามารถรวบรวมข้อมูลได้มากขึ้นและประเด็นในการประเมินข้อดีข้อเสียชัดเจนยิ่งขึ้น

3. ระดับการปรึกษาหารือ เป็นระดับการมีส่วนร่วมของชาวบ้านผาสุกกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่สูงมากขึ้น ซึ่งเป็นการเจรจากันอย่างเป็นทางการระหว่างผู้วางแผนโครงการและชาวบ้านผาสุก เพื่อประเมินความก้าวหน้า หรือระบุประเด็นหรือข้อสงสัยต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการน้ำของชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ เพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาร่วมกันอย่างสันติวิธีและลดความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้น

4. ระดับการวางแผนร่วมกัน กล่าวคือ เป็นเรื่องการมีส่วนร่วมที่มีขอบเขตกว้างขวางขึ้น ซึ่งมีความรับผิดชอบร่วมกันในการวางแผนเตรียมการโครงการการแก้ไขปัญหาไม่เพียงพอต่อการอุปโภคบริโภค

5. ระดับร่วมปฏิบัติ เป็นระดับที่สูงถัดมาจากระดับการวางแผนร่วมกัน คือเป็นระดับที่ผู้รับผิดชอบโครงการจัดการน้ำ โดยเฉพาะสำนักงานชลประทานน่านและศูนย์ภูฟ้าพัฒนา กับชาวบ้านผาสุก ร่วมกันดำเนินโครงการ เป็นขั้นตอนการนำโครงการไปปฏิบัติร่วมกันเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางเอาไว้ในขั้นต้น

6. ระดับการควบคุมโดยชาวบ้าน เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาทั้งหมดที่มีข้อขัดแย้งกัน เช่น การลงประชามติในการดำเนินงานโครงการ และชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ทั้งนี้เพื่อให้เห็นกระบวนการทำงานอย่างเป็นขั้นตอน และรับผลประโยชน์ในการดำเนินการร่วมกัน และสิ่งที่สำคัญคือการลดปัญหาความขัดแย้งในการเรื่องการใช้น้ำ ทั้งในปัจจุบันและอนาคตเป็นต้น